

МОЈОЈ ЖЕНИ
КРИСТИНИ МАЉЕНОВИЋ

РИЈЕЧАУТОРА

Да напишем овај текст понукало ме је то што, сазнајући за поједина дешавања на западним падинама Озрена у последњем рату, увиђам да се на неки начин продужио Други свјетски рат. Наравно, актери у новој драми су унуци оних, који су се међусобно борили 1942. и 1945. године. Показало се и овдје, да се нешто од историје увијек понавља.

Али карактеристична је чињеница да о догађањима на Озрену у Другом свјетском рату, а изгледа и о овом садашњем, најалост пишу само аматери. О Другом свјетском рату, колико је мени познато, писали су Тодор Вујесиновић, Миленко Максимовић и нешто мало моја маленкост. Не налазим да је неко одбранио магистериј или докторат на ту тему. Моје казивање о догађајима представљеним у овој књизи ће такође бити аматерско. Знам, да када сам 2004. године прикупљао материјал о догађајима из Другог свјетског рата скоро да и није било живих свједока. Зато сам материјал за ову књигу добијао искључиво по аутентичном казивању. Након тако кратког периода иза рата, архиве ми сигурно нико не би дао на увид. Знам и да су неке намјерно уништене.

Има још нешто. Нијемци су историјски у потпуности обрадили Други свјетски рат. Професионално, са научницима из историјских института. Оно што сам ја видио била је документарна филмска верзија. Мој суд о томе је, да је то више него добро- маестрално направљено. Међутим, уочљиво је нешто веома важно, а то је- да учесници догађања нису били способни да се са тим суоче. Синови учесника су о томе нешто започињали, али нису били у стању да наставе, јер су се суочавали са злодјелима својих очева. Тек су унуци смогли снаге да изнесу све на видјело и то без икакве резерве. Ријеч су подједнако добили жртва, и починитељ. Без длаке на језику.

Шта рећи за овај наш рат између 1991 – 1995? Колико се може упоредити са Другим свјетским ратом? Може донекле. Онај је био освајачки и последије се искристалисао у идеолошки. Овај задњи је од почетка грађански, а у завршној фази постао и вјерски, доласком иностраних вјерских фанатика који се стављају само на једну страну, а у циљу ширења властите вјере. У дневнополитичке сврхе спомиње се и ријеч- агресорски. Тако га назива с једне стране прва генерација која је у њему учествовала.

Поставља се и питање ко је кривац за овај рат. По мени криви су сви, и није нико. Ипак, ја на прво мјесто стављам неког трећег. Некоме је било у интересу да ми опет отворимо наше старе ране. Ако се питамо зашто, одговор би био да то знају само они. Можемо их питати колико хоћемо, зашто- неће одговорити. Трагедија је у свему томе што нас сада ти исти настоје „измирити“. Не дај боже да нас случајно помире. Онда би опет били пред нерјешивим задатком- како да нас заваде. Нека не брину, неће то бити тешко.

Тако, сам ја овим мојим скромним доприносом из прве генерације, покушао нешто да освијетлим. Потпуно свјетло надам се да ће донијети тек трећа генерација. Неко свјетло покушава се и сада дати на суду у Хагу. Међутим, једна од страна је потпуно незадовољна јер се нпр. једна те иста документа примјењују различитим критеријумима. Нека документа се не уважавају, а док су трећа, као нпр. генетски налази са гробља у Поточарима, а што је веома важно за утврђивање истине, због дневне политике недоступна.

Да се вратим мојој књизи. Тамо гдје је у напомени забиљежено да је име измијењено, то је због тога што живи актери стварно нису хтјели да им се име спомиње. Умрле сам навео пуним именом и презименом, осим у једном случају.

Живи актери, чија су имена навођена су за то дали сагласност. Додуше, неки појединци, који су живи, споменути су пуним именом и презименом без њихове дозволе, и то из два разлога. Један је да их нисам могао пронаћи, а други, да се спомињу стварно само епизодно. Постоје и они, којима никако нисам могао сазнати права имена, те да би радња имала свој ток, сам сам их дописивао.

Овај текст би био сасвим другачији да сам добио руком писане дневнике покојног Николића. Дневници се налазе код њему веома блиске особе. Та особа ми их није хтјела уступити, наводећи разлоге које ја овдје не би хтио спомињати.

Можда је тако и боље. Да сам дневнике имао при руци, било би то можда само пуко, хронолошко набрајање догађаја. Овако, настало је оно што је настало. Нека читаоци оцијене. Чувару дневника бих ипак препоручио да их једном преда у неки историјски архив. Сигуран сам да у њима има доброг историјског материјала. Баш због тога што нисам имао те дневнике, све сам догађаје слободно интерпретирао. Стога, нека нико у овом тексту не тражи апсолутну истину, јер је неће наћи. Прикупљајући материјале о догађајима, увидио сам колико је тешко доћи до вјеродостојних информација, односно, истине. О једном те истом дешавању лако се створи неколико верзија. Тако да сам реченицу: „Да ја теби кажем, како се стварно збило.“, узимао увијек с резервом. Наиме, тек сада сам схватио смисао чувеног Куросавиног филма – Рашамон.

Добијам и савјете да књигу не обајвљујем, јер бих могао имати неугодности. Не знам какве бих ја то неугодности могао имати, након мојих седамдесет година. Уосталом, књиге се све рјеђе читају. Знам да ће примједбе, ако их буде било, давати баш они, који књигу неће прочитати.

Још нешто. Ближа родбина покојног Николића је тражила правду на суду за свог покојника. Кога су тужили? Да ли наредбодавце или извршиоце? Не знам. Не знам ни да ли је и како судски процес окончан.

Користим ову прилику и да се захвалим господину магистру Драгану Радишићу, који ми је доста помогао својом књигом „ХРОНОЛОГИЈА ДОГАЂАЈА на простору претходне Југославије 1990 -1995. године“.

Биљешка о аутору

Аутор је рођен 13. 10. 1939. године у селу Рјечица, општина Маглај, срез Добојски.

Основну школу завршио је у Маглају, а Средњу медицинску школу у Тузли 1958. године. Студије на Медицинском факултету у Загребу окончао је 1964.

Специјалиста из урологије постаје у Загребу 1972. Специјалиста хирург постао је 1982. у Хановеру, СР Њемачка. Ради као љекар у Тузли, Загребу и Њемачкој. Од 1991. године живи у избјеглиштву у СР Њемачкој. Пензионер је од 2004. године са, за сада, сталним боравком у Берлину.

Као љекар објављује око шеснаест стручних радова, те је коаутор у два медицинска уџбеника. Магистар је медицинских наука.

Ово му је трећа књига сличног жанра. Прву, „Под Ћолопеком и Рујом“, објављује 2007. године, а друга „Савијено гнијездо“, објављена је 2008.

(П А Р А) В О Ј Н И К

П Е Т А Р М А Љ Е Н О В И Ћ

С Л О В Е Н И Ј А

Један словеначки град, друга половина јуна мјесеца 1991. године.

Дан је врео. Асфалт и околне зграде су толико угријани да се види како врући зрак трепери. Град је скоро потпуно пуст, иако је радни дан и још је радно вријеме. Ријетко прође и покоји аутомобил.

Од прије шест дана, повремено се чује појединачна пуцњава из пушака и кратка рафална ватра из аутомата, којом словеначки територијалци гађају војнике оближње касарне ЈНА. Већ је више од десет дана како су ове јединице опколиле касарну. У другим мјестима Словеније води се отворени рат против ЈНА, али овдје су се одлучили на другу тактику- опкољавање касарне. Чим би се неко појавио на капији касарне, отворана је ватра, па већ данима нико не излази, нити улази у њу. Прије пет дана су им затворили и довод воде, а данас, по први пут, пуцају по њима такорећи, непрекидно. Када на једном крају касарне утиша, паљба се одмах чује на другом, односно трећем мјесту. Тактика је очито била психичко исцрпљивање војника, који не одговарају на провокације. Да се одговор из касарне очекивао- доказ су опустјеле улице.

По тој несносној врућини, журним кораком кроз град, ишао је један млађи човјек у униформи народне милиције. Скренувши у једну споредну улицу, млади милиционер се након неколико метара нашао пред баштом неког ресторана. Неколико столова било је у дебелој хладовини двају липа. Сјео је за један од њих. Погледао је око себе и видио да је био једини гост. Од конобара, који му је одмах пришао, наручио је два хладна пива. Овај га мало зачуђено погледа.

- Одмах ће ми доћи пријатељ- кратко је рекао конобару.

Истовремено, када је конобар стављао пива на сто, на улазу у башту ресторана, појави се млађи човјек између 30 и 35 година. Био је у бијелој кошуљи кратких рукава. Изгледа да му врућина није пуно сметала, јер је ишао одсјечним кораком и уздигнуте главе.

Млади милиционер, угледавши придошлицу, устаде од стола и пође му у сусрет. Придошлица, угладавши га, широко се осмијехну и рашири руке за поздрав.

Поздрав је био више него срдачан, јер су се обојица чврсто загрлила.

-Па Заиме, од када се ми нисмо видјели? Као да смо преко свијета, а не само километар, два један од другога- изговорио је придошлица.

-Вала Ницо имаш право, као преко свијета. Ма видиш овај белај, мени није ни до чега. Не знам вала како је теби. Сједи Ницо да попијемо, па ћемо мало похаберит`. Нисам хтио преко телефона да ти све говорим. Боље овако, а бога ми, да се већ једном и видимо.

Него Ницо, кажи ми како да си данас код куће, тражио сам те и на послу?

-На боловању сам, као бајаги. Маневарка ми има неки већи квар и мора дуго бити на поправци. Мени се не да ићи тамо у депо и претварати се као да имам нешто да радим. Кући сам. Оправим по неки ауто. Само ни тога више нема. Прије се нисам могао од посла спасит`, а сада, као да су се и ауто престала кварити.

-Јесу ли ти покушали обући униформу територијалаца, Ницо?

-Него шта су. Зато и јесам на боловању.

-Ницо, зато сам и дошао код тебе. Мени су невоље почеле када сам се оно јавно изјаснио као Југословен. Знаш да су ме избацили из партије. Код мене се сутра нешто спрема. Не зна се тачно шта, али знам, да за мене неће бити добро како год окренеш. Ти имаш оног твог доктора у болници- земљака? Знаш оно, као хитан случај.

-Е мој, Заиме. Ко би рекао да ћемо ми са нашим југословенством имати проблема. Ево, одох ја унутра да телефонирам и да видим да ли је на послу. Ма чекај, још није касно. Ја сам се довезао аутом. Идемо зачас скокнути до болнице.

Вожња аутом није дуго трајала, јер су улице биле дословно пусте. Упутише се преко дворишта болнице ништа не говорећи, јер након краће паузе поново су се огласили поједини пуцњи из правца касарне.

Након што им је сестра рекла да је доктор на операцији и да морају чекати, сједоше у потпуно празну чекаоницу.

- Ницо, јесам ли ти говорио да ми је течих овдје у касарни, на одслужењу војног рока?

- Јеси, рекао си ми некад давно. Је ли још унутра?

- Јесте.

- Чекај! Колико чујем они су њих потпуно блокирали. Кажу да немају ни воде.

- Ма немају ништа. Хране се конзервама. Конзерве слане, па им се још више пије вода.

Прије четири дана сам га задњи пут видио. Однио му воће и воду, док се још могло. Дао му кроз жицу. Од тада не можеш прићи од територијалаца. Ево почели и пуцати. Страх ме је за дијете. Тетка и тетак зову телефоном, хоће да излуде. Кажу, све се тамо види на телевизији. Ми ништа овдје не видимо. Има оно из Аустрије што се види, ал` цаба ти кад не разумијеш шта говоре.

Отворише се врата на сусједној просторији и појави се млађа сестра која упита:

-Ко треба доктора?

-Миленко Николић- Ницо, кажите доктору.

Врата се још једном отворише и поново се појави сестра, овај пут осмјехујући се. Сестра још шире отвори врата и пропусти Ницу у амбуланту.

Није прошло много, а Ницо, излазећи из амбуланте остави врата отворена говорећи:

- Заиме, `ајде улази и кажи доктору шта те боли.

- Ма не боли ме болан ништа, зар ниси ћоку објаснио.

Заима пријатељ благо гурну у просторију и за њим затвори врата, те поново сједе на дрвену столицу у чекаоници. Напољу се чу испалјивање кратких рафала јачег калибра од пушке и аутомата.

Након извјесног времена врата се поново отворише. Овај пут изађе Заим са широким осмјехом на лицу.

-Јој мој Ницо, ја сам ти да знаш јако болестан. Ето, десно јаје ми је отекло к`о да је кокошије, а и црвени се како овдје на папиру пише. Бога ми морам строго лежат` и лијекове пити.

-Ниси сам. Код мене је ето, лијево натекло. Ваљда ћемо некако пребољет`. Него, сједи мало. Нешто сам конт`о док си ти био унутра. Па тим људима у касарни треба некако помоћи.

-Па безбели да треба. Само како? Чуј Ницо, `ајде, ја би још данас отворио боловање, немој да се задржавамо.

- Де отворићеш боловање. Него, кажи ти мени, како тим људима тамо

помоћи?

-Ницо, молим те, `ајдемо брзо да ја посвршавам ово што ми је сада најважније. Послије ћу ти рећи шта сам ја проб`о да контам.

Након пола сата оба пријатеља су била опет заједно.

-Ницо, би ли ти некако помогао да видимо шта би се могло урадити за мога рођака?

-Наравно да бих помогао. Само није он тамо сам. Сигурно и други требају помоћ.

Ја сам био у касарни прије двије-три године. Посјетио сам једног војника. Али тада ја нисам разгледао како касарна изгледа.

-Ницо, `ајде сједај у ауто и вози према касарни, мало поиздаље, па ћу ти рећи шта би се могло смислити. Немој само да аутом негдје застанеш. Нека, боље да ја можда возим. Ја сам у униформи. Мене неће зауставити баш тако.

Пријатељи брзо измијенише мјеста у ауту.

Возећи се мало даље од касарне, на једном мјесту се могао видјети релативно чист простор, изузимајући понеки грм или веће усамљено дрво. Назирала се и жица, којом је касарна била ограђена. Скоро до саме жице водио је и доста запуштен пут.

-Ено Ницо, видиш ли онај пут, а и на крају она два жбуна? Ето, дотле сам ја долазио и доносио моме рођаку што треба.

Даљи дио пута пријатељи више не проговорише.

Зауставише се на рубу једног мањег парка и изађоше из прегријаног аутомобила, те без ријечи сједоше на траву у дебелој хладовини једног дрвета.

-Заиме, можеш ли ти разговарати телефоном са твојим рођаком?

-Могу, само јуче и данас, када затражим да разговарам, одмах прекидају везу.

-Није ни чудо. Видиш како пуцају по њима.

-Можда им прислушкују телефоне, Заиме! Хајдемо ми њих ипак звати. Реци чији си рођак и одмах додај да би хтио да се договориш како да им се добаци вода.

-Ма како ћемо Ницо толико душа напојит`? Знаш колико ту треба воде?

-Знам, колико треба. Колико год да треба, добиће. Ено тамо телефонске говорнице. Иди зови. Кажи томе на централи да ћеш опет звати тачно у шест поподне.

Оба пријатеља се упутише према јавној говорници. С војне централе се јавише и Заим препозна већ познати глас, а изгледа и централиста њега.

Заим поче да објашњава централисти да ће они поново звати у осамнаест сати, да се договоре.

Ницо, стојећи покрај, наједном зграби слушалицу и рече саговорнику с друге стране:

-Ноћас у три сата ујутро наићи ћемо мањим камионом тачно на оно мјесто, гдје је мој пријатељ до сада доносио воду своме рођаку. Ако буде требало штитите нас ватром.

Момак, јеси ли ме разумио?

-Све сам јасно разумио- чуло се из слушалице.

-Заиме! Хајде, сада ме још једном провези истим путем да себи у глави маркирам пут. Ноћас нећемо имати свјетло.

-Ма о каквом ти то камиону Ницо говориш, болан?

-О правом камиону, него каквом. Хајдемо ми код мене кући па ћеш видјети. Ја једном из Птуја већ три камиона поправио, а он ми платио само за пола једнога. Овај задњи сам задржао док све не плати. Њему се изгледа не жури. Сада ионако нико ништа не ради и не превози. Уосталом, његов камион је пуно већи од оног мог

малог. Него мени су проблем бачве. Ја имам двије по двјеста литара. Треба их само мало опрати. Ту близу је југопластикина продавница, па се може купити и канистера. Ако немају воде, сигурно немају ни хљеба. Идемо у куповину. Прво по хљеб. Само нећемо куповати овдје код нас, него мало даље, гдје нас нико не познаје

- Хеј болан Ницо, ти то пуно забраздио.

- Зашто забраздио? Имаш ли ти неки бољи план? Значи, немаш. По мени, што је план дрскији и безобразнији прије ће успјети. Хајде сједај и вози. Хоћу још једном да осмотримо куда се може проћи.

Мањи ТАМ-ов камион, који је био прекривен церадом окренут је према вратима гараже, тако да с вана нико није могао видјети шта се у гаражи дешавало. До двадесет и два сата камион је био натоварен с неколико стотина литара воде и неколико врећа хљеба.

Све припреме око довожења и утовара обављене су без икакве журбе и буке, тако да ни Ницина жена ништа није примјетила.

-Заиме, иди кући, те лези и одмарај. Жени ништа не говори. Прије него што кренем назваћу те телефоном. Слушалицу само дигни и спусти. Одмах изађи на улицу. Дођи у униформи и понеси пиштољ!

Још нешто. Имам добар предосјећај да ће се све ово добро завршити. А ако не, помази жену вечерас, и ја ћу своју.

Тачно у пола три изјутра Ницо заустави камион испред Заимовог стана. Била је то једна велика вишеспратница, мало даље од центра града.

Није било никаквог задржавања, јер, чим је камион стао Заим изађе из сјенке и ускочи у кабину.

-Заиме, ако би било каква контрола избила на овом кратком путу, ти разговарај. Твој нагласак није јужњачки као мој.

Ницо је у Словенију из Босне дошао с четрнаест година. Завршивши осмогодишњу школу у свом селу Осојници, маглајска општина, хтио је ићи на занат као и његови другари. Родитељи га из неког разлога нису послали на занат. Чувши од свог даљег комшије да се у Словенији може боље зарадити него у Босни, сједне једног дана у воз. Пошто није имао возну карту, у Бањалуци бива избачен из воза. Кријући се од кондуктера, али не увијек успјешно, јер су га још два пута истјеривали, некако је успио доћи до града гдје је земљак живио. Тражи земљака, али га не нађе. Исцрпљен и гладан се онесвијести на улици. Одвезоше га у болницу, гдје се опоравио. Са собом није имао никакве документе. Ваљда није знао да ће му тако нешто требати. По изласку из болнице није отишао кући, него једном аутомеханичару, коме је помагао у радионици, па је тако и преживљавао. Јавио се и кући, те тако дао глас о томе гдје се налази. Молио је да му пошаљу сва документа.

Није завршио аутомеханичарски занат, како се очекивало, него је посјећивао жељезничку вечерњу школу и остварио дјечији сан да вози локомотиву.

Заима, његовог другара, упознао је играјући фудбал на оближњој пољани. Заим је у Словенију дошао када је имао само пет година и његов словеначки изговор био је стварно без нагласка.

Возећи се према касарни кроз град, нису срели никога. Изашли су на пут којим су данас већ два пута прошли и још доста удаљени од касарне, мораше стати. Пред њих изађоше два наоружана територијалца- дајући знак заустављања.

-Немој крити шта возимо. То је као за њих- биле су Ницине ријечи, прије него што је зауставио камион.

Уперивши своје јаке батеријске лампе у кабину камиона и видјевши униформисано лице поред возача један од њих се обрати Заиму питањем:

- Ко сте и куда идете?

Заим се, што је могао више, истури кроз отворени прозор кабине да му се униформа још боље види, те рече:

-Хеј другар, јака ти та лампа. Обори је мало доле. Ослијепићеш ме. Возимо храну и воду, ту за наше борце. Ја обезбјеђујем.

-Што сте упалили толика свјетла? Сада ће вам касарна, а ви освијетљени. Након сто метара угасите свјетло.

-Пуно вам хвала другари. Само, ми тачно не знамо гдје ћемо ово испоручити.

-Полагано возите и видјећете, има један пут који води десно. То је стари пут и није асфалтиран. Ту се некада ишло за касарну. Одмах иза њега је један пут који води лијево. Он је асфалтиран. Ту скрените. Идите до краја. Ту можете скренути само десно. Возите до краја. Наићи ћете на једну црвену халу, и то је ту.

Ницо одмах угаси свјетло и полагано крену камионом. Пошто зађоше за прву кривину нису више могли бити виђени од својих контролора. Ницо је возио полагано, не само из опреза, него је себи дао времена да му се очи привикну на мрак, да не би промашио скретање према касарни. Данас, када је пролазио памтио је све могуће оријентире. Међутим, сада је видио да то пуно баш не помаже. Ипак, небо је било звездано и очи се брзо навикоше. Макадамски пут, који се десно одвајао, био је нешто свјетлији од црног асфалта којим су се возили. Скренуше. Мотор је равномјерно радио не правећи никакву посебну буку. Мјестимично нарасло жбуње, које се налазило по путу, за камион није било никакав проблем.

Жичана ограда до које стигоше била је дјелимично уклоњена и без проблема уђоше у круг касарне. Било је тачно три сата и двије минуте када је Ницо зауставио рад мотора.

Изашавши из аута, два пријатеља се више него изненадише када им приступи само један млађи официр у маскирној униформи и сувопарно рече:

-Момци, добро нам дошли. Ја сам дежурни официр. Молим вас пођите са мном.

Истовремено угледаше два војника, такође у маскирним униформама, који се попеше на камион и накратко освијетлише унутрашњост.

-Све је уреду друже поручнике! - проговорио је један од њих.

Ушли су сви заједно у оближњу мању бараку. Нашли су се у мањој просторији више него оскудно намјештеној најнужнијим једноставним намјештајем.

-Другови, ми стварно цијенимо то што сте урадили, али морате имати и разумијевање за наш опрез. Можете ли нам показати ваша документа?- званично је изговорио поручник.

Оба пријатеља извадише своје легитимације. Ништа нису говорили, али из њиховог држања се видјело да имају разумијевање за ову процедуру.

-Значи ви се зовете Заим Абдић¹ и рођени сте, видим, у Зеници. Ви значи имате овде у касарни рођака. Како се зове ваш рођак, друже Абдићу?

-Хасан Бешлић, друже поручнике- одговорио је Заим, заузимајући при томе став мирно.

-Одакле је Хасан?

-Из Сарајева, друже поручнике.

-Ви сте друже Николићу, видим, рођени у Осојници. Где му то дође, у Босни?

-Између Добоја и Маглаја, друже поручнике.

-Реците ми бар име два села у близини те ваше Осојнице, друже Николићу.

-Хоћете ли у правцу Добоја или у правцу Маглаја, друже поручнике?-

¹ Име и презиме су измијењени.

Николићев глас је такође наједном постао војнички одсјечен и јасан.

-Од воље вам.

- Стријежевица, Трбук, Придјел, Шеварлије, Добој. Према Маглају су: Пакленица...

-Не треба друже Николићу- одговорио је поручник са осмјехом, враћајући документа.

-Уведите војника Абдића!- обрати се поручник једном од два војника.

Врата се отворише и кроз њих уђе голобради војник. Видјевши свога рођака рашири руке и журним кораком се упути према Заиму говорећи:

-Јој, ђе си Заиме? Богами се нисам надао да ћу те овдје видјети.

Рођаци се стварно искрено загрлише.

-Па јунаци, добро нам дошли!

Наједном је сасвим другим тоном проговорио поручник. Кренуо је према Ници и грлећи га рече му:

-Ја сам био на служби у Шеварлијама и Поточанима. Знам ја вашу Осојницу јако добро, друже Николићу. Знам да заударам на зној и неопраност, али нисам могао да одолим, а да вам се загрљајем не захвалим.

-Војничке Бешлићу!- поручников глас одједном је постао поново војнички строг.

-Изволте, друже поручничке!- изговорио је новопридошли војник и заузео став мирно.

-Могу ли и ја загрлити твога рођака?- изговорио је благим тоном поручник.

Пришао је Заиму и загрлио га.

-Па, јунаци, хвала вам што сте нам дошли. Има ли воде у камиону?

-Има, 650 литара друже поручничке- кратко је одговорио Ницо.

-Шта, 650 литара. Хеј, па то има да се можемо и умити. Имали смо за сутра још свега 30 литара дестиловане воде. Спремали смо се да направимо пробој из касарне само ради тога. Прекјуче смо и бунар почели копати. Како ствари стоје сумњам да ћемо наћи воду. На седмом метру почео је да се урушава, а воде ниодкуда.

-Је ли има можда нешто биљно? Ништа зелено нисмо окусили већ данима.

-Сву зелену салату и млади лук што смо могли наћи, донијели смо- одговорио му је Ницо.

-Момци сједите мало овдје. За десет минута ћемо ићи код команданта касарне- биле су ријечи поручника, који је излазио из просторије.

Након неколико минута, мања група се упути преко дворишта касарне у правцу једног већег здања. Попеше се на први спрат и уведоше обојицу у просторију, која је такође била скромно намјештена. Једино је на поду имала нешто скромнији тепих и двије скоро похобане фотеље. Са супротне стране се отворише врата и зачу се строга наредба:

- Мирно!

Сви заузеше став мирно.

На вратима се појави официр у маскирној униформи. С лица су му се читале брига и умор.

-Друже пуковничке... - изговорио је поручник у намјери да преда рапорт.

Официр је лагано одмахнуо руком дајући знак да не треба. Само је кратко изговорио:

- Вољно!

-Значи, то су та наша два јунака. Свака част и хвала вам.

Пуковник је пришао обојици пријатеља, пружајући сваком од њих руку и истовремено тапшући сваког по рамену. Два пута је јасно изговорио:

-Девић.²

Пуковник је сјео за свој радни сто. Био је то човјек средњих година. Према покретима и гестима дјеловао је успорено. Велики подочњаци су говорили за себе. Неко вријеме је владала тишина, а затим је проговорио:

- Па, како дођосте на овакву идеју момци? Требало је ово смислити, а и извести. Алал вам вера. Сутра би било богами- ком обојци- ком опанци- само ради воде. Момци, још једном вам хвала. Па `ајде да истоваримо то. Да вам право кажем, ја сам скап`о од жеђи. Ми, старешине смо морали давати пример у штедњи воде. Само да не заборавим. Поручниче, среди са благајником да се момцима исплате сви трошкови. Рекоше ми да сте и по пијаци и продавницама куповали.

- Друже пуковниче!- изненада се јавио Ницо.

- За новац ћемо лако. Смијем ли ја нешто предложити?

- Само предлажите јуначе.

- Мислим, да при доласку овамо нисмо ни од кога примијећени, па бих предложио да се то брзо истовари. Ми би ишли одмах назад да би сачували камион. Сигурно ће нам требати још. Ево мене сутра у касарну поновно. Само сутра нећу бити шофер, него пузач. Дајте нам неку лозинку, друже пуковниче, да се можемо јавити стражи.

Пуковник мало застаде, загледа се у Ницу, одмјери га од главе до пете и рече:

- Момче, ја не знам шта сте по занимању. Само видим да размишљате војнички.

Док се камион истоварао Ницо у једном моменту остаде насамо с командантом. Био је мало радознао и није могао да одоли, а да не упита:

-Друже пуковниче, могу ли нешто да вас питам?

-Само изволите- друже Николићу.

-Како то да ви не одговарате када ови на вас пуцају.

-Е, то је једно велико питање мој Николићу. Тешко питање, а још тежи одговор.

-Прво, наређење долази из више команде. Друго, још ми ни један војник није рањен, а није ни погинуо. Да се тако нешто десило могу и ја преузети одговорност. Треће, ми смо овде Николићу пренаоружани. Јест да из околних кућа испаљују метке на нас. Ја не желим да те куће разнесемо топовском гранатом. Бар не, догод се моме војнику још ништа није догодило. Не желим да цивили страдају због неких тамо усијаних глава. За сада то за мене нису борбени циљеви.

-Да ли је њихово командно мјесто борбени циљ, друже пуковниче?

-Ако иједном моме војнику што `но кажу, фали длака с главе, е у том моменту су борбени циљ.

-Ми смо сазнали гдје је команда тих територијалаца.

-Како, од кога сте сазнали?

-Па од њих сами.

-Када су нас питали на контроли куда идемо, рекли смо да њима возимо провијант.

-Ја не знам баш тачно гдје је то, али су нам детаљно описали гдје се налази.

-Одлично, одлично, друже Николићу. Сада ви мени објасните гдје је то, такође детаљно.

Имамо ми наше људе напољу који ће то лако наћи.

Камион је убрзо био истоварен. Када су Ницо и Заим пошли према кабини, испред њих је стао млади војник и упитао да ли би их могао нешто замолити.

² Презиме је измијењено.

Одговорили су му потврдно.

Младић је на чистом далматинском дијалекту почео да им снисходљиво објашњава да је из прекоманде стигао у ову касарну прије десет дана. Нико не зна гдје је, а има стрица ту, у граду. Молио их је да му јаве да је он ту, здрав и читав. Пружио им је комад папира.

Ницо узео комад папира и стави у џеп.

Ускоро се у дворишту касарне чуло равномјерно брујање мотора, које је било све слабије како се камион удаљавао.

-Заиме, хоћемо ли лијево или десно када изађемо на пут? Јеси ли ти примијетио код она два територијалца нешто слично радиостаници? Ја нисам. Идемо ми поново поздравити наше ноћашње знанце.

Изашавши на пут, Ницо скрену лијево.

Чувши звук мотора, на цесту изађе само један од територијалаца. Уперивши снажни сноп свјетла у кабину препозна најновије познанике. Махну руком за пролазак и само рече:

- Сада можете упалити свјетло.

Вративши се свако својој кући, оба пријатеља су одмах легла да спавају.

Ницо се пробудио око подне. Није се добро наспавао. Врућина је била несносна, тако да од даљег спавања није било ништа. Уставши из кревета, осјети страховиту жеђ. Наточивши себи чашу воде, пијући, тек постаде свјестан шта се ноћас догађало. Сјети се и младића с далматинским дијалектом како их моли и преклиње да јаве његовом ујаку, да се он налази у касарни.

Поново се зачу пуцњава из правца касарне. Недуго иза тога зачуше се прво једна, иза тога друга, па узастопно још двије експлозије, које су имале сасвим други карактер него досадашњи пуцњи. Биле су то снажне детонације.

Вративши се у спаваћу собу из малог цепања кошуље, узео комад папира, који му је синоћ дао млади војник. На папиру је била исписана пуна адреса као и телефонски број.

Ницо наједном осјети глад. Остави папир на столић покрај телефона, и ушавши у кухињу отвори фрижидер.

Био је сам у кући. Жена је била на послу, а сина су одвели код жениних на село, чим је почело пуцање.

Након ноћашњих догађаја био је некако празан. Ни на шта се мислима није могао усредсредити. Ушао је у купатило и истуширао се. Након туширања осјетио је живост, не само у тијелу, него и у мислима. Поново се присјети младог војника. Оде до телефона и у руку узео исписани папир. Узео слушалицу у руке и поче да окреће број. С друге стране се јави женски глас. Прочитавши с папира написано име и презиме, замоли да с дотичним разговара. Добио је одговор да је дотични господин Марин у водоводу, на послу, те да ће доћи након три сата послје подне. Ја сам комшиница која чува њихово дијете.

Ницо се захвали на информацији, те помисли- овај ради у водоводу, а у касарни немају воде. Ријешило је да више не зове, него да послје подне оде на ту адресу и поразговара с човјеком. Али се поновно замисли. Постаде му јасно да због овога што је ноћас направио може и главу да изгуби. Не може тек тако отићи неком непознатом и рећи- хеј, видио сам ти братовог сина. Добро и здраво је. Не може се тек тако одати. Одлучио је да све заборави. Зашто би рескирао сопствену сигурност, због њему тамо потпуно непознатог младића.

Упалио је телевизор и видио зграду у пламену. Слика се понављала, а спикер је непрестано говорио да агресорска ЈНА бомбардује недужно становништво. Знао је тај дио града. Био је релативно близу касарне. Угасио је телевизор и присјетио се да би могао назвати Заима и питати га, шта он мисли о

томе да разговарају с тим човјеком. Ипак га је копкала чињеница да тај ради у водоводу. Нешто му је пало на памет када је ноћас од Заима сазнао да има дезертера.

Заим је чуо да су двојица, официр и подофицир побјегли из касарне кроз жицу. Причало се да су Хрвати.

Позвао је Заима и замолио га да дође до њега, јер је сам код куће и у миру ће разговарати. То што је смислио било је дрско, али не толико као ово ноћас. Требало је само да Заим на све пристане.

Дошавши код Нице Заим је саслушао пријатеља и мало се замислио, те предложивши мале измјене рекао: - У реду, идемо у акцију.

Нису се телефонски најављивали, него у касно послијеподне зазвонише на другом спрату једне четвероспратнице, на сасвим другом крају града. Заим је био у милицијској униформи. Иако је била велика врућина, Ницо је обукао сако. На нос је ставио дебеле сунчане наочаре.

Врата им је отворио човјек педесетих година.

Заим је сасвим званично почео да се обраћа човјеку питајући га:

-Јесте ли ви господине, Марин Брекало?

-Јесам.

-Могу ли видјети вашу личну карту?

-Свакако да можете.

Човјек је кренуо у другу собу и из сакоа извадио новчаник. Заим га је пратио у стопу, не пуштајући га ни моменат из видокруга.

Након што се увјерио у идентитет човјека, вратио му је личну карту и поново строго упитао:

-Познајете ли ви Мату Брекала?

Човјек се мало замисли и рече:

-Ако мислите на сина мога брата, наравно да га познајем. Ако мислите на неког другог, не бих се могао сјетити.

-Значи, ваш брат има сина који се тако зове? Па, гдје се налази сада син од вашег брата?

-Колико ја знам он је у војсци у Карловцу.

-Да ли би вам овај лист папира можда нешто рекао?

Заим је извадио папир који им је војник дао и пружио га човјеку.

„Драги Марине, ја сам од прије пар дана овдје у касарни. Јави ћаћи и матери да сан добро. Поздрав Мато“.

Читајући папир човјек поче као за себе да говори:

-Прије два дана разговара` сам са братом који каже да му се син није јавио има петнаестак дана. Значи, ту је. Ма одакле вама овај папир? Када сте га то видјели?

-Како мислите, када смо га видјели? Па ако је у касарни, како ћемо га ми видјети.

-Ма добро. Онда, одакле вам овај папир?

-Е, то би ми хтјели исто вас да питамо. Сами кажете да је у Карловцу, а испада да је овдје.

-Ма од куда би` ја то знао, друже, господин, милиционер ја ... Заим подизањем кажипрста прекиде свог саговорника и јасним гласом изговори:

-Господин полицајац.

-Ма сигурно, него како, само господин полицајац- журио је да се исправи домаћин.

-Значи, ви не знате ништа о овоме писму.

-Ма Госпе ми, немам појма. Одакле вам ако нисте били у касарни.

- Нашли смо га код једног пребјегца из касарне. Он тврди да је Хрват и да би се борио на нашој страни. Међутим, ми смо опрезни. Бојимо се да се њихови људи не увуку међу нас.

- Ма и ја би` на вашој страни био опрезан. Што ће давати некоме папир? Што није и сам побјегао?

- Зато смо и дошли код вас, да вас то питамо.

- То вам ја господине полицајац не бих могао одговорити, осим ако се није уср`о у гаће.

Ма он је на матеру. Увијек је био неки њежан, осјетљив, повучен, не знам. Ето, ја му сада и воду затворио. Попиздит ће.

- Како мислите, ви му воду затворили? - радознало ће Заим.

- Па неко је имао добру идеју да она србочетничка банда у касарни поскапа од жеђи и затворили смо им воду.

Ници, на ову ријеч „србочетници“, коју је први пута чуо, само мало задрхташе мишићи на десном образу.

Заим је наставио с испитивањем.

- Да знам. Не може се вода само њима затворити, а да околина има воду.

- Бога ми, може.

- Стварно може, како то? - безазлено је питао Заим.

- Доле, на крају Мокричке улице, има шахт у којем се налази вентил само за њих.

Информација, коју су оба пријатеља требала, била је добијена.

- Добро господине Брекало, ви сте нама ипак помогли. Молим вас, о овоме још ни ријечи. Истрага још није у потпуности завршена. Заим је своме саговорнику пружио руку на расанку и чврсто је стегао.

Заим је због своје професије знао град скоро напамет.

Полагано су возили Мокричком улицом. Возећи се кроз град нису били сигурни како шахт изгледа. Зауоставише се код једног у некој другој улици и закључише да само тако може изгледати један шахт за воду. Када су мало боље загледали видјеше да би за отварање шахта требало набавити специјалан кључ. Проматрајући ту једноставну браву Ницо закључи да ту паше обичан имбус кључ, кога би можда мало требало извана истурпијати. Кренуше Мокричком улицом, и стварно на крају који је водио према касарни нађоше шахт. Добро су погледали да ли се у близини налази стражар, који га чува. Нису примијетили никога, али се ипак нису зауставили на том мјесту, него су продужили даље. Стигоше и до Заимовог стана.

Када се кола зауставише, Заим не изађе из кола, него се обрати своме пријатељу питањем:

- Ницо, кажи ти мени што ми ово све радимо?

- Не знам, право да ти кажем. Ја мислим, из ината. Има тога још. Знаш, нису ни они сви за ово што сада раде. Ето, мени један из радионе рече да је сигурно ријешено да на моје радно мјесто поставе мога помоћника и да ми он буде шеф. Ако се будем противио отпустиће ме. Мало, па мало смију ми се у лице говорећи да је Југославији одзвонило.

Ето, ја из ината не дам да јој одзвони.

- Вала Ницо и код мене је тако. Мало па мало, дају ми до знања, како сам ја јужњак. Требао сам бити унапријеђен још прошле године. Ништа. Прије пар дана унаприједише двојицу коју сам ја обучавао. Сада морам слушати шта ми они кажу.

Ма на концу, не дам државу, па како буде.

Код куће Ницо затече жену како спрема вечеру.

Прије неколико година Ницо се оженио младом Словенком. Била је то

љубав на први поглед. Од првог познанства, па до свадбе није прошло много времена.

-Миленко, јеси ли ти ноћас ишао негдје с камионом? Ја, као да сам нешто чула.

-Јесам, јесам. Поправио сам га до краја, па сам ишао на пробну возњу. Онај Птујанин је хтио по сваку цијену да јутрос буде готов. Сада, пак, не долази по њега. Него, ако ручак неће брзо, ја бих отишао нешто у радионицу.

-За петнаест до двадесет минута, биће готово.

Ницо сиђе до радионице, гдје са полице на којој је био уредно сортиран алат узме два имбус кључа и крену низ улицу. Наишавши на први водоводни шахт испроба да ли кључ паше у лежиште. Било је како је и процијенио. Кључ само што није пасао. Врати се у радионицу и извана избруси кључ мало више него што је према процјени требало, те се врати поново на улицу. Нова проба била је успјешна.

Послије ручка поновно леже у замрачену собу, не би ли још једном заспао. Сан му није долазио на очи. Размишљао је да ли да и вечерас оде у касарну или можда тек сутра. Нису му дале мира ни оне експлозије од данас. Док је служио армију такве експлозије никада није чуо. Радозналост превлада. Устаде и оде до телефона.

Назва Заима.

-Заиме, шта је то данас тако гласно грувало? Чини ми се да је то било тамо, ближе теби?

-Није баш код мене, али је релативно близу. Видио сам дим. И мене копка шта је. Мислио сам отићи погледати. Па све нешто би, па не би. Ма, знаш шта Ницо, одох ја да видим шта то би. Јавићу ти се када се вратим.

Ницо чу у слушалици ту, ту, те је спусти.

Отиђе до примаће собе и придружи се супрузи која је гледала упаљени телевизор. На програму је била само једна те иста тема; вијести из Словеније. На екрану се појави и једна изгорјела грађевина за коју рекоше да ју је запалила агресорска војска. Околина те паљевине му је била позната, али није могао да разазна гдје би то стварно било.

Сада му тек жена рече да су јуче, послеподне, док је он био одсутан, униформисани полицајци и територијалци долазили и одводили млађе људе. Питали су и за њега, али се нису превише узбуђивали када га нису нашли.

Значи, то је то, помисли Ницо. Извршена је тајна мобилизација територијалне одбране.

Нешто је о томе већ начуо

Ускоро се зачу и глас спикера са ТВ екрана, који је саопштавао веома важну новост, која ће, како рече, бити историјска, за словеначки народ. Спикер најави да ускоро очекују укључење у Народну Скупштину Словеније. Стварно, појави се нови спикер, који најави да почиње засједање скупштине Словеније, са само једном тачком дневног реда, проглашење независности, на крају расправе.

Ускоро је зазвонио и телефон. Јави се Заим. Поручи му да дође на њихово старо мјесто.

Пријатељи се убрзо нађоше на игралишту за фудбал.

-Ницо, знаш ли шта је оно данас горјело?

-Не знам, од куда ћу знати. Ако знаш реци.

-Е, овако. Одем ја одмах послвије оног нашег разговора тамо и видим људи се окупили. Додуше, близу се није могло прићи. Разговарају тако двојица. Један рече да је сва срећа да су се одатле јутрос повукли, иначе би било пуно мртвих глава. Ницо, оно ти је било командно мјесто територијалаца, гдје смо ми као бојаги требели ићи, камионом.

Хала је потпуно изгорјела, јер су је погодиле двије гранате. Само на мјестима се може разазнати да је то била црвена хала, јер је иначе све било црно. Изгледа да је било и муниције унутра. Зато онолике експлозије- завршио је своје казивање Заим.

-Него Заиме, ја бих опет вечерас ишао у касарну. Не знам зашто, али тамо сам некако сигурнији него овдје. Тек ми данас жена рече да су ме јуче, послеподне тражили територијалци. Осим тога, знаш шта се сваког момента очекује. Ко зна шта некој усијаној глави може пасти на памет. Направићемо и оно, што смо се договорили.

-Важи Ницо- био је пријатељев одговор.

*

Касно, навече, пријатељи се поново нађоше у Мокричкој улици.

Дошли су близу шахта, којег су данас добро осмотрили. Заим се зауставио мало даље од шахта и осматрао улицу, која је била потпуно пуста, јер су сви становници били испред телевизора. Сваког момента се очекивало да ће Скупштина Словеније прогласити независност.

Ницо приђе шахту, стави кључ у браву и окрену. Шахт је био отворен. Брзо отвори поклопац и спусти се. Шахт је био толико велики да се један одрасли у погнутом положају могао у њему кретати. Освијетливши унутрашњост видје да постоје два вентила. Затворени вентил брзим покретима окрену у лијеву страну, након чега се зачу интезивно шиштање воде с гласним потискивањем ваздуха испред себе.

Није прошло ни тридесет секунди, а Ницо је већ затварао шахт за собом.

Брзо се упутише подалеко паркираном ауту и одвезоше у правцу касарне.

Ауто паркираше даље од касарне. Само што су изашли из аутомобила, кроз отворене прозоре станова се зачу граја. Зачуше се и појединачни пуцњи, који су долазили из разних праваца. Проглашење независности Словеније два пријатеља нису између себе коментарисала. Једино је Ницо примијетио говорећи:

-Хајдемо! Сада им је пажња сигурно попустила.

Било је то 25. јуна 1991. године.

Преме ранијем договору, оба пријатеља се растадоше и у пузећем положају кренуше према касарни.

Скоро истовремено се нађоше на мјесту гдје су некада ушли камионом, само је сада ту била жица. Лозинка је функционисала и пријатељи се опет нађоше са синоћним поручником.

Овај пут поручник их загрли и рече:

- Јунаци пуно вам хвала што сте опет дошли. Да вам се и похвалимо, добили смо воду вечерас. Изгледа нас чисте за независност- изговорио је официр у једном даху.

-Ово вас је частило да имате воде- изговорио је Ницо, вадећи из џепа имбус кључ и показујући га поручнику.

-Значи вас двојица- изговорио је поручник, загледајући се у сваког појединачно.

-Свака вам част јунаци!- одушевљено је изговорио поручник, стежући руку сваком појединачно.

-Уосталом, ја сам поручник Арсић³ - по први пута се представи поручник, те потом настави:

-Идемо код команданта. Ми смо предвече легли да мало одспавамо. Нисмо

³ Презиме је измијењено.

од умора могли више издржати. Пробуди нас она пуцњава од мало прије.

Пријатељи се ускоро нађоше у командантовој соби.

Поручник Арсић рапортира команданту на који начин је касарна добила воду.

-Само направите резерву воде колико год можете, јер ако открију опет ће је затворити-била је Ницина примједба.

-Па пријатељи, како сте успели да то урадите? Гдје се налази вентил за воду?

Оба пријатеља наизмјенично испричаше ток догађаја данашњег дана.

-Кажете, били сте код ујака војника Брекала?

-Јесте! -одговорио је Ницо и још подробно објаснио ујаков став о овој ситуацији.

-Чули сте данас ону пуцњаву и експлозије. Данас смо им први пута одговорили, управо због војника Брекала. Он је први војник који ми је рањен. Захваљујући вашем обавештењу, друже Николићу, уништено им је командно место. Јавио ми је мој обавештајац да нису имали мртвих. Можда је тако боље-завршио је гласно размишљање командант.

-Како је војнику Брекалу?- питао је Заим.

-Наш доктор сумња да је метак могао повриједити унутрашње органе.

Затражили смо путем беле заставе да разговарамо. После преговора прихватили су га они и мора да је у градској болници.

Пријатељи још мало посједише уз разговор. Договорили се за нову лозинку када, и ако буду сљедећи пут долазили. Поздравили се и кренуше.

Ницо се ипак нечега присјети и врати се са врата у командантову собу.

-Друже пуковниче, могу ли да вам се још једном обратим?

-Свакако, свакако- командант је погледао Николића и очекивао питање.

-Ма рекосте, Брекало је у болници, а сада дознах да су вам још један подофицир и војник побјегли. Мало ме је страх да ће ови наши доласци тамо бити јављени. Јест да нас пуно људи није видјело, а и ми се нисмо баш пуно показивали. Ипак, војник Брекало нас може јако добро описати.

-И ја сам о томе на тренутак размишљао. Немам идеју како би се то могло држати у тајности. Побегла су још двојица. Чак и један официр. За сада ћутимо, ради морала. А, када погледам националитет пребега, свакаке црне мисли ми пролазе кроз главу. Не слути на добро- изговорио је командант, видно забринут.

Ницо убрзо сустиже Заима. Провукоше се кроз жицу и кренуше назад одвојеним правцима.

Враћајући се старим путем, Ницо наиђе на постављене страже. Два територијалца су стајала тамо гдје он треба да прође и пушила потихо разговарајући. Ницо се спусти иза првог жбуна и сачека да оба попуше цигарете. Надао се да ће се тада помјерити. Међутим, ова двојица су упорно стајала на једном мјесту. Још је неко вријеме чекао, те одлучио да се повуче и испроба пролаз оним путем, којим је отишао Заим.

Међутим, опет није имао среће. Видио је да један територијалац лежи, а други, као да је нагнут над њим. Као да му је нешто говорио или га је можда будио ако је овај спавао. Поново се повуче и покуша на трећем мјесту. То мјесто је било без икаквог жбуња, а мјесечина прејака, тако да се није усудио пузати.

Одлучи да се врати у касарну.

Потражио је поручника Арсића.

Послије куцања и знака слободно, Ницо отвори врата поручникове канцеларије.

-Друже поручниче, ево, није нам суђено да се данас растанемо.

Територијалци се нешто згуснули, а и пришли ближе касарни. Морадих се вратити.

-Гдје се тачно налазе? Може ли им се прићи?
-Ја мислим да би могло. Поготову ако се удаље један од другог.
-Треба нам језик. Идемо код команданта. Ако се он сложи ми би једног ухватили.
-Ницо се по други пут нађе с командантом.
Након што му је поручник Арсић рапортирао о сазнањима која је добио од Нице, запита га:
- С вашом дозволом друже пуковниче ја би довео један језик.
Пуковник се мало замисли, па одговори:
-Може, само немојте друга Николића у то петљати. Он је ипак цивил.
-Нећемо га упетљавати, само толико, да покаже тачно гдје су.
-Добро, само нека он остане у позадини.
Ницо се ускоро нађе с поручником и још двојицом војника. Сви су били у тамномаскирним униформама. Лица и руке су им биле намазане црном бојом.
Прођоше кроз жицу. Један од војника намаза и Ницу црном бојом по лицу и рукама уз констатацију:
-То што носиш на себи довољно је тамно. Не треба боља камуфлажа.
-Хајде момци, сада покажите на дјелу шта сте научили. Да видим јесте ли добри као и на вјежби што сте били?- прошаптао је поручник Арсић.
-Ово су нам два најбоља човјека- рече поручник Ници тихо на ухо.
Прије него што су почели пузати поручник објасни Ници шта који знак значи ако се буду споразумијевали мимиком.
Почели су да пужу. Ницо је пузао први, те се заустави иза једног већег грма одакле је први пута примијетио територијалце. Показао је гдје их је видио, али сада тамо није било више никога.
Поручник даде руком знак једном од специјалаца, и овај се поче полагаано приближавати том мјесту. Убрзо је стао и допузао назад.
Специјалац се с поручником споразумијевао само помоћу руку. Ницо схвати да има само један територијалац и да он сједи под другим грмом.
Додирну поручника руком и покуша мимиком да му нешто каже. Поручник га није разумио. Зато му се приближи и стави своје ухо у близини његова лица.
-Ја сам ово вечерас све препузао. Идем тамо на десну страну гдје има мало више жбуња да видим има ли кога.
Поручник климну главом.
Није прошло много и Ницо се врати и објасни поручнику.
-Видите, она тамо три највећа грма? Под оним средњим се налази један територијалац. Не само да спава, него повремено и хрче.
-Момци, сада сте вас двојица на потезу. Идите тамо и упакујте спавача. Ми ћемо бити овде и пазити на овога.
Специјалци отпузаше у показаном правцу.
Није прошло ни десетак минута, а већ су дошли назад. Мимиком су објашњавали поручнику шта су урадили. Ницо је схватио да је пакет упакован и спреман за испоруку.
-Сада овај други. Показа поручник.
Специјалци се одмах дадоше у извршење задатка.
Ницо је био више него радознао како ће то ова двојица извести.
-Поручниче, идемо мало ближе. С овог мјеста се ништа не види- рече Ницо тихо поручнику на ухо.
Поручник само климну главом. Овај пут напријед је пузао поручник. Након двадесетак метара поручник се заустави испред једног већег грма и показа знаковима гдје види сљедећег територијалца.

Специјалци се нису видјели.

Нису дуго проматрали када чуше лагани тупи звук. На тај звук територијалац, који је био окренут лицем касарни осврну се. Изненада се из непосредне близине појави силуета, која обори и прекри територијалца. Друга силуета, из нешто мало веће удаљености, такође се у трену појави и обори на насталу гомилу. Све је трајало неколико секунди. Тон, који се чуо, био је чак слабији од тона на који се територијалац окренуо.

Ницо и поручник допузаше до специјалца који су „пакет“ више него добро упаковали.

Територијалцу је преко уста била залијепљена црна трака. Руке на леђима завезане. Није се уопште опирао.

Специјалци дадоше знак поручнику да иду по други пакет.

Ницо и поручник Арсић почеше пузати према касарни. То није било баш лако, јер су морали вући и завезаног територијалца заједно с оружјем и ранацем. Код жице су их већ чекали специјалци са својим „пакетом“.

-Ницо, идемо код команданта да му рапортирам да је задатак извршен. Ја ћу онда на испитивање ове двојице.

Ницо је остао сам с командантом.

-Друже пуковниче, ето ја бих сада ишао. Пут је слободан.

-Друже Николићу, ја вам то не бих саветовао. Можда су већ приметили код замене страже да им нема људи па су сигурно дигли узбуну и појачали извиђања. Останите овде.

Ако хоћете имате у касарни кревет. Уосталом не морате нигде ићи. Боље да се у касарни не појављујете. Ево, у овој соби до нас има један отоман који се развучи. Има и постељина. Ја сам у овој другој соби. Ту спавам када прилике дозвољавају. Идем и сада покушати, да бар нешто одспавам. Лаку ноћ друже Николићу.

Ницо развуче отоман. Постељину, коју извади из ормана загледа, па врати назад. Само узе јастук, угаси свјетло и леже онако обучен.

Сан му није долазио на очи. Превртао се лијево и десно, али сна ни од куда. Сјети се да је на столу видио неке књиге. Упали стону лампу. На столу је лежало неколико књига. Погледа наслове: Војна стратегија, Војна тактика и обука, Класици стратегије, Борба и њено вођење, Историја ратова, Женевска конвенција о ратним заробљеницима, као и још неколико тањих, у виду мањих свесака.

Одлучи се за Војну тактику и обуку, можда зато што је некако најљепше изгледала.

Читајући предговор, па послије увод, који су били написани не само разумљивим језиком, него и тако да њему, лаику пробуди жељу да о томе нешто и сазна. Када је прешао на конкретан текст пред њим се откри свијет који није познавао, а био му је ипак потпуно разумљив. Узбуђавало га је читање исто као, када би у политици читао извјештај о Звездиној игри. Наставио је да чита страницу по страницу. Потпуно се разбудило. Негдје око пет сати ипак му се приспава. Онако отворену књигу остави наопачке, окрену се и заспа.

Пробуди га командант.

-Друже Николићу, алал вера, до сада спавати.

Ницо већ будан погледа на сат и рече:

-Па није то баш пуно, од пет сати.

-Па шта сте радили до пет сати?

-Читао ову књигу. Ево пуно сам прочитао. Узбудљива као каубојски филм. Командант прочита наслов књиге.

-Па шта је вама тако узбудљиво у тој књизи Николићу?

-Па све. То му дође као наука, а опет некако све јасно. Волио бих је

прочитати до краја.

-Него друже Николићу, као што видите, у овој соби имамо телевизор, па сам дошао да га упалим. Да мало погледам.

Прво приђе телефону, те након окретања неколико бројева рече у слушалицу - два доручка у моју собу. Приђе телевизору и упали га.

На слици су се видјели припадници полиције и територијалне одбране како ужурбано нешто раде. Камера зумира, а спикер објашњава да се скидају пограничне табле с ознакама СФРЈ, на граници с Аустријом, а постављају табле Републике Словеније.

-Шта ово сада значи? Сањам ли ја то? Николићу, разбудите ме шамаром ако сањам.

Ницо не рече ништа. Наставио је да гледа у екран. Тек након неког времена присјети се да је био нешто питан.

-Не, не сањамо друже пуковниче, ни ви, а ни ја.

Пуковник устаде, приђе телефону и поче да говори у слушалицу.

-Споји ме или с петом армијском, или с генералштабом. Одмах. Свеједно је кога прије добијеш. Бићу у мојој соби- изговорио је пуковник, одлазећи од Нице.

Ницо устаде с отомана и приђе умиваонику. Занимало га је хоће ли бити воде.

Отвори пипу. Зачу се гласно испуштање ваздуха. Убрзо поче и вода да цури. Хладна вода га освјежи и још више разбуди. Није знао шта би радио. Приђе отоману и исправи га. Наставио је да гледа телевизију. Сlike се почеше понављати. Устаде и угаси телевизор. Поново узме књигу и поче да чита. Није прошло много времена, а на вратима се појави војник и рече му:

-Командант вас зове у његову собу, на доручак.

Ницо устаде и ускоро се нађе код команданта.

-Николићу! Није бог зна шта, али морамо нешто убацити у себе.

-Ницо сједе за сто. Само што је натопио цвибак у чај, из сусједне собе се отворише врата.

Уђе млађи потпоручник. Заузе став мирно и рече:

-Пета армијска. Хоћу ли преспојити код вас?

-Не, доћи ћу ја на ваш телефон.

Пуковник изађе, али за собом не затвори врата.

-Шта је, каква су наређења?- чуло се пуковничково питање.

Настала је дужа пауза, јер је пуковник само повремено изговарао са да, да.

Поново се зачу гласни говор пуковника.

-Како ви то мислите пуна борбена готовост, друже генерале. Па ми смо већ данима у пуној борбеној готовости.

Поново је пуковник само повремено изговарао да, да, а да би се на крају чуло јасно:

-Значи, конкретно наређење да очекујем после подне.

Чуло се гласно спуштање телефонске слушалице.

-Потпоручниче, за двадесет минута сви официри и подофицири да су скупљени у клупским просторијама!- чула се јасна командантова заповијест, изговорена младом потпоручнику, који се у том моменту појавио у канцеларији.

-Разумем, друже пуковниче!-гласио је кратак одговор потпоручника.

Пуковник се врати своме доручку и поче мирно да једе.

Доручак завршише истовремено.

- Друже Николићу, могу ли ја вас нешто лично да замолим?

- Само изволите друже пуковниче.

- Ускоро очекујем важна наређења. Знам отприлике и каква ће бити. Ако и изађем одавде, не могу отићи кући, жени и деци. Нисам их дуго видио. Би ли вас могао замолити да, без обзира када ћете ви изаћи, отиђите код моје жене и деце. Даћете им писмо које ћу написати и овај мали пакетић.

Пуковник се сагну и из ладице извуче мањи пакет, не већи од картона за дјечије ципеле.

- Свакако друже пуковниче, предаћу.

- Мој стан се сигурно надгледа. Ево, ја ћу вам показати неке детаље.

Пуковник устаде и с једне полице узе карту коју рашири по столу.

- Ево, мој стан је овде у овој улици, број 26. Ту немојте ни покушавати улазити. Уђите овде, у Шентиљској улици, на броју пет. Уђете у велико пространо двориште. Ту је и један мали паркић само за станаре. Када уђете мало дубље у паркић видећете отвор у жици. Ту се провлаче деца када скраћују пут. Од тог отвора иде се право на мој улаз. Попните се на други спрат и први стан десно. Жена је сигурно са улазних врата скинула таблу са именом.

- Друже пуковниче, наређење ће бити извршено.

- Полако Николићу. Није то никакво наређење. То је молба. Велика молба.

Ако је испуните бићу вам стварно захвалан.

Пуковник устаде и изађе из своје канцеларије.

Ницо такође устаде и врати се у собу, у којој је преспавао. Погледа кроз прозор и видје да преко круга ужурбано иду официри упућујући се ка омањој згради, гдје су сви улазили на једна врата. Задњи је ушао командант. Круг касарне је наједном опустио. Знао је да се дешава нешто посебно. Књигу, коју је био оставио, узе у руке и поче поново да чита, али овог пута је стајао крај прозора. Мјесто, односно зграда, у којој је био, била је од вањске околине заклоњена другим зградама, тако да се није морао плашити пуцњева, који су повремено били испалјивани на касарну.

Није прошло ни петнаестак минута, а из мање зграде су официри поново почели да излазе. Одмах по изласку, неки су почели да трче, док су други правили дугачке и журне кораке. Ницо отвори прозор. Из даљине су се чуле појединачне јасне команде. Чуле су се и пиштаљке. Видје команданта који задњи изађе и оде преко пута, на другу страну круга касарне. Постави се у хладовину једне липе и поче да гледа на сат. Убрзо се зачуше брујања камионских мотора. Са његове десне стране појави се око десет камиона са војницима, који су сједили позади, у пуној ратној спреми. Неки од камиона су вукли топовске хаубице, а иза два је вучена комплетна пољска кухиња. Појавише се и три ципа, која су била отворена и наоружана тешким митраљезима. Иза камиона се појави пјешадија у пуној ратној опреми. Марширали су у три групе. Камioni, након проласка крај команданта заокренуше на кругу и вратише се од куда су дошли. Пјешадија је, поред команданта, газила стројевим кораком. Пјешадинци такође направеше круг и вратише се одакле су дошли.

С друге стране круга зачу се прво потмула, а затим све јаснија бука мотора. Прво се појави један тенк, а за њим још четири. Тенкови исто направеше круг и вратише се одакле су и дошли.

Командант погледа на сат и уздигнуте главе се упути ка својој канцеларији. На кругу касарне завладао је потпуни мир. Ницо се врати до отомана и настави да чита књигу.

Прошло је више од сат времена, када након краћег куцања на врата његове собе уђе командант.

Ницо устаде с отомана и инстинктивно заузео став мирно. Ипак није било тако давно од кад је изашао из војске. Стари рефлекси су се вратили.

-Друже Николићу, зашто заузимате став мирно? Нисте ви војник. Седите! Пуковник сједе на столицу за столом, па се загледа у књигу коју је Ницо држао у руци.

-Николићу, читате ли ви ту књигу по реду или на прескок?

-По реду друже пуковниче.

-Толико сте већ пуно прочитали?

-Па, када је интересантно. Некако иде само од себе.

-Ето, ја сам те књиге извадио из библиотеке да мало обновим нека поглавља.

Дај боже да ми неће требати то знање. Трѐвало или не, то морам имати у малом прсту. То сам занимање изабрао.

Ову задњу реченицу пуковник изговори нешто тише него претходне.

Ницо ништа не одговори на пуковниково излагање.

-Друже Николићу, ево, ово вам је писмо за моју жену.

Ницо узе писмо и угура га у један процјеп пакета, који му је пуковник већ дао.

-Сада је време ручку. Ја идем са официрима да заједно с војском ручамо. Нека осете да смо с њима. Вама ће друже Николићу донети ручак овде. Послаћу вам и друштво, да не једете сами.

Ницо, при командантовом изласку поново устаде и заузео став мирно. Узео књигу и задуби се у читање.

Након извјесног времена, поново се зачу куцање на вратима.

Уђе поручник Арсић носећи ручак на великој тацни.

-Николићу, време је ручку.

Поручник стави тацну на сто и поче да размјешта тањире.

Ницо се тек сада сјети да све вријеме смотре није нигдје видио поручника.

Помисли, можда је био у једном од тенкова или камиона.

-Па Николићу, када сте задњи пута били у вашој Осојници?

-Прошле године, у јулу. Мислио сам и ове године ићи. Не знам како ће ово завршити. Чисто сумњам да би за пар дана могао са женом и дјететом сјести у ауто и кренути.

-Где вам је кућа у Осојници, на којем месту? Ја сам знао онде из Поточана ићи горе за Стријежевицу, па сам се оданде спуштао доле у Осојницу, поред оне коте, заборавио сам како се зове. Знам да се тамо понекад окупља народ за верске празнике.

-Спасовиште, ако мислите на ту коту. То вам је онда с десне стране.

-Тако је- Спасовиште. Сада сам сигуран да се тако зове. Па, где му дође сада ваша кућа?

-Са Спасовишта се спуштате на доле, па поред оне мање ријеке. Моја кућа је са лијеве стране ријеке на брду.

-Чекај мало. Ја сам био у гостима код неког домаћина, тамо где извире јака вода испод неког брда. Толико је јак извор да су одмах на томе месту поставили воденицу. Ту је и гробље близу.

-То су Вукелје. Моја кућа је одмах горе, на првом брдашцу у правцу југозапада. Из Вукелја се може доћи само пјешице до моје куће. Ауто-прилаз је још цестом према доле и прије него што се изађе на пут Добој – Маглај, води пут на лијево. На брду се види моја кућа као на длану. Богами, изгледа ове године, нити ће моји родитељи видјети мене, а нити, ја њих.

-Јесте ли ожењени, друже Николићу?

-Јесам. Имам и сина.

-Је ли жена Словенка?

-Јесте.

-Па шта она каже на ову сву ситуацију?

-Право да вам кажем о томе нисмо никада озбиљно ни разговарали. Знам људе моје земљаке, који са супругама Словенкама иду, тако рећи на нож. Оне су за Словенију, а они за Југославију. Богами знам доста таквих. Мојој жени је свеједно. Њој је важно да може направити добар недјељни ручак, да је у кући све чисто и да је син лијепо обучен. Додуше воли и себе лијепо да обуче, а волим и ја када се лијепо срикта, да се појавим са њом. Остало је не занима.

-Јесте ли ви ожењени друже поручниче?

-Нисам. Па још сам млад.

-Па, друже Николићу, значи, имате пуно познаника земљака.

-Фала богу да имам, не само познаника, него и правих пријатеља.

-Знате друже Николићу, мени је најважније у животу да човек може рећи, имам пријатеље. Можда ће нам у оваквим временима пријатељи бити потребнији него икада.

Пошто немамо пуно времена, а времена су оваква каква јесу, требају нам друже Николићу људи у које се можемо поуздати с пуним поверењем. Не знам, да ли схватате шта хоћу да вам кажем?

Ницо сада у потпуности схвати какве дужности и функције поручник има у војсци. Није му хтио дати до знања да зна шта он ради. Бар не на један, директан начин.

Да га је у потпуност схватио, да дознања тиме што рече:

-Схватам вас у потпуности друже поручниче. Мој круг познанстава је велики. Ја ћу вам само рећи за људе у које се ја са сигурношћу могу ослонити. Значи, за које ја могу гарантовати да ће се, када му се обратите помињањем мога имена, понашати поуздано. Биће ту највише четири до пет људи.

-Само да ја однесем ово суђе. Ево мене одмах назад.

Поручник се убрзо врати и сједе насупрот Нице.

-Ево вам списак са именима, адресама и бројевима телефона. Не знам зашто, али памтим све телефоне. Можда зато што сам у војсци био неко вријеме на телефонској централи- рече Ницо, пружајући поручнику преко стола комад папира.

На списку су били људи за које је он сигурно знао на којој се позицији налазе, када је била у питању заједничка им домовина. Према Ници је у свему томе било превише политике. Он је у почетку одлазио на скупове, чије су пароле биле очување Југославија. Које су све ту националности биле, није га занимало. Није никада никога ни питао. Када му је једном неко рекао да је очигледно да се за Југославију залажу само Срби, одговорио је:

-Није истина, залажу се и други.

При томе је мислио на Заима и једног Хрвата, који је био родом негдје од Жепча. Још присталица међу друга два народа се није могао сјетити, али му је то било довољно. Одбио је да се упише у СДС. Када су га неки, прије неколико мјесеци молили да их вози у Цанкарјев дом у Љубљану, гдје се одржавао митинг СДС-а, одбио је. Двојица су се на њега јако наљутила. Један му је чак и рекао:

- Какав си ти Србин?

Ницо му је на то одговорио:

-Ја сам Југословен.

Не зна одакле је тај био, али зна да је устао од стола и љутито рекао:

-Ма ја ћу свога доктора видјети и чути како говори, а ти се је..., има и воз.

На каквог је то он доктора мислио, Ницо није знао.

Поручник узне пружени комад исписаног папира и поче све да преписује у свој нотес.

Ницо се загледа у нотес и примијети да оно што поручник пише нема

никакве везе са оним, што је он био написао. Умјесто слова, писао је бројке, а умјесто бројки, била су написана слова. Када је све преписао извадио је из џепа упаљач и запалио Ницин папир.

-Рече ми командант да сте марљиви у читању.

-Па, не знам шта би друго радио. Мени је бар више него интересно шта пише у овој књизи. Него, друже поручниче, имао бих једну молбу, што се тиче ове књиге.

-Какву молбу? Ако ја могу помоћи, помоћи ћу.

-Можете сигурно. Ево, ја ово читам. Има неких израза које нисам сигуран да их разумијем. Неке ствари ми нису јасне, ваљда зато што немам предзнања. Ја биљежим сва та мјеста и једном бих вас молио да ми све разјасните. Није згодно да пуковника замарам с тим.

-У свако доба Николићу. Биће ми драго да продискутујемо о томе. Да видим шта то тренутно читате?

-Па, тренутно читам како се бацају ручне гранате. Ја сам мислио да узмеш гранату и бациш.

Сада тек видим, да то није баш тако. Колико видим ваља ту пуно вјежбати, а и снагу тренирати. Тек када из сваке позиције неколико пута погодиш циљ, можеш прећи на вјежбу са капислом, а да се не говори колико вјежбе мора проћи да смијеш бацити праву гранату.

-Баш тако Николићу. Само добро увежбан војник има шансу да преживи у борби.

-Овдје пише, да се обука и вјежба не могу ничим замијенити, а да нема те увјежбаности која се не може још побољшати.

-Тако је друже Николићу, то сте јако добро упамтили. Као што видите на нашем полигону се не престаје с обуком, никада.

Поручник устаде и као да одлази на дужи пут пружи Ници руку и јаче је стеже.

Ницо настави и даље да чита своју књигу.

Чуо је како се и командант врати у своју канцеларију. Врата канцеларије су се све чешће и чешће отварала. Ко је тамо улазио, Ницо није могао да види. Негдје пред вече, стојећи поред прозора примјети да све више и више официра долази у зграду, у којој се он налазио. По нејасном жамору могао је закључити да су сви дошли код команданта. Наставио је да чита, стојећи покрај прозора. Није прошло много времена, а официри су изашли групно из његове зграде и разишли се по касарни у разним правцима. Почело је да се смркава. Прозор је био отворен. На касарну нису више пуцали и кроз прозор је улазила нека саблашњива тишина. Никакви шумови се нису чули.

Међуим, на његовим вратима се зачу куцање и уђе командант. На лицу није имао онај грч неизвјесности, који је до сада носио. Забринутост се и сада видјела, али било је ту и неке смирене одлучности.

-Друже Николићу, ви богами добро напредујете са својом књигом.

-Па, када бих остао још мало овдје, прочитао бих је сву. Само ако су оне друге исто интересантне као ова, волио би их све прочитати.

-Мислим да не би било лоше да ми презалогацимо нешто- рекао је пуковник, пришао телефону и наручио четири вечере.

- Овај сто је доста простран- рекао је командант и почео да размјешта столице око стола.

Уђоше два војника и размјестише јело по столу.

Командант поново приђе телефону и кратко рече у слушалицу:

-Можете доћи!

Ускоро се појави и поручник Арсић. На Ницино чуђење био је у цивилу заједно с још једним цивилом, који је био млађи од поручника. Оба су стала мирно пред командантом.

-Момци вољно, седајте- проговорио је командант.

-Водниче Несторовићу седите! Изговорио је командант, јер је младић остао и даље да стоји.

Скромна вечера је била убрзо завршена.

Пуковник је устао од стола и изашао. Међутим, убрзо се врати носећи флашу у рукама. Иза њега је улазио и војник, који је носио вадичеп и четири чаше. Војник је брзо распредио сто и распредио чаше.

-Ово вино ми стоји већ двије године. Ред је да се и отвори- изговорио је командант и свакоме насуо вино у чашу.

-Поручниче, наређења су јасна.

-Јесу друже пуковниче. Све је испланирано.

-Да чујем!

-План један. Чека нас човјек с аутом којим ће нас и возити.

-План два. Колико знам, друг Николић има на располагању два возила и преузеће ако план један не успије- рекао је поручник гледајући Николића у очи и са знаком питања на лицу.

-Не знам о чему се ради, али шта год могу помоћи, ту сам- одговорио је Ницо.

-План три. Ако због било чега не раде план један и два, имамо водника Несторовића.

Водник Несторовић се маши рукама за џепове и поче да извлачи разне кључеве на свежњу, некакве жице и још неке металне предмете, које Ницо никада није видио и не би знао чему служе.

-Стојадина отварам и палим за двадесет секунди. Голфа за четрдесет секунди. За сваки други ауто ми не треба више од једне минуте друже пуковниче- проговорио је водник.

-Добро поручниче. Све је договорено. Ако се јавите до заказаног времена иде план „поскок“, а ако се не јавите, ја преузимам план „гуштер“.

-Момци, ја ћу вас сада напустити. Само нешто. Николићу, јесте ли нашли у књизи дио када је Наполеон ишао спавати?- питао је командант уз лаган смјешак.

-Нисам друже пуковниче- одговорио је Ницо заузимајући став мирно.

-Можда у тој што читате и не пише, али у једној сигурно пише. Одговорио је пуковник и свој тројци пружио руку за поздрав.

-Када је то Наполеон ишао спавати?- обрати се Ницо питањем поручнику.

-Нека Николићу, сазнаћете. Негдје у овим књигама пише. Него, Николићу, ми вечерас излазимо одавде. Настојаћемо без буке. Као што сте видели стража им није баш јача страна. На концу можемо и на једном делу мало направити буке док ми изађемо. Николићу, ви идите одмах кући. Ако будемо морали доћи код вас и ако нешто није уреду, ево вам ова крпетина и ставите је на једно место где ћемо је лако наћи. То је знак да се не појављујемо. Још нешто, имам за вас један револвер. Злу не требало.

-Нека, ако га имам онда га могу и употријебити. Мислим да ће бити боље без њега-одговорио је Ницо након краћег размишљања.

Поручник стварно није дуго чекао да би изашли из касарне. Било је око прије поноћи када је поново дошао код Нице и рекао- хоћемо ли?

Ницо само климну главом и устаде.

Идући кроз круг касарне који је био потпуно замрачен поручник повуче Ницу до омање бараке која је била прислоњена уз једну од касарни.

Испред бараке су стајала два војника. Мало даље је стајало још десетак војника под пуном ратном спремом. Чак су се и у тами назирали један митраљез и мањи минобацач.

-Каква је ситуација?- питао је поручник два војника.

-Један правац смо прије три минута очистили. Други је чист. Бар ништа нисмо примијетили.

-Одлично. Николићу, идемо вашим путем, јер наш човек није далеко одатле. Још нешто, ставите фантомку да не морамо црнити лице.

Ускору су сва тројица била крај жичаног отвора, добро познатог Ници.

-Наши људи су распоређени даље од места гдје смо похватили оне језике. Можемо догле ићи само погнути. Даље ћемо можда морати пузати- шапнуо је поручник Ници на ухо.

Погнути дођоше до самог асфалтног пута и скренуше десно покрај њега. Кријући се поред израслог жбуња избише и до првих кућа. Улична расвјета је била погашена. Тек сада схватише да није баш једноставно кретети се кроз дворишта покрај пута, а ићи путем сувише је ризично, јер могу сваки час бити контролисани.

Стојећи у сјенци једног већег грма водник додирну обојицу по рамену, дајући им знак да има нешто да им каже.

-Николићу, колико ви имате одавде до ваше куће?- питао је водник.

-Богами, ако се иде пјешице и у овој ситуацији, имам јако пуно.

-Видите она три паркирана аута. Ја бих да један привремено посудимо. После ћемо га лако вратити. Када будем ушао у ауто, ви само прискочите и мало ме гурните низбрдо. Упалићу га доле ниже, да овде пред кућом не правимо буку. Узећу оног стојадина, који је први паркиран.

Поручник само климну главом у знак одобравања.

Приближише се аутомобилу још увијек заклоњени иза жбуња.

Водник извади свежањ кључева, клекну уз жбун. Даде поручнику упаљач и заклонивши тијелом пламен издвоји из свежња два кључа, те рече- ови морају пасати.

Стварно, за неколико секунди водник се већ налазио у ауту. Само што је сјео у ауто видјело се да је и волан откључао јер је точкове заокренуо према цести. Погуран ауто се бешумно спуштао низ стрму улицу. Ускоро се једва чуло и паљење мотора. Ницо и поручник не потрчаше за аутом, него се мирно спустише низ улицу. Не задуго, јер им је ауто возећи уназад већ долазио у сусрет.

-Друже поручниче, куда прво да возим, до нашег човјека или Николића његовој кући?

Поручник се на тренутак замисли и рече:

-Прво возимо Николића. Наш човјек нас очекује ипак мало касније.

Ницо дође кући и на вратима нађе задјенуту цедуљу.

-Отишла сам код мојих. Дођи и ти.

Улазећи у кућу, наједном осјети умор. Помисли у себи, само у кревет. Ипак боравак у купатилу га разбуди. Упали телевизор. Био је окренут Загреб. Гледао је извјештај из Глине, гдје је спикер оптуживао агресорску ЈНА, која је побила на десетине домобранитеља.

- Овај свијет је стварно полудио. Или сам можда ја луд, што ми све ово не иде у главу-помислио је Ницо, угасио телевизор и отишао у кревет.

Лијежући у кревет помислио је на своју Осојницу. Утонувши у сан наставио је о њој да сања.

Наједном је био с друговима из школе. Иду они тако испод неких ораха. Пуно ораха је на земљи. Почеше да се такмиче ко ће их више сакупити. Колико год се трудио да их стави у џепове, они су некако испадали. Хтио их је понијети кући

да му сестра од њих направи колаче. Није ишло. Имао је ораха само колико је могао задржати у рукама. Друга дјеца су имала пуне џепове и торбе. Стајао је тужан. Престао их је сакупљати и кренуо кући. Међутим, није могао да крене, јер је орахе које је имао у рукама притискала нека тежина. Неко је предложио да се орасима играју кућа. Сви намјестише по кућу, измакоше се и почеше да их гађају. Сви су промашивали. Дође ред на њега. Једини орах који је још имао био је некако тежи и округлији него други. Бацио га је и орах погоди прву кућу, а од ње попадаше и остале. Тако се понављало док другој дјечи није покупио све орахе. Напунио је џепове и торбу. Остатак је подијелио.

Кренуо је кући, али наједном је био сам. Види на путу да му у сусрет иде мајка са воловским колима. На колима је био натоварен плуг.

-Па Ницо, гдје си ти? Договорили смо се да идемо у муслиманску Рјечицу да оремо, а тебе нема. Знаш да требаш водити волове браздом. Та мајчина примједба као да није била за њега пријекор, и он само рече- мама сједи ти у кола, а ја ћу водити волове.

Идући даље, поред пруге, а у правцу Рјечице видје да његов во Пероња, који је до тада мирно ишао за њим, није више Пероња, него неки други во с пуно већим роговима. Во је почео да савија главу да би га набио на те велике роге.

Ево га опет, помислио је Ницо у себи.

Наиме, једном као мањи дјечак отишао је с још двојицом дјечака у оближње село Придјел. Идући путем, наишли су на стадо говеда која су мирно пасла. Наједном, из чиста мира, из тог се стада издвоји један добро ухрањени бик с великим роговима и сивом длаком и жућкастим пјегама. Појурио је на дјечаке. Почели су да бјеже, али како је Ницо био најближе бику овај га је сустигао и набио на рог, те одигао од земље. Срећом закачио му је само панталоне. Власник бика, који је био покрај, потрчао је и почео бјесомучно да га туче дебљим штапом између рогова и то у моменту када је бик хтио да га још једном набије на рог, док је лежао на земљи. Због јаких удараца штапом бик се повукао.

Послије му је власник рекао да је његов бик непредвидив и да је већ раније покушавао да нападне људе. Рекао је, и да се бик зове, Шибоња. Подеране панталоне оправдао је код куће рекавши да му се то десило када је прелазео преко прошња, као измакла му се нога.

Наједном, умјесто његовог мирног Пероње, који је мирно ишао за њим јури га страшни Шибоња да га поновно набије на рог. Почео је да бјежи. Међутим, уз страшну буку према њему се кретала дизел локомотива, која више није ишла по шинама, него цестом, право на њега. Звук је био све јачи и јачи. Окрену се да помогне мајци да искочи из кола и угледа да та локомотива не иде на мајку, него на бика Шибоњу, који наједном више није ишао цестом за њим, него кроз њиву, тамо према Шаин Камену. У том моменту се пробуди сав мокар од зноја. Срећан схвати да је у кревету. Нема ни Шибоње, а ни локомотиве. Само звук, који је у сну јасно чуо ипак је остао. Постајао је чак све јачи и јачи. Устаде и погледа кроз отворен прозор. Наједном разазна, да му је тај звук и познат. Погледавши мало даље кроз прозор, гдје се видио и дио улице, који је водио према сјеверном дијелу града, угледа гдје улицом промичу тенкови, исти они које је он јуче видио на смотри у касарни. Тенкови су прошли и звук снажних мотора се постепено изгубио.

Није могао више да спава. Не би ишао спавати и да је могао. Бојао се да би опет могао сањати бика Шибоњу. Наиме, он би увијек Шибоњу сањао када би се нашао у неким непријатним животним ситуацијама.

Сјетио се шта је пуковнику обећао, а и женина порука написана на цедуљи нагонила га је на размишљање.

Шта прво да уради?

Још му се нешто врзмало у глави. Рањени војник Брекало. Требало би га посјетити, помислио је. Сљедећа мисао је опет била зашто да га он посјећује, нити му је род, нити помоз' бог.

Одлучи, да је од свега за сада било најпаметније да оде до продавнице и да купи вруће пециво. Онај касарнски цвибак био је добар, али само за заваривање желуца.

Нашавши се у продавници дозна у коме је правцу војска кренула. Није то баш било на путу гдје су му били жена и син, али није било ни далеко.

Испржи себи јаја са сланином. Топло јело му је више него пријало.

Одлучи да иде код жене и дјетета. Није изашао ни километар из града када уочи да му људи аблендују ауто свјетлима. Заустави ауто и упита једног возача, зашто аблендује.

-Не може се даље. Пут је блокиран.

Ницо се тек сада забрину. Окрену ауто и крену заобилазним, дужим правцем.

Код жениних затече напету ситуацију. Сви су сједили испред телевизора. На екрану се видјело како се креће тенк и пуца на неку мању зграду, наводно зграду царинарнице. Сцена се понављала. Сви су одобравали коментаре словеначког спикера који је говорио о агресорској војсци, а додавали су и своје. Ницо није ништа коментарисао. Знао је из искуства куда то води. Није желио да се посвађа са женином фамилијом. Узе сина за руку и упита га шапатам:

-Хоћеш да идемо напоље, да се играмо?.

-Хоћу тата-одговорио му је син, такође шапатам.

- Онда реци гласно да сви чују, па ћемо ићи.

-Тата, идемо се напоље играти- изговори дијете више него гласно.

-Ницо узе сина за руку и изађе напоље.

Опусти се играјући се са сином. Колико год је дијете уживало у игри, толико је и он уживао што је са дјететом. Вријеме је брзо пролазило. Позваше их на ручак.

За ручком се дискусија о агресору и жртви наставила.

Ницо је једва дочекао да се ручак заврши. Колач, који је био за крај ручка одбио је, рекавши да мора ићи.

-Ницо, куда ћеш? Остани овдје. Мирније је - убјеђивала га је жена.

-Рекао је онај Птујанин да ће доћи по камион- слагао је Ницо не трепнувши.

Возио је поново заобилазним путем, те у моменту одлучи да оде код пуковникове жене.

Брзо је нашао паркић и отвор у оградџи. Кренуо је према стражњем улазу.

Шта ако је улаз затворен?- помисли у себи. Међутим, није био.

Исписаног имена на вратима стана није било.

Јасно се чуло како звони звоно у стану. Нико се није јављао. Покушао је са куцањем. Опет ништа. Мало је сачекао. Ништа. Поновно зазвони, овај пут дуже. Помисли у себи, ово је задњи пут. Још је мало сачекао и таман помислио да крене, када се иза врата чу, бојажљиво- ко је?

Ницо није знао шта да одговори на ово бојажљиво питање. Ипак се прибра и рече:

- Пријатељ вашег мужа.

Чу се окретање браве. Врата се отворише само онолико колико је ланац дозвољавао.

- Ко сте ви?- питао је преплашени глас.

- Шаље ме ваш супруг. Имам и нешто да вам предам. Не бојте се.

Видјело се како ланац пада и полагаано почињу да се отварају врата.

Ницо уђе кроз врата и одмах предаде жени пакет уз напомену да је унутра

задјенуто и писмо.

Била је то жена између четрдесет и четрдесет пет година с уредно почешљаном косом, која јој је падала по раменима. Кроз ту изразито загаситу црну косу пробијали су се сиједи праменови. Иако је Ницу пустила у стан на лицу није могла сакрити страх који је просто извиривао из очију. Доња вилица јој је видљиво дрхтала.

На крају ходника стајала је плавокоса дјевојчица између шест и седам година и колико бојажљиво, толико и упитно гледала у Ницу.

Жена извади писмо из пакета и поче да чита. Како је одмицала с читањем све је више и више нестајало напетости са лица. Видјело се да грч на лицу који је имала попушта. Само тијело, које је било као увучено у себе, добија неку опуштеност. Жена као да се исправила и наједном порасла, чак се и насмијала.

- Душо, господин долази од тате- обрати се жена дјевојчици.

-Молим вас опростите ми, ја вас не нудим да седнете. Молим вас изволите- изговорила је жена одлазећи пред Ницом у примаћу собу и показујући му на једну фотељу.

Жена је сјела преко пута Нице, не знајући како да отпочне разговор.

Ницо је прекинуо шутњу, обраћајући се дјевојчици.

-Данас сам се провукао тамо кроз тајни отвор на огради, гдје се и ти провлачиш. За ту тајну рекао ми је твој тата.

-Како је моме мужу?- изговорила је жена стежући чврсто дланове један са другим.

Ницо јој је испричао све што је мислио да би је могло занимати. Напомену, да претпоставља, да јој је муж сада негдје напољу, с војском.

-Госпођо, ја сам обећао вашем мужу да ћу вам колико год могу бити при руци. Само кажите, како могу да вам помогнем?

-Па не знам како да вам кажем. Овде смо имали једну трговину. Њу су прије пар дана затворили. Ту смо се снабдевали углавном ми, официрске породице. Ако одемо мало даље, у другу трговину, нељубазни су и понекада кажу да за нас нема робе. Осим тога, куда год да кренем, прате ме у стопу. Мала ми се јуче из трговине вратила рашчупане косе. Напала су је друга деца. Не знам шта би више дала детету да једе.

-Госпођо, направите списак. Све што вам треба, донијећу вам.

Ницо је још тога поподнева отишао до трговине. Све што је требало натоварио је у ауто. Зауставио се два улаза прије, гдје је био пуковников стан. Све је унио на тај улаз и кроз двориште пренио до пуковниковог стана.

Вратио се кући. Тек сада је назвао Заима да га пита, има ли шта ново.

Заим га позва код себе, рекавши му да има једно мало изненађење за њега.

Код Заима Ницо затече три младића, од којих је с једним био добар пријатељ. Био је то један Црногорац, који је увијек истицао да је Васојевић. Другу двојицу је такође познавао, али само површно. Зна да је један био Заимов даљи рођак, а други, родом из неког требавског села код Добоја.

-Ницо, ја те тражи` јуче и данас. Као да си у земљу пропао. Само, по Заимовом казивању, ти си у истом сосу као и ми- изговорио је његов пријатељ.

-Каквом сосу?- радознало ће Ницо.

-Па, како да кажем- сосу дугачких језика. Почело је све са задњим партијским састанцима. Ми за Југославију, а они за Словенију, док нас не избацише из партије. Добро ти у партији ниси никада ни био, али видим да су и Заима потпрашили. Сада, кад прогласише државу и пуцају на војску, богами мене је прпа ићи на радно мјесто, а и њих двојица имају сличан проблем.

-Ја бих се на вашем мјесту вратио на посао. Ако би стварно било великих

проблема онда би требало мислити и о другим рјешењима.

-Каквим рјешењима Ницо?

-Па прво за привременим. Могли сте отворити боловање као и нас двојица. Од када не радите.

-Ја од данас, а њих двојица колико ја знам, од јуче.

-Ево вам код кога ћете отворити боловање. Отиђите одмах. Даћу вам писмо за доктора.

Ако би било неких већих проблема имате још једну адресу. То користите стварно ако сте у већој невољи.

Ницо написа писамце за доктора и даде га пријатељу.

- Добро погледајте шта пише на овој другој цедуљи.

Сва тројица младића погледаше у цедуљу на којој је писало- поручник Арсић- касарна ЈНА.

Када је видио да су сва тројица видјела шта пише, Ницо узео цедуљу и поцијепи је у ситне комадиће.

-Значи, упамтили сте шта пише. Ако сте баш у великој невољи јавите се у касарну. Позовите се на мене и Заима. Он ће вам помоћи. Само, у крајњој нужди, ако поручника нема, можете се обратити и команданту, пуковнику Девићу. Само у крајњој нужди, јесте ли упамтили?

Пријатељи се само згледаше. Видјело се да је сваки мислио своје. Одакле ови сада имају оваква познанства?

Ницо их прекиде у размишљањима, говорећи им- пожурите, отићи ће вам доктор с посла.

Пријатељи остадоше сами.

- Заиме, ти прође прексиноћ. Ја се морадо` вратити. Како год сам покушао, територијалац на путу.

-Па видим, јуче те цијели дан нема. Право да ти кажем мислио сам и ја да се вратим. Био сам чак и крен`о. Међутим, помислих у себи- Заиме, толике године учења борилачких вјештина, па специјална обука у милицији. Рекох сам себи, сада покажи шта знаш. Оног територијалца ти ја, сад, па сад, успава` и прођо.

-Е, Заиме, значи када си ти пролазио био је само један.

- Само један.

-Видиш, када сам хтио проћи куда си ти прошао била су двојица. Видим, један оног другог буди ли буди. Значи, ти си га то успавао- алал ти вјера.

-Узео сам му и калашњиков.

-У, гдје ћеш са оружјем, шта ће ти?

-Ено га доле у подруму, декован. Шта ће ми? Не знам ни ја, злу не требало. Ма, борићу се ако треба. Ево и жени дадоше отказ. Као нема више посла. Само што њој одмах отказ, а други, као на чекању. Када погледаш мало боље, ипак су само јужњакиње добиле отказ. Ма зато ћу се борити Ницо, да знаш.

-Заиме, ти си добар када знаш против кога ћеш да се бориш. Шта ћу ја? Ја данас био код жениних. Нисам нашао с киме бих подијелио муку. Нећу се ваљда против њих борити. Када кажеш Југославија као да си прдно најгорим смрдежом. Нисам паметан шта ово би. Чини ти се као најгори сан. А ето, није. Него да ти испричам шта има новог од када се јуче растадосмо.

Заим је пажљиво саслушао пријатеља и није ништа коментарисао. Догађаји који су их сустизали ипак су били толико неочекивани да ни један ни други нису покушавали да их логично објасне и протумаче. Оба су примјетила да су почела да се понашају према неким инстинктима који су долазили сами од себе. Тако је даљи разговор и замро.

У међувремену се и смркло.

Ницо је дошао кући доста уморан. Приближавајући се улазним вратима чуо је звоњење телефона. Пожурио је да отвори врата, али дижући слушалицу констатовао је да је веза већ прекинута. Позвао је жену код њених и сазнао да је све уреду.

Распремио се за спавање и само што је легао у кревет поново је zazвонио телефон.

Диже слушалицу и зачу плачљив женски глас, који због плача није никако могао да разумије. Ипак, према боји гласа препозна да би то могла бити жена пуковника Девића.

Након што је својим гласом умирио жену некако је, ипак, могао разазнати да је она све вријеме покушавала да га добије телефоном, када није успјела да успостави везу са касарном. Каже, да су јој данас била двојица људи. Морала им је отворити врата. Рекли су јој да ће завршити с њима по кратком поступку, ако не напусти стан до сутра ујутро и при том јој показали како ће њој и дјетету пререзати грло.

Ницо је размишљао један моменат и кратко јој рекао:

- Спакујте све што вам је најнеопходније у кофере. Долазим по вас.

Ницо се стварно брзо нашао у свом ауту, а недуго иза тога, прошавши кроз дворишни улаз, и у стану уплакане жене.

Отворени кофери су лежали по поду и каучима. Ниједан није био спакован.

Жена је као избеумљена ишла од ормара до ормара. Узимала је ствари, и опет их враћала не знајући шта би понијела, а шта оставила.

Угледавши Ницу престаде да плаче. Страх, који је имала у очима, као да је са Ницином појавом постао мањи.

- Па ја не знам шта би понела, а шта оставила. Кажите ми прво, куда идемо?

- Идете сад код мене, а после је ћемо видјети. Шта да са собом понесете? Ако мене питате, ја бих прво понио документе.

Погледавши у уплашену дјевојчицу која је сједила на каучу Ницо настави:

Све што мислите да ће дјевојчица требати, ја бих спаковао. Ваш муж има сигурно све са собом, али ако мислите да има овдје ствари које ће му бити неопходне спакујте и њих. Ко зна хоћете ли се овдје вратити. Ја бих понио нешто и за зиму. Злу не требало.

- Шта би ти хтјела да понесеш, рецимо од играчака?- упитао је Ницо дјевојчицу.

- Лутку, ролшуе, шах и не љути се човјече- одговорила је дјевојчица.

- Иди, донеси све. Те ствари нећемо у кофер, него ћемо ево у ову посебну кесу- пожуривао је Ницо дјевојчицу.

Четири кофера и двије путне торбе су били више него препуњени, а и тешки, што је Ницо ускоро осјетио носећи их у двије туре низ степенице.

Дошавши код Нице жена поново доби онај страх у очима, који је Ницо видио када ју је први пута угледао. Само, била је то сада друга врста страха. Страх, који је наједном осјетила јер се нашао тако брзо и изненада у непознатом простору. И страх што није знала шта ће даље уопште да се дешава.

Видјевши тај страх Ницо покуша да је умири казавши јој да би он сада покушао да уђе у касарну и да јој потражи мужа.

Међутим, био је више него изненађен када му је жена плачним гласом изговорила:

- Немојте, молим вас. Ја ћу полудети ако будем овде остала сама. Мене је страх.

Ницо на ово ништа није одговорио, него је само отворио врата собе и показао гдје ће спавати рекавши:

-Добро, то може чекати и до сутра.

Јутарње сунце је већ било добро изашло када се Ницо пробуди. Из кухиње се чуло зveckање суђа. Дошавши у кухињу угледа госпођу Девић гдје на сто поставља шољице. Са шпорета се ширио мирис тек скуване кафе. На столу, у корпи за хљеб налазиле су се земичке, које су мамиле мирисом свјежине. На столици, поред стола, стајала је корпа са свјежим намирницама.

Госпођа Девић смиреним осмјехом одговори на Ницин поздрав.

-Ја сам била у трговини и припремила доручак. Седите да доручкујемо, ако сам слободна да мало изигравам домаћицу.

-Госпођо Девић, баш сте ми тим доручком дали идеју. Ја ћу на брзину доручковати, јер сам стварно гладан, а онда одох у ваш стан да извидим. Уједно ћу понијети сву ону храну што сам вам јуче донио. Штета је да оно пропадне. Сјетите се да нисте још шта заборавили да понесем.

Узалуд га је госпођа Девић убјеђивала да не иде, јер би могло бити опасно. Након доручка Ницо устаде и запути се у пуковников стан, који је био уредно закључан. Када је излазио из стана, вратио се и упалио свјетла у кухињи и примаћој соби.

Није прошло много времена, а Ницо се већ враћао у свој стан, са истим картонима пуним хране. Врати се поново у ауто и донесе двије вреће које стави пред госпођу Девић. Прије тога испражњени кофери су такође поново били пуни.

-Шта је то?- знатижељно ће госпођа Девић.

-Ципеле, све сам ципеле покупио што сам могао наћи. Када их угледа` у вашем стану нешто се присјетих, како моји ћаћа и матер нису имали баш пуно да ми купују. Увијек је било најгоре с ципелама. Никада нисам имао резервне. Ако имаш само једне не можеш их никада сачувати и увијек брзо оду. Овако, боље да се има резерва.

-Боже, па у коферима су и ствари моје старије кћери. Па све сте донели. Хвала вам, изговорила је жена обрисавши сузу.

- Доле у приколици вам је све од кашике до јастучнице. Сlike са зидова сам исто поскидао. То ћемо све ставити у гаражу.

На вратима кухиње се појави дјевојчица која је трљала још снене очи. Приђе мајци, загрли је и пољуби. На велико Ницино изненађење приђе и њему, пружи му руку за поздрав и пољуби га.

Ницо приђе телефону и поче да окреће број касарне. С друге стране је био потпуни мук.

-Са касарном стварно нема никаквих веза. Одох ја покушати потражити вашег мужа, ако ме пусте унутра и ако се уопште може прићи тамо- рече Ницо

На ове ријечи дјевојчица се расплака и поче ридајући да говори мајци:

-Ја хоћу видјети тату. Ја хоћу видјети тату.

Узалуд је било убјеђивање двоје одраслих. Дјевојчица је упорно плакала и понављала да хоће тати.

Најзад, Ницо није више могао гледати уплакану дјевојчицу и њене сузе. Нешто му се стеже у прсима и рече мајци:

-Госпођо, пустите да је поведем. Напољу је, као што чујете, мирно. Ако примијетим ишта што би јој угрозило сигурност, вратићу је.

- Сада се ништа не чује, али док сте спавали чуле су се потмуле експлозије у даљини.

На овај мајчин аргумент Ницо је заћутао и није више ништа рекао. Међутим, дјевојчица приђе мајци и ридајући је загрли око врата, говорећи:

- Драга мамице, па што си таква.

Ово је изгледа био довољно јак аргумент и за мајку, која се плачући обрати

Ници ријечима:

- Добро, поведите је. Само ако стварно нешто није уреду, молим вас вратите је.

С дјевојчицом на задњем сједишту, Ницо се возио у правцу касарне. Овај пут није ишао кроз жицу, него је ишао према главном улазу.

На мјесту гдје су некада стајали територијалци који су спречавали приступ касарни, сада су се налазила, с обје стране пута два грудобрана с врћама пијеска. На путу су биле постављене гвоздене препреке, кроз које се могло проћи само у полагааној цик-цак возњи. Војници су били наоружани, не само аутоматским оружјем, него и противоклопним бацачима и базукама.

Војник, који се појави иза грудобрана даде Ници знак да стане. Било је то на тридесетак метара од грудобрана. Ништа није говорио, него је само Ници дао знак да изађе из аутомобила.

Био је више него сумњичав, те му је наредио да дигне руке у зрак и да се једном окрене око себе. Војник није ништа говорио. Загледа се ко је у аутомобилу и знаком нареди Ници да отвори гепек. Тек тада је војник проговорио кратко и јасно-кога требаш?

Ницо је такође кратко одговорио:

-Требам пуковника Девећа. Ово у колима је његова кћер. Ако пуковник није ту молим вас зовите поручника Арсића, а ако и он није ту, зовите водника Несторовића.

Војник се врати у један од грудобрана прекривен камуфлажном церадом и поче да телефонира.

Излазећи иза грудобрана војник није био толико строг и званичан као малоприје, него је само кретко рекао- сада ће доћи водник Несторовић. Ипак, Ницо се ни сада није угодно осјећао, јер је други војник иза грудобрана све вријеме у њега држао уперен пушкомитраљез.

Стварно није прошло много времена, а водник Несторовић се појави на капији касарне и журним кораком упути према стражарском мјесту.

Од водника Ницо сазна да ни пуковник, ни поручник нису у касарни, него су како водник рече- на истуреном командном мјесту.

Возећи полагаано измађу препрека Ницо се ускоро нађе у кругу касарне.

Објаснише му да се са командантом чују два пута дневно шифрованим порукама, (осим ако није нешто стварно хитно) и то увијек у заказано вријеме. То заказано вријеме је за тридесет и пет минута.

Ницо је проматрао дјевојчицу. Видје да је све схватила. Није плакала, али није могла ни да сакрије тугу која је просто истицала из очију.

-Ти ми јуче рече да хоћеш да понесеш шах као играчку. Колико ја знам, у канцеларији код твога тате има један шах. Хоћемо ли одиграти једну партију?

-Хоћемо. Само, ја не играм добро као моја сестра. Она сада зна победити и тату, па се тата зна љутити.

-Значи ти имаш и сестру?

-Имам. Она се зове Весна.

-Добро, како се ти зовеш? Ја још не знам.

-Ја се зovem Снежана. Ја сам се родила у зиму, а Весна у пролеће. Зато имамо таква имена.

-Па, гдје је твоја сестра када није овдје?

-Она је у Љубљани. Тамо студира.

Шах који нађоше у предсобљу пуковникове канцеларије био је већ постављен.

-Ја ћу беле и прва излазим.

Дјевојчица повуче свој први потез пјешаком на ц4.

Ницо је овлаш покретао фигуре не размишљајући пуно и мислећи- када видим да мала губи, жртвоваћу фигуру као да сам превидио и на крају ћу је пустити да ме победи.

Међутим, у самом отварању уочи да дијете слиједи неки смисао. Игра само са пјешацима. Ускоро је пред њим био бедем изграђен од пјешака. Примијети да нема маневарског простора да развије своје ловце и коње. Да би направио колико-толико маневарског простора мијењао је два црна за два бијела пиуна, али при томе их и удвостручио. Знао је да то није добро за даљни развој игре.

Ипак, то је само дијете, помисли Ницо у себи. Видје да ће, ако развије игру како је замислио, у четири потеза имати њеног коња. Игра је текла како је замислио. Жртва паде. Међутим, дјевојчица се није узрујавала. Наставила је потезом на сасвим другом крају табле. Извела је лауфера у нападну позицију. Ницо одигра у средини табле помичући за једно поље једног пиуна. Слиједио је напад с једним пиуном на Нициног ловца. Истовремено се открио нападни коридор дјевојчине краљице на његовог коња. Није имао куда. Изгубио је једну фигуру. И не само то. Сада му је тек постало јасно. Два пиуна, која су остала незаштићена, није никако могао бранити. Губио их је. Сада тек видје колико је ово дијете мислило унапријед. Остао је без два пиуна, те схвати да има потпуно ослабљену десну страну. Међутим, спаси га водник Несторовић, који дође са још једним водником.

-Ово је наш шифрант- представио је водник свога колегу.

-Пуковнику смо све пренијели и ево његовог одговора.

-Ево, пуковник се пуно захваљује за то што сте учинили за његову жену и кћер. Он вас моли да остану код вас још неко вријеме, јер мисли да су тамо сигурније него у касарни.

Својој Ћући- је ли те тако тата зове?

-Јесте- одговорила је дјевојчица.

-Својој Ћући, тата шаље пуно, пуно загрљаја и пољубаца и каже да ће настојати да дође што прије, да те загрли и изљуби- завршио је шифрант свој извјештај.

Ницо устаде од стола и крену полагаано према излазу држећи дјевојчицу за руку.

-Чико, хвала што сте ме повели са собом. Мој тата сада није овдје, али он ће сигурно доћи- изговорила је дјевојчица гледајући у Ницу.

- Сигурно да ће доћи- био је Ницин одговор истовремено одговарајући дјевојчици и стискањем руке.

Ницо успут сазна, од водника Несторовића, да има пуно нових дезертера. Нажалост, сви су једнонационални- коментарисао је водник.

Додуше, како рече- има и таквих који дођу у касарну и пријаве се као добровољци- само ми никога не активирамо.

-Ницо, имао бих једну молбу- обратио се водник Ници.

-Знаш за војника Брекала, онај што је рањен.

-Знам га.

-Њега бих морао посјетити, како по људској, тако и по службеној дужности. У униформи се тамо не могу појавити, а у цивилу не бих хтио да ме види. Како би било да ти одеш код њега? Ја ћу ићи с тобом, али не бих улазио у собу.

-Нема проблема. Ја сам ионако помишљао да би га требало посјетити. Момак ми је некако симпатичан.

Након што је дјевојчицу предао мајци, Ницо одмах хтједе с водником да оде до болнице.

-А шта је са ручком? Ручак је готов. Има и за вашег пријатеља- инсистирала је госпођа Девећ.

Ницо тек сада видје да је сто у кухињи постављен и прекривен чистим стољњаком.

Није могао да одоли, јер је наједном добио апетит. Сједоше за сто.

Стигавши у локалну болницу, на одјељење хирургије није одмах отишао код болесника, него је прво потражио пријатеља, доктора.

Од доктора сазнаше да војник Брекало није био баш директно погођен метком, него тзв. рикошетом, па разарање у тијелу није било велико. Јаче је повријеђена једна слабинска крвна жила и пуно је искварио. Данас је сједио први пут, на ивици кревета.

Ницо је сам отишао код војника Брекала. Затече га у кревету покривеног само чаршафом. На лијеву руку му је била прикључена флаша инфузије.

У соби су се налазила још три болесника.

Видјевши Ницу, војник Брекало се стварно обрадова, поздравивши га широким осмјехом.

Ницо му пренесе поздраве које му шаљу командант и сви официра, уз жељу да брзо оздрави.

Војник се захвали, али са неком nelaгодом.

Ницо сједи на столицу, покрај ногу војника, али му овај даде руком знак да би волио да сједне на ивицу кревета.

Ницо то и учини. Међутим, сада је добио знак да се својим лицем приближи што ближе његовом.

Приближивши се уз само лице рањеника, зачу шапат.

-Ја сам се јутрос јавио моме стрицу. Данас ми је био у посјети. Испричах му за оног милиционера и тебе како сам вас замолио за оно писмо. Наједанпут, ка да је полудиа. Пита ме је, да како се милиционер зове. Ја му рекох презиме, не слутећи ништа. Ваше име нисан река, јер га нисан ни зна. Отиша је одавде љут и пријетија је. Ја би вас молиа, учините нешто, да милиционер не настрада.

Ницо истог момента устаде, пружи руку војнику и изађе.

Пролазећи ходником зачу да га неко дозива са- хало господине.

Био је то један од болесника, који су се налазили са Брекалом у соби.

Човјек се приближи Ници, говорећи- ја сам Станимировић.

Ницо се такође представи својим презименом.

-Иако је био шапат ја сам укапирао шта вам војник говори. Видим како сте реаговали, да се то односи и на вас. Тај човјек је био овдје прије једно сат времена. Отишао је љут као рис. Наглас је псовао и набрајао- српске, четничке и комунистичке мајке. Војнику је рекао да ће доћи по њега и водити га, чим могне устати. Ако је стварно мислио на вас и неког вашег, тај је у стању свашта учинити.

-Пуно вам хвала- одговорио је Ницо, пружајући човјеку руку, журно отишавши.

У предворју болнице видје водника који га је чекао. Није му пришао, него се упутио оближњој телефонској говорници тражећи успут, по џеповима, ситан новац.

Биле су три телефонске говорнице једна до друге. Једна је била слободна. Ницо даде воднику знак руком да дође, показујући му да му треба још ситних новаца.

Водник, који је у међувремену већ био у говорници, видје велику напетост на Ницином лицу, док је ишчекивао да ли ће му се неко јавити с друге стране.

-Заиме, фала богу, ту си. Бојао сам се да ниси код куће. Слушај, бјежи из куће што хитније. Послије ћу ти рећи зашто.

Ницо је престао да говори, али је и даље имао слушалицу на уху. За то

вријеме, узео је из водникових руку још једну кованицу и убацио у кућиште телефона.

-Добро, ако баш `оћеш да знаш. Онај из водовода зна све и већ је сигурно све пријавио. Дођи послџе код мене- након изговореног, Ницо је спустио слушалицу.

Стварно, те вечери, Заим наврати код Нице и исприча му да је у задњем секунду изашао кроз врата стана. Када је кренуо низ степенице, угледао је како на вањски улаз улази његов колега с још двојицом људи у униформама. Отишао је спрат више и притајио се на степеницама. Рече још да су му са женом били прилично груби питајући је гдје јој је муж. При томе су насилно ушли у стан да се увјере да није унутра.

Након овог догађаја, оба пријатеља закључише да би најпаветније било да се Заим склони у касарну.

Сљедећих неколико дана у граду се није ништа посебно дешавало. Борби није било. Међутим, у другим мјестима, према извјештајима с телевизије, борби је било. Словеначка телевизија је окривљавала ЈНА за кршење примирја. С друге стране, Ницо, купивши један бољи радио и слушајући друге радиостанице, дође до сасвим других информација- тј. да примирје крши словеначка територијална одбрана.

Ницо је то затишје користио да оде код жене и дјетета. Међутим, тамо је ријетко спавао. Сигурније се осјећао када је био у близини касарне. Често је ишао и у касарну. Све књиге, које је издвојио у библиотеци, прочитао је.

Број станара му се у кући повећао. Пуковникова кћер из Љубљане дошла је код њега.

Када су заједно отишли у пуковников стан да покупе неке њене стручне књиге, нађоше разваљена врата. У стану није било ниједног електричног апарата. Чак су сијалице, као и врата купатила, биле однесене. Изгледа да је било покушаја да се ишчупа и када. Мора да су одустали, када су јој оштетили емајл. Књиге су биле на броју, мада разбацане по поду.

У касарну се, најзад, вратио и пуковник.

Настала је нека чудна ситуација ишчекивања. Борби у граду није било, као ни у околини. Бар се није ништа чуло. Међутим, говорило се да у другим дијеловима Словеније, борби ипак има. Наиме, ако је неких и било словеначка телевизија је за прекид примирја увијек кривила ЈНА.

Зато се обилно извјештавало о борбама у Хрватској. Ту је опет, према извјештајима словеначке телевизије, ЈНА увијек била крива и представљана је као агресор.

Тако се једном Ницо нашао у касарни код команданта, када се повела ријеч о ратној пропаганди.

-Ја само видим да од почетка губимо пропагандни рат. Ако изгубимо пропагандни рат, богами не знам како ће бити и са оним правим, који је по мени, већ добро почео. Неће се ово завршити само са Словенијом- говорио је пуковник Девић окупљеним официрима.

-Ја ухапсио у јеку борби два страна држављанина. Зна се да су то обавјештајни официри једне западне силе. Јасно као суза. Мјесто да иду пред стрељачки вод, што би било нормално- стиже наређење да их пустим и још да о томе ћутим- ето и сада не изговарам из које су државе- изговорио је један мајор, којег Ницо до сада није виђао.

Ницо се није упуштао у разговор када су официри причали међусобно, јер му је, још од служења армије, остао осјећај да би сваки пута требало да тражи дозволу, када би хтио да говори. Ипак га је нешто копало. Сазнао је да се у

касарни, међу војницима, говори да је у борбама било пуно више погинулих војника, него словеначких територијалаца.

Зато прикупи снагу и бојажљиво упита.

-Како то да у борбама има више мртвих војника, него територијалаца ?

Ницо је то упитао као да све то сигурно зна, и да не би био задовољан да му се само каже да је то њихова пропаганда.

Командант се загледа у Ницу и умјесто да одговори директно на његово питање, мало застаде, те одговори једном констатацијом.

-Николићу, ја овдје пратим које сте ви све војне књиге до сада прочитали. Постављали сте ми чак и питања за која видим да су, по начину на који су постављена, војнички зрела.

Стога ћете ми, на то питање, ви сами одговорити, ако сте прочитали ове двије књижице- рекао је пуковник, показујући Ници двије књиге узете с гомиле на којој су биле већ прочитане књиге.

-Николићу, које грађевине у рату морају бити заштићене од борбених дејстава?

-Не смије се отварати ватра на болнице и уопште на зграде које су обиљежене црвеним крстом. Не смије се борбено дејствовати на зграде које су обиљежене знаком културног и историјског споменика- одговорио је Николић.

Пошто га је пуковник и даље упитно гледао, Ницо настави.

-Осим, ако се у поменутом објекту не налази непријатељ и по теби врши борбена дејства-допунио се Ницо.

-Тако је Николићу. Одговор на питање сте сами дали. Ја сам до сада изгубио три војника. Само наглашавам- ни једног нисам изгубио у директним борбеним дејствима. Добра обука и дисциплина су се у борбама показали као најбољи гарант да сачуваш животе својих људи.

Двојицу сам изгубио када смо с њиховим командантом договорили прекид ватре.

За тројицу словеначких територијалаца договор није важио. Једноставно, иза леђа, мучки ми убише два војника и забарикадираше се у месну болницу.

Да разнесем целу болницу артиљеријом? Да пошаљем специјалце у болницу? Моји људи би пазили на болеснике. Међутим, они изнутра су претили бомбама, када смо им говорили да се предају. Да је само један болесник погинуо у заузимању болнице, сва би кривица пала на мене.

Други пут направеше исто. Подмукло и тешко ми ранише једног војника. Побегоше у зграду, која је јасно била обележена као културни споменик. Дилема је била иста. Само овај пут код себе сам имао стране новинаре са филмским камерама. Формално-правно они из те зграде нису више на нас пуцали. Да је војник у том моменту био мртав, ја бих сигурно послао моје људе да по сваку цену освоје ту зграду. Овако, одлучио сам се за друго решење. После сам се покајао, јер је након десет дана војник умро - завршио је своју исповијест пуковник.

Ницо је све више времена проводио у касарни. Књиге, које је прочитао пуно пута је продискутовао с поручником, па чак и с пуковником.

Та своја знања хтио је и у пракси да примени, па је замолио поручника да му дозволе да с војском вјежба на полигону.

Ову његову жељу испунио му је сам командант.

Од како су почеле борбе у касарни се окупило нешто око 15 цивила, који су из ових или оних разлога затражили заштиту војске. Појединци су тражили да обуку и униформу. Међутим, командант је, заједно с официрима, био веома опрезан. Можда би им ти људи добро дошли као попуна, јер их је око 20 дезертирало. Била су међу њима и четири официра и подофицира. С друге стране,

морао је да уступи другим јединицама близу стиотину људи са официрским кадром. На располагању није имао баш пуно људства да би истовремено изводио ратна дејства и обезбјеђивао касарну.

Однекуда су се у касарни појавили и леци. У једном од њих позивали су хрватске војнике да бјеже из касарне.

Други је био умножена фотокопија некакве муслиманске демократске странке Словеније из Копра, у коме је написано да је „неколико тисућа муслимана спремно да приступи територијалној одбрани Словеније и полицији“.

Поручник Арсић је сматрао да је можда неко од присутних цивила убачен, с намјером стварања несигурности у касарни.

Командант није тим људима хтио одбити заштиту, али исто тако није хтио да толико младих људи, по цијеле дане сједи у касарни и досађује се. Да их све једноставно мобилизује није у том моменту могао, јер није имао ни законску основу. Осим тога, многи вјероватно то не би ни хтјели.

Идеју шта ће радити дао им је Ницо са својим инсистирањем да вјежба са војском.

Командант је већ донио одлуку, али ипак је сазвао све официре и упитао их за њихово мишљење око „запослења“ тих људи. Сви су се сложили с приједлогом. Једино је један официр додао да не би било лоше да се види какве све специјалности имају ти људи, па да се и у том смислу усмјере. Како рече- мени хитно треба један електроничар. Можда има неко, међу тим људима, кога би он могао оспособити.

Речено учињено.

Пред команданта доведоше све младиће и саопштише им да ће од сада бити „запослени“. Пошто је војска послодавац- зна се да је врста посла коју могу понудити једино војничка обука. Објашњено им је да се и онако морају подврћи војничкој дисциплини све док су у касарни, као и евентуалној потреби, да не дај боже случајно морају ступити у борбу. Како им командант рече:

- Мени ће савест бити мирна када знам да располажете знањима да си можете сами помоћи. Да не мислите да сте на неки начин мобилисани у војску, доказ је да ћете имати и команданта цивила. Друг Миленко Николић ће имати команду над вама. Сва његова наређења морате извршавати. Он ће одговарати мени. За неизвршена наређења нећете ићи на војни суд, јер нисте војници. Казна ће бити одстрањење из касарне. Ту неће бити милости. Ко се не слаже са овом мојом одлуком, може истог момента да иступи и напусти касарну- било је кратко командантово саопштење.

Настала је мукла тишина. Све се то дешавало у друштвеним просторијама касарне. Са столице устаде један младић, заузео став мирно и гласно изговори:

- Разумем друже пуковниче.

Истог момента сви младићи усташе са својих мјеста и гласно, у ставу мирно, изговорише -разумијем друже пуковниче.

Овим догађајем био је највише изненађен Ницо. Нико му није напоменуо да би се овако нешто могло догодити. Из размишљања га је прекинуо оштар командантов глас наредбом- вољно-разлаз.

-Николићу, останите овде- огласио се командант још једном.

Ницо заузео став мирно и кратко одговори-разумијем.

-Друже Николићу, шта кажете ви на ову нашу одлуку- рекао је пуковник показујући притом на присутне официре, поручника Арсића, водника Несторовића и једног мајора, којег је Ницо површно познавао.

-Друже пуковниче изненадили сте ме, али ако је то наређење, ја га у потпуности извршавам- одговорио је Ницо.

-То је прво молба, па тек онда наређење Николићу. Само за вас ће бити посебна обука. Рекоше ми да сте на полигону један од најбољих. Полигона ће бити још, али у оним књигама што читате има једно поглавље које говори које врлине треба да има старешина. Је ли тако?- упитно је командант погледао Ницу.

- Има друже пуковниче. То сам прочитао.

-Одлично Николићу. Прочитајте то још једном, па још једном- више него званичним тоном одговорио је пуковник.

Послије овог разговора с пуковником Ницо је стварно највише времена проводио у касарни. Код жене и сина отишао би понекад, послије подне и исти дан се враћао.

Спавао је у касарни.

Једног дана га командант позове себи, у своју канцеларију. У канцеларији су биле донесене столице, на којима је сједило доста официра и подофицира. Ници, такође, понудише столицу да сједне.

-Па друже Николићу, чујем да марљиво вежбате и да вас ваша „војска“ слуша. Јесу ли ме добро известили?- обратио се пуковник Николићу.

Ницо устаде, заузео став мирно и одговори:

-Трудим се друже пуковниче.

-Николићу седите. Колико ћу пута понављати да ви нисте војник.

-Разумијем друже пуковниче!- одговорио је Ницо и сјео.

-Друже Николићу, ми, овде присутни, би имали нешто да вас замолимо. Та молба је један задатак, а који би молили и волели да у потпуности до краја извршите. Само, прије него што вам откријем тај задатак, волио бих да знам колико сте ви научили из наших књига. Је ли се слажете Николићу?- питао је командант с осмјехом у углу усана.

Ницо је сједио као скамењен. Каква је то сада провјера колико је он научио? Нисам ја учио да би полагао испит, помислио је у себи. Шта је сада ово? Ипак се убрзо савладао и одговорио:

- Разумијем.

- Добро Николићу, које све особине мора да има један старешина?- љубопитљиво ће пуковник.

-Један старјешина мора да посједује прво- моралност, стручност, да буде примјер осталима, да има контролу у свако вријеме над свим дешавањима, да подржава све оно што подиже морал и готовост. Има тога још друже пуковниче, али се ја сада не могу сјетити- аха, дисциплина! Мора у свако доба да осигура дисциплину. Нисам се ја надао да ћу бити питан тако нешто. Знао да има тога још- одговорио је Ницо, осјећајући да би требало још нешто да каже, али му ама баш ништа није падало на памет. Ипак се сјети, и стога мало подиже десну руку, те као у школи затражи да поново говори. Пуковник само климну главо.

- Па, колико сам ја ове књиге читао и разумио, све би се то могло свести у неколико ријечи. Дакле, мора бити својим теоретским и практичним знањем на највишем нивоу. Ма, да се то још краће изразити. Све се да свести на двије ријечи. Једна је компетентност. Шта значи компетентност за једног војног старјешину, сматрам да није потребно да објашњавам. Друга ријеч је карактер. Мислим да ни њу није потребно објашњавати. Када ове двије ријечи спојимо, мислим да имамо скоро комплетног старјешину, који ће одавати снагу и имати поштовање својих потчињених. Дакле, добар старјешина мора учинити све да не важи она Наполеонова:

„Нема лоших војника, него има само лоших официра“.

Не знам шта бих вам даље одговорио? Овим питањима се стварно нисам надао. Мислио сам да ћете ме питати како се рукује оружјем или, `ајде рецимо како

уништити тенк. Све сам ја то вјежбао - завршио је мирно Ницо.

-Николићу, дали сте одличан одговор. Шта ви присутни мислите? Да се задовољимо овим одговором или има неко још шта да дода?

-Па добро, била би ту и тамо нека ситница. Само нећемо тјерати мак на конач- проговорио је један капетан, смијући се.

-Слажем се са вама у потпуности, друже капетане. Само, ја никако да се отмам нечему. Увек се враћам тексту у овој књизи. Не знам шта је. Можда професионална деформација. Видите шта овде пише, које особине морају одликовати једног старешину. На првом месту је дисциплина, затим храброст, па толеранција, потом искреност и на концу мудрост- изговорио је пуковник подигавши једну, чврсто укоричену књигу са свог стола.

Они који су били ближе примијетише да је књига написана на страном језику.

-Има ли се овоме шта приговорити, осим можда редоследу важности?- питао је пуковник присутне. Пошто се нико није јавио, пуковник је наставио- знате ли када су ове речи записане од једног генијалца?- питао је командант све присутне. Нико му није одговорио.

- Прије две хиљаде и пет стотина година- пуковник је дао одговор.

-О коме се ту ради и какве су то књиге? -био је радознао један капетан.

-Књигу је написао један колега, швајцарац, пуковник по чину. Тема су велики стратези. Сви смо ми на академији, неко мање –неко више, чули за Кинеза Сун Цуа. Чекај да видим како се то тачно пише?- пуковник узео књигу и мало је прелиста.

-Тако је као што сам рекао. На немачком се пише Sun Tzu. У овој књизи је о његовом делу написано скоро као о свим осталим стратезима. Тако је и заслужио, јер је он ипак отац свих стратега. Знам да га не неким академијама једва спомињу, а то није уреду. Не знам да ли је његово дело код нас преведено. Можда некад и јест. Мислим да је пре 1940. године код нас о њему написана једна студија, а то се у Другом светском рату сигурно загубило.

Ја се увек изнова дивим томе човеку. Све је он тада још предвидео- шпијунажу, контрашпијунажу. Све је разрадио у детаље, тако да се и сада може од њега учити. Пуковник је стварно био фасциниран тим генијалцем, како је рекао, па је наставио:

- Ево, ја сам се потрудио и набавио његову оригинал књигу, додуше на немачком. Богами другачије је када читаш сам његово дело, а не да ти га неко препричава, као што је у овој другој књизи учинио колега Швајцарац. Ево, за оне који су о њему мање чули, а и за друга Николића, који је у овим нашим књигама о њему могао нешто мало да прочита, само неколико важних елемената- изговорио је пуковник, лагано издижући чврсто уоквирену књигу, да би наставио.

-Износи пет тачака које су важне за једну армију да би јој успех био осигуран. На прво место је ставио да има безрезервну подршку народа.

Пуковник ту мало застаде. Осјети да је рекао нешто што можда није требало. Ипак је наставио:

-Имамо ли ми ту подршку овде?

Чуло се само ћутање.

-Нажалост немамо. Ја нећу да анализирам зашто је то тако. Ни ја, а ни ви, нисмо водили политику која је до овога довела. Ја само знам да ми, као војници, морамо да извршавамо наређења.

-Шта ставља на друго мјесто и даље. Ја више не могу да се сјетим- питао је један капетан.

-На друго место ставља морал војника- одговорио је пуковник.

Настала је тишина. Видјело се да је свима пала на ум само једна мисао: Колико је до сада било дезертера? Нико то није изговорио.

Поново се јавио пуковник, јер је сматрао да под број два треба нешто да каже.

-Ми, који смо остали овде сигурно немамо мањка под тачком два- констатовао је пуковник да би осоколио своје официре.

-Па да наставим. На треће место ставља време. Терен му је на четвртом. Способност команданта на петом и на задњем увежбаност трупа и војну доктрину.

-Нема шта. Свака му част. Више него актуелно и сада. Да ли је нешто рекао о самој припреми и вођењу битке? Ја знам да код нас, на академији, о њему није било неког великог говора- рекао је један капетан.

-Има све. Навео је тринеаст тачака. Све се, до у детаљ, могу применити и сада. Ништа се није променило. Требало би сада само додати четрнаесту тачку. Напад и одбрана од авијације. Зато сам ја одушевљен том књигом. Ево, они су наслов превели као- Уметност или умеће ратовања. Него, ми се овде запричасмо. Потпуно смо заборавили на друга Николића.

Да не дужимо. Ја мислим да ћете се сложити са мном да је друг Николић успешно одговорио на постављена питања и да му се у потпуности може поверити да изврши задатак.

-Другови, ја вам захваљујем- рекао је командант, устајући са своје столице. Сви официри су устали и изашли. Остали су само пуковник и поручник Арсић.

-Николићу, ви се свакако питате какав је то задатак. Ја мислим да није тежак, али је одговоран. Дакле, да вам прво кажем о чему се ради. Сви овде присутни официри и подофицири су фамилијарни, тј. ожењени људи. Не сви, али они који су били овде хтели би да им фамилије напусте Словенију. Ја никога не могу и не смем пустити да збрињава фамилију. Није потребно да објашњавам зашто.

Поручник и ја смо мислили да би ту одговорност мирне душе могли да препустимо вама. Шта кажете ви на то, Николићу? Само да их одведете до Србије и можете се одмах вратити вашој породици. Ја бих и своју жену и децу послао са вама- завршио је своје излагање пуковник.

-Веома радо ћу то учинити друже пуковниче. То ми је прилика да посјетим своје у Босни. Само, којим путем да их спроведем.

-Мислили смо и на то Николићу. Кроз Хрватску никако. Због повремених борби поједини путеви знају бити пресјечени. Аустрија, па Мађарска, или директно Мађарска. Још ћемо видети. Водник Несторовић је у извиђању. Очекујемо га сваки час.

-Када мислите да би требало да пођемо друже пуковниче?

-Ако буде све као што смо замислили било би то сутра ујутро. Отиђите данас код жене и сина да се опростите. Рећи ћете жени да ћете бити одсутни пар дана и то је све.

Николићу, има још нешто. Овај испит данас, који се десио није то било тек тако. Испало је као шала. Међутим није. Поручник Арсић је имао ту идеју, а ја сам је, драге воље прихватио. Ево, он ће то све објаснити. Ја морам за послом. Пазите ми на жену и децу ако се више не видимо. Пуковник је пришао Ници и загрлио га.

-Овако Николићу- проговорио је поручник држећи затворену коверту у руци.

-Ја се јесам први сетио, али пуковник је то радо одобрио, разговарао на надлежном месту и овде написао препоруку каква се само пожелети може. Дакле да не дужим. Овде је препорука написана директно петој армијској области и генералштабу. Активираћемо вас у чину потпоручника ЈНА, и то у служби којом се

ја бавим. Бићете тзв. спољни сарадник. За вас се у бити ништа не мења. Бићете и даље у цивили. За вашу нову улогу знаће само пар људи. Значи, све остаје исто, само ћете од сада примати плату од армије. Заим ми рече да сте добили отказ на послу. Ту ми је синула мисао да сте ви отказ добили само због нас.

-Види ти Заима, а ја му то рекао као у повјерењу, он одмах испричао даље-више као за себе казао је Ницо, да би опет наставио.

- Него, ако је о Заиму ријеч, јуче ми је говорио да би и он напустио Словенију. Тражи само начин како да то уради. Са пасошем на границу да иде, страх га је. Зна да га колеге траже.

-Видјећемо с водником Несторовићем. Он и ја имамо своје канале, где и како прећи границу. Он иде исто да однесе ове папире. Да ли ће ићи директно до Загреба, или са вама до Београда, то он сам процењује и одлучује. Заимова жена може са вама. Водник ће их негде саставити, - настала је мала пауза да би се поручник опет нечег присјетио, па настави.

- Има још нешто. С вама ће бити и један капетан. Само од њега нећете имати никакве користи. Тешки је болесник. Њему је под хитно потребно лечење.

Молићемо вас да узмете и своја кола. Пуковникова кола ће возити његова жена или старија кћер. Биће још четвора кола с укупно шест породица. Сви имају новац са собом. Ипак, овде је једна девизна резерва, злу не требало- поручник је пружио Ници једну мању коверту.

-Још нешто. Када дођете у Србију, ја бих вас молио да пуковникову породицу отпратите директно до куће његова оца. Пазите ми на цуру.

-Добро, не знам вам цуру, али ћу је пазити, обећавам.

-Знате ми цуру јако добро. Весна, старија пуковникова кћер је моја цура. Када све средите са фамилијама јавите се директно у генералштаб у Београду. Потражите мајора

Росића. Пуно га поздравите од мене. То свакако учините.

Поручник је изашао из канцеларије. Ницо је остао још неко вријеме да буљи у отворена врата и тек сада је почео да буде свјестан шта му се задња два сата дешавало. Прибра се, устаде и оде да потражи Заима.

Одмах је отишао кући. Пуковникова фамилија је већ била обавијештена да је сутра евентуални полазак. Сви су били у паници шта би могли понијети са собом. Колико може у ауто да стане.

-Што год имате ствари спакујте, све ћемо понијети.

-Како све господине Николићу?

Пуковникова жена је Ницу од почетка ословљавала с господине.

Па не може све стати.

-Може, може. Повешћемо и двије приколице. На ваш ауто ћу одмах намонтирати куку за вучу.

Ницо је отишао до телефона, назвао Заимову жену и кратко јој рекао да дође код њега.

Отишао је у гаражу. Промијенио уље у аутима и извршио инспекције мотора.

Ускоро се појавила и Заимова супруга. Кратко јој је објаснио ситуацију, те јој рекао да у раним јутарњим сатима мора бити спремна за пут.

Касно, увече Ницо се вратио од жене и сина. Водник Несторовић га је чекао пред кућом.

Брзо су се договорили да ће вјероватно најсигурнија рута пута бити преко Аустрије и то на најфреквентнијем прелазу, на Шентилју. Колона ће се формирати тако да ће сви, који ће ићи бити паркирани испред својих кућа. Ницо ће пролазити поред сваког стана и по броју аута ће знати кога треба даље да слиједи. Колона не

смије бити упадна. Сутра, од седам до осам сати ујутру, биће на пасошкој контроли и наш човјек. Морају се сви сврстати у десну страну, крајње десно. Прије тога, Заима ће он пребацити преко границе. Састанак је на првој бензинској пумпи, када се крене са граничног прелаза у Шентиљу. Ако га са Заимом нема до једанаест сати, требало би возити даље. Значи, нешто се десило.

Иако до границе није било далеко, Ницо је кренуо раније, да би имао времена за евентуална непредвиђена задржавања. Прво је отишао до болесног капетана и смјестио га у своја кола. Заимова супруга га је такође чекала с два кофера.

Испред његовог стана већ је чекала пуковникова супруга у ауту, у коме је био већ упален мотор. Све је ишло према плану, до посљедњег шестог аутомобила. Према регистарском броју тај ауто је требало да им се прикључи. Међутим, на ауту је био подигнут поклопац мотора. Поред аута је стајала жена између 35 и 40 година, која се освртала око себе. Ницо јој даде знак свјетлима и заустави се мало подаље.

-Шта је било?

-Неће да упали.

-Је ли то сада први пута или је и прије правио проблеме?

-Па већ дуже вријеме. Хоће, па неће. Муж је то прије сређивао лако. Сада знате гдје је и ево шта се дешава.

Ници сада паде на ум мисао. Пуковник је изабрао њега за овај задатак. Међутим, сјетивши се шта је све у војним књигама читао, већ је у почетку направио грешку.

Припрема није добра. Требало је све аутомобиле прије пута прегледати, а не само пуковников ауто. Рече жени да још једном да контакт. Донесе алат из свога аута. Брзо скиде свјећице. Дијагноза је била јасна. Ипак, почео је да се тјеши. Понио је доста резервних дијелова злу не требало. Двије свјећице је замијенио, јер је имао код себе, а друге двије је очистио. Ауто је упалило.

-Хвала вам чико - чуло се како је из аута проговорио један, можда десетогодишњи дјечак, који је сједио на стражњем сједишту окружен пакетима.

-Ово мора да држи тих пар километара. Прво што ћемо у Аустрији направити биће куповина и замијена свјећица- констатовао је Ницо.

Остали из колоне су се зауставили на одређеном одстојању и чекали.

Ницо је погледао на сат. Знао је колико му треба до границе. Ипак се сјети па упита жену:

-Када сте насули бензин у ауто?

-Немам појма -слегла је жена раменим.

Ницо погледа у таблу са инструментима. Казалка је била, не на нули, него и испод ње.

Контролна лампица сигурно није функционисала.

На овакве проблеме Ницо није рачунао. Није било друге, него да неколико стотина метара даље скрене на пумпу, гдје је жена наточила гориво.

На границу су дошли у седам сати и петнаест минута. Према договору, сврстали су се у десну колону, тако да је Ницо сада у колони са Заимовом супругом и капетаном био на зачељу колоне. На граничном прелазу Ницо је уочио промјене. Нигдје на таблама није више писало Југославија, него Словенија. Униформисаних људи је било више него уобичајено. Били су то територијалци. Цариници и полицајци су имали старе униформе. Само се видјело да су бивше ознаке истргнуте и руком овлаш пришивене нове. Сврстали су се у колону. Прва два, од шест аута, су прошла без икаквих проблема. Од позади, са сједишта се јави капетан.

- Мени је лоше. Повраћа ми се.

Ницо се окрену и видје човјека пуно бљећег лица него јутрос када га је први пута видио.

-Фатима, сједи с њим позади и дај му ову најлон кесу.

-Фатима то и уради. Само, није изашла из аутомобила, него се са свог сједишта некако пребаци назад. Била је ниска растом и витка, тако да је то с лакоћом учинила.

Четврти аутомобил из њихове колоне заустави се и поче да прегледа гелек.

Била је то само формалност.

Када је Ницо дошао на ред предао је сва три пасоша. Човјек, који је узео пасоше у руку, загледа се у Ницу мало дуже него што би то било уобичајено. Врати пасоше проговоривши - у реду, може даље.

Капетан је у том моменту већ увелико повраћао.

Цариник, не узео пасоше, него упита- а, шта је човјеку?

-Каже да је синоћ јео рибљу конзерву. Ено, код куће му и жена повраћа. Он мислио да њега неће ухватити- одговорио је Ницо, ни сам не знајући одакле му је то пало на памет.

Цариник је показао руком да може возити даље.

Ни на Аустријској страни није било никаквих проблема.

Тек сада, први пут, Ницо је имао прилику да упозна све своје сапутнике.

Поучен претходним искуством поквареног аутомобила, упита остале у каквом су им стању возила. Код једног голфа нађе да је ремен истрошен и напукао на појединим мјестима. Други ауто је имао три различите марке гума, од којих су двије имале већ избочине са стране тако да би свака даља вожња била неодговорна.

Ницо је јако добро познавао све трговине ауто-дијелова, као и механичарске радње у оближњем Спилфелду, првом мјесту, одмах иза границе.

Гуме, ремен и свјећице на аутомобилима су брзо били промијењени.

Наставили су вожњу.

Возећи се према бензинској пумпи за коју су се договорили, капетану је било нешто боље. Додуше, није био у стању да сједи, него је лежао на задњем сједишту.

-Фатима! Кажи ми, када ти ја оно рекох да пређеш на задње сједиште, иако сам ти стао ти не изађе, него се намучи пребацујући се са предњег на задње сједиште. Зашто?- радознало ће Ницо.

- Па то је унутрашњи гранични појас, не смије се.

- Како не смије.

- Па тако каже Заим. Каже да, не знам колико метара прије границе не смијеш излазити из аута. Можда сто метара, не знам. Он то знаде, јер је понекада био на замјенама, на граници. Каже, може се за то бити и ухапшен.

Добро, онда сам данас нешто научио, помисли у себи Ницо.

Нешто послје девет сати били су на договореном мјесту. Паркиралиште је било скоро празно. Упаркираше аута један до другог. Неки нису били упућени у све појединости и питали су зашто смо овдје стали.

Заима и водника Несторовића није било на видику. Ништа, чекаћу до једанаест сати, а можда и даље, помисли у себи Ницо.

Наједном, више него гласно, чу се весели узвик.

-Ено мога човјека, викала је Фатима и потрчала према улазу у ресторан.

Из ресторана је излазио Заим и разгледао околу.

Сусрет мужа и жене био је више него дирљив. Загрљај и пољубац били су више него страствени. Људи, који су пролазили, застајали су и помало се чудили. Њих двоје се нису ни на шта обазирали. Ипак се данима нису видјели, а све до сада су стрепили хоће ли се и данас видјети.

Ницо је улогу предводника ових људе схватио сасвим озбиљно. Позва све да му приђу и кратко и јасно рече.

- Имате двадесет минута да обавите све што треба. Нема никаквог задржавања.

Таман је кренуо у правцу Заима, да се са њим поздрави, када зачу јечање капетана, који је избацио главу кроз прозор и покушао да поврати.

Покушај није успио и капетан се само поново завалио на сједиште.

-Друже капетане, да вас одведемо до wc-а. Тамо се можете и умити.

-Не, хвала. Дајте ми само мало воде да се овде умијем. Још нешто, немојте ме овде звати капетаном. Ја сам овде у иностранству само цивил.

-Ницо узе флашу воде и поли му на руке.

-Друже капетане, чуо сам када се повраћа да треба пити пуно воде, а богами и ова врућина. Де се ви добро напијте- убијеђивао је Ницо капетана.

Капетан се уми и прогута само два мања гутљаја воде.

Заим је пришао Ници и срдачно се с њим поздравио.

-Гдје је водник Несторовић?- радознало ће Ницо.

-Отишао. Мене је довео овдје, нешто послвије седам сати и одјурио.

-Хајде, идемо тамо гдје се мора ићи, па ми успут причај како си прешао границу.

-Ма да ти право кажем не знам ни ја како и гдје сам је прешао. Узео нас један човјек у ауто и повезе према Шентиљу. На једно седам километара скрену неким мањим путем десно. Прошли смо кроз једно мање село. Возили смо се још мало и изашли из аута. Ишли смо једно пола сата пјешице. Наједном каже он мени- ево сада смо у Аустрији. Идемо још тако једно двадесет минута. Изађосмо на неки пут, када рече, -чекај овдје. Није прошло ни десет минута, а ето њега гура мотоцикл. Сједнемо на мотоцикл. Није га палио, него смо се онако возили низ брдо. Наиђосмо и на неке куће. Он упали мотор и довезе ме право овдје. Мало смо посједили и он оде.

-Не знаш куда је отишао?

-Каже, иде за Мађарску на исти прелаз као и ми. Даље не зна ни он сам. Каже зависи гдје ће прећи границу у Хрватској или Србији. Ако буде могао све обавити у петој армијској области неће ићи у Србију. Каже, мора бити брзо назад.

Него, видим има шест кола. Ко је све кренуо?

-Па, осим наших и пуковникових кола, има још пет мајки које саме возе и укупно осморо дјеце. Имамо и једног капетана. Јако је болестан. Не знам шта му је.

-Знам га из касарне, капетан Изудин Златановић. Свашта причају о њему. Кажу да га је један територијалац отровао када су били на преговорима за примирје. Као, дао му нешто да попије. Ко ће знат`. Можда је само онако болестан.

-Заиме, ја сам мислио да нас двојица наизмјенично водимо колону. Ти напријед, а ја позади и обрнуто.

-Ницо, има још нешто, да не заборавим. Упозорио ме водник Несторовић- повјерљиво ће Заим.

-Каже, да од када су оне промјене у Мађарској, приликом вожње треба бити јако опрезан. Нико ни случајно да се није издвојио из колоне. Ако видимо на путу, као неку несрећу, нипошто не треба стати, јер може бити клопка коју постављају лопови. Не одмарати се на паркиралиштима, него само на пумпама. На пумпама избјегавати било какав додир са било киме. Никада аута не остављати без надзора. Жене не би требало да носе торбице у рукама. Каже, када будемо прелазили границу, Мађари ће увијек наћи начин да ти нађу да нешто није у реду. С пар марака, које му тутнеш, све се рјешава. Ово поготово важи, ако је дугачка колона. Даш му неку ситницу и не мораш чекати.

-Добро Заиме, сада прије него што пођемо, ти им све сам реци. До границе нема пуно.

До мађарске границе се стварно није дуго возило. Није се ни дуго чекало. Међутим, савјет од водника Несторовића показао се стварно практичан. Једна од мајки није имала зелени картон. Заим је то ријешао новчаницом од педесет марака.

Настала је мукотрпна вожња по лошим мађарским путевима. Стално се возило паралелно са југословенском границом. Врућина је била несносна. Ницо то није пуно ни осјећао. На отпаду је, из једног слупаног ауто, извадио климу и уградио у свој ауто. Видје сада колико је то добро дошло капетану. Сви су се чудили како то он, по толикој врућини вози ауто са затвореним прозорима. Ницо није ништа говорио да не би изазивао завист.

Задржавање на пумпама је било нешто чешће и дуже, не због дјече, него због болесног капетана. Позваше и пуковникову старију кћер Весну да погледа капетана, јер је она ипак студент медицине.

-Ја јесам студент медицине, али сам тек на другој години. Међутим, јесам медицинска сестра, која има два мјесеца радног стажа- више него скромно рекла је Весна, да би наставила.

- Он има једва пуњен пулс. Погледајте му уста. Он је потпуно сув. Колико је знам, он мора пити течност. Пуно пити воде. Мора нешто и појести.

-Како ћу када повраћам?- бранио се капетан.

-Када се поврати опет пити и то више него што се повратило. Нешто ће остати- била је убједљива Весна.

Стварно, капетан поједе неколико кексова и сувих грицкалица. Попио је и неколико гутљаја воде. То се поновило још два пута, с једним повраћањем.

На неких седам до осам километара, пред Мохачом, приликом задњег стајања, Заим је требало да предводи колону. Сјео је у ауто жене, којој је Ницо јутрос измијенио свјећице. Међутим, ауто није хтјело да упали. Подигоше хаубу. Приликом давања контакта зачу се само један мали клик и то је било све. Ницо обухвати црна сумња. Отвори динамо машину и би му све јасно.

-Цркла- кратко је рекао Ницо.

-Па како је до сада возило?- радознало ће Заим.

-Возило је док је у акумулатору било струје. Гдје ћемо сада наћи динаму. Французи праве увијек нешто посебно. Ја имам тамо једну у резерви, али та овдје не паше. Ништа, шлепамо се до Мохача. Тамо ћемо се некако снаћи. Није касно, још је све отворено.

Кажу да једна несрећа никада не долази сама- изговорио је Ницо више за себе.

Жене су биле скупљене око Нициног аутомобила и гласно почеле да гестикулишу. Једна је чак и вриснула.

Ницо и Заим дотрчаше и видјеше како Весна полијеже капетана на сједиште. Кроз отворен прозор му је избацила ноге и тако окренула главу на ниже. Капетан је био сав мокар у лицу, јер га је неко пољевао водом. Пепељасто, блиједо лице се више него истицало.

-Онесвијестио се. Морамо га у болницу- кратко је рекла Весна.

Ницо је кратко размишљао.

-Заиме, или ћеш са Весном возити капетана у болницу, или ћеш оном ладом шлепати ауто. Састанак у Мохачу, на скели.

Заим је одмах кренуо са Весном и болесним капетаном.

Међутим, Ницо је такође брзо кренуо прикачивши пежоа тристо четири сајлом за ладу.

Дошавши на плато, гдје се чакало за скелу, Ницо угледа свој ауто испред

једног хотела и Заима, од кога су одлазила два човјека.

Приђе Заиму, који је стајао и тупо гледао за двојицом људи који су одлазили.

Угледавши Ницу, удари се главом по челу и рече.

- Јој мајко рођена, да ми је ово нека причао не бих вјеровао. Овако сам доживио.

- Заиме, шта је било?

- Ма Ницо кога год шта питаш нико те брате не разумије. Ено, видиш ону двојицу људи тамо што одоше. Приупита ја и њих куда се иде за болницу. Испадне брате да говоре српскохрватски као ја и ти и то још онако, лалински. Видиш оног десног. Приупита он мене, је ли ми то идемо у Србију? Ја му кажем да идемо. А он ће на то.

- Е баш ти нећу каз`ти. Онај други ће на њега:

- Па, што не кажеш људима видиш да имају болесна човјека.

Он вели да неће рећи- да нека си ј...мо матер, каже. Онај други се извини и рече, да он исто није одавдје и да не зна. А, ево долази Весна из хотела- мало смиреније је изговорио Заим.

Из хотела је долазила Весна и носила у руци план града.

- Ево, рецепционерка говори енглески. Све ми је нацртала на карти. Можемо кренути.

- Заиме, дај смири се. Иди попуши цигару. Пази овдје на аута. Покушај да се распиташ гдје има продавница ауто дијелова или нека механичка радионица. Питај оног што продаје карте за скелу. Одосмо ми до болнице –изговорио је Ницо.

На рецепцији болнице поново проблеми с језиком.

Након млатарања рукама и ногама некако су се споразумјели да требају љекара који говори енглески.

Појави се млађи љекар с пребаченим слушалицама око врата.

Услиједио је преглед. Млађи љекар позива старијег колегу.

Старији доктор констатује да је болесник јако исушен и да му је хитно и неопходно потребна инфузија. Међутим, пошто су странци, службеница која уписује болеснике захтијева плаћање унапријед. Лијекови се плаћају посебно.

Ници у том моменту наједном дође на мисао једна реченица коју је прочитао читајући војне књиге, док је боравио у касарни.

Никада се и ни по коју цијену не смије оставити рањеник на бојном пољу.

- Добро- био је кратак Ницин одговор. Плаћамо све и колико год треба. Сутра ујутро ћемо одлучити за даље.

Ницо је у себи одлучио, остаће уз капетана колико год буде требало.

Вратили су се на пристаниште.

Заим је за то вријеме, како рече Ници- успио да се споразумије. Човјек, који продаје карте за скелу нешто натуца српски. Мало прије је телефонирао и каже да ће доћи један аутомеханичар да погледа.

Ницо је окупио све сапутнике и кратко их обавијестио да се ноћас остаје у Мохачу.

- Штета би била да овако лијеп хотел ноћас буде без нас- покушао је да се нашали Ницо.

Сви су то примили без поговора, осим једне жене која је сјетно рекла:

„Не знам да ли има још двадесет километара до Бачког бријега. Баш штета“.

Добили су хотелске собе, које су гледале на Дунав. Сви су констатовали да је поглед предиван и да није лоше да се и истински одморе.

Убрзо се појави и аутомеханичар. Загледао је у динамо машину и као мудро климао главом. Рекао је да ће отићи да потражи дио, али да није сигуран да ће и

наћи.

Вратио се након два сата са старом, али оригинал машином. Све је пасало. Ауто је радио. Једино је Ницо израчунао да је за новац, којим је морао платити, могао узети најмање три нове динамо машине.

Сутра ујутро, Ницо је са Бојаном, одмах послѣ доручка, отишао у болницу код капетана. Нађоше га прикопчаног на инфузије. Капетан их дочека с осмијехом. Чак је у лицу добио и боју.

Весна и Ницо му направише комплименте на добар изглед.

-Ево јутрос сам први пут, након неколико дана ставио нешто у уста и нисам повратио.

Ово ми је десета флаша инфузије од јуче. Све у свему пет литара.

-Љекар, који се појавио, објаснио је да су пацијенту само надокнадили текућину, која му је недостајала. Било би добро да остане бар још један дан, јер су му инфузије неопходно потребне и даље.

-Друже капетане, останите још један дан. Ја ћу нашу каравану пребацити у Југославију и ето ме сутра, послѣ подне по вас.

-Николићу, немојте ме овде звати капетаном. Ја сам овде у њиховим папирима инжењер агроном. Осјећам се добро и могу наставити пут.

Весна је предложила да се капетан транспортује са инфузијом. Она би пазила да инфузија стално тече, а ако би требало, она може ставити и нову иглу.

Мађарски лекар је мало вртио главом, али се на крају сложио с тим приједлогом, поготову када су му објаснили да ће најдаље у року од неколико сати, пацијент већ бити у болници.

Док су чекали на папире Ницо, не могавши да се уздржи, упита капетана:

- По касарни се свашта прича о вашој болести, те као територијалци вам дали да нешто попијете, док други кажу да је нешто друго у питању.

-Не знам ни сам Николићу. Чињеница је да смо лимунаду коју су нам понудили територијалци пили само ја и мој војник, који је стално уз мене. Он је одмах, након што је попио рекао да му је лимунада комична и да мало горчне. Њему је и након пола сата било лоше. Одмах се јавио код љекара у касарни. Овај му је испрао желудац и било му је одмах боље. Мени је позлило тек у рано јутро. Повраћао сам и добио пролив. Наредних пар дана стално ми је било лоше. Само сам лежао. Једва сам се кретао. Задња три дана доктор је морао напустити касарну, тако да ми ни са те стране није било помоћи. Зато је командант одлучио да идем са вама. Ето, то је цела прича. Просудите сами.

Папири су такође били готови. Спаковаше им још четири флаше инфузије. Савјетовали су да болесник и даље ништа не узима на уста, због тога што двије од тих флаша садрже јако калоричне и добре храњиве састојке.

На граничном прелазу Бачки Бријег текло је све без проблема, осим једне „ситнице“. Мађарски цариник је захтијевао да се све ствари из приколице истоваре за преглед. Одустао је, када му је Заим тутнуо новчаницу у руку.

Прешавши границу, Ницо окупи све своје сапутнике и рече им да има наређење да сваког посебно мора отпратити до мјеста боравка или предати успут неком од родбине.

-Ево, ту су телефонске говорнице и јавите се својима. Весна и ја ћемо одвести капетана овдје у Сомборску касарну и одмах се враћамо.

Јави се капетан.

-Николићу, да то не буде компликовано. Ја ионако морам у болницу. Једина војна болница овде је, колико ја знам, у Новом Саду. То је успут. Још мање времена ћете изгубити.

Два сата иза овога, капетан Златановић је већ био у болесничком кревету.

Већ су чекали и први чланови фамилије, који су дошли на телефонски позив.

Пред жену, којој се квариро ауто, дошао је свекар, који се представио као Васиљевић. Био је више него упоран да сви морају доћи код њега на ручак.

-То је једини начи да се захвалим што су ми снаја и унук стигли здрави и читави. Ја сам ту одмах близу, једно мање село у правцу Каћа- инсистирао је домаћин.

Није помогло никакво нећкање, нити изговор да их има пуно. Сви су кренули на ручак.

Возећи се у правцу села, на радију су се чуле вијести. Једна их је посебно изненадила. Вијест је била у облику саопштења:

Предсједништво СФРЈ на данашњој сједници донијело је одлуку о премијештању јединица ЈНА са територије Републике Словеније у друге дијелове СФРЈ. Било је то 18. 7. 1991. године.

Стварно, у дворишту, које је било више него пространо, на ражњу су се окретало прасе, које је већ добило румену боју. У дебелој хладовини једног великог ораха, био је већ постављен сто са тањирима.

Домаћица је инсистирала да се сједа за сто, јер је супа већ готова.

-Иди позови нам наше нове комшије да са нама заједно ручају- обратио се домаћин једном дјечаку, који је имао десетак година.

Ускоро се појавила једна млађа црнокоса жена са двоје дјеце између пет и седам година.

-То су избјеглице, ту из Славоније. Комшија што ради у Аустрији дао им је своју празну кућу- објаснио је домаћин.

Ницо постаде радознао. До сада је слушао само преко радија шта се дешава у Крајини и Славонији. Сада је имао прилику да види и посљедице тих догађања. Жена је сјела тачно преко пута Нице.

-Како то да сте морали напустити кућу?- радознано је упитао Ницо.

-Морала сам. Једноставно су дошли и рекли да морамо ићи. Комшија није хтио, па су га убили. Јуче ми је био муж. Каже да су село поново ослободили и да су они сада истјерали њих из њиховог дијела села- завршила је излагање жена.

-Па добро, зар ЈНА не помаже народу?- радознано ће Ницо.

-Помаже и не помаже. Они углавном буду између зараћених страна. Како који официр. Има официра који су на нашој страни, а има и оних који нису. Код војске се ништа не зна. Када су нас истјеривали молили смо једног официра да нас заштити. Није хтио. Кажу да је Мађар- био је женин одговор.

Ници пуно тога није било јасно, али није даље питао жену.

Ручак је био обилан и све је дуго потрајало. Домаћин је наваљивао да и даље остану. Нудио је и преноћиште.

Двије жене су инсистирале да се пође, јер су, пред хотелом Србија у Београду, заказале састанак са својима. Трећа жена је такође имала састанак са својима у истом хотелу, али тек сутрадан.

Касно послије подне нађоше се и испред хотела Србија, гдје Ницо остави своје досадашње сапутнике и рече:

- Ево, предајем вас вашим здраве и читаве.

С пуковниковом фамилијом, Заимом и његовом женом, Ницо је наставио путем према срцу Шумадије, гдје их је у једном селу очекивао пуковников отац.

Иако су се најавили телефоном да долазе, радост која је настала када су угледали снају и унуке, није могла да се опише.

Ницо и Заим су мислили да се врате назад у Београд, да преспавају у хотелу и да сутра наставе пут. Међутим, у пространој кући било је мјеста за све. Како домаћин рече:

- Ово ми је једина прилика да једном попуним ову моју кућу.

Сутрадан, возећи се према Београду и возећи се за једним аутобусом Заим рече Ници:

-Знаш шта Ницо. Мени је ове вожње доста. Да ми не идемо сада код тебе како смо се договорили, па да ти онда мене возиш кући. `Ајдемо ми на жељезничку станицу, а тамо је и аутобуска. Узећемо карту за воз или аутобус за Сарајево. Нешто хоћу да што прије стигнем код својих.

-Заиме, ја своје обећање извршавам и спровешћу га до краја.

-Знам Ницо, хвала ти ко брату. Ево и Фата је за овај мој приједлог. Једино, ако нешто запне, идемо како смо се договорили.

На жељезничкој станици Заиму саопштише да воз за Сарајево данас први пут не вози, јер су у Славонији борбе.

На аутобуској станици рекоше да је редовни аутобус отишао још јутрос, али да би сваког момента требао кренути ванредни, који ће повести путнике који су требали ићи возом. Заим је добио посљедње двије карте.

Два пријатеља су се више него срдечно и дирљиво опростила.

То је било задњи пута да су се видјели и чули један за другога.

Опростивши се са Заимом, Ницо се присјети да се мора јавити и у генералштаб ЈНА, код мајора Росића.

До мајора Росића није се баш могло лако доћи, али након најмање пола сата чекања дође један војник по њега. Прво су ишли лифтом, па неким ходницима, док га не уведоше у једну канцеларију.

-Ја сам мајор Росић- проговорио је један, више него ћелави педесетогодишњак, дигавши главу са списка, међу којима се налазио и Ницин пасош, који је на портирници морао предати. Погледао је у Ницу.

-Ви се зовете....?- мајор је гледао у Ницу и чекао шта ће он рећи.

-Николић Миленко. Преносим вам поздраве од поручника Арсића и пуковника Девића.

-Име оца Николићу.

-Лазо.

-Мајке.

-Милева.

-Рођен у ?

-Осојници.

-Добро дошли, друже потпоручниче- рекао је мајор и пружио Ници руку.

-Од јуче сте наш члан, потпоручниче Николићу. Па то вам је наговештено, зар није.

-Јест. Само ја сам ипак мислио да се пуковник и поручник са мном шале, друже мајоре.

-Не, нема ту никакве шале. Само што је поручник сада постао капетан, а пуковник, генерал. Исто од јуче. Да сте два дана раније постали официр, јуче бисте већ били унапређени.

-Је ли и водник Несторовић унапријеђен?

-Јесте, он је сада заставник. Тај ће са чиновима догурати још далеко.

-Николићу, овдје је ваша војна књижица. Неће вам бити уручивана.

Добићете једну бројчану шифру, коју ћете научити напамет. Уз ту шифру додаћете једну реч, коју ћу ја сада записати. Са том комплетном шифром ћете се моћи идентификовати код официра КОС-а у свакој већој јединици ЈНА. Са том шифром отићи ћете сада доле, на благајну и подићи прву плату. Дакле, да чујем реч.

Најмање шест слова, молим,

- Шибоња.

- Шибоња. Шта му то сада значи?- са малим осмијехом питао је Мајор.
- Само тако, један надимак- одговорио је Ницо.
- Добро, Шибоња-рекао је мајор, те записа ријеч у списе и у компјутер.
- Сада бројчану шифру. Ево, биће једноставно да не може бити једноставније. Знате како стоје поредане бројке на телефону?

-Знам.

-Ево, треба упамтити само ову прву бројку. Сићи низ овај ред и поново се вратити на исту прву бројку. Је ли једноставно?

- Јест.

- Могу ли уништити овај папирић, Николићу?

- Можете.

- Добро Николићу, идемо сада на благајну и причајте ми успут како је у Словенији. Ух, умало да заборавим. Поздрав од генерала. Ово је поклон за новог официра.

Мајор оде до једне стаклене витрине одакле извади омању картонску кутију и пружи је Ници.

Ницо је гладао у кутију и није знао како би се понио према поклону.

- Ја бих поклон отворио и погледао шта је унутра. Чекај, ово је оригинал запаковано. Ево да дохватим маказе, па онда отвори.

Ницо додатим маказама разреза провидним селотејпом затворени поклопац кутије.

Умотан у дебелу амбалажу, извади из кутије футролу од fine браон коже.

Отворивши футролу указао се осредње велики двоглед, објешен на фино углачаном кожном ремену жућкасте боје.

-У, оригинал Цајс. Лијепа стварчица. Није велики, али оптика му је више него јака. У, шта пише, инфрацрвени је. Честитам на лепом поклону- изговорио је мајор загледајући се у двоглед и не скривајући одушевљење за, како још рече- вредан поклон. А, умало да заборавим. Ево и један службени поклон од мене. Ако се некада треба снимити неки разговор, ова мала стварчица је неопходна. Има више него добар капацитет, а сакрити га је лако. Овде је и сав додатни прибор са писаним упуством- изговори мајор, предајући мали магнетофон.

Ницо је кренуо за Босну у родно село. Савјетовали су му да не иде преко Хрватске, јер се никада не зна гдје су борбе. Возио је преко Зворника и Тузле. Успут није могао чуду да се начуди. Као да је био на неком другом свијету. Сви саобраћајни знаци на путевима били су излијепљени плакатама нових политичких партија, тако да се није разазнавало шта који знак представља. Сада је бар био сигуран кроз чије село пролази, јер су и плакате биле одговарајућих националних обиљежја. Касно послерије подне стигао је у своју Осојницу.

Осојница се налази на западним падинама планине Озрен, а на десној обали ријеке Босне и некако на средини пута између Маглаја и Добоја. Име села већ говори само за себе, јер се највећи дио налази у осоји тј, на благим брдским падинама, окренутим према југу. Кроз средину села пролази мања ријека. Село, иако велико, ријетко се може наћи на географским картама, јер је неки чиновнички, за вријеме анексије Босне и херцеговине од стране Аустрије, написао Трбук. Тако да се и железничка станица званично зове Трбук, иако се налази у Осојници. Бар тако ми је то објашњавао у овој књизи спомињани Мирко Митровић, рођени Осојничанин, школски друг писца ових редова.

Село Трбук, које је доста мање, сјеверно је од Осојнице, одмах иза два пружна тунела.

Дошавши у родно село Ницо запази да су сви само причали о политици.

Главна тема је била- хоће ли бити рата и у Босни?

Код куће је, уз болесног оца, затекао још мајку и брата Бору.

Колико год му је било драго што је дошао кући и видио своје, ипак је осјећао неку празнину. Другови, са којима је растао нису били више ту, или не бар они са којима се више дружио. Недостајала му је и његова фамилија из Словеније. Пошто је имао ауто, брзо је обишао све што је наумио. Помишљао је да се брзо врати у Словенију. Тамо су га ипак вукли жена и син. Овдје, опет, када би од куће погледао околна брда или на само село, доле испод себе, као да га је нешто притискало да остане што дуже. Било му је довољно да само сједне испред куће, на мерају, загледа се у даљину и да тако дуго остане непомичан. У којем год правцу би погледао, осјећао је неку смиреност у души. Свеједно је, да ли је у том моменту био са неким у друштву, или сам. Та смиреност и спокој су овдје улазили у њега. Спокој, баш спокој је било то што га је нагонило да из Словеније често долази прво сам, а послвије и са женом и сином. Сада му је постало јасно да се само овдје могао напојити том смиреношћу, која је пунила његове акумулаторе, који су онда поново функционисали пуном енергијом. Тек сада, овако сам, загледан у даљину, постаде свјестан да има потребу да буде ту, у своме селу, па макар и на кратко.

Из тих размишљања га трже брат Боро, који управо дође из села.

-Хеј Ницо, је ли ти то спаваш?

-Не, не спавам. Само тако мало затворим очи и баш ни на шта не мислим.

-Ено, доле испред Миркове куће, дошао један из Славоније и тражи добровољце.

-Којег Мирка, какве добровољце?

-Мирка Митровића.

-Опет се не могу сјетити.

- Па Мирка Рутоње, како не знаш ено видиш му кућу доле.

-Е, сада знам. Шта кажеш да тражи?

-Тражи добровољце за Славонију, да бране српска села. Каже, мало их је. Обилази сва озренска села. Прије пар дана, тачно на Петровдан, видјели смо га у Добоју, пред црквом. Рекао је да ће доћи и до нас и дошао је.

-Како пред црквом, ко је био пред црквом?

-Па ми, Осојничани и Трбучани.

-Од када ви то идете у цркву?

-Како од када. Па ето, идемо. Вала Ницо имаш право. Ово, од када је почело, све са овом политиком, народ нешто не зна куда би и како би, па почели ићи у цркву- тако и ја.

-Значи, тај сада дошао овдје и пита да ли би неко дошао да се добровољно бори. Па гдје је сада?

-Рекао је да ће ићи доле код Драгана.

-Ког Драгана?

-Ницо, ти као да си позаборавио све људе по селу. Па, Драгана Цвијановића – Кујице, у Вукељама.

-Па што не кажеш код Кујице, па би онда знао. Када ће доћи? Хоћеш ли ићи?

-Па ја би. `Ајде и ти, да чујемо шта прича.

-`Ајде можемо, ионако немам шта радити. Шта год би започео око куће и у кући од већих ствари, нема се када завршити. `Ајде, спустићемо се доле пјешке, да мало протегнемо ноге- изговорио је Ницо и напоредо с братом кренуо према Вукељама.

Човјек, скоро потпуно сиједи косе, сједио је на једној повећој клади. Када му се мало ближе приђе, одмах се види да није толико стар, колико би се рекло због

сиједе косе. Могао је имати највише четрдесет пет година. Око њега је било окупљено неколико младића.

Човјек је већ увелико говорио. Ницо и Боро, приликом доласка чуше сљедећи дијалог:

- Ма лако би ми са комшијама. Ријетко има који од њих да је оно баш задрт и да се са њим не би могло поразговарати и споразумјети. Најгори су они из Херцеговине, а бога ми и ту неки ваши, са некаквог Плехана и од Дервенте. Знамо одакле су, када их заробимо. Неки испод блузе на мајицама знају имати слово У или исписано NDH. Код једног су нашли Павелића осликаног. Ти прво пуцају, па тек онда питају, ко си и шта си? Са њима нема шале. Има их који ти прво запали кућу. Ако му било шта кажеш, ма било шта. Мртав си.

-Добро кажеш да их заробите. Па шта радите са њима. Ма ја би га одмах по кратком поступку- проговорио је један младић, од око осамнаест година.

-Па све зависи ко има команду. Нисмо ми још ни организовани. Ми, из моје јединице заробљенике не ликвидирамо, него покушавмо да их замијенимо. Немаш ништа од њега, ако га смакнеш. Некада ће ти дати за њиховог једног и три-четири наша. Зависи колико им је важан и са киме се преговара- стрпљиво је објаснио човјек.

-Добро кажеш, пале куће и убијају. Па што не палите и ви њихове? Шта их поштеђујете? Ја би то по кратком поступку- поново се јавио младић.

-Кажем ти, ми смо ту ипак домаћи. Не можеш палит` кућу комшији са којим си до јуче јео и пио. Све се надамо да ће се ово ипак једном смирити. Херцеговци дођу и оду, а нама ваља остати. Бога ми и они надрљају, ако их потпраше наши добровољци, Крајишници и Козарчани. Ти исто не опраштају ништа. Враћају истом мјером.

-Па добро, шта ради та војска што се не умијеша? Што не згазе тог Туђмана? За три дана би било то све готово. Је ли истина да само стану између вас и те њихове војске? Не знам ни како се зову- проговорио је Боро.

-Е то, зашто не смакну Туђмана, а могли би, не могу ти тачно рећи. То је политика. Кажу зато што је на правим изборима легално дошао до функције предсједника. Ово што кажеш да нас раздвајају, тачно је. Само, не могу они свугдје стићи. Хрвати направили мобилизацију, па их има више. Сада избију овдје, сада ондје. Не можемо стићи на све стране. Зато смо ми и кренули у српске крајеве да тражимо добровољце, да се боре на нашој страни. Зато сам ја овдје. Треба нам људи.

-Како стојите са оружјем?- поново је радознао Боро.

-Бога ми, у почетку је било густо. Само оно што је било од територијалне одбране. Послије неки официри српске националности, када су видјели да је враг однио шалу, почели појединачно и на своју одговорност да нам дају оружје и униформе.

-То значи, да и хрватски официри дају својима оружје, па је на истом- констатовао је Боро.

-Па није баш тако. Бар на нашем ратишту, јер су сви хрватски официри већ пребјегли код својих. Остали су српски, и официри из других република. Официри из других република се строго држе наредбе да не смију помагати ни једну страну. Има и српских официра, који поштују ту наредбу. Као кажу- само ћемо тако сачувати Југославију. Ево, баш прије него што ћу ја поћи овамо, српски ЈНА официри су похапсили неке наоружане људе, који себе зову- четнички шајкачки одред и дошли да нас бране.

Настала је ћутња. Свако је у себи тумачио излагање овог човјека.

-Ето браћо, ја бих вас молио да нам помогнете, сада, када смо у невољи.

-Добро, како се вама уопште може доћи? Мислим, ево ја, када би сада кренуо, куда ћу ићи? Гдје ћу прећи Саву и код кога ћу се јавити?- било је Борино питање.

-То је најмањи проблем. Свако веће мјесто има наше људе гдје се може јавити. Ја ћу вам дати адресе. Ти људи преузимају бригу даље. Још нешто. Сваки добровољац прво мора проћи кроз краћу војну обуку.

-Ево, ја се јављам први- дигао је руку младић, који је до сада највише питао.

-Ти мораш прво питати ћаћу, хоће ли ти дозволити- проговорио је други, нешто старији младић.

-Шта га морам питати?- јуче сам постао пунољетан.

-Момче, млад си, ја бих ипак разговарао са родитељима и да они дају благослов. Не би хтио, не дај боже, да те имамо на души- смиреним тоном обратио се придошлица младићу.

-Ево, ја се јављам. Ја не морам никога питати- изговорио је Боро.

-Добро нам дошао јуначе. Рекао је човјек. Устао је с кладе и чврсто стегао Бору руку.

Ницо није коментарисао ову братовљеву одлуку. Враћајући се назад, кући, нису о томе уопште разговарали. Обојица су осјећала да је то, што је Боро изговорио, веома важна одлука и да не заслужује никакав баналан коментар.

Сутрадан, за доручком, Ницо приупита брата:

-Боро, јеси ли остао при јучерашњој одлуци?

-Јесам.

-Чврсто.

-Чврсто.

-Јеси ли рекао мајци и оцу?

-Нисам. Нећу ни говорити. Рећи ћу, ето тако, да морам некуда ићи. Нешто ћу измислити. Знаш да су научили да нас никада нема код куће. Што да се сикирају.

-Када си мислио кренути.

-Не знам. Чуо си шта рече онај човјек. Ако буде доста људи, могао би се организовати аутобус.

-Мене исто интересује како је тамо. Волио бих погледати. Ја ионако морам назад, у Словенију, па би ми то дошло некако као успут. Ако хоћеш идемо мојим аутом.

-Важи Ницо. То је још и најбоље.

-Још нешто Боро. Ја бих овдје остао пар дана. Баш ми се некако никуд не иде. Све до јуче сам мислио да се што прије вратим. Нешто јутрос ми опет дође, па кажем сам себи:

- Ницо сједи и одмори се мало. Баш тако ћу и направити. Знаш, Словенци ти забацие русак на леђа и одоше по оним њиховим брдима шетати. Нешто се мислим, имамо и ми овдје лијепих брда. Што их не би пропјешачио? Ево, данас сам мислио отићи горе, на Преслицу. Сутра би отишао на Околишта.

-Како Ницо, ићи ћеш до Преслице пјешке, а имаш ауто?- питао га је чудом Боро.

-Баш пјешнице Боро. Ето јуче сам био горе у Мословарама, код ујака Ђорђе и баш сам лијепо протегао ноге. Ишао бих и у Ријечицу, посјетити тетку Цвијету у Савићима.

-Не би се ваљда ту, преко брда, пјешнице врлетао, бог са тобом. Ако хоћеш баш пјешке сађи доле до пруге, па ако ти се иде баш пјешке иди цестом до Пакланице, па горе уз ријеку. Не мораш се варакат по брдиме- чудео се Боро брату.

-Баш ту преко брда. Одавдје горе на Антонића брдо, па се спустит` у пакленичку ријеку и онда опет до у Савиће.

-Ма Ницо, аман су теби ти Словенци мозак попили. Свако хоће да се вози, а ти би се врлетао по брдима. Па и ја сам некада радио у Словенији, само мене они тако нешто нису могли научити, а јок.

-Боро није то врлетање. То ти је планинарење. Нема ништа љепше од тога. Фино се направи план куда се иде. Обучеш се одговарајуће. Праву обућу на ноге. Нешто се понесе за појести и попити. За попити нам не треба ништа. Идемо од извора до извора. Видјећеш Боро, милина једна.

-Стани мало Ницо. Ти то узимаш за готово да ћу се и ја са тобом по брдима врлетати-снебивао се Боро.

-Боро, јесам ли те увијек слушао као старијег брата?

-Па када размислим- јеси.

-Зашто ти онда не би једном послушао млађег брата, а поготову када те моли. Осим тога, није то никакво врлетање. Видјећеш. Нећеш ваљда пустити брата да иде сам, а можеш ми правити друштво. Сутра, прије него што кренемо, скокнућемо до Добоја да ти узмемо праве ципеле, за врлетање по брдима, како ти кажеш.

-Ницо какве ципеле, па имам ципела.

-Боро не брини. Овакве специјалне какве ја имам, знам да нећемо наћи, али има лијепих спортских тенисица високо уз ногу. Уосталом, када си задњи пут добио од мене поклон?

Боро се још неко вријеме нећкао, али је на крају попустио брату, уз један мањи услов. Рече му да остане мало дуже, ако је тако одлучио, бар до другог августа. Света Илина је, па да оду заједно до Маглаја у цркву.

-Само нећемо пјешнице у Маглај- тврдио је Боро пазар.

Ницо као искусни планинар поведе брата прво на краћи излет у село Стријежевицу, па оданде до Преслице. Преслица је иначе мала зараван у шуми, у самој близини села. Ту се понекада одржавају сеоски вјерски зборови, а у раздобљу послје Другог свјетског рата и прослава дизања устанка на Озрену, сваког 28. августа.

Ницо није хтио да умара брата и да диктира темпо ходања који би њему одговарао.

Вративши се навече, покасно Боро рече да се баш лијепо уморио и да мисли да ће добро спавати. Сутрадан су направили паузу, да се Боро ипак одмори.

Сљедећи дан су се упутили у Горњу Пакленицу, на тзв. Околишта. То је једна прекрасна висораван на Озрен планини, на око 800 метера надморске висине, с прелијепим погледом на највише врхове Озрена- Гостиљ и Краљицу.

Попевши се на зараван, браћа сједоше да се одморе уживајући у прелијепој панорами околних брда. Дан је био прелијеп, сунчан. Поглед се могао бацити у недоглед.

-Боро, шта мислиш, која су оно брда тамо у највећој даљини што се виде као у некој измаглици?- питао је Ницо брата, показујући му према југозападу.

-Ницо, ко ће ти то знати. Ја сам ти био тамо само до Теслића и мислим да је то Борја.

-Не Боро, Борја ти је ево овдје скоро, па близу. Одмах иза ових првих брда ти је Тешањ. Одмах иза је Теслић и Борја је одмах ту. Оно тамо у даљини ти је Влашић. Неко ми је то једанпут рекао. Одмах испод ти је Травник.

-Ницо, знаш ли ти колико има до Травника? Видиш да ово што ти кажеш да је Влашић, као да се руком може дохватити. Ево иде неки човјек, па да њега питамо. Он овдје живи и сигурно ће најбоље знати.

-Помози бог- први се јавио пролазник.

-Бог ти помогао- одговорише браћа у глас.

-Домаћине- јави се Боро.
 -Како се зову она тамо највиша брда што се виде у даљини?- показивао је Боро прстом.
 -Оно вам је Влашић. Ријетко се овако добро види као данас- одмах је одговорио пролазник.
 -Хвала домаћине- први се јавио Ницо.
 -Мени мој брат не вјерује да је то Влашић.
 -Јесте Влашић је. Ма одакле сте се то ви упутили с тим рукацима. Видим да идете пјешке.
 -Ми одоздо, из Осојнице, ето као мало да пропјешачимо.
 -Да пропјешачите? Нисте никаквим послом дошли довдје?- питао је неповјерљиво пролазник.
 -Нисмо- одговорише браћа у глас.
 -Па добро, јесте ли се уморили? Јесте ли гладни и жедни? Ено, оно је моја кућа, па свратите. Под мојим грожђем је пуно дебља хладовина- показао је човјек на једну оближњу кућу.
 -Хвала домаћине. Ми смо управо ручали и напили смо се с оног извора доле- одговорио је Боро, показујући правац из којег су дошли.
 -Колико има одавдје до Брезика, домаћине?- питао је Ницо.
 -Па са колима нема, само мало. Са коњем, имало би мало да се јаше. Пјешнице има богами доста, а поготову ако сте до сада прешли толики пут. Како се узме, није далеко.
 Пролазник још једном позва браћу да сврате код њега. Пошто поново одбише, пролазник се удаљи једним, збогом.
 -Ницо, што питаш за Брезике?
 -Ништа тако. Има један, тамо у Словенији, а из Брезика је. Нешто размишљам, ако смо већ ту, што не би скокнули и до горе. Ако си се ти превише уморио можемо ми и да се одмах вратимо- полагао је изговорио Ницо.
 Боро би мало повријеђен у своме поносу на ову братовљевоу опаску.
 -Буразеру, ако су те Словенци научили да се ламаташ по брдима, нису ти дали и више снаге. Ако можеш ти до Брезика моги и ја.
 Ницо је и очекивао ову братову реакцију и кратко рекао:
 -Идемо буразеру. Пут под ноге.
 Брезници су омање село на озренској висоравни. Куће су разбацане по оближњим пропланцима. Ријетко се може видјети неколико кућа заједно.
 Стигавши до школе, браћа поново сједоше у дебелу хладовину једне липе. Било је већ увелико поподне. По околним пропланцима су се видјела мања стада оваца, која због врућине нису пасла, него су била у мањим скупинама испод стабала у дебелој хладовини.
 Наједном се зачу пјесма чобаница.

*Чувам овце остала сам сама,
 дођи драги да не види нана.
 Ој, дођи драги да не види нана.*

Дјевојачка пјесма доби одговор с једног оближњег брдашца. Пјевала су два момка и то ону, што се каже, безобразну:

*Мала моја пусти га унутра
 боље данас нег' да чекаш сутра.
 Ој, боље данас нег' да чекаш сутра.*

Дјевојке се изгледа нису дале збунити и одговорише истом мјером.

*Дођ' барабо испекла сам питу,
појешћеш је ако имаш киту.
Ој, појешћеш је ако имаш киту.*

Момачки одговор се није више чуо.

- Боро, шта мислиш да потражимо чобане, па да купимо једно јагње и понесемо га?

- Како мислиш да га понесемо? Шта би радио са њим?

- Како шта би радио са њим? Испекли би га.

- А, ко би га заклао?

- Како ко би га заклао? Неко ће га заклати. Можеш и ти.

- А, што не би ти Ницо?

- Па ја то нисам никада радио. Не знам да ли би могао.

- Па буразеру, са мном ти је иста ствар. Ја га могу јести када ми се на сто донесе печено. Да га ја кољем, то не могу. Да га сада носимо доле са собом, па да га успут заволим, исто не би дао да га неко закоље, а поготову да га послѣје једем. Боже сачувај. Знаш добро да када видим матер да закоље кокош, ја је послѣје не једем.

- Добро буразеру, када смо такве мушкарчине- помирљиво ће Ницо.

Кренуше полагаано назад. Напуштајући Брезике испрати их још једна пјесма, али од других дјевојака са једног мањег пропланка.

*Ој, Брезици село на пропланку!
Најљепше си зори на уранк-
драги каже сунцу на растанку.
Ој, драги каже сунцу на растанку.*

Исто вече, уз залазак сунца, браћа се уморна вратише кући. Направише слѣдећи дан паузу, да би опет прекосутра отишли преко брда, у доњу Пакленицу и Ријечицу да посјете тетку.

Дошао је и Илиндан. Као и сви дани прије тога Илиндан је освануо, такође лијеп. Иначе, то љето је било превруће. Кише одавно није било и сељаци су се жалили да је скоро већ све изгорјело и да би киша више него добро дошла.

Иако је служба божија била заказана у десет сати, порта цркве је била попуњена народом, већ у пола десет, када су и браћа стигла. Ауто су морали паркирати далеко низ цесту, подаље од цркве, јер је било већ све попуњено.

Стигавши пред цркву, Ницо није могао чудом да се начуди гладајући ко је све дошао на службу. Зна да је све могао очекивати, али да види родитеље неких својих школских другова, овдје, пред црквом, како се поздрављају с „помаже бог“, то му, ипак, није било јасно, јер је знао на којој су страни били до сада. Ипак, ништа није коментарисао. Помислио је само у себи- ваљда му то дође као нека мода. Сада су у моди ципеле заобљеног врха, а доскора су се носиле са шиљатим врхом. Можда је и са црквом тако и уопште са вјеровањем у бога. Мајка је вјеровала у бога и понекада је са њом ишао у цркву, али не баш често. На концу конца, црква није била ни близу. Најближа је била у Маглају, а требало је до Маглаја и доћи. Да би се стигло до жељезничке станице требало је ноге добро потпрашити. Локални воз је ријетко возио, па си у Маглај стизао или прерано или

прекасно. Зна, да је једном с мајком, као дјечачић дошао у маглајску цркву. Само, оволико народа као данас није било, ни издалека.

Још му је нешто пало у очи.

Прије него што ће почети служба, наишао је свештеник. Сав народ је са поштовањем поздрављао свештеника. Пуно га је љубило у руку. Не сјећа се да је то прије тако било.

Два музиканта су нагађала своје инструменте, виолину и шаргију.

Наишавши, свештеник их упозори да нема музике док траје служба божија.

-Не дај боже оче Стеване- рекоше у глас оба музиканта.

-Ето нас прво на службу, па ћемо онда засвирати. Само хоћемо да су инструменти спремни за послвије- јавио се шаргијаш.

Ницо се сада присјети, да су, када је задњи пут био овдје, с мајком, док је била служба, музиканти свирали и коло се играло. Узалуд је црквењак два пута излазио из цркве и упозоравао музиканте и играче, да док је служба божија коло не смије играти. Сви су га игнорисали, а колико се сјећа, било је и ружних примједби на рачун црквењака.

-Је ли ово неки нови свештеник?- питао је Ницо Бору.

-Јесте. Зове се Стеван Гачић. Кажу да је родом негдје од Теслића. Само, није он овдје баш нов. Поодавно је дошао.

Браћа уђоше у цркву. Ницо је кренуо према лијевој страни богомоље мислећи стати покрај зида. Међутим, Боро га ухвати за рукав и повуче према себи говорећи му:

- Ницо, идемо десно. На лијевој страни су жене. Мушки су на десној.

Ницо без поговора послуша брата и пође са њим на десну страну.

Ова братова примједба га натјера да почне да размишља, а и да се пита, када је он то задњи пута био у цркви. Да жене стоје у цркви лијево, а мушки десно, некако му би непознато. Само помисли, па Ницо када си ти то био задњи пута у цркви. Нажалост, није се могао сјетити. Колико год се трудио да прати службу, није могао да се одхрве да не мисли и о другим стварима. Ето, баш сада, колико год се опирао томе, на памет му долази мисао:

Да ли он вјерује или не вјерује у бога? Додуше, од мајке је научио да се крсти. Колико се сјећа знао је некада и оченаш напамет, и то на старославенском.

Боже, шта ме ово сада спопало да размишљам о таквим стварима, када сам у цркви. Поново помисли у себи- па ако га призивам као сада, онда га има. Опет, с друге стране, како се до сада понашао и живио, испале да га нема. Додуше, у цркву и није могао ићи, јер тамо гдје је живио није ни било православне цркве. Није било ни попа. Бар он није чуо да га је било. Наједном га ухвати мали страх од оваквог размишљања. Да је о овоме почео да размишља негдје напољу, рецимо, док је био на неком од озренских излета, зна да би се сам себи насмијао и можда закључио да о тако нечем није ни вриједно да се размишља.

Међутим, сада, када се налази у цркви то размишљање га на неки начин оптерети. Осјећао је неку врсту кривице због размишља о тим стварима, уопште, у цркви. Осјећао се кривим и пред женом са његове лијеве стране, која се непрекидно побожно крстила, сваки пута савијајући се до земље и напоскон клекнула на кољена, непрекидно се крстећи. Видјевши у лицу жене сву преданост и спокој којим се предавала молитви, осјети кривицу у себи. Видје да за ову жену нема никакве двојбе коме се обраћа. Ако он овако размишља, како размишља, није ли то увреда за ову жену. Ако мисли да ништа нема горе, зашто је онда уопште улазио унутра. Треба бити искрен и према другима и према себи. Овај начин размишљања није га остављао све до краја службе.

Свештеник је почео да проповиједа о светом Илији. На крају је са

проповиједи спретно прешао на данашње стање. Остало му је у сјећању да је свештеник посебно упозорио, да сада у овим немирним временима треба бити стрпљив са свима, са ближњима у кући, комшијама, као и са свим људима.

Служба је завршена. Иако је подневно сунце упекло и врућина била несношљива, свирачи су неуморно почели да свирају. Младићи су се утркивали који ће прије понудити свирачима новчанице, да би могли повести коло.

Боро се такође ухвати и даде брату знак руком да му се придружи. Ницо само одмахну руком, дајући брату дознања да му се неће придружити. Није да му се није играло. Бојао се да неће умјети. Док још није отишао у Словенију, био је пар пута на прелу. Видио је како се други дјечаци, његови вршњаци хватају у коло, па се и он један пута усудио и покушао. Први пут, наравно није ишло, али послје је ипак нешто савладао. Ако су играчи испред и иза њега добро играли и он је могао ухватити корак и једно вријеме ускладити своје кораке. Међутим, ипак је више гријешо. Наравно, у Словенији није тако нешто могао вјежбати. Једном, када је дошао из Словеније, на годишњи одмор, поново се ухватио у коло. Престао је да се хвата када га је једна дјевојка исмијала при покушају да ухвати корак. Брат Боро је знао за ове његове „проблеме“ и у моменту, када се налазио поред њега, чврсто га ухвати за руку и повуче у коло. Узалуд је Ницо покушавао да се отме. Братова рука је била чврста. Млађа жена, којој је рука остала слободна, такође одлучно прихвати Ницину другу руку. Немајући куда, Ницо се препусти мелодији и ритму кола, тако да није направио грешку у корацима, него му ноге послушаше складност покрета. Чудио се сам себи да није до краја направио ни једну грешку. Када је коло завршило, био је брату захвалан, али му није ништа рекао.

-Ницо, ја по овој врућини не могу више играти. Ти како хоћеш.

Ницо је таман хтио да се сложи да и њему није до игре по овој врућини, када му се из кола пружи рука да уђе у коло. Била је то рука његове родице Божице, кћерке тетке Цвијете из Савића у Ријечици, која га је уједно поздрављала и позивала у коло. Поново је заиграо.

По завршетку кола, поздравивши се с родицом, Ницо потражи брата. Видје га у дебелој хладовини дрвета за постављеним дугим столом, гдје је сједио с родичиним мужем Ђорђом Ковачевићем, званим Краљ. Боро, видјевши брата, даде му знак руком да му се придружи, показујући поред себе слободно мјесто.

-Ницо сједи, ручаћемо.

-Боро, мене нико није позвао на ручак. Не могу тек тако.

-Па позивамо те нас двојица- одговорише Боро и Краљ истовремено.

-Чекајте људи, видите како је то богат ручак. То је неко морао платити.

-Па, платили смо нас двојица- изговорио је Краљ.

-Како, ми ти Боро ништа ниси рекао.

-Шта ти имам говорити. Већ је то унапријед ријешено давањем добровољног прилога.

Уосталом, ако тако мислиш. Видиш ли оног човјека тамо гдје сједи за оним столом и пише.

-Да.

-Иди код њега. Дај прилог за цркву па си и ти платио. Ако баш тако хоћеш. Плати. Само овдје за столом ти признаницу нико неће тражити.

Ницо се удаљи од брата и приђе човјеку који је скупљао добровољне прилоге.

Након ручка, за столом се повела дискусија о разни темама. Најважнија тема је наравно била, хоће ли се рат пренијети и у Босну.

Један комшија из Трбука, препознавши Ницу, упита га- како је у Словенији? Ницо му одговори да је он из Словеније већ поодавно изашао и да му не би знао

више рећи осим оног што се чује на радију и телевизији. Своје доживљаје из касарне није помињао. Било му је мало и незгодно да о томе прича. Не зна како би људима објаснио, да неко на тебе пуца, а ти му не одговараш. Не зато што га се бојиш, него зато што имаш превише оружја код себе. Знао је да не може приказати ону дилему и атмосферу, оне реакције фамилије његове жене на сва она догађања и зато је то све прећутао. Мислио је до сада у себи, а и овога пута, да се та ситуација не би могла овдје поновити, јер је овдје народ био превише измијешан. Додуше, са овдашњим муслиманима није долазио у контакт, али је знао, да таквих људи, као што је Заим, има пуно и овдје и да ником паметном не би било у интересу да замеће непотребну кавгу са војском. Мислио је у себи- ако је луд Курта, није и Мурта- мора се овдје некако договорити.

За столом се поведе и разговор о томе какво би требало да буде друштвено уређење сада, када су дозвољене партије. Неко је споменуо, да би сада, када се вјера смије слободно исповиједати требало увести обавезну вјеронауку у школе, с увођењем оцјена. За све у животу што се ради треба и црква да да свој пристанак. Свештена лица имају за све да се питају и да одлучују. Како рече, да на све имају право забране што мисле да не би приносило ширењу вјере и продубљивању побожности међу народом. За ово своје излагање тражио је од свештеника да му потврди, да би то требало бити тако. Многи су прије свештениковог одговора климали потврдно главом, а неки су били гласни с констатацијом- тако је и то мора тако бити.

Ницо никада није размишљао о тако нечему и није имао своје мишљење о томе.

Међутим, изненадио га је свештеников одговор.

Сви су очекивали да ће свештеник Гачић сада све ово потврдити и можда на то још нешто додати. Међутим, свештеников одговор је био више него јасан:

- Ја се са тако нечим не бих могао сложити. Црква треба и мора да проповиједа своју вјеру, односно да људе учи да се понашају по начелу десет божијих заповијести. Све остало, може цркви само шкодити. Црква се не смије у политику никада директно мијешати. Историја је до сада доста пута показала да, када се црква упетља у политику то се цркви кад тад освети. Ево, узмите само примјер Техерана и његових мула, шта су народу све наметнули. Узмите Саудијску Арабију, гдје се вјера упетљала у свакодневни живот. Ко је од вас читао Изетбеговићеву муслиманску декларацију схвата одмах шта тај хоће. Ако би сада и хришћани почели тако, настало би зло и наопако. Зато се ја с тим не би могао сложити. Вјеру требамо ширити, али само на добровољној бази. Ко хоће на вјеронауку, нека иде. Присила може вјери само шкодити- завршио је своје излагање свештеник. За столом је настао тајац. Даљих примједби на свештениково излагање није било.

Збор се претворио у право народно весеље. Све би се и лијепо завршило да ракија није учинила своје. Један младић, попивши мало више, поче да се јуначи на начин који је био свима стран, те су сви младићево понашање осудили, али о томе касније.

Иза Илине браћа остадоше још два дана код куће. Било им је исувише лијепо код куће да би по овим врућинама некуда кретали. Ипак, према неком прећутном договору, некако у исти мах изговорише да би у недјељу могли кренути. Од куће кренуше око десет сати. Није им се журило. Негдје послје шеснаест сати требало је да се нађу на једној адреси у Градишци. Ницо је возио полагаано од Добоја према Дервенти, одакле је требало да скрене лијево, према Прњавору, да би изашао на пут Бањалука - Градишка.

Излазећи из Добоја сустигоше га и прстигоше два аутомобила добојске регистрације, који су била до последњег мјеста попуњена, углавном млађим људима. Из оба су биле истурене, на моткама, заставе на којима се истицала шаховница. Нису прешли много иза Добоја, кад поново сустигоше та два иста аутомобила. Стајали су на сред цесте, јер су се испред њих у саобраћај укључивали други аутомобили са споредног пута. Скоро сви су имали истурене заставе са шаховницом. Ницо мораде да заустави ауто. Зауставио се испред табле на којој је писало Јоховац. Застој није дуго трајао, јер су сви аутомобили кренули. Из аутомобила испред њих чуле су се цика и вриска. Пошто су прозори били отворени, чула се и гласна музика. Возећи се у правцу Дервенте наиђоше на пуно села. Ницо, када се прије возио, није знао кроз чија села пролази. Сада, закључи по томе како и гдје су се прикључивали нови аутомобилисти да су то села насељена Хрватима. Осим тога, на многим кућама су висиле заставе са шаховницом. Значи, она друга села су била или српска или муслиманска. Још један, овај пут нешто дужи застој на путу доживјеше према Нициној процјени на око петнаест до двадесет километара испред Дервенте. Обојица истовремено учеше једну плакату на којој је била нацртана шаховница преко цијеле карте, на којој су биле исцртане Хрватска и Босна и Херцеговина. Изнад тога је било исписано- Хрватска до Дрине. Плакату су држала два младића, која су је затим савила и метнула у пртљажник аутомобила. Вожња се наставила, али не дуго. Поново су се морали зауставити. Овај пут, испред њих је стајала десно окренута путоказна табла, на којој је писало Плехан. Пут, којим су се возили је био потпуно закрчен. Отпозади се чуло трубљење нервозних возача. Међутим, трубљење се чуло и од учесника поворке. Иза Нициног аутомобила стајао је већи камион. Шофер, који је изашао из камиона, упита Ницу: - до када ће ово трајати, мислећи да је и он учесник поворке. Када му је Ницо слегнуо раменима, човјек се упуту према највећој гужви. Успут је застајкивао и нешто се распитивао. Видјело се како му показују на једног човјека. Шофер приђе човјеку, рукова се с њим и показа у правцу свог камиона. Ставио је руку у џеп и колико се могло видјети показивао је нешто. Ници се учинило да је то лична карта. Није прошло много времена, а код шофера се појави католички свештеник са којим се шофер поздрави уз дубоки наклон. Шофер је гестикулирао говорећи и при томе показујући на свој камион. Свештеник га је слушао и климао главом. Шофер се поново, уз још већи наклон рукова са свештеником и упуту према своме камиону.

Ницо је упитно гледао у шофера, који му се приближавао.

-Сада ће то велечасни средити са својим људима- био је човјек одговор на Ницин упитни поглед.

-Мислим, да би било боље, када мало рашчисте да пустите мене испред. Лакше ће се ићи за мном- поново се човјек обратио Ници.

Сада се тек видјело да постоје и редари који су на надлактицама имали омотане траке исцртане шаховницом. Аутомобили, који су стајали на сред пута, почеше да се размичу лијево и десно остављајући пролаз кроз средину. Ницо се на једвите јаде некако склони у десно, тако да је камион дошао испред њега. Био је то камион хладњача. Ницо се одмах укључи иза камиона, који је возио више него успорено. Камион је имао загревачку регистрацију.

Недуго затим наиђоше и на раскрсницу која је водила према Плехану. Пут према Плехану је такође био потпуно закрчен. Међутим, нешто друго су запазили, тако да је Ницо потпуно успорио вожњу када је видио високо уздигнуту паролу на којој је писало- Србе на врбе.

-Ницо! Видје ли ти оно?- питао је Боро са невјерицом.

-Видјех- био је сав Ницин коментар.

Пролазећи кроз Дервенту, видјело се да аутомобила са заставама има све

мање. Међутим, браћа примијетише нешто друго. Биле су то повезане двије заставе, једна са другом. Била је то шаховница повезана са зеленом заставом, која је имала полумјесец на себи. Застава се налазила на средини пута, на једном конопцу који је био разапет између двије бандере са обје стране пута. Браћа се само погледаше. Нису ни ријечи прозборили.

Скрећући према Прњавору, на самој раскрсници, Ницо заустави ауто да наточи гориво. У том моменту, из правца Брода, појави се још једна колона аута са заставама, која се кретала у правцу Дервенте. Ови су били још бучнији и браћи се учини да их има још више. Возећи се у правцу Прњавора, браћа такође среташе неколико аутомобила који су им долазили у сусрет и који су такође имали заставе. Међутим, било их је знатно мање.

Возећи се даље, браћа нису ништа проговарала. Сваки је био заокупљен својим мислима. До сада су овако нешто виђали само на телевизијским екранима. Сада су то и доживјели.

Ипак Боро први прекину шутњу.

-Ницо, мени није јасно, гдје се то они намјеравају окупити. Хоће ли сви доћи у Дервенту? Можда иду до Пле`ана? Нису ваљда све заказали на оној раскрсници?

Ницо дубоко заокупљен у своје мисли није одговарао брату, иако је добро разумио шта га пита. Гледајући све ово поче да мисли на команданта Девића и његово излагање о кинеском војном стратегу Сун Тцуу. Сјетио се његове тврдње да је за једну војску под број један најважније да има подршку народа.

Умјесто да одговори брату на постављено питање, Ницо постави питање.

-Боро! Шта ти мислиш да ли би ови што их сада видјесмо били у стању да опколе касарну и пуцају по војсци?

-Јеси ли видио ону двојицу са мајцама. Један је имао исписано NDH, а други исцртану Павелићеву слику. Видио си колико су се дерали? Ти би били у стању пуцати и на светог Илију, а камоли на касарну, поготову ако су са Пле`ана. Ја сам радио са двојицом са Пле`ана. Када је све ово почело, они су се хвалили како је сав Пле`ан за вријеме задњег рата био усташки.

-Значи, када би они нападали, ти и ја, или нама слични би ишли бранит`- обрати се Ницо брату и помисли- да му још ништа није рекао о својим искуствима са касарном у Словенији.

-Па сигурно да би бранили, ако хоћемо да нам остане ова крња држава оваква каква јест-изговорио је Боро.

-Само Боро, ја ти то не би могао замислити како би то овдје изгледало. Јеси ли видио како су нам села измијешана.

-Не знам Ницо. Ни ја то не могу замислити.

Вожња је настављена. Пролазећи кроз Лакташе угледаше таблу која је показивала да се десно налази хотел.

-Боро, ја сам мало изгладнио. Хајдемо ми мало презалогјит`. Ко зна када ће нам се пружити прилика да опет ручамо заједно. Ја частим- изговорио је Ницо скренувши десно.

Зауставише се на пространом паркиралишту хотела. Пространа ресторан сала налазила се одмах од улаза, са лијеве стране.

-Боро, што волим када су овако чисти бијели стољњаци. Још више ми отвара апетит-изговорио је Ницо, спустивши се на једну од столица.

Наставили су вожњу. Браћа до Градишке измијенише још само по неку ријеч. Тему, која их је највише заокупљала, нису више помињали.

На мјесто одредишта стигаше на вријеме.

Исто вече, са још једном мањом групом добровољаца, браћа су се нашла на лијевој обали Саве. На мјесту окупљања, а било је то у неком селу које је носило

трагове борби, јер су у кући, гдје су се окупили, сви прозори били полупани. На унутрашњим зидовима су се видјели трагови од метака и гелера.

Поздравио их је један средњовјечни човјек у цивилном одјелу. Рекао је да је он представник- српског националног вијећа. Захвалио се што су се добровољно јавили да бране српски народ, од како рече- Туђманових новофашиста.

Нагласи да је било предвиђено да оду у близину Пакраца, гдје би прошли краћу обуку. Међутим, према најновијим обавјештењима, Зенге спремају офанзиву већих размјера и првобитни план се нешто мијења. О томе ће вас најбоље обавијестити наш војни представник.

Пред добровољцима се појави четрдесетогодишњак у маскирној униформи, дебелих подочњака и сигурно два дана старом брадом на лицу. Цијело лице је одавало знакове умора. Иначе, био је малог раста, рамена су му била широка и одавао је утисак човјека који је био пун снаге.

-Браћо!

Обратио им се човјек, стојећи раширених ногу. Руке су му биле спуштене и стиснуте у песнице.

-Хвала вам што сте дошли. Сада сте нам потребнији више него икада. Наши непријатељи мијењају тактику. У међувремену оружја имају напретек. Почели су да фронтално нападају на више мјеста. Јуче су истовремено напали у Борову Селу, Тењи и Бијелом Брду. Знамо да ће све своје снаге скупити да заузму једно од тих мјеста, али не знамо дан напада и мјесто напада. Зато морамо све бранити истовремено. Чујем да су јуче напали и касарну ЈНА у Белом Манастиру. Сада су отворено, по први пута почели да нападају и јединице ЈНА на терену, а што су до сада избјегавали. То је тај нови моменат.

Човјек је направио мањи застој у намјери да још говори, али га је прекинуо Борин глас.

-Добро, зар ЈНА није, у међувремену, на нашој страни?- питао је Боро доста узбуђено.

-Нажалост није. Само нас раздвајају. Ако изгубимо положај или не дај боже село, нема да га борбом вратимо, јер се ЈНА постави између нас. Тако, положај по положај да се изгуби, зна се шта те на крају чека. Само ваљда ће се сада и официри ЈНА почети опаметњивати, ако им почну војници гинути на мјесту раздвајања. Зашто ЈНА тако реагује, то је ваљда нека виша политика. Ја само видим да је неким српским официрима доста те политике. Пријатељу, јесам ли био јасан- обратио се човјек Бори.

-Јесте, јасно је. Само ето, ипак некако није- одговорио је Боро, мало потише и одмахнувши руком.

-Још нешто да напоменем. Ми се ноћас возимо углавном кроз нашу слободну територију. Међутим, има мјеста гдје ћемо можда морати проћи и кроз непријатељску територију. На челу и зачељу колоне налазиће се домаћи људи. Имамо њихове униформе и регистарске таблице. Папири су нам такође „у реду“. Злу не требало, нека се јаве сви они који знају руковати оружјем, добиће га одмах.

Истог момента би издато наређење да се креће. Ницо је у свој ауто узео још два младића. Остали су се смјестили у мањи камионић и још четири путничка аутомобила.

Током вожње, колона је била неколико пута заустављена, али је сваки пута убрзо настављала пут. Шта се напријед дешавало, добровољци нису могли да докуче.

СТИГОШЕ У РАНУ ЗОРУ НА ОДРЕДИШТЕ. Било је то омање село, како рекоше, негдје између Тење и Борова.

Дочекаше их сељани са сланином, хљебом и врућим чајем. Спавање је било такође припремљено у двије куће и на таванима двије штале. Биле су то куће

издвојене од осталог дијела села.

Непроспавана ноћ учинила је своје. Умор на придошлицама је био више него видљив. Ницо и Боро попеше се на таван једне од штала и легоше на деке, које су биле прострте по сијену. Већ се увелико разданило.

Нису знали колико су спавали, али сигурно не дуго, јер их пробудише вика и учестала пуцњава. Били су јако буновни и нису могли доћи себи. Стрчали су низ таванске љестве гледајући околу, не би ли сазнали о чему се ради. Пред кућом, гдје су се налазили, наједном се распаде прозорско стакло. Ници одмах би јасно да је то био снајперски метак, намијењен једном од њих двојице. Тај тупи удар са удаљеним слабим пуцњем доживио је у касарни у Словенији. Ницо повуче брата у заклон, иза једне гомиле бетонских елемената којима је била почела да се зида једна гаража. У том моменту, из правца центра села, дотрча један човјек у маскирној униформи и поче да издаје наређења.

-У заклон. Нападају нас из оног правца- показао је човјек на велику дугачку њиву засијану кукурузом. На другом крају велике њиве, на једној страни се налазила једна усамљена кућа, а на другој омања кућица, можда као остава за пољопривредни алат.

-Знам сигурно да одатле пуцају. Гдје је сада то Самарче? Гдје се изгубио?- викао је човјек у маскирној униформи, заклоњен иза полуозидане гараже.

-Ту сам, шта је било?- викао је растом високи младић, излазећи у трку из куће у којој је спавао. Стајао је разбарушене косе и гледао око себе. На себи је имао само бијеле кратке гаће и мајицу с трегерима. Високи младић је носио у рукама повелики МГ. Видјело се да је оружје, чак и за јако високог и развијеног младића, било претешко.

-Шта питаш, шта је било?

-Ено, пуцају по нама из она два објекта на крају поља. Оспи по њима. Ја морам даље. Тамо је главни напад према центру села- рекао је човјек и вратио се у трку одакле је дошао.

-Чанта, `ајде излази- викао је сада младић, кога су звали Самарче.

Послије је Ницо сазнао да је младић надимак добио по глумцу Љубиши Самарцићу, који је у партизанским филмовима играо митраљесце.

Из куће је истрчао други младић, који је носио касету с муницијом, два шљема и истовремено покушавао да носи и постоље од МГ-а. Све заједно је било незграпно, тако да су младићу шљемови испали на земљу.

-Одакле пуцају мамицу им њихову?- викао је младић стојећи на дворишту.

Неко му је поновио:

-Ено, из оне куће тамо и из оне шупе на другом крају поља.

Младић, кога су звали Чанта, већ је постављао постоље и вадио реденике с муницијом, које је увлачио у оружје. Убрзо, високи младић испали на оба циља по два краћа рафала.

Ницо заклоњен иза бетонских елемената видје да су младићи са својим оружјем лака мета за противника, а поготову за доброг снајперисту.

Отрчао је до испалих шљемова, купио их је и донио у заклон.

-Самарче, Самарче!- викао је Ницо пуним гласом, иако је младић био ту поред њега.

-Дођи овдје у заклон. Одавдје пуцај. Ту су вам и шљемови.

Младић је на час престао да пуца. Окренуо се према Ници и некако презирно проговорио:

-Ма ко им је...

Не изговоривши своју мисао до краја младић се сруши на земљу. Крв је прснула на све стране. Младић, који је послуживао оружје био је сав упрскан

крвљу. Указао се језив призор. Глава палог младића била је у стражњем дијелу потпуно разнесена. Дијелови мозга још су излазили из главе.

Ницо искочи из заклона, дотрча до оружја и повуче га у заклон иза бетонских елемената.

-Дозидајмо мало овај заклон- обратио се Ницо брату и избезумљеном младићу, који је сједио иза елемената и дрхтао цијелим тијелом.

Међутим и Боро и младић су били као опчињени гледајући у окрвављеног палог младића.

- Боро, шта ти је?- питао је Ницо брата, који је стајао блијед и успорених покрета.

- Сада ћу ја- одговорио је Боро брату и отишао до чесме која је била причвршћена на зиду штале. Пустио је воду и почео да се умива. Попио је и велики гутљај, и тек се онда врати да помогне брату да стави још бетонских елемената на започету гаражу.

Боро и Ницо направише довољно велик заклон, и иза њега су имали слободу кретања. Ницо примијети да му је брат некако блијед, али није имао времена да то коментарише, јер су догађаји сустизали сами себе.

- Хеј момак. Како те оно зову?- изговорио је Ницо мирним гласом и потапшао младића по рамену.

- Чанта- рекао је младић још увијек дрхтећи.

- Хоћемо ли осветит` овог нашег јунака, што погибе?

Младић упитно погледа у Ницу и када видје да га овај смирено пита, као да му тражи чашу воде, узне пружени шљем и стави га на главу. Престао је дрхтати и почео смирено да припрема оружје.

- Боро, ти га мораш додатно држати за ногаре. Ова мрцина је тешка- изговорио је Ницо намијештајући нишан.

Ускоро су на обје мете била испаљена по два кратка рафала.

Ницо престаде да пуца.

-Ово пуцање је само офрље- почео је Ницо гласно размишљати.

-Можда они нису више у оним објектима. Осим тога, и кукурузи су доста порасли. Ја ништа не видим. Боро, ено горе на тавану, гдје смо спавали, у мојој торби је двоглед. Попни се и осмотри одакле тачно пуцају. Добро погледај у кукурузе.

Сада се чула само појединачна пуцњава. Убрзо се зачуо Борин глас.

-Ницо, ено иду одоздо кроз кукурузе. Иду ширином цијелог поља. Не видим да пуцају из оних двију зграда.

-Колико овдје има бораца?- питао је Ницо младића.

-Колико ја знам, с оружјем само један. Ено га, стоји тамо иза оног дрвета. Ви, што сте дошли јутрос, колико знам нисте сви добили оружје.

-Имам ја калашњиков у кући- јавио се домаћин куће, један шездесетогодишњак.

-Добро, ја идем са МГ-ом на таван. Вас двојица идите у кукурузе. Узмите још мој аутомат и дајте га некоме. Немојте улазити дубоко. Највише тридесет до педесет метара. Добро се размакните. Понесите сваки бар по ова четири бетонска елемента и направите добар заклон. Немојте се оглашавати оружјем. Само се притајите. Отворите ватру само ако их будете видјели. Чанта, имаш ли још муниције у резерви?- све у једном даху изговорио је Ницо.

-Имам.

-Донеси.

Команде, које је Ницо изговорио биле су примљене, не као наређење, него као неко олакшање. Видјели су да има неко, ко је у овој драматичној ситуацији

размишљао и покушава да нађе излаз.

Два бораца и домаћин куће ускоро натоварени бетонским елементима заузеле положаје у кукурузу.

МГ се такође брзо нашао на тавану, монтиран иза четвртасто увезаних бала сијена. Врата тавана су гледала у правцу кукурузног поља.

-Ево Ницо, погледај. Као да иду у двије групе једна за другом- говорио је Боро, предајући брату двоглед.

-Почетак је августа. Кукурузи су доста израсли, али нису били потпуно развијени, тако да се с висине, на којој су они били, могла на моменте јасно разазнати људска силуета, поготову ако је била у покрету.

Ницо предаде двоглед брату и као за себе поче гласно да размишља:

-Рецимо да су ови предњи на четири стотине метара од нас. Онда ћемо нишанске справе тако и намјестити- говорио је Ницо и полагао помјерао нишан.

-Можемо ли некако помоћи?- чуо је Ницо глас иза себе. Била су то два добровољца из Босне, која су са њима дошла.

-Можете и те како. Овај коњић воли да скаче. Притисните му ногаре на доле, да не скаче у зрак. Лијево и десно ћу га ја помјерати.

Ускоро се зачуше дужи и краћи рафали цијелом ширином поља, гдје год је код проматрања примјећивао покрете.

-Ницо, стали су. Само се они отпозади још крећу- јавио се Боро, гледајући кроз двоглед.

-Добро, онда ћемо за другу групу намјестити рецимо на шесто, или боље на петсто педесет метара- одговорио је Ницо.

Рафална паљба се поновила, цијелом ширином поља.

-Ницо, стали су и они- гласно се радовао Боро.

-Добро, помјерамо удаљеност на четири стотине метара.

Поново се чула рафална паљба из МГ-а.

-Ницо, предњи су почели да се повлаче- изговорио је гласно Боро, након поновљеног пуцања по предњој колони.

-Сада су се спојили са онима отпозади. Слабо их сада видим, јер изгледа да су полегли на земљу.

-Одлично. Понавља се раздаљина од петсто педесет метара.

Поново се зачуше рафали са тавана штале.

-Ницо, нешто је сијевнуло од сунца на лијевом прозору оне куће. Ево, погледај ти сам- рекао је Боро, пружајући брату двоглед.

Истог момента изнад врата гдје су стајали, чу се мањи прасак. На једној од дасака се видјела рупа од метка.

-Момци. Обрати се Ницо младићима, који су држали МГ- е. Побрините се да нам се дода пар бетонских елемената да се још боље заклонимо.

-Колико има до оне куће?- опет је наглас размишљао Ницо.

-Рецимо седамсто педесет, до осам стотина метара. Није то за њега ништа. Добациће он то као од шале. Видиш га колики је?- говорио је Ницо, намјештајући нишанску справу и истовремено милујући МГ, јер је видио да је то исти модел на којем је он већ био вјежбао, у касарни у Словенији.

- Момци идемо, држите га.

Рафали из МГ-а су се поново чули.

-Ницо, погодио си, видјело се како пада малтер око прозора. Прозор нема више ни једног стакла- изговорио је Боро, држећи двоглед на очима.

-Добро Боро, онда се све још једном понавља.

Поново је испаљен још један рафал.

-`Ајде, сада један рафалић на други прозор.

-Чанта! Колико имамо још муниције?

-Довољно- одговорио је Чанта и увукао нови реденик.

-Нишанске справе су биле поново подешене. Поново се чуше краћи и дужи рафали ширином цијелог поља.

-Ницо, бјеже назад као без главе, говорио је Боро поскакујући са ноге на ногу.

Ницо престаде да пуца. Поново узе да намијешта нишанске справе.

-Осам стотина метара. Сада ћу их чекати када буду излазили на чистину.

-Излазе не чистину Ницо. Почни. Командовао је Боро, не скидајући двоглед са очију.

-Јој, колико их је било. Ено један је пао. Па још један. Међутим, бјегунци изненада промијенише правац бијега. Скрнули су у лијево, јер се зачула учестала паљба из правца усамљене куће. Ницо, престани пуцати. Ено, у превцу оне куће трче изгледа наши и колико видим пуцају по бјегунцима. Престани пуцати да не погодиш кога од наших. Ево, погледај сам- мирно ће Боро, дајући брату двоглед.

Ницо је јасно видио како два борца пуцају у врата и прозоре осамљене куће и како један отвара врата ногом, да би потом обојица ушла у кућу. Други су настављали да се крећу према усамљеној шупи на крају поља. Нису више пуцали.

Оба дворишта се ускоро испунише борцима.

Ницо са Чантом и Бором није силазио са тавана штале.

-Чанта, де ми кажи какво ти је то име?- био је радознао Ницо.

-Није то име, него надимак. Дао ми га је један другар из Босне. Једном, када смо били дјечаци ишли смо на економију у воћњак да крадемо јабуке. Ја имао некакав капут са пуно великих џепова, тако да сам накупио пуно јабука. Он је успио пуно мање да накупи. Тада ми рече- ти Младене имаш чанту, зато си толико накупио.

Шта је чанта?- питам га ја. Како не знаш шта је чанта, питао је он зачуђено.

-Па ево Младене не знам ни ја шта је чанта, а из Босне сам- радознало ће Ницо.

-Зато, знам ја- огласи се Боро.

-Ја сам имао једног другара из наше озренске Буковице, који је за торбу говорио да је чанта.

-Тако је. Ето, од тада ја носим надимак Чанта- огласи се младић.

-Чанта, молим те, кажи ми још нешто. Је ли сада већ покојни Самарче, бог да му душу прости, био пијан?- питао је Ницо, загледавши се у Чанту.

-Јесте, као ћускија- одговорио је након краћег размишљања младић, да би потихо као само за себе наставио.

- Ја не знам има ли сада неко жив из његове фамилије.

-Како, зар су сви мртви?- заинтересовао се Ницо.

-Отац му је, кажу, погинуо на линији. Мајку су му одвели с посла и за њу се више ништа није чуло. Послије су му убили бабу пред кућом. Све кажу, неки муслимани.

-Па, гдје су их убили муслимани?

-Колико знам, негдје код Сиска или код Петриње.

-Па, нема тамо муслимана, колико је знам. Да ти ниси шта побркао?

-Нисам побркао. Он о томе није хтио да прича. Причали су други. Само једном, када се добро напио, испричао је све домаћину ове куће. Он зна све.

-Јадан момак- био је Борин коментар.

Настала је дужа шутња, коју прекиде Ницо.

-Не знам како вас двојица, али ако ишта не волим онда је то да нисам наспаван. Ја ћу остати овдје да спавам, а вас двојица како хоћете- рекао је Ницо и

упутио се на свој бивши лежај.

-Боро, ако ћеш доле, не дај да ме неко буди.

Ницо се пробуди на своме лежају, не што је био довољно наспаван, него због врућине која је била несносна, испод угријаног цријепа.

Убрзо затим се појави и Боро.

-Ницо, дошао сам по тебе. Зову те у једну кућу гдје је команда. Кажу хоће да ти понуде некакво командно мјесто- изговорио је Боро помало узбуђен, али и поносан.

Сишавши са тавана, Ницо се упути ка чесми и поче да се умива. Из сусједног дворишта се зачу плачна кукњава.

-Момак, ти ниси до сада јео. Хоћете ли ти и брат да се придружите мени и мојој жени да заједно ручамо? Ми смо све до сада чекали да се пробудиш- обрати се домаћин куће Ници.

-Радо, само брат ми каже да требамо некуда поћи.

-Знам ја о чему се ради. Само, све што се ради треба да се ради пуног стомака- одговорио је домаћин.

-Добро, ако је тако, прво ћемо ручати. Него, какав је оно плач тамо код комшије.

-Невоља мој јуначе. Онај снајпер не уби само нашег Самарчета, него и домаћицу из оног дворишта. Убио и краву што је жена водила. Шта му живинче би криво?

Само и њему је одзвонило. Кажу, да си га ти кокну са мога тавана.

-Домаћине, чији је ово кукуруз, овдје доле, одакле су ови нападали?

-Мој и овог комшије до мене, по пола.

-Што је овако слаб, није ни израстао?

-Касно смо посијали. Један Хрват нам је увијек сијао. Ове године није смио од његових да нам узоре. Прво касно смо посијали, а послѣје га суша докусурила.

-Бога ми, да га на вријеме посија не би за нас данас ваљало. Ем риједак, ем није израстао, имадосмо их одозго са тавана као на длану.

-Е, боже што ти је живот. Молиш се богу да ти роди. Кунеш када не роди, а ето видиш, што оно кажу- никад не знаш, зашто једно зло може бити за добро- био је домаћин коментар.

Домаћин поведе Ницу до центра села.

Зауставише се пред једном већом кућом, која је имала подрум, приземље и први спрат.

Уведоше их у већу примаћу собу гдје је сједило више униформисаних људи, као и неколико цивила. У прочељу великог трпезаријског стола сједио је човјек, који је јутрос издавао команде. Супротно од њега сједјела је педесетогодишња жена, која је, када су улазили, узбуђено изговарала.

-Ти можеш судити само својој жени, а богами мени нећеш. Ја, што сам урадила, урадила сам чиста срца и здраве памети- мало је застала па наставила.

-Још нешто. Кога си ти питао да моју кућу претвориш у затвор? Ако имаш затвор, онда га и чувај. Зашто си узео само један кључ. Што ниси и мој. Уосталом, ако ми будеш судио, има богами и теби ко судити.

-То ћемо још видјети- одговорио је човјек.

-Сједите. Сада ћемо све завршити. Морам ово прочитати, што су ми управо донијели- обрати се човјек Ници, када га угледа како улази.

-Шта је ово, о чему се ради?- питао је Ницо шапатам свога пратиоца.

-У јутрошњем нападу наши су заробили једног од нападача. Затворише га у подрум ове куће, а ова жена га пусти да побјегне.

Човјек заврши читање. Извади оловку из џепа и на папиру, истргнутом из

нотеса, нешто записа. Младићу, који је стајао крај њега пружи папир и рече:

-Ево, носи и лично предај.

-Дакле, да завршимо са овим- рекао је човјек у прочељу, наслонивши се објема лактовима на сто.

-Ствар је потпуно јасна. Ово је чиста издаја и за то постоји само једна казна-стрељање.

-Команданте. Станите мало. Ја Босу познајем одувијек. Да чујемо шта она има да каже. Не можемо баш тако попривијек. Њен муж и два сина су сада на нашој линији.

Босо. Де ти нама сада фино објасни, шта је и како је било и зашто си то учинила?- јавио се човјек, који је сједио с десне стране команданта и био у цивилном одијелу.

-Добро. Све ћу објаснити- већ је смирно одговорила Боса.

-Ви сви овдје, осим ето неких, знате његову матер Јованку. Ево, рођена је овдје, три куће даље. Ту су јој још отац, мајка и брат. Удала се за оног Хрвата у Осијеку. Ако хоћете право и на мој наговор, јер је био фин момак. Родила је два сина. Та дјеца су одрастала више овдје, код бабе и дједа, него тамо, код родитеља у Осијеку. Чак су овдје завршили осмогодишњу школу. То су најбољи другови мојих синова. Када је све ово почело, један брат се затекао код бабе и дједа и ево га сада у нашој војсци. Други је био тамо и како ми јутрос сав уплакан рече:

- Тета Босо, мени су униформу обукли и натјерали да идем у борбу. Стално су били иза мене и тјерали да идем напријед. Нису ми вјеровали и говорили су ми да ме је родила српска копилуша. Ја сам само три метка испалио и то у зрак да виде да пуцам. Како би ја пуцао на своје? Чим ми се указала прилика, ја сам оружје бацио и предао се.

Када су ме водили овамо један од наших ме је тукао кундаком и говорио-ушашо, ја ћу те лично данас стрељати.

Ма дијете се само предало. Није њега нико заробио. Кажем вам, чим је видио наше бацио је пушку. Када сам га онаквог видјела, свог крвавог и подераног, дала сам му мога сина Ненада одијело и рекла да бјежи. Сама сам се била уплашила да ће дијете убити. Како би послије погледала Јованки у очи. Једном се овај рат мора завршити. Уосталом, отишао је за Мађарску. Надам се да је већ прешао границу. А, ти што би ме стријељао. Пробај само. Ја сам послала поруку мужу и синовима. Да видим шта ћеш, када они стигну- завршила је своје излагање жена. Није показивала ни трунке страха.

-Добро, да ја кажем једну- јавио се поново човјек са командантове десне стране.

-Ја сам овдје домаћи и познајем добро ситуацију. Ово, што је Боса рекла за Станка- тако се зове младић, сигурно је све истина. Добар је пријатељ и са мојим сином. Задњи пута сам га видио прије два мјесеца, у мојој кући, на прослави рођендана мога сина. Познајем му добро и оца. Пријатељи смо. Ја би дао руку у ватру за то дијете, а и за његова оца.

-Господине. Нема више пријатеља на оној другој страни- прекинуо је излагање командант.

Ницо је све ово слушао и при томе се сјетио шта је читао у касарни о Женевској конвенцији и о пријеком војном суду. Проматрао је жену којој се судило. Не зна зашто, али била му је симпатична и толико у свом излагању искрена, да јој је све вјеровао. Видио је, да ова жена није размишљала војнички, него само као мајка. Суд му је био некако чудан. Изгледа, да је једини члан суда био човјек кога су само звали командант.

-Да ли бисте дозволили да ја нешто питам?- јавио се Ницо, дижући десну

руку као у школи.

-Изволи јуначе. Све што желиш- одговорио је командант.

-Да ли је суд који је формиран и званичан? Ко стоји иза суда? Је ли потврђен од неке више команде, или од неке цивилне власти? Има ли иза себе нешто да би се могао позвати на обичаје о вођењу рата?

Настаде тајац. Сви су гледали у Ницу. Нико није ни покушао да нешто каже. Неки помислише- каква су ово сада питања? А одговор. Питање је било толико неочекивано и непознато да одговор нико није ни знао.

Први се ипак јавио командант.

-Људи, шта је вама? Рат је. Зна се како се у рату суди и какве су казне. Све је јасно. Нема ту шта да се дискутује.

-Нека команданте. Ево овдје имамо једног правника. Носи униформу, као и ви. Да чујемо шта ће он рећи. Још нешто. Вама хвала што сте дошли да нас браните. Само ја не могу замислити шта ће бити када дођу Босини муж и синови, ако учините то што сте намјерили. Немој да пада крв и између нас.

Милане, имаш ли ти као правник нешто рећи?- изговорио је опет цивил са командантове десне стране.

Милан, омањи човјек четрдесетих година сједио је с командантове лијеве стране. На упућено питање почеша се иза уха и као да је пред испитном комисијом поче полагао да говори, али тако да се видјело да за испит није био баш добро припремљен.

-Јесте, јесте, човјек има право. Војни судови морају исто тако бити формиран и одобрени на законској основи. Код нас, конкретно, то би било тако да српска национална вијећа, која смо почели да формирамо, морају и требало би да именују команданте и да их такорећи озаконе. Команде, на основу војних прописа, формирају судове који такође раде на основу закона, а који морају бити у складу с неким принципима вођења рата. То се на факултету изучава само онако успут. Неки војни правник би то боље знао. Уосталом, све ово око увођења наше борбе у овом крају у правни облик, било је предвиђено за четири дана. Када ће се, због нове ситуације урадити, не знам- са олакшањем је изложио човјек своје излагање.

- Добро, ја видим да сам са мојим погледом на овакве ствари усамљен. У будуће неће бити тако, нека вам буде. Ја волим ићи право ка циљу, а колико видим ви радије идете околу. Не знам ко ће на крају бити у праву. Жено, слободна си- одмахнуо је руком командант.

Жена, као да ништа друго није ни очекивала, мирно је устала и изашла.

-Јуначе, знаш ли зашто сам те позвао? -обрати се командант Ници.

-Не знам.

-Прво да те похвалим. Да се ниси затекао, гдје си се затекао и да ниси поступио, како си поступио, не бисмо сада овдје разговарали. Многи од нас не би сада били ни живи.

-Шта је био циљ овог њиховог напада? Што су онолико навалили баш на оне двије куће? -радознано је питао Ницо.

-Циљ им је био да заузму оне двије куће и да се ту закопају док им не стигне појачање. Уствари хтјели су да пресијеку пут, који је наша главна саобраћајница. Да су то урадили били би одсјечени и опкољени. Сада смо ми добили појачање баш тим путем и њима се не пише добро.

-Да сам је био на мјесту њиховог команданта, пут би био заузет. Тактика му изгледа није јача страна. Овако, боље за нас- мирно је одговорио Ницо.

-Добро јуначе, да пређемо на ствар. Видим да имаш велико искуство у ратовању. Гдје си се до сада борио?

-Нигдје се нисам борио. Ово ми је прва борба. Ратовање сам учио само из

књига и имао сам нешто праксе у руковању оружјем. То је све.

-Добро јуначе, нико не тражи да причаш о себи. Знаш ли колико си ти у тој својој „првој борби“ избацио непријатеља из строја у оним кукурузима?

-Не знам и не желим да знам.

-Зашто не желиш да знаш, па са тиме се само можеш поносити.

-Можда би се и поносио да нисам срео ову жену што је до малочас овдје била.

-Како? Не разумијем.

-Па ето, ова жена ме натјерала да некако другачије почнем размишљати. Оно што је она урадила, урадила је само као мајка. Чули сте шта је рекла:

„Како би послѣ погледала Јованки у очи“?

Док су на мене ишли кроз кукурузе, били су ми непријатељи и ја сам настојао да их убијем, исто као што су они настојали да убију мене. Сада, када су мртви не могу, а да не мислим на њихове мајке. Не знам зашто, али у овом моменту сам помислио на своју мајку, и шта би она када би јој неко јавио да сам погинуо. Зато, не желим да знам колико сам их, како рекосте, избацио из строја. Могао је међу њима бити и тај Станко и да сам сазнао то што сам сада сазнао, не би ми било лако при души. Њега не би оплакала само његова мајка и отац на оној страни, него баба и деда са очеве стране и не знам ко још. Са наше стране оплакали би га брат, дјед, баба, ова жена што је била и видим пуно још њих из села. Сада ми је некако постало јасно шта ће бити ако се овај рат настави.

Настаде тајац у соби. Свему су се надали, али оваквом одговору нису.

-Добро јуначе. Како ти хоћеш. Само да знаш да си нас ослободио и оног стријелца у оној кући. Само данас нам је убио троје људи. Мој снајпериста, када је видио оружје које је имао, полудио је, молећи ме да му га дам. По неком правилу, оружје припада теби.

-Само му га дај.

-Знаш ли шта је имао? Прави –БАРЕТ- од 12,7 мм. Јеси ли чуо за то?

-Јесам. Врхунски амерички снајпер. Дај му га и поздрави га.

-Добро, ја никако да пређем на ствар. Ницо, рекли су ми да се тако зовеш. Сада имамо бораца како-тако, али немамо извјежбаног командног кадра. Формирамо једну нову чету. Одмах би преузео команду једног вода док се чета не формира. Сагласан си, је ли тако?

-Браћо, хвала вам на части, али ја ту част не могу прихватити. Ја сам само допратио брата. Морам назад за Словенију.

-Како за Словенију? Па тамо се не ратује- изговорио је командант.

-Знам да се не ратује. Тамо ми је фамилија.

-Па сви смо ми оставили фамилије да бранимо овај јадан народ. Неко се увијек побрине за фамилију.

Ницо није имао прави одговор на ове командантове ријечи. Према његовом расуђивању, био је у праву. Само жеља да поново види жену и сина била је јача од свега. Донекле је био и радознао шта се дешава и у касарни. Мислио је да оде до прве војне јединице и да се распита да ли се ЈНА повукла из градске касарне. Ипак, одлучио је да не иде. Ништа се није мијењало на ствари, јер је он стварно хтио да види жену и сина. Зато је одлучио да иде.

Само, данас је осјетио да ће се овдје кад-тад вратити. Било је у њему нешто што још није могао тачно да докучи шта је. Сјетио се разговора двојице мјештана када је прешао Саву. Они су разговарали између себе и један рече:

- Ма историја се понавља. Попалише нам куће четрдесет прве. Њихови синови и унuci хоће поново да нам пале. Зато сам послао сина да се бори.

Је ли то, то, мислио је у себи. Његов Озрен је исто попаљен четрдесет прве.

Да га поново не би попалили, можда је боље да га овдје брани него када до њега дођу.

Прекину размишљање. Морао је људима дати одговор на њихово питање. Зато се одлучи на одговор за који му сигурно неће противријечити.

-Јавили су ми да ми је син јако болестан. Зато морам назад.

Сам Ницо се помало згрози на ову лаж. Не дај боже да ми се син стварно разболи- помисли у себи.

-Идем да видим сина. Ако је све у реду, ето ме назад.

Ово задње што је изговорио Ницо ни сам није знао да ли је то рекао што је то стварно тако мислио, или да би боље увјерио своје саговорнике.

-Добро, ако је тако, нема се ту шта рећи. Сретан ти пут јуначе. Изговорио је командант, а затим устао. Сви су устали од стола.

Ницо је преноћио још двије ноћи у селу. Поздравио се са братом и сјео у аутомобил. Скела га је брзо превезла прако Дунава и убрзо се нашао на Бачком Бријегу, гдје је поново ушао у Мађарску. Полагано је возио, нигдје се не журећи. Све поред границе. Касно послје подне нашао се на једином граничном прелазу између Словеније и Мађарске. Одлучио се за овај краћи пут, мада је помишљао да би се на граничном прелазу у некој свесци могло наћи и његово име. Ипак га је полиција у Словенији тражила. Био је и сигурнији пут да се преко Босне пребаци на Банију, а што му је један Личанин и предлагао, гарантујући му да ће из Лике безбједно, без контроле, прећи у Словенију. Међутим, говорио је сам себи:

-Ма ко сам ја, ситна риба. Што би они мене у свеске уписивали?

Појавио се на граничном прелазу и прошао га без икаквих проблема. Зауставио се на првој бензинској пумпи и одлучио да назове жену. Код куће се није нико јављао. Помислио је да назове касарну, али од те помисли је ипак одустао. На брзину је смишљао код кога би могао покуцати на врата, а да не би био евентуално одбијен. У себи помисли:

Мијењају се времена, па се мијењају и људи. Жениним, на село, није хтио ићи. Ипак, као задњу могућност изабрао је да ће се јавити у неку другу касарну ЈНА, ако се војска повукла из његове касарне.

Одлучио је да се ипак појави, прво у свом стану, јер кад је покушао поново да телефонира није имао среће, јер је говорница била покварена. Можда се жена у међувремену вратила. Сачекао је да се смркне.

Ауто је оставио подаље од куће. Иако је имао кључ, одлучи се да звони да не би уплашио жену и дијете, ако су у међувремену унутра.

Након звоњења, чуло се послје дуге паузе уплашено и једва чујно- ко је?

Поновљено је морао одговорити на женино питање. Тек тада се врата лагано одшкринуше, али само докле је дозвољавао сигуросни ланац.

-Ницо, немој и ти да ме плашиш- изговорила је супруга, бацајући се мужу око врата.

-Мама хоћу и ја загрлити тату- говорио је мали Тадеј, гледајући како се родитељи грле након дужег времена.

-Ко те то плашио?- упитао је Ницо супругу, истовремено узимајући сина у наручје.

-Не знам ко су. Изгледа да су војна полиција нове словеначке војске. Тражили су тебе. Долазили су и по ноћи. Је ли те ико видио када си дошао?

-Није, а и ауто сам оставио мало подаље.

-Јеси ли гладан? Јеси ли уморан? Хоћеш ли се истуширати?- изговорила је супруга, не знајући како би мужу могла најбоље да угоди.

Ту ноћ Ницо је преспавао код куће. Мислио је да устане рано, још прије зоре, али када су се пробудили сунце је већ увелико изашло.

Пошто се војска није била повукла из касарне, Ницо одлучи да оде у касарну.

Истрчао је из куће са дубоко натакнутиим шеширом и дошао до улице гдје га је жена чекала у ауту.

-Вози, рећи ћу ти гдје ћеш ме оставити, у близини касарне.

Вожња је била кратка.

-Ницо, имам чудан предосјећај да је ово наше посљедње виђање. Знам да ћеш отићи с војском.

-Неће бити задње. Мора се ово завршити. Рат је ипак луд. Ваљда има паметних људи да овај рат окончају- тјешо је Ницо жену.

Ницо није жени ништа рекао о свом борбеном искуству. Ово, да је рат лудило, пало му је на памет сада, присјећајући се жене Босе којој је требало бити суђено.

-Испод стољњака сам ти оставио сав новац који сам имао.

-Ницо и теби ће требати новац. Ко зна шта те тамо све чека. Знаш да имамо довољно новца у банци, у Грацу, а и тата у Грацу довољно зарађује. Ја сам ево теби донијела да имаш.

-Добро, има још нешто. Направио сам ти рачун за она три поправљена камиона. Назови власника у Птуј и реци му да ти донесе новац. Ако нема или неће да плати, има да ти остави преостали камион, који је код нас. Имаш све рачуне, као и колико сам ја уградио својих дијелова у камионе. Наш ауто ти свакако остављам. Мени тамо не треба. У сваком случају сада иди са дјететом код својих. Још нешто. Ако процијенимо да за тебе није опасно, доћи ћеш у касарну да ме посјетиш.

За неколико минута Ницо је био на капији касарне.

Одмах се јавио код команданта да му каже, како му је породицу збринуо. Знао је да је командант о свему добро обавијештен, али ипак другачије је када му он то сам каже.

-Друже генерале Девићу- започео је Ницо свој разговор са командантом, у ставу мирно, мислећи да му преда прави рапорт.

-Николићу маните се формалности- пришао му је командант и чврсто га загрлио.

-Причајте ми како су ми отац и мајка. Јесу ли здрави?

Ницо исприча сво путовање, с тиме што је почео прво од командантове родитељске куће и укућана, па уназад. Када је дошао до мајора Росића, захвалио се команданту на лијепом и вриједном поклону, напомињући- да је поносан на тај поклон. Овдје прећута како му је, у једном моменту, двоглед добро послужио.

-Фино Николићу. Сада ми испричајте нешто друго. Били сте у мојој башти иза куће.

-Јесам. Све сам разгледао.

-Гдје је отац посијао лубенице?

-У дну саме баште. Почеле су управо стизати. Јели смо их.

-Како воће? Је ли шта родило?

Ницо мало зажмири и поче да се присјећа.

Шљиве су добро родиле. Нарочито „пожегаче“. На оне америчке ваш отац се жалио да их треба пуно његовати и да нису родне као „пожегаче“.

-Одлично. Једно двадесет шљива сам ја својом руком засадио.

-Једна дуња, с лијеве стране када се уђе у башту јако је добро родила. Неколико јабука с десне стране, када се уђе, такође су јако добро родиле.

-Оне прве двије сам ја окалемио. Значи родиле су.

-Јесу, све је родило. Ваш отац каже да су и трешње биле добро родиле.

-Баш ми је драго да је све родило. Воћке су као и дјеца. Требају им њега и

љубав. Онда све добијеш од њих.

-Мене је одушевило оно разведено грожђе пред кућом. Нисам видио дебље хладовине. Отац каже да сте га ви садили. Ево, отац вам је нешто послао. Ницо дохвати руксак, који је стајао поред њега и извади стаклену флашу од два литра.

-Ево. Ракију је извадио из једне велике стакленке. Каже да је стара десет година и да је у храстовом бурету одстојала пет година. Чеп на флаши је прелио воском и ставио етикету.

-Николићу. Више сте ме обрадовали овим очевим поклоном, него било шта друго да сам добио.

-Није то све, ево и мајка је нешто послала.

Ницо извади из руксака мању најлон кесу и предаде је генералу.

Генерал, разматавши бијели пак папир, извади из њега пар вунених чарапа. Наједном је ућутао. Није говорио хвала. Ставио је чарапе на кољена и прелазео преко њих објема рукама.

-Мајка их је плела. Знам како она плете.

Гледао је у чарапе. Лице му доби такав израз да је Ницо био сигуран да ће видјети сузу. Међутим, исто лице наједном постаде строжије, али суза се није могла сакрити. Генерал се окрену од Нице и кришом обриса сузу. Поново се окрену Ници и рече:

- Стари српски обичај. Мајке, сестре и супруге поклањају својим војницима вунене чарапе.

- Заим и ја смо исто добили по једне. За пут нам је такође спаковала по једну гибаницу. Баш смо успут облизивали прсте- похвали се Ницо.

-Него Николићу, морам обићи касарну. Сваки час се очекује наређење за повлачење. Већ смо почели са припремама. Јавите се капетану Арсићу за све што вам треба. Нешто сте ми били шкрти на речима када сте причали о Босни и Славонији. Послије вечере позваћу све официре да пробају моју ракију. Видимо се, па ћете нам мало више причати.

Међутим, баш када је командант споменуо капетана Арсића, овај се појави у канцеларији код команданта прилично узбуђеног лица и без пуно формалности рече да му мора нешто хитно саопштити, дајући му истовремено дознања, покретом главе, да оду у другу собу. Ницо није чуо шта се у другој соби разговарало, али је кроз отворена врата видио журно долазећег пуковника за којег је знао да је, док је био потпуковник, био замјеник команданта и да се, колико се сјећао презива Васиљевић. Није чуо шта су разговарали, али је према гестикулацијама, које су се видјеле на зиду због упаљених свјетала у сред дана, јер су прозори били замрачени, примијетио да нешто жучно расправљају. Гестикулације су постале све мирније и мирније, да се на крају није чуо никакав жамор. Сва тројица официра су ушла поново у генералову канцеларију, гдје се налазио Ницо.

-Друже Николићу- обратио се командант Ници.

-Искрсао је један проблем. Мора бити брзо решен. Видите са капетаном Арсићем да ли бисте и колико могли да нам помогнете.

Ницо остаде сам са капетаном. Погледали су се. Ницо је био радознао, а капетан видјело се да тражи ријечи како да започне разговор.

-Николићу, да не дужим пуно. Међу оним цивилима, који су нам дошли у касарну био је и један, који је био убачен са непријатељске стране. Јуче смо га разоткрили, а данас нам је и признао, шта је у ствари желио да дозна. Ови његови не знају још да смо га разоткрили. Да све причам компликовано је. Сада морамо да дјелујемо. Под хитно морамо одавдје изнијети и сакрити неке ствари- изговорио је капетан загледавши се у Ницу.

-Ја ћу помоћи све што могу, само не знам о чему говорите и шта да помогнем. О чему се ради?

-Треба под хитно одавде пренети и сакрити нашу благајну, архиву и још неке маленкости- изговорио је капетан.

-Добро, па да погледамо то што треба сакрити- изговорио је сада Ницо примјећујући да је капетан још дјеловао збуњено.

-Тако је Николићу. Идемо да то погледамо, па ћемо се онда договарати.

Капетан је узео Ницу испод руке и одвео га је само неколико корака даље до једних врата, која су на себи једина имала двије браве.

Отворивши врата, уђоше у мању просторију која на себи није имала прозора. На прилично робусним плеханим полицама, с обје стране зида налазиле су се поредане безбројне металне касете, као и мањи дрвени сандуци.

-Ево Николићу, то је то што би требало да се склони.

-Па шта је то?- радознао је Ницо.

-Ево, ово је наша преостала архива. Нешто неважно смо спалили. Ово, што је овде мора се спасити- показивао је капетан на дрвене сандуке.

-Ово овдје је наш гарнизонски новац. На црном смо све промијенили у девизе -показао је капетан на двије металне касете, које су се разликовале од свих других металних касета.

-А у овим другим касетама? Шта је овдје?- показао је Ницо на масу других касета.

-Исто новац. Све девизе- изговорио је нешто тише капетан.

-Па то је читава банка- мирно ће Ницо.

-Јесте Николићу, то је баш банка. Ту је сва готовина из двију филијала једне наше банке. Када су видели да не могу сачувати трезоре тајно су донели све овде. Сада је то у опасности. Онај, што смо га ухватили, дошао је овде да покуша добити информације да се то не налази можда код нас. Да ли је он нешто сазнао, не знамо. Каже да није. Куне се у децу. Ми смо се наравно правили луди и оптуживали га да је он ради других шпијунских задатака овде. Јер то с банком, као може, само болесна машта измислити. Водник Несторовић је напољу и проверава да ли је веродостојно његово представљање именом и да има, како рече, жену и двоје деце. Ми нећемо ништа да препуштамо случају. Ово вечерас мора одавде, поготову ако им је стварно нешто дојавио. Скупиће све своје снаге и напасти нас. Ми смо ослабњени. Више од пола људства и доста наоружања смо уступили другим јединицама. Ни не знају колико смо нејаки. Остао нам је само један тенк. Осим тога, знамо да су добили наоружање са запада. Читави магацини оружја, из бившег ДДР- а, су сада код њих. Ако би напали са озбиљним снагама немамо никаквих шанси.

-Значи, ово све овдје мора што брже да нестане одавдје и то још да се и не примијети- изговорио је Ницо замишљено.

-Тако је.

-Негдје тамо, на столу у командантовој канцеларији, видио сам ленијар. Идем да га понесем- изговорио је Ницо и изашао из просторије.

-Да видимо колике су размјере ових касета- изговорио је Ницо и почео да размјерава једну од њих. Покуша да је помјери руком, али није успио. Покуша с двије руке, али тек када је употрејебио сву снагу, успио је мало да је окрене.

-Некако тежак овај девизни папир, изговорио је Ницо, с лаганим осмијехом. Нису ваљда све овако тешке.

-Не, не. Таквих има само неколико- изговорио је сада капетан, лагано се осмјехујући.

-Добро, нећемо изговарати шта је унутра- изговорио је Ницо, узевши другу

касету, коју лако помјери и премјери.

Премјеривши један од дрвених сандука, Ницо изговори- касете ће пасати, али ови сандуци неће. Треба их скратити, правити нове или, колико се сјећам, има оних плитких сандука за муницију. Ако има празних они би пасали.

-Чекајте Николићу. Значи, имате неку идеју.

-Имам, само не знам колико је добра. Ја ћу вам је изложити, а ви просудите колико ваља. Још нешто, колико људи зна за ово, мислим овдје у касарни?

-Са вама, четворица.

-Ако мислите да је мој план добар, мора бити и пети, рецимо водник Несторовић.

Вратише се у командантову канцеларију. За столом је сједио командант и упитно их гледао.

-Друже генерале, друг Николић има један предлог. Сада би га изложио.

Оба официра се загледаше у Ницу ниште не говорећи, али се видјела неизвјесна радозналост на њиховим лицима.

-Не знам како да почнем. Доле у граду, или, боље речено, мало изван града имам једну велику радионицу, гдје онако у фушу поправљам аута. Кажем велику, јер сам је скоро проширио. Пошто нисам могао добити гређевинску дозволу за дозиравање, ја сам то пријавио као шупу. Уствари, то је солидно направљени продужетак фронталног дијела радионице. Тај дио је окован даскама. Међутим, конструкција унутра је солидна. То су дебеле четвртасте греде дебљине 25 цм, како горе на стропу, тако и напријед, у фронту. Направљено је тако да могу на себи држати моторе по неколико стотина кила. Све је извана заковано дебелим даскама. Сада би ја, на те исте диреке, приковао даске са унутрашње стране и тако добио простор између њих, који је широк тачно двадесет пет центиметара. Висина је преко два метра. Колико сам, на брзину могао да видим, то би тамо све стало и можда би остало још нешто празног простора. Дакле, укупно су четири дирека. Два бочна и два на средини. Размак између њих имам у глави, јер сам то скоро завршио. Требају ми само даске. Услов је да их имате овдје, у вашој радионици. То можемо све припремити овдје, што значи скројити и избушити рупе, а доле само смонтирати. То је овако у теорији. Само како би то било у пракси- не знам. Знамо само једно, треба нам ноћ, а како то све извести да нико не примјети, не знам.

-Је ли кућа усамљена?- било је питање команданта.

-Јесте и није. Велика је предност што ми ноћас жена није код куће. Друга предност је да не морамо камионом ући у двориште. Чак не морамо ни упаљеним мотором доћи до почетка моје баште, јер је низбрдица, па се можемо спустити. Ја ћу се лично побринути да камиону не шкрипе кочнице када се будемо спуштали. Можемо све истоварити тамо, гдје започиње моја башта, али онда морамо све преносити на рукама. Предност је да ми је кукуруз у башти добро израстао, а и грах приткаш је прилично висок, тако да се од комшије стварно можемо провући, осим, ако баш не сједи у својој башти и гледа у моју. Ако хоћемо да све буде брзо готово, морао бих у радионици употријебити и бушилицу. Додуше, када се ради с дрветом бушилица није тако гласна, али најближи комшија би могао нешто чути, колико год декама застрли прозоре и врата.

-Добро друже Николићу, ваш план је прихваћен. С наше стране, ми ћемо учинити све своје да у миру радите. Ево, овде је детаљан план града. Реците тачно где је ваша кућа, где се налазе ваше комшије, где је улаз у башту. Ми ћемо се побринути да у миру радите. Детаље ћемо касније договорити.

Пола сата иза овог разговора, Ницо се нађе у гарнизонској столарској радионици, заједно с капетаном Арсићем.

-Ти се зовеш Милојица, је ли тако? - обрати се капетан Арсић млађем

вижљастом војнику, који је сједио у углу радионице и листао неки часопис пун голишавих дјевојака.

-Јесте друже капетане. Ја сам гарнизонски столар- одговорио је с поносом војник, и то с дијалектом који би се могао смјестити негдје између Ниша и Лесковца.

-Како видим имаш даске довољно. Је ли тако?

-Имам друже капетане. Зависи, зашто ви треба даска.

-Ево, овај друг ће ти овде објаснити шта и колико му треба. Помози му све урадити онако како ти каже. Ја ћу да навратим за сат времена, да видим како посао напредује.

Посао је брзо напредовао. Капетан Арсић стварно наврати за сат, да види докле је стигао посао.

-Друже капетане, могу ли да ви се обратим? –скоро шапатам је изговорено официру на уво од стране војника.

-Може Милојица, само изволи.

-Ма капетане, кој` вам је ови? - изговорио је још тише војник, показујући главом на Ницу.

-Не знам Милојица. Неки од команданата. Командант наредио мени да му се нађем при руци. Ја наредио теби, а ко је, не знам. Зашто Милојица?

-Чудан бре неки сват, јако чудан.

-Како чудан? Не разумем Милојице.

-Па, тако друже капетане. Да око дрво радит` зна, види се да зна. Само бре, на крају ми се посра на посао, па тој ти је.

-Како? Не разумем Милојице.

-Па тако. Он каже, режи даске на ту и ту дужину. Ја изрежем. Реже и он. Буши четири рупе на сваку даску. Ја избуши. Јест буши и он скоро брзо ко и ја. `Ајде добро. Само на крају, све га усра, бре.

-Како, не разумем Милојице?

-Па ено, видиш бре шта ради. Када је било све готово оде па донесе из друге радионице старо уље и намаза даске. Онда оде, па донесе прашине и пијеска из ватрогасног бурета и све то помаза по оним даскама. Онда, бог с нами, пита ме је ли имам крпу и ено сада све чисти оно што је запрљао. Срце ме боли када видим шта уради са онако fine чисте даске. Кажем ви, чудан неки сват.

-Милојица, је л` можеш да чуваш војну тајну?

-Могу друже капетане, како да не могу, бре.

-Слушај. То ти је, како рекох, командантов човек. Ове даске су ти за прављење тенка. Разумеш.

-Не разумем капетане. Даске, па за тенк.

-Ма не Милојица. То ти је оно знаш, да непријатеља завараш. Макета. Толико му дасака фали да би склопио тенк. Боље да га ништа не питамо. Разумеш?

- Разумем, друже капетане.

Водник Несторовић се вратио предвече и саопштио да ухваћени шпијун није лагао. Има жену Словенку и двоје дјеце.

Прошло је пола ноћи. Камион, који је био одређен за превоз, био је већ натоварен. Пуковник и генерал су се прилично задихали носећи касете. План је био да се изађе из касарне тачно у два сата изјутра.

-Друже Николићу. Ваше је да само радите тај технички дио посла како сте предвидели. Ни на шта друго се не обазирите. Пошто ћете ви возити камион, од колоне која ће изаћи са вама одвојићете се на овом месту и доћи до ваше баште путем који ви знате. Пуковник ће остати код камиона, а вас тројица ћете све пренети и урадити у радионици што треба. Побринућемо се да у радионици радите

најбрже што можете, а то значи да можете користити и бушилицу.

Акција је почела тачно у два сата иза поноћи. Кренуло се у двије колоне. Прва, која се састојала од двоја борна кола и два камиона, који су били прекривени церадама, изашла је на главну капију. Камиони су били без ауспуха. Друга колона, која је изашла на споредну капију састојала се од тенка, који је ишао напријед. Иза њега, возио је Ницо свој камион. Пратио их је иза још један камион без ауспуха. На предвиђеном мјесту тенк и камион скренуше, а Ницо продужи другим улицама, док се није нашао у близини своје баште. Камион с угашеним мотором спустио је до жице баште. Нечујно су спустили страницу од камиона и почели да истоварају даске и касете. Даске су биле по четири упаковане заједно и чврсто повезане. То је урађено и са касетама, с тиме што су биле још између себе звучно изоловане.

Даље истоварање камиона Ницо препусти својим саборцима, а он се упути кроз башту до радионице натоварен с неколико дека. Све је било мирно, осим што су се, у нешто мало већој удаљености од куће, чули снажни звукови камионских мотора без ауспуха. Када би се звукови аутомобила мало удаљили, долазио би до изражаја звук тенка. Све се то дешавало на супротној страни баште. Касете и даске су биле брзо пребачене до радионице. Звучна завјеса је била више него добра. Након што је радионица била на вратима и прозорима застрта декама, веома брзо се напредовало с монтирањем дасака. Истовремено с подизањем дашчане преграде у њу су слагане и касете. Полице и алат, који је сада био на вањским даскама, немјештене су на своја "стара," мјеста. Пирелијев календар, на којем су биле голишаве љепотице, такође је нашао своје мјесто. Сва тројица су била више него задовољни обављеним послом.

Не палећи камион спустили су га још око стотињак метара. Придружијући се осталим дијеловима јединице, уживали су у правом ватромету, који се одвијао у нешто мањој удаљеност. Од изласка и повратка у касарну протекло је једва педесет минута.

Исто послеподне, Ницо добро наспаван, изашао је по први пута у круг касарне. Јуче, када је дошао, ником није успио да се јави, па је то хтио сада учинити, да би изгледало као да је тек дошао. Знао је сигурно да га нико није видио.

Ходајући по кругу касарне, Ницо није видио на лицима официра и војника ону неизвјесност и забринутост, коју су имали када је посљедњи пут напустио касарну. Ни сада нико није имао баш онај прави весели израз лица, али се видјело да нема оне потиштености.

Јавио се и онима, који су се склонили у касарну.

Радозналост је била велика. Причао им је о догађајима из Босне и Славоније. Радознали су били нарочито они, који су били родом из тих крајева. Често је одговоре морао да понавља, јер су изнова пристизали нови људи.

Сви, који су били из крајева гдје су се водиле борбе, рекли су да ће се, чим тамо дођу, јавити да бране своје куће. Ипак, најгласнији је био један Црногорац.

Умјесто јуче, како је био предвидио командант, позва данас официре код себе.

Послије вечере, код команданта почеше да се окупљају све старјешине. Више није било столица, па су доношене из других канцеларија.

Флаша ракије је већ била отворена, а биле су припремљене и чашице. Ницо је отишао до приручне кухиње и донио неколико тањира. На дрвеној дасци почео је танко да реже дужи комад сувог меса. Сви су у ноздрвама осјетили мирис сушеног меса.

Командант, улазећи у просторију, прокоментариса:

-Какав је ово мирис, да нас нису посјетили богови са Олимпа?- шалио се

командант, да би одмах продужио.

-Прије него попијемо по неку и заложимо се, хтио бих да вас питам као старјешине. Шта ви мислите о ноћашњој акцији?

Сви су ћутали. Официри су почели да се загледају, али нико ништа није проговарао.

-Значи нема коментара- констатовао је комадант.

-Ја имам питање, друже генерале- јавио се један капетан.

-Ја, ја, само напријед, да чујем.

-Ја сам ноћас у овоме учествовао, али морам признати, да ми није јасно шта смо то радили. Није јасно ни онима, који су остали у касарни.

-Одлично питање. Значи, никоме није јасно зашто је ова акција ноћас изведена?- питао је командант, разгледајући по присутнима. Нико се није јављао.

-Добро, ево одговора. Не знам колико сте сви упућени, али данас је направљен коначни договор како и под којим условима ћемо се ми повући из касарне. Ви знате да су словеначки територијалци до сада често кршили прекид ватре и то увек под изговором да они не могу све групе да контролишу. Данас, када су ме питали шта је ово ноћас све значило, ја сам им одговорио да и ја сада тешко могу контролисати своје официре. Све сам свалио на вас. Рекао сам им да су ми се официри напили и кладили да на њих нећете смјети испалити ни један метак, када се буду веселили по граду.

Настала је шутња. Изгледа да је свако мислио своје. На лицима свих видјела се нека невјерица због оваквог одговора, али није било ни знакова неодобравања.

Поново се јави исти капетан питањем:

-Па јесу ли повјеровали?

-Неки сигурно јесу. Пуно их је било забезекнуто. Уосталом, баш ме брига, метнуо сам им бубу у главу, па нека се мисле.

Поново је настала шутња. Нико није коментарисао командантово излагање, али на лицима се није више видјела она запитаност. Пуно их је с малим смијешком давало дознања да су одговором задовољни.

-Ја, колико знам, овако може мирисати само озренска пека- јавио се капетан Арсић, улазећи са закашњењем у просторију.

-Николићу, јесам ли у праву?

-Потпуно у праву.

А, има ли и озренских кобасица?

-Е, тога нема. За кобасице је касно. До сада су све поједене. Додуше, у задње вријеме, код неких људи се могу наћи у дубоком замрзавању.

-Ево људи, пробаћете. Ја нешто боље, од озренске пеке, нисам јео. Колико ја знам, то је онај дугачки мишић поред кичме. Кобасице су им исто добре. Ницо, која је тајна оних ваших кобасица? Знате ли рецепт?- радознало ће капетан Арсић.

-Знам. Не праве се само од свињског меса, него се стави најмање двадесет, а још боље тридесет посто говедине. Говедина не смије имати пуно масти. Свињетина исто не смије бити превише масна, јер се смјеси додаје ситно изрезана сланина на коцкице и то прошлогодишња димљена, до рецимо, десет посто. Све се два пута самеле. По жељи се дода и истуцаног бијелог лука, бибер и наравно, со. Може, а не мора и једна мања оригинал врећица зачина „С“. Неки стављају и љуту алеву паприку. Дим учини своје, и то је то. Дима не треба пуно. Треба препустити вјетру да он учини своје. Ако је баш по рецепту, није важно које је дрво за сушење. Важно је мало смрековине, на почетку и на самом крају сушења. Још нешто, природна цријева прије сушења се избуше чачкалицом да може излазити зрак из кобасице, а што је веома важно.

-Ницо захваљујем на рецепту. Рецепте од озренске моце и цицваре такође

имам записане-изговорио је капетан.

-Па, како је у вашој Босни и Славонији, где сте били?- јавио се командант.

-Причајте нам.

-Не знам одакле би почео- снебивао се Ницо.

Поново се јави капетан Арсић:

-Па Николићу, реците нам, хоће ли бити рата?

-Хоће- испалио је Ницо као из топа.

Настаде тајац. Нико се није надао оваком јасном и сигурном одговору. Ницо видје да је дужан да да објашњење овој својој тврдњи.

-Па, када сам тек дошао у Босну и разговарао са људима нисам био у увјерењу да би рата могло бити. Како сам више боравио тамо, све сам се више увјеравао да ће га ипак бити. Као прво, у Босни, Хрвати и муслимани, неће више да чују за Југославију. Само какву државу хоће, још се баш не изјашњавају. Засад су сложни да су против Срба. Срби, исто почињу да говоре- „ако неће они са нама, `ајдемо и ми стварати своју државу“. Још су изгледа мањина, по моме. Други Срби се куну у крњу Југославију и Тита. Једни су почели да вјерују у бога и да иду у цркву, док други, неће ни да чују за тако нешто. Код нас на Озрену, када су видјели како се муслимани и Хрвати збратимљују, почињу да говоре како су четници били у праву.

-Добро, како се то Хрвати и муслимани братиме? -радознало ће један мајор.

Ницо исприча све шта је видио у Дервенти.

Поново се јави мајор:

-Добро, ја видим да су то они најзадртији у једном народу. Само, има ли и међу нашим таквих?

-Па, да су само неки најзадртији, не бих рекао. Имао сам осјећај да су на оном скупу били сви посавски Хрвати. А, што се тиче наших. Има их и те како загуљених. Ја само могу говорити о ономе што сам доживио. Ето, једна жена, за коју би човек рекао да не би могла ни мрава згазити, када се повела ријеч о мијешаним браковима и дјечи из тих бракова гледајући ме у очи рече:- „овима што су склопили брак с другом вјером, не треба никада вјеровати. Њихову копилад би требало сву побити“.

Видио сам да са будалом имам посла и нисам јој хтио ништа одговорити.

Када сам с братом ишао у Маглај, на вјерски збор, један од наших се напио. Извадио нож и почео да виче да иде да коље потурице. Једва су га смирили.

На ове задње Ницине ријечи, у углу канцеларије, један капетан поче да се врпољи на столици.

-Мумине, видите да човек прича о екстремима- нашао је командант сходно да умири свога официра.

-Николићево причање је за мене занимљиво, поготову што су наше информације сведене на пар радиостаница које слушамо. Међутим, ми смо дошли да испробамо ракију мога оца, а и да пробамо ову нарезану пеку. `Ајде живели. Нака је у здравље- рекао је командант, устајући и подижући чашицу у вис.

Сви су попили по чашицу и испробали пеку. Настао је тиши жамор због коментара да је ракија добра и да је пека укусна.

-Николићу, потпуковник Васиљевић жели нешто да вас пита- упозорио је капетан Арсић Ницу.

-Изволите друже потпуковниче- изговорио је Ницо, окренувши се ка официру.

-Прво, друже Николићу, хтио бих да вам се захвалим што сте ми жену и сина безбедно одвели кући. Чујем да сте ми успут и ауто поправили?- питао је сасвим озбиљно потпуковник, јер приликом ноћашње акције нису стигли ни једну

ријеч да проговоре.

- Моје питање је, каква је стварно ситуација на фронту? Чујем да сте пролазили кроз непријатељске линије и да сте учествовали у борби?

- На то није баш једноставно одговорити друже потпуковниче. Има се утисак да се још не зна, ни ко пије, а ни ко плаћа. Још је све неорганизовано. Заправо, организују се у ходу. Моментално нема ни доста људи на нашој страни. Немају јединствене команде. Како ко долази, тако се и организују. Неки се прикључе неке, неки оснивају своје јединице и боре се на своју руку. Има свашта. Неки долазе само ради пљачке. Нападну неко село, опљачкају све што се опљачкати може и повуку се. Исто тако је и код Хрвата. Освоје неко село, ти га повратиш назад у року од неколико сати, али у кућама нема ништа. Све што није приковано, нестало је. Нема дисциплине, бар код наших. Неке, који су изгубили своје најближе, не можеш ни дисциплиновати.

Чуо сам двојицу гдје се хвале да код њих нема заробљеника. Када је о заробљеницима ријеч, баш тај дан један од њих двојице ухватио је једног младића, који је био у правој изношеној усташкој униформи. Питао га је, одакле му та униформа. Овај му је одговорио да му је дао дјед, јер се и он у њој борио. Овај га одмах уби и запали заједно с униформом. Његов командант само што га није згромио, јер су управо ту били неки страни новинари, па им је хтио то показати.

- Значи, то се води прави рат- рекао је потпуковник забринуто.

- Правог рата ја нисам баш пуно видио- изговорио је Ницо, испривавши у кратком борбу у којој је учествовао, али није уопште истицао улогу коју је он имао у борби. Зато је детаљно испривао о суђењу жени Боси које је слиједило послуже борбе. На крају своје приче је нагласио да међу заробљеницима зна бити Шиптара и босанских муслимана.

- Ваљда су то појединци, који се боре за паре. Тога је увијек било- констатовао је потпуковник.

- Није баш тако, друже потпуковниче. Ни ја нисам вјеровао, али тамо на Банији, око Сиска и Петриње, има једна јединица коју су прозвали -Ханџар дивизија- и која је састављена, само од муслимана. Очевици, са којима сам ја разговарао кажу да ти не презају ни од чега. Убијају све по реду. Не штеде ни дјецу, ни старце. Једна група наших добровољаца је дошла отуда, нешто прије него што сам ја дошао у Славонију, па су ми све испривали.

- Полако Николићу. Банија није у Босни. Ја не верујем да су тамо дошли муслимани и основали, како рекосте- Ханџар дивизију. Знате ли ви шта је била Ханџар дивизија у време Другог светског рата?- питао је потпуковник с невјерицом.

- Нисам ни ја вјеровао друже потпуковниче, али је тако. Да је била таква дивизија и у Другом свјетском рату, то ја не знам. Ја знам за ову сада, и да је тако зову. Знаш да је у борбама потиснута, тако да су добровољци са Баније могли доћи у Славонију да помогну.

- Бога ти, па то је замршеније више него што сам ја претпостављао- био је потпуковников тихи коментар.

- Какву улогу, у свему томе, има ЈНА?- упитао је командант.

- Хоћете баш сву истину да вам кажем?- питао је Ницо.

- Па наравно Николићу. Зар има нешто, што би се требало крити.

- Добро, да се разумијемо. Док сам био тамо, нисам видио ни једног војника ЈНА, јер сам био на кратко. Рећи ћу само оно што се прича. Ницо узе чашу воде, мало испи и настави.

- Народ је јако разочаран у ЈНА. Чекајте, можда сам био преоштар. ЈНА званично, неће да се мијеша у сукоб. Они, као само стану на линију разграничења,

између двије стране. Тога се несрпски официри строго придржавају, а и неки српски. Међутим, има пуно официра, а поготову ако су из Лике и ту из Славоније, који се не слажу са том одлуком. Кажу да отворено одбијају послушност и нашим браниоцима дају оружје и муницију. Има пуно пребјега из армије. Нема више скоро ни једног хрватског официра, ни војника. Када сам ја био тамо, кажу да је побјегао један мађарски официр, који је наводно ухваћен. Нема још случаја да су побјегли официри муслимани или Македонци. Кажу да и у армији влада пометња, и да наводно неки официри захтијевају да их се ословљава са господине. Је ли то тако, ја не знам. Пошто купио, по то и продао.

Након што је Ницо престао да говори, настаде шутња у просторији. Командант искористи ту шутњу да би се у чашице поново наточила ракија и да би наздравио.

Поново се јавио Ницо.

-Има, додуше, један нови моменат. Хрвати су добили пуно новог наоружања. Не само лако оружје. Промијенили су тактику. Сада, не нападају само касарне као до сада, него су почели да нападају ЈНА и на терену. Рецимо на линијама разграничења.

Народ почео да говори да ће можда сада у ЈНА, отворити очи.

Ницо више није говорио. Нико га није више ништа ни питао.

Командант понуди по још једну чашицу. Након што су попили неки почеше да устају и да се опраштају. Сви су изгледа мислили своје показујући то и на својим лицима. Ни на једном се није видио осмјех. Једино један старији водник испијајући задњу чашицу, као за себе рече:

-Сада бар знам шта ми је чинити, када одем одавде.

Нико није коментарисао ову изјаву.

Ницо је преспавао неколико ноћи у истој соби гдје је и прије спавао. Вријеме је проводио тако што је читао војне књиге или је вјежбао руковање оружјем на полигону.

Управо је био на полигону, када му рекоше да га супруга чека на пријавници.

На пријавници затече супругу забринутог лица. Почела је плакати када је видјела Ницу.

-Ницо, јутрос је био власник оног камиона. Није хтио да плати. Називао ме јужњачком курвом. Покушао је на силу да узме камион, али га није могао упалити, ради оног дијела што си сакрио. Пријетио ми је да ћу, ако камион до сутра не буде исправан, видјети свога бога. Ја сам му рекла да је камион исправан, само мора да плати ако хоће да га има.

-Не плачи- тјешио ју је Ницо.

-Не може ти он ништа. Иди поново на село код својих, одмах. Кључ од радионице носи са собом. Ја имам свој. Камион ћу закључати у радионицу.

Ницо се одмах упутио команданту и испричао му догађаје са женом. Напоменуо је да би Птујанин могао доћи по свој камион, обити радионицу и тражити сакривени дио мотора у њој.

-Одлично- био је командантов одговор.

-Управо сам добио датум нашег повлачења, а то је прекосутра. Организоваћемо да све ствари буду ноћас овде у касарни. Треба ли нешто слично звучној кулиси, коју смо већ направили? Ја мислим да не треба. Потихо ћемо све натоварити, а сигурност транспорта ћемо на други начин постићи.

- Значи за дан-два.

-Тако је.

-Друже генерале- Ницо је изненада заузео став мирно и оно друже генерало

изговорио сасвим званично.

Командант се окрену и хтједе да га опет упозори да се мани формалности. Међутим, када видје Ницу у ставу мирно и сасвим озбиљног лица, заузео такође званичан став.

-Друже генерален, ви знате да овдје има неколико младића који су избјегли у касарну.

-Знам, друже потпоручнике.

-Они би хтјели, да се, када изађемо из Словеније, придруже у Лици или Славонији нашим браниоцима. Питали су ме да ли би им ја био нешто, као командир.

-Ја сам пристао. Наравно, уз вашу дозволу.

-Након онога што сам од вас чуо, пристајем на све. Касније ћемо се договорити за детаље. Сада журим.

Исте ноћи, с капетаном Арсићем и водником Несторовићем, Ницо доведе без пуно буке свој камион са свим теретом, у круг касарне.

Колико год су у касарни били већ припремљени за одлазак, сада, када је тај тренутак дошао, настала је нервоза. Пуно тога се морало оставити: сав канцеларијски намјештај, цијела кухиња са трпезаријом, све у спаваоницама, те хиљаду других ситница.

Осим тога, наредба команданта је гласила да све што остане, мора бити чисто. Нема вандалског уништавања ствари. Када су команданта питали зашто морају тако уредно оставити иза себе, одговорио им је:

-Нисам вам до сада рекао, био сам у моме стану. Знате ли какав сам вандализам у њему нашао. Душа ме и сада боли. Све је било уништено. Да им покажемо да нисмо онакви како хоће да нас оцрне. Све оно што неће повећати њихову борбену готовост има да се сачува. Свака просторија има на крају да се метлом помете. Јесам ли јасан?

Рано, сутра ујутро, дође војник код Нице и рече му да се јави код потпуковника Васиљевића.

-Николићу! Командант ми је све рекао. Не знам како сте ви то себи замислили. Ја вам у свему могу изаћи у сусрет, али не у једном. За превоз ће бити тешко. Једноставно, на камионима и једином аутобусу немамо мјеста за све људе. Три камиона ми нису у возном стању.

-Превоз је моја брига, друже потпуковниче. Имам свој камион за моје људе. Када смо оне ствари ноћас измјестили из мог камиона, остао је празан, а исправан је. Ја сам га већ офарбао у сиво-маслинасту боју и ставио му војне таблице.

-Добро. Добићете од нас униформе и наоружање, и то одмах овде. Повлачићете се с нама као војници. Колико имате људи?

-Осамнаест. Од њих, тројица, неће са мном. Хоће одмах кући, чим изађемо из Словеније. Само, друже потпуковниче, знам сигурно да ће нам се тамо одмах неки људи прикључити. Оставите ви нама мало резерве. Бар за двадесет пет људи.

-Добро, то је разуман потез. Да сте ми рекли педесет, не би вам дао ни за двадесет. За мене би то био знак, да хоћете продавати оружје. Добро, шта сте замислили од наоружања?

-Па, сваки по калашњиков, један или два МГ-а, један мали минобацачић и ето, једна мала зољица, можда и двије.

-Добро. Тачно за два сата дођите са свим људима у магацин број два.

-Друже потпуковниче, како су три камиона неисправна?

-Немамо људе који се у то разумеју. Случајно или не, баш аутомеханичари су побегли из касарне.

-Могу ли ја погледати те камионе?

-Ено, сва три су на поклон.

-Тачно два сата касније, Ницо је постројивши своје људе пред магацином два, чекао да се појави потпуковник Васиљевић.

Није дуго чекао. Потпуковник се појави у друштву једног официра и два подофицира.

-Николићу, ви и ваши људи ћете се обући овде, у магацину два. После дођите у магацин број три и то са тим вашим камионом. Камион утерајте у магацин, директно.

Ницо се убрзо појавио са својим камионом у магацину. Сада је био обучен у маскирну униформу.

-Николићу, у тај камион ће бити натоварено наоружање и камион остаје до поласка у магацину, закључан. Званично, ово оружје вам никада није дато. Види бога ти шта је ово? -чудио се потпуковник откривши цераду камиона.

-Па, ви сте ставили овде и клупе. Још су и причвршћене, чекај бога ти, па то су оне даске од којих је прављено скровиште.

-Тако је друже потпуковниче. Тамо сада нема више ни трага да су оне тамо икада и биле. Све смо их поново овдје довели.

-Ајде, товарићемо овде све по списку. Успут, ја сам видио да су вам људи на полигону вежбали. Јесу ли увежбани с бацањем бомби?

-Јесу.

-Онда товари и она три сандука тамо.

Оружје и муниција су били брзо утоварени и прекривени церадом.

-Николићу, ја ипак морам имати некакво покриће. Ево, потпиши овде да је све примљено.

-Друже потпуковниче, имам и ја за вас један поклон- изговорио је Ницо, потписујући папир.

-Какав поклон?

-Од она три камиона, враћам вам два, и то исправна.

-Како исправна. Није могуће.

-Могуће је. Онај стари „демс“ је стварно покварен и требало би га генерално ремонтovati. На друга два је направљена саботажа и то не баш права. Онај, који је то направио изгледа да се јако журио. Није требало ништа мијењати. Само су дијелови сада на правом мјесту и причвршћени.

-Значи, тако је то- проговорио је потпуковник, лагано се чешући по потиљку.

-Добро, занима ме ипак конкретно шта је направио.

-Па ето, на једном је камиону, на акумулатору замијенио клеме, плус са минус и метнуо неодговарајуће и истрошене свјећице. На другом је олабавио жице на платинама и клемом стегао довод горива у карбуратор. Све је фино камуфлирано. Гуме су исто намјерно издуване. Ено, ја сам их надувао и изгледа да држе. Провјерићу их још за два сата, али мислим да су исправне.

-Хвала вам друже Николићу- изговорио је потпуковник одлазећи и одмахујући главом.

Освануо је и дан поласка. Било је то крајем августа. Цијели гарнизон са људством и техником био је спреман за покрет. Команда за полазак изречена је ујутро, у пет сати и тридесет минута. Испред уредно постројене моторизоване колоне возио се командант у отвореној кампањоли. На зачељу колоне, такође у отвореној кампањоли, налазио се потпуковник Васиљевић. Непосредно прије него што ће напустити Словенију спојише се са још једним гарнизонам који се истовремено повлачио.

Без икаквог инцидента колона је напустила Словенију, исто послије подне.

К Р А Ј И Н А

Дошавши у Крајину Ницо се наједном нашао у ситуацији да не зна, ни куда ће, ни шта ће. До сада и он, а и сви други су само мислили на то хоће ли без проблема изаћи из Словеније, и нису ни могли, а ни хтјели размишљати шта ће бити даље када и ако из Словеније изађу.

Дошли су у једно веће село. Народ их је лијепо, спонтано дочекао, бар они који су се ту случајно затекли. Међутим, видјело се да су били изненађени да се наједном нашло толико војске на једном мјесту.

Младићи, који су одлучили да остану с Ницом у Крајини, очекивали су од њега неку ријеч као путоказ, да знају шта ће даље и куда ће. Он је и покушао исте вечери да сазна шта треба да предузме. Виђао је наоружане људе. С ким год је покушао да ступи у контакт, и од кога год је покушао да сазна гдје је устаничка команда, није успио, а људи су само слијегали раменима. Видјело се да их нико није очекивао. Пошто се ускоро смркавало, отишао је да се бар побрине за људе и да им каже гдје могу преноћити. Ни то није било лако. Одвели су га и показали му на једну школу, која је била на крају села. Школа је била у облику слова Г. Једно крило је било оштећено од паљевине. Неколико преосталих учионица су биле очуване. Унутра је била слама и видјело се да је ту раније неко спавао. За јело се није морао бринути, јер су приликом јутрошњег поласка добили од војске суву храну за два дана.

Ницо се врати својим људима, који су се налазили на обронку једног гаја. Чекали су га полегли у дебелу хладовину. Саопштио им је да је за сада нашао преноћиште, а да ће са командом ступити у контакт сутра и да ће видјети како даље. Надао се да ће сутра сигурно неко да се појави из устаничке команде.

За себе је чуо такође једну малу новост. Саопштише му да су га двојица људи напустила. Била су то двојица момака из Славоније и то баш из села у којем је Ницо учествовао у борби. Примиио је то као нормално.

Момци се сложише да преспавају у школи.

Гледајући у оне учионице, примијетио је да је све било у приличном нeredу. Слама је била неуредно разбацана. По поду су биле конзерве и папири. Помислио је да би то требало мало средити, прије него што људи уђу унутра. Близу школе биле су три куће, и у једном дворишту видио је сламу.

Упути се ка тим кућама, с намјером да посуди метле и узме чисту сламу. Пред првом кућом затече домаћина који је мијењао гуму на трактору. Био је то човјек између 65 и 70 година, сиједе косе и мало погрбљен.

Поздравивши се с човјеком упита га код кога би могао да се распита, да ли са својим људима може преноћити у школи и чија је оно слама да би је могао простријети.

Домаћин се мало зачуди овом питању. Војска је и до сада тамо спавала и нико није питао за дозволу.

-Слама је моја и узимајте колико вам треба. Ако баш хоћете питати за дозволу да преноћите, ево, ова сљедећа кућа је учитељичина, па се њој обратите.

Ницо се захвали и још замоли за метле, да би се учионице мало помеле. Човјек га опет зачуђено погледа и рече:

-Нема проблема. Мој унук ће донијети метле.

У сљедећој кући Ницу дочека педесетогодишња жена и када јој рече да

тражи учитељицу школе, жена се насмија и одврати да је она учитељица.

Учитељица се зачуди што неко трежи дозволу да би могао преноћити у школи, али то прими са симпатијом.

-Колико вас има?

-Шеснаест.

-Јесу ли вам људи гладни?

-Нису.

-Јесу, гладни су- одговорила је учитељица насмијавши се.

-За један сат доведите људе овдје у моје двориште. Ставићемо још два стола да сви вечерате.

-Нека, хвала вам. Не можете ви спремити храну за толико људи и у тако кратком року.

-То је моја брига. Нећу ја спремати сама. Данас и сутра има да једете док не пукнете, а послије како буде- говорила је жена, и видјевши на Ницином лицу велики знак питања- наставила је да објашњава.

-За то су се побринули они доле из Карловца. Овога пута су нам изгледа прекинули струју дефинитивно. Шкриње, пуне меса се већ увелико топе. У слједећа два дана мора се све појести.

-Добро, ако је тако, хвала вам. Ја бих још посудио ову вашу брезову метлу и ако имате још једну обичну, био бих вам захвалан.

Ницо се појави пред људима са двјема метлама у рукама.

-Момци, преноћиште је обезбијеђено. Идемо мало да га припремимо.

Дошавши пред школу Ницо затече учитељицу са три ученика који су донијели канте и у које је на дворишној чесми већ била наточена вода. Било је укупно шест метли.

Учитељица је већ распоређивала ученике и објашњавала им шта ће који да ради.

-Госпођо, нема ни говора. Наше преноћиште ћемо ми сами себи припремити- изговорио је Ницо и узео брезову метлу и почео да мете једну од двије учионице. Трећа учионица је била затрпана ученичким клупама, које су биле наслагане једна на другу.

-Момци идемо на посао. Прво износимо стару сламу. Метемо брезовом метлом, а затим другом, сијерковом.

-Не, не, то неће бити довољно. Зашто сам ја донијела ове крпе и метле. Када почистите ово доле има сва прашина да се очисти. Хвала богу да се једном неко сјетио да се у оваквом свињцу не може спавати. Погледајте какви су прозори. Уосталом, вечеру ће добити само онај ко буде добро чистио изговорила је учитељица намигијући Ници.

У међувремену се појави и домаћин, чија је слама била.

-Колико треба сламе?

-За шеснаест људи.

-Добро, нека тројица пођу са мном.

Ницо је са задовољством препустио команду учитељици, што се тиче чишћења учионица.

Након пола сата, учионице се нису могле препознати. Слама, која је била прострта, мирисала је на свјезину.

-Ја имам код куће око десет ћебади која су остала од групе која је ту прије спавала. Добро су испрашена и осунчана. Можете их поново употријебити. Идем видјети како стоји са вечером. У сваком случају, за пола сата видимо се пред мојом кућом- изговорила је учитељица и удаљила се.

Ницо тек сада објасни људима да су од мјештана позвани на вечеру.

-Хајде да се не брукамо. Воде на чесми има колико нам драго па да се добро

оперемо и појавимо чисти пред домаћинима. Ја ћу се и обријати- изговорио је Ницо и скинуо се до појаса.

Већ је почео да пада и први сумрак, када се Ницо са својим људима нашао у дворишту учитељичине куће. На три велика стола, која су била састављена и прекривена стољњацима, били су постављени тањираи.

На улазним вратима куће појави се учитељица и поче да објашњава да ће са јелом ипак морати још мало причекати.

-Моје маје су ипак нешто касније почеле с кухањем. Више од пола сата сигурно нећете морати да чекате- изговорила је учитељица.

-Госпођо, немојте се извињавати, нисте ви дужни нама вечеру дати- изговорио је неко из групе.

-Нисте ни ви дужни бранити наша села, а ипак то чините- изговорила је учитељица и вратила се у кућу.

Ускоро се појави и домаћин, који је дао сламу. У наручју је носио велику ванглу напуњену комадима хљеба.

-Ево, ја скупио по селу колико се могло у ово доба- изговорио је човјек и спустио хљеб на оближњу празну столицу.

- Само, имам ја још нешто. Ово је послао комшија из оне тамо куће- рече човјек, вадећи из једне кесе стаклену флашу од литре и показујући на трећу кућу у низу.

-Права лоза. Сама клизи низ грло. Видим, чашица нема. Сада ћемо ми и то.

Човјек уђе у кућу и ускоро, на једном послужавнику изнесе доста малих ракијских чашица.

Натачући чашице изговори:

-Сачекаћемо наше маје, па ћемо скупа да наздравимо. Рекле су ми да је све готово. Ево, већ излазе.

На вратима се појави учитељица са још три жене. Свака је у рукама носила по један велики лонац, из којег се још пушило.

-Ево момци, права пилећа супица са поврћем. Сваки има пола пилета унутра. Још два дана биће свега у изобиљу, а послвије како нам буде.

Домаћин, који је дао сламу, преузео је улогу домаћина. Устао је са своје столице и са подигнутом чашом обратио се свима:

-Па момци, хвала вам што сте дошли и добро нам дошли. Видим да алат који носите са собом не испуштате ни једног секунда од себе. Све је чисто и подмазано. Ви сами ми дјелујете више него уредно. Прошли сте добру војничку обуку, то се види. Ја сам бивши активни официр и мени такве ствари не промичу. Е, да сте нам били када су нам почели палити село. Тамо, на другом крају села успјели су три куће да запале. Потпуно су изгореле. Школу смо, како видите, успјели донекле да спасимо.

- Са чиме сте се бранили и колико вас је било?- запитао је Ницо.

-Било нас је доста. Од оружја смо имали само два ловачка карабина и једну сачмарицу. Имали смо једног ловца са снајпером и скинуо их је двојицу од прве. Мало су се поколебали и повукли. Тако смо дошли до још једног калашњикова. Добро смо се укопали. После су се повукли. Нажалост, ми смо изгубили троје људи.

Ницо је осјетио потребу да се захвали овим људима и прије него што су почели да доносе напуњене чашице устима, мало се накашљао, и почео да говори:

-Добри људи- изговорио је Ницо, показујући чашицом на домаћина и учитељицу.-Данас, када смо овдје дошли, бар ја сам се осјетио некако усамљен. Кога год сам упитао да ми каже, рецимо, гдје је команда и уопште коме могу да се обратим, људи су само слијегали раменима. Нису знали како да ми помогну.

Додуше, један ми је обећао да ће неко из команде доћи да нас обиђе сутра или најкасније прекосутра, па ћемо видјети.

Међутим, када сам се обратио вама и питао за оно што је човјеку итекако важно, а то је преноћиште, добивамо од вас, не само помоћ, него и видим, ваше широко срце. Зато, у име мојих сабораца и у моје име, ја бих вам се од свега срца захвалио на овом, више него братском дочеку. Живјели, и још једном хвала вам- изговорио је Ницо и принио чашицу устима.

Уз свијеће је вечера прошла у опуштеној атмосфери. Разговарало се о свему, али најмање о рату у чијој су се средини сви налазили.

По завршетку вечере Ницо се још једном захвали на гостопримству. Упита домаћицу колико то она има ћебади за његове људе.

Учитељица, са још једном женом, устаде и из помоћне зграде изнесоше ћебад.

Набројаше десет комада.

-Добро, на нашем камиону су била још два. За остатак се идем побринути. Момци, нађемо се најкасније за сат времена у школи- изговорио је Ницо устајући и рукујући се са домаћинима.

-Колико фали покривача? Нешто се може наћи и код нас- упитала је учитељица.

-Нема потребе. Мислим да ћу се моћи и сам снаћи. Мишо `ајде пођи са мном- изговорио је Ницо, обраћајући се једном младићу који је сједио преко пута њега.

Ницо је са својим саборцем отишао на други крај села гдје се смјестила главнина војске која се повукла из Словеније.

Потражио је потпуковника Васиљевића. Нашао га је у камиону четвртастог облика, из чије плехнате оплате је излазило мноштво антена.

-Којим добром друже Николићу?- питао је потпуковник.

-Имао бих једну молбу. Да ми нешто помогнете.

-Све што могу- учинићу. Хајдемо одавде, доста ми је овога плеха. Скухао сам се данас у њему. Идемо сјести тамо, под оно дрво. Лепа је мераја.

Била је лијепа августовска ноћ. Нигдје облачка. На небу се видјело непрекидно треперење звијезда.

-Па да чујем. Чиме би ја то могао помоћи?- изговорио је потпуковник, сједајући на траву и одложивши блузу, коју је у међувремено скинуо.

- Треба ми још пар ћебади. За остала сам се снашао.

-Гдје сте се смјестили?

- У школи. Имамо двије учионице на располагању. Спаваћемо на слами. Није лоше.

- Имам ћебади колико хоћеш. Само, мислим да би било боље да се узму вреће за спавање. То можеш увек носити са собом. Требаће вам и конзерви са месом. Тога има толико да се могу три дивизије годину дана хранити. Довезите онај свој камион и све што мислите да вам треба возите. Магационер је још ту и ја ћу издат` наређење.

-Мишо, иди доведи наш камион и поведи још двојицу људи- обратио се Ницо своме саборцу.

-Сада, када је ноћ, можемо то све направити. Николићу, сутра, када је дан, не познајемо се-изговорио је потпуковник. Према гласу се видјело да му је било непријатно да то изговори.

-Не разумијем баш, шта хоћете да кажете.?

-Николићу не разумем ни ја. Вечерас је стигла таква наредба да морамо као војска бити строго неутрални. Не смемо се мешати у сукоб, него само раздвајати,

односно заузети положаје између две зараћене стране.

-Значи, ништа се није промијенило од онога што сам ја искусио у Славонији- изговорио је потихо Ницо.

-Изгледа ништа. Ја само не знам како ћу остати неутралан да рецимо нападну ово село и ове људе, који су нам данас изнијели со и хлеб пред нас. Зато, узми наоружања и муниције колико год може стати у онај камион. Ено вам и једна пољска кухиња или бар узмите шерпе и лонце, па кувајте сами себи ако треба. Моја је брига како ћу то правдати. Имамо пуно ствари које су покупљене из касарне и сада видим да су нам баласт за даљи покрет.

Настала је краћа шутња. Тишина, која се спустила над селом, била је само прекидана пријатно чујним гласовима попића, који су неуморно пјевали.

-Николићу, ово је само за ваше уши. Данас је стигла наредба да се раздвајамо на три дела. Ја остајем овде на овом терену са трећином састава. Генерал, са трећином људства иде за Србију. Премештен је у генералштаб. Једна трећина иде за Босну. Тражи им се још у којим касарнама има слободног места.

Ускоро се зачуло брујање мотора камиона, који се зауставио у непосредној близини.

-Идемо Николићу. Ако нисте сигурни шта вам све треба, знам ја- изговорио је потпуковник устајући.

Ускоро се камион заустављао од камиона до камиона, из којих су пребацивали материјал.

Камион је био више него пун.

-Има ли још места за ово буре? - питао је потпуковник.

-Па, тешко, али ако ово још мало стиснемо и премјестимо, нашло би се- одговорио је Ницо, -а шта је то?

-Ево, уз то буре иде и ово овде што је запаковано. Нека то буде изненађење. Требаће вам сигурно. Када га будете користили сетићете се мене. За ове секире, лопате и крампове мора се наћи негде места. Ушушкајте то негде. Злу не требало. Чекај, ево овде имам и неколико моторних пила, носите то. `Ајде возите, не познајемо се -изговорио је потпуковник и ушао у свој четвртасти камион.

-Умало да заборавим. Николићу, данас је било овде можда пет момака. Питали су где да се јаве као добровољци. Ја сам им рекао за тебе, али нисам знао где си се сместио. Сигурно ће те потражити.

Вративши се пред школу, Ницо сво друштво затече на окупу.

-Момци, јесте ли изабрали ко ће гдје да спава? Кома треба још дека, нека узме. Остале ствари са камиона сутра ћемо лагеровати. Сада идемо на спавање. Још нешто, морамо изабрати стражу, као и мога замјеника. Мога замјеника можемо изабрати сви или хоћете да га ја поставим. Ово је први и задњи пут да одлучујемо сви. Послије ће бити- све по команди.

Јави се један од младића.

-Ево, ја би у име нас тројице предложио Мишу-изговорио је младић, показујући на тројицу другова који су стајали са њим.

-Добро, ја се слажем. Има ли неко нешто против?- упитао је Ницо.

-Нема нико као што видим. Онда је Мишо мој замјеник. Још нешто, сутра ће нам се највјероватније прикључити још момака. Трбало би нам још старјешина. Ево, ја још постављам Петра. Како ћемо се још по чину звати, не знам, то сада није ни важно. Видјећемо још. Све команде изречене од мене, Мише и Петра имају безпоговорно да се слушају. Иако још нисмо званична војска, а надам се да ћемо то ускоро бити, упамтите, команда је светиња. Ко неће да слуша команду нека иде сада, одмах из ових стопа. Тај код нас нема шта да тражи.

Настаде кратка станка. При слабој свјетлости свијећа добровољци су

погледали један у другог да виде да ли ће неко нешто рећи или се издвојити.

-Добро. Мишо, одреди стражаре. Ево ја ћу чувати стражу од два до четири. Дижемо се у шест сати, као и у касарни. Сутра ће бити редовна обука, као и у касарни што је била. Осим тога, извидит ћемо и околину да се упознамо са тереном, ако случајно будемо овдје остали дуже. Извидјећемо гдје бисмо могли начинити гађање бојевом муницијом. Још нешто. Стража добива бојеву муницију. Они, који спавају, имаће оружје увијек при себи. Нема одвајања од оружја.

Ускоро су све свијеће биле погашене. Добровољци, уморни од путовања убрзо су заспали на својим лежајима. Једино се понекад једва чуло пуцкетање преломљене гранчице или стругање каменчића, које је долазило од стражаревих чизама, који је лаганим кораком обилазио око школе.

Тачно у шест сати ујутро зазвонио је будилник. Гимнастика и умивање су брзо обављени.

Након доручка истоварише препуни камион. Све су сложили у једну неоштећену собу, у крилу гдје је школа већ горјела.

Угледавши буре, које је синоћ добио од потпуковника, на први мах није могао да одгонетне чему би то тачно могло да служи. Када је распаковао додатак угледа туш и доводна цријева.

-Значи, добили смо буре за туширање. Лијеп поклон за ове врућине. Богами то ће бити прво што ћемо смонтирати. Све остало може чекати- изговорио је Ницо полугласно, мјеркајући нагорјеле греде и даске школе, у намјери да смјести буре.

Пред кућом угледа, сада већ свога комшију, од кога су добили сламу. Упути се према њему.

-Добро јутро комшија Миле -Синоћ је Ницо сазнао да му се комшија зове Миле Малбаша, а учитељица Свјетлана Панић.

-Добро јутро Ницо, јел` Ницо? Јесам ли добро запамтио? Изговорио је комшија, али тако да је ипак био сигуран у своју тврдњу.

-Којим добром?

-Па, ви рекосте да сте бивши официр. Ја бих ишао са својим добровољцима на обуку у околину. Мало бисмо марширали и хтио би наћи мјесто за бојево гађање. Укратко, хтио бих мало проћи около. Не знам колико ћемо се овдје задржати. Волио бих упознати терен. Ионако бих се овдје само досађивао.

-Добро јутро -чуо се женски глас иза леђа.

Учитељица Свјетлана стајала је наслоњена на огради у своје дворишту.

-Данас сте опет позвани на ручак. Које вријеме вам одговара?

-Госпођо, пуно вам хвала. Ја са својим људима сигурно око ручка нећу бити овдје. Идемо на обуку. Понијећемо суву храну. Једино, вечерас, ако би било само мало супице, али без меса. Она синоћна била је боговска. Момци ће то однијети себи у школу. Имамо и шерпе. Има још нешто. Ми имамо тамо не знам колико врећа брашна, а не знам гдје би хљеб могли пећи. Једино би то молио.

-Нема изговора. Месо мора да се поједе, иначе га морамо бацити. Што се хљеба тиче- имаћете га свако јутро, свјеж, испечен.

-Месо да се поједе је најмањи проблем. Јуче је из Словеније дошао читав гарнизон. Знам да генерал, а и други официри нису дуго јели нешто јушно. Позовите њих.

-Добар приједлог Ницо. Тако ћемо и урадити. Свјетлана ти се слажеш, јел` тако? Дођите сада у кућу, па ћу вам нешто показати -изговорио је комшија, ставивши Ници руку на раме и упутивши се према вратима куће.

-Ево, ово је војна карта читаве ове околине. Стара је једно десет, можда дванаест година, али се од тада није ништа промијенило. Према тој карти сам ја овдје изводио војне вјежбе у своје вријеме, док сам био још у саставу резерве. Када

би је могли некако копирати. Ма уосталом, шта ће то сада мени. Ја ионако имам ово све у глави. Упркос свему, сумњам да ће мени икада више требати. Поклањам вам.

Ево, да је појасним. Ми смо сада овдје, на овом мјесту. Овдје према сјеверу је Словенија, и то наравно све држе наши. Према западу и југозападу, колико сам ја за сада упознат наши држе ове линије. Према Карловцу је све ослобођено скоро до самог града. Ево, овдје су нам положаји колико ја знам. Југо-исток знам да смо држали све главне саобраћајнице, али чујем да је у овом рејону било јуче борби, па нисам сада сигуран шта држимо. Можда смо територију повећали, или можда смањили. Ко би га знао. Када слушаш њихов радио, ми скоро не држимо ништа- све ово изговорио је бивши официр скоро у једном даху, јер се нашао у своме елементу.

Ницо га је могао потпуно пратити када су почели карту рашчлањивати до у детаље. Читање карата, као и кретање на терену, по азимуту с бусолом добро је савладао уз помоћ других официра. Све текстове у књигама на ту тему, знао је такорећи напамет. Сада му је била прилика да то све практично примијени на терену.

-Бојево гађање би било најбоље да изведете овдје у овом усјеку. Довољно је и дуг и простран и отворен, само с једне стране, одавдје можете гађати. Нема сигурно живе душе- био је савјет бившег официра.

-Имао бих још једну молбу, ако бисте ми могли помоћи савјетом или дијелом- изговорио је Ницо.

-Колега, колико год могу, помоћи ћу. То се подразумијева.

Ово колега, Ницу мало збуни, али само за тренутак. Наједном је осјетио понос у себи што га овај стари официр назива колегом. Погледао га је захвално, али се и сјетио да га треба нешто и питати.

-Имамо тамо нешто резервног наоружања, муниције и доста експлозивних направа. Држимо то све у оној преосталој соби, гдје је изгорело крило школе. Не дај боже да се шта деси, одосмо и ми, а богами и ви овдје, све са кућама. Можете ли ми некако помоћи?

-Могу и то мислим добро. Ево погледајте овамо кроз прозор. Ено тамо, гдје су оне јошике? Тамо покрај главног пута, а у ствари на раскршћу, с путем који долази на главни. Тамо је једна мала рјечица, зато онолико јошика. Ако се мало боље погледа види се нешто као мало зида. То је у ствари бункер, који су Нијемци направили уз онај рат да би обезбјеђивали мост, који се ту налази. Не знам каква су још врата на бункеру, али то би се дало лако средити.

Ницо се захвали и пружи руку за поздрав.

-Колега довиђења. Кажите, гдје сте завршили академију?- питао је домаћин пружајући Ници руку.

Овог пута Ницо је већ био збуњен. Једва чујно је само промрљао:

-Журим. Други пута ћемо о томе.

Тога дана Ницо оде са својим људима, под пуном ратном спремом, у околину мјеста. Оставио је само тројицу људи као стражу, али и да се ураде још неке ствари, да би им преноћиште било што удобније. Оставио је праве занатлије да се поправи све што се поправити мора. Посебно је нагласио да би волио да се још вечерас може истуширати новим тушем.

Негдје око подне, пред школу дође и један бркати четрдесетогодишњак у маскарној униформи који се распитивао за групу добровољаца, који су дошли. Затече Мишу са још два добровољца како на импровизованом постољу дижу буре.

Представио се да је из војне команде Крајине. Каже да је чуо за групу добровољаца, који су дошли и овдје се налазе.

Мишо умјесто да се обрадује што се интересују за њих- упита га суво:

-Имате ли ви неки докуменат, да сте то, за шта се представљате?

Човјек устукну за један корак. На овако нешто није био припремљен. Ипак, сабра се и рече:

Па немам при себи ништа. Овдје се сви знамо.

-Видите, ја вас не знам. Командант ће са групом доћи данас, послвије подне.

Мишо је наставио радити као да и није био прекидан. Човјек је стајао још неко вријеме и не престајући да се чуди, упутио се према Милетовој кући.

-Је ли Миле, какву ти то имаш овдје братију?- изговорио је човјек, показујући према школи.

-Какву братију?

-Ове тамо, што су у школи.

-Како мислиш братија? Није то никаква братија, него момци какве човјек само пожељети може.

-Како није братија? Ја им кажем, ја сам тај и тај, а један ће ми, имаш ли ти докуменат да си то што се представљаш? Каже ми да чекам док дође командант. Какви су то?

-Тако значи. Братија велиш. Човјек само поступио по правилима службе, а ти за њега братија. Видиш, то је оно што вам ја стално говорим. Ред, ред и само ред. Мора се знати ред. Видиш, он зна ред, а теби и сличним то необично. Чак ти и смета.

-Добро Миле, немој се љутити. Речено нам је да је дошла неколицина људи, па да видим гдје да их распоредим. Знаш да цури на све стране.

-Јесте одлучили гдје би ви то њих послали, да зачепљају, да више не цури?

-Ко то зна. Славонци кукају ли кукају. Знам да им треба. Одоздо надиру на Книн. И они траже.

-Добро, а шта је са нама овдје?

-Како шта је са нама? Па ви бар овдје нисте угрожени.

-Је ли Обрене? -шта си ти оно по струци.

-Добро Миле, знам да нисам војник, али шта ја могу, ту сам гдје јесам. Нисам се ја поставио на то мјесто

-Добро, добро. Поздрави ми мога колегу, који ти командује. Нас двојица се добро знамо. Он је мало млађи и има срећу да га здравље служи. Е, да мене служи здравље- сетно је изговорио Миле и наставио.

-Поздрави мога колегу и реци му да, ако падне ова раскрсница овдје, пада сва околина у сто километара. Ма шта му имаш говорити. Зна он то јако добро.

Реци му да га молим да нам остави бар тих петнаест људи, које сада имамо. То је исто мало, али боље ишта него ништа. Знаш ли колико смо ми младића одавдје и из околине дали? Не знаш или се правиш да не знаш.

-Ма знам, како да не знам.

-Добро, обећај ми да ћеш га поздравити и да сам га замолио да нам ове људе овдје остави. Ако одлучи другачије, па, боже мој. Шта се ту може. Знаш шта? Има још једна могућност. Нисам се одавно са њим чуо. Назваћу га и замолити, нека ово овдје скупа са борцима буде само под твојом капом. Нас двојица ћемо се већ лако споразумјети.

Чекај, ушао си ми у кућу, а ја те ни пићем понудио нисам. Слушај, остани овдје до вечерас. Управо ми је Свјетлана рекла да ће вечерас доћи један генерал с официрима на вечеру. То су они, што су из Словеније дошли. Видјећемо ко је и какав је. Можда извучемо нешто. Знаш на што мислим? Добар знак је да је пристао да дође.

Сјене су већ постале дугачке, јер се сунце приближавало заласку када се

Ницо са својим људима појавио у селу. Полазећи према школи узео је један краћи пут, који је водио и поред трију кућа. Тај дио пута није био асфалтиран и прашина, која се дизала, још више је улазила у униформе младића, који су од прашине били скоро потпуно сиви. Пролазећи поред Милине куће, Ницо у дворишту видје уз домаћина и униформисане људе. Приближавајући се препозна скоро све официре из Словеније. Видио је како их сви радознано посматрају. Његови људи, а и он сам, били су више него уморни. Ипак, нису се враћали као гомила, него су задржали маршевски поредак. Наједном се нашао као на смотри. Сви су их радознано посматрали. Прије него што ће наићи поред саме куће, паде команда:

-Стројевим кораком!

Зачу се равномјерни бат чизама, чији је тон постајао са сваким кораком виши и равномјернији. Иако није било пуно људи у строју, осјетило се лагано подрхтавање земље.

-Поздрав, на десно.

Пала је нова команда. Ницо принесе испружену шаку према шљему, а добровољци, истовремено с кратким трзајем главе, окренуше на десно и још више појачаше бат својих корака. Сви присутни у дворишту несвјесно заузеше став мирно и принесоше руке ка сљепоочницама.

-Сада ми је јасно зашто хоћеш ове људе да задржиш овдје- обратио се Обрен Мили.

-Друже генерале. Добро сте увјежбали ове младиће- обрати се Обрен сада генералу.

-То није моја војска. То су ваши људи колико ја знам. Да имају војничко држање, имају-одговорио је генерал намигујући потпуковнику Васиљевићу.

Обрен је погледао у Милу. На лицу му се видјело да му ништа није јасно.

Те вечери Ницо се састао с представником устаничке војне команде. Обрадовао се када му је рекао да ће чим оде у команду послати поруку гдје и код кога да се јави. Рекао му је да он и даље овако настави вјежбати и да буде спреман. Ницо је стварно сваки дан излазио са добровољцима у околину. Упознао је, такорећи, сваку стопу ближе и даље околине. Једном се пожалио комшији Мили да га чуди како га нигдје не позивају, а свуда око њих се воде борбе. Комшија се само мало загонетно насмијешо и сам изразио чуђење што је то тако.

Сједећи једном тако, уз кафу, Ницо се опет пожали да он ту само чамотиња и како рече, као да је на одслужењу војног рока.

-Него комшија- тако је Ницо у међувремену и ословљавао Милу.

-Ја сам упознао добро овај терен. Овдје је и важна раскрсница. Не дај боже да ово овдје падне, а пасти може као од шале ако ми одемо одавдје. Пасти може и са нама, јер нас је овдје ипак, што оно кажу, шака јада. Да је бар војска овдје остала. Нешто сам размишљао на који начин би се то могло поправити.

-Не знам како би се то могло поправити, шта си то размишљао?- комшије су већ биле на ти.

-Ма није то моје размишљање. Што оно кажу, већ је све смишљено. Ето, ја имам са собом неких војних књига, што сам добио на поклон. Ја то читам у слободно вријеме.

-Па шта пише у књигама?

-Знаш како су Нијемци у Другом свјетском рату освојили ону чувену, наводно неосвојиву француску „Мажино Линију“.

-Знам. Напали су преко неутралне Белгије и Холандије и дошли им иза леђа.

-Тако је. Ми смо овдје, такорећи, уз Словеначку границу. Да ли ми тај дио територије чувамо?

-Па, скоро да не.

-Ко нам гарантује да сутра „Зенге“ неће изабрати баш тај пут. Ем су неки савезници, а не морају их уосталом ни питати. Има пуно скривених стазица кроз ова брда и шуме. Само се провуку и ето их нама иза леђа. То је једно. Међутим, има и нешто друго, а што сам прочитао у другој књизи.

-Ово је добро размишљање. Додуше и сам сам о томе размишљао, али нисам то никоме саопштавао. А, шта има друго?-заинтересовао се Миле.

-Како видим, ви сте овдје велико мјесто и како чујем дали сте пуно бораца, који су на разним бојиштима, а сами сте незаштићени. Међутим, није то то што хоћу казати. Чitam о израелским дјевојкама војницима, које су у оном седмодневном рату против Арапа, не само држале положаје, него и учествовале у правим биткама и то више него успјешно. Како у књизи пише, по храбрости није било разлике између дјевојака и младића.

-Па мислиш да...

-Него шта. Колико овдје има дјевојака да ништа не могу радити, па и да хоће? Шта би им фалило да мало удахну ове личке прашине и науче руковати оружјем?

-Бога ми, ништа. Прво, да ми то провучемо кроз уши наше Свјетлане. Она ће то извести тако, као да је то дјевојачка идеја, а ми ћемо само као прихватити.

Договорено, урађено.

На велико изненађење пријавило се ни мање ни више него педесет и двије дјевојке. Било је ту студентика, које су се вратиле кући, а понајвише из Загреба. Ученица средњих школа и, наравно, сеоских дјевојака. Пријавиле су се и све удате, а које нису имале дјецу. Премладе дјевојке су враћали. Таквом бројном одзиву нису се ни у сну надали. Одлучише направити неку селекцију. Требало је поставити и десетаре. Те дјевојке би добиле и додатну обуку, да би могле послуже саме да обучавају.

Ницо се предао овом послу свим срцем, ни не слутећи да ће му ове дјевојке на неки начин промијенити поглед и схватање живота, јер ће га на индиректан начин довести у контакт са човјеком који ће доста утицати на њега. Упознавши тог човјека почео је све некако другачије да посматра.

Договарајући се са Милом како у најкраћем року да истински обуче дјевојке и да изаберу стварно оне праве, одлучише се, како сами рекоше, на малкице бруталне методе.

Три дана Ницо је са Мишом, Петром и још двојицом својих добровољаца вршио обуку са дјевојкама, такорећи, до изнемоглости. Четврти дан је отишао са њима на удаљени марш. Све вријеме их је посматрао. На крају је отпало десет дјевојака. Неке стварно нису могле да издрже физички. Неке су одустале јер су то све сасвим другачије замишљале. Уочили су које дјевојке имају смисао да заповиједају, те су постале десетарке. Обука је из дана у дан напредовала. Бојево гађање је било више него успјешно. Десетарке су већ саме биле у стању да изводе обуку. Све су биле обучене у маскирне униформе. Једино што је одударало биле су чизме, јер је само неколико њих имало одговарајуће. Све су носиле обичне ципеле или тенисице. За дјевојке није било малих бројева чизама.

Страже су се постављале на свим крајевима насеља.

Један дан, група дјевојака са својом десетарком кренула је мало мање утабаним стазама према сјеверу. На сваком таквом рутинском извиђању морале су начинити и неки елеменат обуке.

Дјевојке су тај дио обуке требале учинити на једном мањем пропланку, који је био без дрвећа. Избијајући на пропланак из једног шумарка угледале су како су са друге стране из другог шумарка изашла двојица младића у каки униформама, наоружана калашњиковима. Кренули су једни према другима.

Услиједио је поздрав.

Једна враголаста црнка, видјевши младиће, изговорила је:

-Види како ми овако лијепе момке нисмо до сада видјеле. Гдје сте се вас двојица до сада сакривали? Види ти нашег команданта, мислећи при томе на Ницу, није нам хтио све момке показати.

Настао је кикот дјевојака. Нико није примјетио да су оба момка нешто неодређено промрљала, а нити су примјетиле запрепаштени израз на њиховим лицима када су видјели толико дјевојака са оружјем.

-Јесте жедни? -питала је једна од дјевојака.

На потврдан одговор, оба младића су добила по чутурицу воде.

-Е, па хвала вам. Ми сада морамо даље- рекао је један од младића.

-Што не скинеш тај руксак, цркнућеш од врућине? -довикнула је једна дјевојка.

-Имаш право- одговорио је један од младића. Скинуо је руксак и забацио га на раме.

Младићи су се полагано удаљавали у правцу одакле су дјевојке дошле.

-Даро! Онога што је скинуо руксак ја познајем са факултета у Карловцу. Он мене није познао, јер сам се нагаравила по лицу. Тај није наш. Сигурно!

Забринута лице дјевојке, која је ово изговорила било је десетарки довољно да одмах реагује.

-Стојте, вас двојица- разлегао се одлучан глас десетарке. Оштрина гласа и јачина којом је изговорен биле су за младиће толико јасни и недвојбени, да ни у једном моменту нису размишљали шта све значи.

Младић, који је сада носио руксак на рамену, у истом моменту га баци и потрча. Други је окренуо главу и када је видио да једна од дјевојака држи оружје на готовс и он потрча.

Зачуо се рафал из калашњикова. Младић, који је био мало заостао, паде након првог пуцња. Други младић је успио да замакне иза дрвећа.

Дјевојке приђоше палом младићу. Лијева наткољеница је била сва у крви. Дјевојке су и до сад своју обуку озбиљно схваћале, али ово сада, наједном је свима било јасно да се налазе у стварном рату и да учење руковања оружјем није била никаква шала. Била је ово најозбиљнија збиља. Оружје је употријебљено.

-Шта ћемо сада?- питала је гласно једна од дјевојака.

-Како шта ћемо. Па научиле смо како се даје прва помоћ и знамо шта треба радити са заробљеним непријатељем. Била си на предавању- изговорила је једна од дјевојака.

-Прво ћемо потражити онога што је побјегао, можда је рањен. Смиљо и Јована, превијте овога, а ми остале одосмо прочешљати шуму. Можде је рањен, па се крије- заповиједно је изговорила дјевојка десетар.

Дјевојке, распоређене у стријелце кренуше опрезно кроз шуму.

Након неколико стотина метара јави се једна од дјевојака, викнувши полугласно.

-Даро, Даро. Погледај овдје. Ево, овдје су трагови, скренуо је десно. Погледај како је крупне кораке правио. Да је рањен било би трагова крви и не би правио толике кораке.

-Имаш право. Ево, овдје је прескочио ову вододерину. Погледај колико је далеко скочио. Враћамо се-била је нова команда десетарке.

Дјевојке се вратише. Младић је лежао на земљи. Лијева ногавица панталона је била разрезана до врха. Цијели горњи дио бутине је био у завоју.

-Два пута је погођен. Сада, изгледа не крвари -рекла је једна од дјевојака, које су остале са рањеником.

-Рањени младић је гледао у дјевојке као хипнотисан. Једва је пратио погледом њихове покрете.

-Ко сте ви? Зашто нисте стали када сам викала?

-Тај не проговара. Шути као заливен. Не жали се ни да га боли -рекла је једна од дјевојака које су га превиле.

-Видиш да је у шоку. Изгледа више од страха, него од рана- јавила се једна од дјевојака.

-Јесу ли ране велике? Хоће ли моћи ходати?- питала је дјевојка десетар.

-Откуда знамо. Извана нису. Ко зна шта је унутра.

-Хајде, устани, да видимо.

Младић је наставио да лежи. Није помјерио ни један дио тијела, ни за центиметар. Само је повремено трептао и гледао у даљину кроз дјевојке.

-Помозите му да устане.

Двије дјевојке се сагнуше и почеше да дижу рањеника. Усправивши га, пустише га да стоји, али му у исти час притрчаше и придржаше га, јер је рањеник почео да пада.

-Ништа од тога. Морамо му направити носила и носити га. Нема нам друге.

-Јеси ли видјела што је згодан?

-А тек како има лијепе очи. Баш штета. Да је била нека друга прилика. Овако. Шта се може -био је коментар двију дјевојака, које су стајале мало подаље и које су се на своје примједбе почеле смијати.

-Шта је било? -питала је дјевојка десетар дјевојке које су се смијале.

-Ништа, ништа. Има га, богами, подоста. Неће нам га бити лако носити- одговорила је једна од дјевојака.

-Правимо носила од шаторских крила. Нема нам друге. Смиљо и Јована, вас двије идите напријед. Јавите команданту шта се десило. Нека се он даље брине о њему. Понесите и овај руксак што је онај бацио- гласила је нова наредба.

Вијест о томе шта се десило, брзо се проширила по мјесту. Ницо није био у школи, па су послали по њега. Миле је узео свој трактор с приколицом и кренуо у сусрет дјевојкама. Возио је докле је трактор могао да се креће.

Ускоро су се појавиле и дјевојке, које су на импровизованим носилима носиле рањеника.

-Ницо, знаш ли шта сам нашао у руксаку онога што је побјегао? -обратио се Миле Ници, када су остали сами, пошто су рањеника предали санитарлијама главне команде.

-Не знам. Само знам да сте ти и Обрен све добро испрегледали.

-Код обојице смо нашли ручне бомбе, мени непознате производње. Једну сам задржао. Ево, погледај, неке ознаке мени чудне. Ко зна чија је то производња - Миле устаде и са креденца скину бомбу.

-Погледај. Је ли теби позната? Ко би то могао производити?

Ницо узне бомбу у руку. Разгледао ју је са свих страна и одложио крај себе.

-Нисам сигуран. Требало би је упоредити са најновијим каталогом. Ја мислим да је то бомба из ДДР-а.

-Како мислиш, из ДДР-а?

-Миле, немам каталог код себе, али 99% тврдим да је то произведено у Источној Њемачкој.

-Значи тако. Само што су се ујединили шаљу оружје овамо и то на праву страну. Е, мој Горбачову, врана ти изгледа памет попила- изговорио је Миле, посебно и иронично наглашавајући посљедњу реченицу. Настала је мања шутња у разговору.

Поново се јави Миле.

-Него, има нешто друго. У једном џепоу оног руксака нашла се слика др Јована Рашковића. Метак прошао на слици кроз средину браде. Код рањеника, такође, Рашковићева слика. Питамо га, шта ће му Јованова слика. Он само шути.

-Шта мислиш ти о томе, Ницо?

-Не мислим ништа.

-Како не мислиш ништа. Знаш ли ко је Јован Рашковић?

Ницо мало застаде да се сјети.

-Па, неки политичар ваљда. Пошто се присјетио да је чуо како је метак прошао кроз браду фотографије, исправи се, за сваки случај.

- Или је можда поп- па сам кажеш да је доктор.

Ницо се присјети да су једном неки другари тражили да их вози у халу Тиволи у Љубљану да би слушали неког доктора.

-Ницо, ја видим да политика није за тебе. Можда је тако и боље. Де да ми попијемо ово мало мученице што се нашло. `Ајде живио.

Два пријатеља испише чашице. Ницо устаде и уз поздрав пође према вратима.

-Ницо, ипак да знаш. Др Рашковић је овдје, међу овим народом, најистакнутија личност. Основао је Српску демократску странку -биле су ријечи које је Ницо чуо излазећи кроз врата.

Три дана иза овог догађаја, пред школом, у сами сумрак, зауставила се једна војна кампањола.

Шофер је потражио Ницу и саопштио му да је дошао по њега да га одвезе код потпуковника Васиљевића. Како му рече, исте вечери ће га вратити назад.

Потпуковник Васиљевић је био са својим људима неких тридесет километара удаљен и смјештени у једном планинарском дому, уз који је било још неколико планинских кућа. Вожња је трајала нешто више од пола сата.

Потпуковник је имао своју канцеларију у једној од крајњих кућа.

-Николићу, нисмо један од другог далеко, а ето не виђамо се. Па, као реко` што се не би видјели да мало поразговарамо - изговорио је потпуковник и устајући од свога стола пружио Ници руку за поздрав.

Ницо никако није могао да се ослободи оног свог односа који је имао од почетка у касарни, када се први пута сусрео са официрима. Заузео је став мирно и прописно салутирао са -изволите друже потпуковниче.

-Николићу, манимо се формалности. Имам једну молбу. Код мене, ево овде горе на спрату је др Јован Рашковић. Дошао је синоћ да ме моли да му дам војну пратњу. Требало би да иде на један дужи пут. Знате ко је др Јован Рашковић?

-Знам јако добро. Одговорио је Ницо сигурно. Па зар нема пратњу, ту од својих људи.

-То сам га и ја питао. Међутим, он рече да неће никакву другу пратњу, осим војне. Чујем да су неке ваше девојке код двојице диверзаната нашле његове фотографије. Јутрос, код једног убијеног диверзаната нашли су још једну његову фотографију. Значи, раде му о глави, то је сигурно. Николићу, ја тога човека необично ценим. Ја му пратњу не могу дати због те глупаве ситуације, јер не смемо заузимати страну. Зашто од својих неће пратњу нисам га хтео питати. Мора да постоји неки разлог.

-Значи, да га ја отпратим. Само, није то ваљда пратња за стално.

-Не, не. То ће стварно бити једнократно. Ево, он је горе. `Ајде да га упознаш.

-Потпуковник се са Ницом попе уз краће степенице и покуца на једна врата. Чуло се - слободно.

-Господине докторе. Ево, довео сам вам вашег пратиоца. Ја вас напуштам. Ви се договорите.

-Ја сам Јован Рашковић. Сједите господине Николићу. Знам да се тако зовете. Сједите.

Пред Ницом се налазио човјек дугачке сиједе браде, којем је, баш због те браде, тешко било одредити године. Међутим, одмах је запазио да су му покрети били некако усклађени и одмјерени. Пружио му је руку, коју је толико стегао да је Ницо осјетио да у њему има неке снаге, која се не би дала закључити из тих благих равномјерних покрета. Глас му је био такође благ али и одсјечан у изговору.

-Тако господине Николићу, господин официр Васиљевић ми је рекао све најбоље о вама. Ја му вјерујем.

-Колико вам људи треба и када мислите да путујете, господине докторе Рашковићу? Ја не знам како да вас ословљавам. Знам, да осим онога доктор, имате још неке титуле, али нисам сигуран да сам их запамтио.

-Нека, нека. Господин Рашковић је довољно. Има нас ето и таквих који себи надијевамо којекакве титуле. Само, може се у животу и без тога. Па, колико ми људи треба. Мислим, ваљда, само један. Цијели живот ме нико никада није чувао. Само ово сада, од када одох у политику, изгубих свој мир.

-Добро, да онда ја одредим. Биће нас четворица.

-Како четворица, па пуно је то. До сад су била двојица, а понекада само један.

-Колико ће то трајати?

-Па, не знам сигурно. Прво морам до Книна. Само неколико сати, а можда тамо и не морам. Онда идем до Бањалуке, до Славоније и одатле за Београд. Неколико дана, мислим.

-Са четворицом људи могу све покривати. Неко мора сваку ноћ да чува стражу. Нећу да ишта препуштам случају. Када полазимо?

-Ипак сам ево сада одлучио да не идем у Книн. Могу ја то и једним писамцетом средити. Полазимо прекосутра ујутро. Ја имам само један ауто. Ако ће бити толико људи требаће нам још један.

-То је моја брига. Видимо се прекосутра ујутро пред овом кућом господине докторе-изговорио је Ницо заузимајући став мирно и салутирајући.

Након два дана, тачно у заказано вријеме, појави се Ницо са својим људима пред планинарским домом. Сви су били у цивилним одијелима. Дуге цијеви су носили, али закамуфлиране у аутима.

Ницо је прво средио све формалности. Команду је предао Миши. Милу је замолио да мало надгледа како ће ићи даља обука дјевојака, те је отишао у устаничку команду да узме формално и папир.

Нашао се са Обреном Крњетом и објаснио му о чему се ради. Обрен се зачудио свему.

-Како доктор тражио заштиту од Војске? Па он има од нас заштиту.

-Не знам. Ја само знам да је сам и да је био код потпуковника Васиљевића.

-Значи тако. Дошло је дотле. Види, бога ти. Јуче послије подне смо убили још једног командоса који је имао Рашковићеву слику код себе. Истовремено, наши му одузимају пратњу- изговарао је Обрен тихо, као да се не обраћа Ници.

-Каква возила имате?

-Голфа и стојадина.

-Хајде са мном. Чекај да напишем реверс.

Обрен је одвео Ницу до оближње хале. Када је стражар отворио врата пред њим се указаше два мицубиши ципа.

-Прије пар дана смо их заробили. Један при ослобађању Окучана, а други Петриње. Нови су. Моји не могу да се нагоде коме треба да припадну. Ево, сада

припадају доктору. Ево вози. Вози одмах. Ови наши сваког момента могу доћи по њих. Пуно, пуно ми поздрави доктора. Још нешто Николићу. Молим вас избјегавајте сваки отворени сукоб, ако икако можете. Ако су негдје борбе, сачекајте. Он нам је исувише драгоцијен. Немојте да буде изложен икаквом ризику.

Чекајући да се у ципове наточи гориво, Обрен је све вријеме одушевљено причао о доктору, тако да је о њему употпунио своје знање које је чуо од Миле и учитељице. Њих двоје су га на крају исто заклињали, да добро пази на доктора. Чак је морао дати и ријеч.

-Има још нешто ради чега сам се спремао код вас доћи ових дана. Сада, када сам већ ту, боље да то одмах ријешимо-обратио се Ницо своме саговорнику.

-Да чујем.

-Ми смо овдје дошли као добровољци да би бранили овај народ. Моји момци, а и ја са њима, полако почињемо да се досађујемо. Додуше, ја до сада нисам хтио да инсистирам да идемо на положаје, јер сам хтио да се и ја, а и моји момци, што боље увјежбамо и стекнемо кондицију. Мислим да је сада вријеме да идемо у праксу. Колико сам ја имао прилике да видим, дјевојке су тако добро увјежбане, да ће у потпуности моћи преузети нашу улогу. Осим тога, приступило нам је десет нових добровољаца, који су у пуној обуци.

-Слажем се господине Николићу. Миле ми је прије пар дана рекао да су вам момци тако добро увјежбани да би их могао поредити с најбољим командосима било које војске. Имам то на уму. Ви нисте још под ничијом командом или боље речено само под мојом. Само ја и војска, као небо и земља. Ја сам по струци нешто сасвим десето. Боље да тако и остане. Код нас, у јединицама, нажалост влада недисциплина. То не бих смио рећи, али нажалост, тако је. Тешко би се ви уклопили у то. Разговараћемо када се вратите.

*

-Господине Николићу, шта је ово? Зар се не возимо мојим аутом?

-Не докторе, не возимо се. Ови су сигурнији и јачи.

-Реците ми одакле вам то? Па то је, колико је знам, скупо.

-Ово вам је дато на послугу из наше команде. Срдачан поздрав од Обрена Крњете.

-А, господин Обрен. Дobar човјек. Само, не требам ја тако нешто. Ја сам научио скромније. Ууу, види колико овдје има мјеста, а тек колико књига може стати.

- Можете понијет` ствари колико вам је воља. Ваш ауто ће ићи за вама.

Колона од три аутомобила је кренула.

Ницо се налазио са доктором између два остала аута. Први километри вожње су били без икаквих проблема. Међутим, што су се све више приближавали ка Двору и Босанском Новом саобраћај је постајао све гушћи. Не зна се да ли је било више избјеглица са свим могућим возилима од коњских запрега, трактора и аутомобила, који су се кретали у оба правца, или је било више возила у којима су били униформисани људи. Било је и возила ЈНА, која су била посебно обиљежена. Једни су ишли у правцу Босне. Други су се враћали из тога правца. У једном моменту саобраћај је потпуно стао у оба правца. Нико није знао рећи шта је узрок застоју. Стајали су више од сат времена. Ништа се није дешавало. Међутим, појавише се униформисани младићи с ознакама Војске Крајине. Били су на бициклима и ишли су у правцу Босне.

Ницо заустави једног бициклисту да га пита зашто су стали и када ће се моћи даље. Умјесто одговора, средњовјечни човјек му је затражио документа и то прилично грубим тоном.

Ницо му пружи докуменат, који је добио у команди.

-Господине, ја би вам сада радо помогао, али, као што видите и мени су свезане руке.

Морате се пазити од свега што носи униформу ЈНА. Знамо сигурно да се једна велика група хрватских муповаца налази на овом терену у униформама ЈНА. Можда су баш у овој колони. То сада провјеравамо из оба правца.

Био је почетак октобра и врућине, којих је до сада повремено било, престале су.

Загледавши се у доктора Ницо помисли у себи:

Боже, тај човјек је толико упадљив и код себе не треба имати никакву фотографију да би био препознат.

-Докторе, од када ви имате овај ауто?- питао је Ницо.

-Па, биће једно седам, осам година.

-Мирко, изнеси ону цераду и прекриј докторов ауто. Ти Петре иди тамо до оне куће и види де ли има неко тамо -обратио се Ницо својим људима.

-Кућа је потпуно празна. Башта је пуна воћа. Јабукe и крушке се савијају од рода, а поврће необрано- био је Петров рапорт, када се вратио.

Ницо се с доктором упутио према напуштеној кући. Сјели су под једну родну јабуку и чекали да се саобраћај ослободи. Ништа се није дешавало. Приближавала се и ноћ.

Проучавајући карту Ницо не нађе нигдје неке споредне путеве. Једино што се дешавало било је, да су се у правцу којим су се требали кретати, пред вече, чули удаљени пуцњи.

- Докторе, као што видите, не можемо даље. По ноћи нећу да возим. Преноћићемо овдје и то баш у овој кући. Ауто ћемо довести овдје и ставити иза ових сијена и штале. Боље да се не виде.

-Господине Николићу, како ви кажете.

Почела се спуштати и ноћ. Ницо је издао посљедње команде што се тиче страже.

-Ех, када би била нека свијећа, ја бих мало читао- обратио се доктор Ници.

-Докторе, свјетло и свијећа нису уопште проблем. То можете употријебити само у кући. Међутим, то вам не бих препоручио. Унутра је све уништено. Немате гдје сјести. Овдје напољу, како да вам кажем, свјетло није пожељно. Мораћемо рано ићи спавати. Докторе, што се тиче спавања, гдје бисте жељели спавати? На тавану штале је сијено. Можете тамо. Можемо вам у ципу оборити сједишта. Имамо добре вреће за спавање.

- Ако већ могу бирати, ја бих на шталу у сијено. Подсећа ме на дјетињство. Само, господине Николићу мени се још не спава. Сада, када смо овако лијепо вечерали, ја бих још мало посједио на овим декама, баш је лијепа вече.

Ницо и доктор су сједили на простртим декама један поред другог. Разговор је једно вријеме замро. Ницо је био радознао и желио је да пита доктора за неке ствари, али је сматрао да он као млађи не би требало да први започиње разговор. Ипак, разговор је настављен.

-Господине Николићу, ваше занимање нема ништа са војним позивом. Тако ми рече господин официр. Међутим, он вас је толико нахвалио, да сам у почетку мислио да сте ви професионални официр.

-Не, господине докторе. Мој позив нема баш ништа са војском. Од када је почео овај рат војска ми дође нешто као хоби. Случајно сам тај хоби открио, и ето сада само то упражњавам. Само господине докторе, видим да и ви нисте више у своме позиву. Јесте ли и ви кренули за својим хобијем?

-Е, господине Николићу, баш сте поставили право питање. Баш се и ја

задњих дана питам, зашто сам се посветио само своје хобију.

-Колико се ја разумијем ви сте доктор за главу и то када се у њој нешто помуги или када душа не зна шта би са собом.

- Тако некако.

- Када тако неко у глави скрене, знам да су у нас у селу знали рећи, ено одвели га у Сарајево код Карабајића.

-Тако је, тако је, господине Николићу. То је мој колега. Мислим да је већ давно умро, бог да му душу прости.

-Па онда је то занимање добро за то чиме се сада бавите. Боље ћете некога процијенити него неки тамо што је рецимо куће правио, па сада бистри политику.

Е, господине Николићу, није то баш тако једноставно. Људска душа је предубока. Нико јој никада дно још није видио. Ево, и онај наш, покој му души, био је бравар, знаш на кога мислим, па је цијели свијет око прста вртио.

-Господине докторе! Могу ли вас нешто питати? Заправо имам два питања. Наравно, немојте ми одговорити ако мислите да сам превише радознао.

- Само изволите господине Николићу. Све ћу вам одговорити ако могу.

- Да њихови диверзанти имају вашу слику и да хоће вашу главу могу и разумјети. Међутим, колико ја видим ви имате страх и од наших. Не од свих, али изгледа ми, од неких.

-Е, господине Николићу поставили сте прво питање и на њега је јако тешко одговорити. Још теже је одговорити на ово друго питање. Међутим, покушаћу и настојаћу бити кратак-одговорио је доктор, силазећи лијевом руком низ браду.

-Знате, када је њихов поглавник основао своју странку- Хрватску демократску заједницу, није то било баш давно, у програму странке све је fino написано, али у пракси, не дај те боже. Ево, зато сада ратујемо. Тако ја као одговор оснујем- Српску демократску странку.

-Докторе, мени није нешто јасно. Ја би да ви мени нешто објасните. Ја нисам пуно у школу ишао и не разумијем све.

-Ја, ја, само напријед.

-Шта значи то демократска?

-Мислите, на саму ријеч, или онако уопште.

-Па и једно и друго.

-Сама ријеч је старогрчког поријекла и значи, народ-демос. То му укратко значи да, ето, народ влада и управља сам собом. То би укратко значила демократија.

-То значи једнакост за све. Рецимо, у Словенији, не само за Словенце него и за нас Јужњаке.

- Баш тако.

- Видите докторе, мени није тек сада јасно. У Словенији су свима пуна уста демократије, али ја ето морадох напустити Словенију. Ето они, те демократе по оној несносној врућини затворише касарни воду. Знаш када стока нема воде идеш да је тражиш и донесеш да се напије. Видим, они се веселе што људи тамо опкољени у касарни скапавају од жеђи. Ја се у то упетљао и ето сада сам овдје, гдје јесам.

Видим, овдје у Хрватској стално им у устима демократија, а овамо оволике избјеглице.

Наши овдје, исто тако-демократија, демократија, а када уђемо у њихова села, они исто морају пут под ноге као и наши. То мени сада није јасно. Испада, што више демократије, то више избјеглица. Како сам ја вас сада схватио, за демократију би се могло рећи: „Живи и пусти другога да живи“.

-Управо тако господине Николићу. Само, то је у теорији, а пракса је као што

ви рекосте- избјеглице. Бар тако је код нас, овдје. То да неко демократију пореди са бројем избјеглица као ви сада и за мене је нешто ново. Знате господине Николићу, није то тако једноставно. Демократија има великих принципа у себи. Ево на примјер, велики принцип, а што мора бити стварно свето је- приватно власништво. Ту је велики домет демократије, да нико не смије дирати у моје, а нити ја у туђе. То је светиња над светињама. Други принцип је независно судство. То је исто једна велика тема као и пуно других, `ајде рецимо- ријеч. Ријеч, мора бити слободна као птица на грани, како изговорена, тако и она написана. Има тога још пуно. Не знам шта би човјек од свга тога ставио на прво мјесто по важности, када је све важно. Драго ми је господине Николићу да се интересујете за тако нешто. Ако желите о томе можемо још други пута разговарати.

-Како мени рекоше, ви сте са њиховим вођом били на разговору у Загребу, е да не би дошло до овога што имамо сада.

-Јесам, јесам, неколико пута.

-Па, нисте се могли договорити.

-Нисмо. Ово што сада рекосте- живи и пусти другога да живи- за њега није важило. Ми за њега, као народ, нисмо постојали. Свака трећа реченица му је почињала са- повијест, повијесни тренутак, повијесна истина. Од повијести се није могло даље ни корака. Има у његовом окружењу и те како утицајних, који су хтјели са нама разговарати, али он није дао. Сада видим да их полако отклања од себе. Коначно је престао сваки контакт, јер се разбијеснио као рис када сам му рекао-да сам предвидио да ће своје специјалце послати на нас управо на наш Ускрс. Исто као што је то учинио и онај поглавник, четрдесет прве године. Тада смо им оно поставили балване на пут. `Ајде што није поштовао наш Ускрс, него није ни свој. Био нам је у исти дан – тридесет и првог марта, сјећам се као јуче. Заборавио је да је и њему Ускрс. Врага је заборавио. Није он до тога држао. Ипак је он Титин генерал. Не може се преко ноћи почети у Бога вјеровати. Џаба се проли онолика крв на Плитвицама. Ето, од тада нисмо више разговарали.

Неки људи из његове околине су ми послѣје слали поруке, али он их је већ уклонио са положаја- завршио је своје излагање доктор, наслонивши се на лакат и загледавши се у небо пуно звијезда.

Ницо је слушао доктора и помало се чудио како он о свему томе прича на тако миран начин. Све вријеме, ни у једном моменту, није повисио тон у гласу.

-Бога ми господине докторе, то што ви мени испричате, стварно припада политици. Слабо се ту сналазим. Реците ми, ако можете или хоћете, шта сте ви тражили од њега, а да он ништа није хтио дати.

-Видите господине Николићу, ја нисам само тражио, него сам нешто и нудио. Он, нити је хтио дати, нити је хтио узети.

-Господине докторе, ја вас мојом радозналошћу исувише задржавам. Можда бисте ишли спавати. Већ је касно. Ја сам предвидио да ми ујутро кренемо, чим се раздани.

- Нека, нека господине Николићу. Не спава ми се. Баш добро да разговарамо. Човјек мора увијек некоме да се повјери. Вјерник се повјерава попу. Поп Богу. Болесник психијатру. А, коме ће се повјерити психијатар. Тако се и психијатар мора некоме повјерити. Ето, ја се повјеравам вама.

Па овако укратко: ја сам тражио, са својим људима, да имамо културу и доста политичке аутономије. Да са нашом матицом остане увијек један мост. Он није хтио ни да чује. Нисам му то тражио тек онако. Нудио сам му за то да ћемо подржати миран излазак Хрватске из Југославије. Није пристао. Доктор је мало застао, па настави.

Боже каква је то голема шанса била да једном дође до помирења између нас.

Шта се може. Враг дошао по своје- изговорио је доктор, настављајући да и даље глади браду десном руком.

Нико ништа није одговарао, али је и даље гледао доктора раширених очију.

Доктор је наставио свој монолог:

- Нудио сам то када се још могло нудити. Само, како су се у задње вријеме ствари развијале, са злочинима, који се дешавају, са обје стране, бојим се да не могу више тако нешто понудити. Постало је касно. Е, а сада, то што сам нудио, ја нисам ни од кога крио, али нисам ни разносио на велика звона. Сада, наједном то смета неким људима овдје, то што смо нудили. Најгоре ми је што су се ти људи увукли и у моју странку и као што сте сами рекли- да сам се ја почео плашити и наших.

Након краће станке, доктор је наставио:

-Почело је са одузимањем заштите. Као, борци су неопходни на бојишту. Они ће ми послати другу заштиту. Као што знате, ја сам ту заштиту одбио- изговорио је доктор гледећи се лагано по бради.

-Господине докторе, могу ли ја вас још нешто питати?

-Свакако.

-Мени није никако јасна та мржња између Срба и Хрвата. Како је то и зашто је то уопште почело? Када је то уопште почело?

-Ау, господине Николићу. На вашем питању је написано књига и књига. Нико на то још није успио одговорити. Свако има своју истину. Добро, `ајде да ја покушам.

Све је почело са вјером. Прије неких девет стотина година, једна хришћанска вјера се распала на источну и западну. Односно, на православне и католике. Вјере, скоро исте, али се ипак мало разликују. Разлику су знали само попови. Ја као лаик знам толико, да се међусобно оптужују да се они други наопако крсте. Друго је чињеница да би ови са истока признали папи једино, да међу патријарсима и кардиналима буде први међу једнакима. Ови из Рима опет би хтјели да папа свуда ведри и облачи. Тако су се створили услови да се направе којекакве предрасуде и разни стереотипи. Разумијете?

-Па да искрен будем, не разумијем.

-Добро. Покушаћу овако. Два села, једно до другог. У једном селу живе Петровићи, чији је предак некада давно украо овцу Јовановићима из другог села. То се давно десило. Више нико не зна, ни када се то десило, јер је било давно. Нико није више ни знао како се звао тај предак што је украо овцу. Остало је само једно. Сви Петровићи иза тога су сами лопови. То се тако преноси са кољена, на кољено.

Како је предак Јовановића, због украдене овце на мртво испребијао претка Петровића, стало је да се прича-да су сви Јовановићи насилници и кавгације. Тако то остаје потомцима. Никада више један Петровић није ништа украо, нити је један Јовановић иза тога некога истукао. Чим се роди један Јовановић, прво што му објасне када почиње да одраста, јесте да су сви Петровићи лопови. Петровићи за узврат кажу за Јовановиће да су прзнице и силеције. Ето, то су стереотипи и предрасуде. Тако је и код нас. Њихов поглавник, а и наш вожд сигурно не вјерују у Бога. То ти је сигурно као амин у цркви. Значи, вјера их не раздваја, а ипак не могу да се споразумију. Ето, господине Николићу, не знам колико сам био јасан.

-Мислим, да ми је сада јасно. Хвала вам. Него, господине докторе, већ постаје хладно. Моје је вријеме да преузем стражу.

-Имате право господине Николићу. Идем и ја на шталу. Успаваће ме ови пријатни мириси, а поготову ови попци што овако лијепо пјевају, иако је јесен давно почела-био је докторов одговор, када устаде с прострте деке.

Сљедећег јутра, колона је кренула. Даље се возило полагао. Мало, мало,

биле су контроле на путу.

-Господине Николићу, ја сам још јуче требао бити у Двору. Надам се да ме тамо чекају. Ако и не чекају, шта се ту може. Живот иде даље-изговорио је доктор.

Негдје око десет сати Ницо се заустави на адреси, коју је добио од доктора. Домаћина није било, а жена, са којом је разговарао рече да не зна гдје би домаћин могао бити. Јутрос рано су дошли по њега и не зна у ком су се правцу одвезли. На питање, да ли је оставио неку поруку, жена одговори нијечно.

Чувши све ово доктор се мало замисли и рече Ници да жену још упита гдје ту има најближа школа.

-Рекао ми је да ћемо се састати у некој школи, која је близу његове куће.

Школа стварно није била далеко, али кретање кроз избјеглицама пуне улице, било је скоро немогуће. Градић је сигурно имао двадест пута више становника него у нормалним приликама.

Зауставише се пред школом.

Господине Николићу. Ево вам на цедуљици пар имена. Идите у школу и видите је ли има неко од тих људи тамо.

Вративши се из школе, Ницо саопшти доктору да су од синоћ у школи избјеглице и да тамо нема ниједне особе која припада школском персоналу.

-Ништа, шта се ту може. Да сам састанак и одржао, сумњам да бих ишта постигао. Можда је овако и боље. Возимо се за Бањалуку- изговорио је доктор не узбуђујући се.

Пут ка Приједору је такође био закрчен крајинским избјеглицама. Возило се брзином трактора. Вожња је ипак била сношљива, јер је било облачно, али киша није падала.

Радио у ауту је био непрекидно укључен.

Три вијести су се ипак издвајале:

Једна, да је синоћ одржана сједница предсједништва СФРЈ, у којој предсједништво сада ради у условима ратне опасности. Да је генерал Кадиевић на то реаговао и изјавио, да армија сада преузима потпуну контролу на свим кризним подручјима. Проглашена је и општа мобилизација.

Радио Загреб је преносио да је армија синоћ изазвала пуч и да је то објава рата Хрватској.

Друга вијест је била да је у Хагу, у Холандији, постигнут договор и то на највишем нивоу, а уз присуство Лорда Карингтона и највишег представника ЕУ.

Спикер је јављао:

„Постигнут је споразум између Милошевића и Туђмана да се деблокирају касарне ЈНА у Хрватској. Да се ЈНА прегрупише. Југословенска криза да се ријеши уз непосредно учешће свих страна, а на основу права на независност, или било којег другог облика ентитета“.

Трећа вијест је била, да је:

„Александар Карађорђевић -југословенски престолонаследник у избјеглиштву- изјавио- да ће доћи петог октобра у земљу, у знак жеље за миром“.

Код једног поновог заустављања саобраћаја, Ницо одлучи да прекине шутњу, која је владала у ауту. Ове вијести су га изненадиле. У ретровизору је видио и да их доктор, својим укоченим лицем, такође преживљава.

-Господине докторе, ја ово и разумијем и не разумијем. Је ли то сада армија коначно прешла на нашу страну?

-Како сам ја разумио, јесте.

-То је онда добро за нас. Не знам шта су до сада чекали.

-Јесте господине Николићу, добро је да се тај народ једном заштити. Са друге стране, ова вијест из Холандије говори да не смијемо пуно да се веселимо.

-Па сада ће армија моћи сачувати Југославију.

-Нема више Југославије. `Ајде, што то вама није јасно господине Николићу, него то није јасно и онима који управљају овом окрњином што је остало од Југославије. Нажалост, али тако је, сада се свако мора окренути своме национу, бар привремено.

Видим ја да вам се морам и даље исповиједати господине Николићу.

Ја сам пристао на ону аутономију тек након разговора са једним високим француским дипломатом. Једини предсједник од свих западних сила, који нам је стварно пуно наклоњен је, француски предсједник- Франсоа Митеран. Само, има пуно чланова његове владе, који нам нису наклоњени. Од француза нам је поручено- да је, само питање дана, када ће Њемачка, Аустрија и Ватикан признати Словенију и Хрватску. Када то једном ураде они, урадиће и други, а онда је готово. Онда ступа на снагу међународно право.

Совјетски Савез исто нестаје. Русија се бори за опстанак. Сами смо. Запад хоће да се отараси комунизма, пошто-пото. А то, пошто-пото, биће изгледа преко српских леђа, јер једини они неће да га се одрекну. То није јасно онима, који управљају овим крњим остатком од државе. Покушао сам им то рећи, као и то, да су овдје, код нас, на крају увијек одлучивале велике силе, али не вриједи. Кажем, направите то само формално, као и ови у Словенији и Хрватској што су. Они на западу сви знају биографије тих људи. Није вриједило. Они тамо у Србији се још дијеле на партизане и четнике. Код њих је Други свјетски рат трајао најмање двије године дуже. У Босни и Лици, партизани и четници, осим Нијемаца, имали су и заједничког непријатеља у усташама, па се скоро нису крвили између себе, бар до четрдесет пете, док они у Србији јесу-завршио је своје излагање доктор.

Ници је био непознат овакав начин размишљања. Људи, са којима се до сада дружио, гледали су исто као и он на овакве ствари што оно кажу- црно-бијело. Сада, наједном видје да може бити и нешто између. Постоји нешто што се зове политика, а то је нешто што му је стварно нејасно и непознато. Зна само даму је, слушајући доктора, некако све јасније и разумљивије. Све што му је говорио, исказивао је најобичнијим ријечима и тако увјерљиво, да ни у једном моменту није помислио, да би нешто требало бити друкчије. Осјетио је захвалност и што га је доктор узимао као сасвим равноправног партнера у разговору.

Хтио је да искористи докторову присутност и да га још нешто пита, што му никако није било јасно.

-Господине докторе, може ли још једно кратко питање.

У ретровизору је видио знак одобравања климањем докторове главе.

-Мени нешто стварно није јасно. Ето у Лици сам имао прилику да сретам људе у свакојаким униформама. То ми је јасно. Само ознаке на капама ми нису никако јасне. Највише их има који носе петокраке. Неки не носе ништа. Видио сам неке, који су ставили кокарде, а имао сам прилике да видим неке који на капи имају двоглавог орла. Мени ту ама баш ништа није јасно.

-Коме је ту шта јасно господине Николићу. Рекли смо Југославије више нема. Значи петокрака као таква отпада. Кокарда код пуно људи изазива негативне емоције нарочито у Србији, па и то не би било паметно стављати као обиљежје. Значи, преостаје оно старо традиционално српско обиљежје са двоглавим орлом. Оно никоме не би требало да смета. Само, сами рекосте, тих обиљежја је најмање.

Колона је опет полагаано кренула.

-Ваљда ћемо до вечерас стићу у Бањалуку. Послије подне је увелико. Бога ми и изгладнило се- више за себе рекао је доктор.

СТИГОШЕ И ДО ПРИЈЕДОРА. Пролазећи кроз Приједор, Ницо примијети у ретровизору да докторов ауто није више за њим. Дао је Петру знак испред себе да

се заустави.

-Петре ти остани овдје са мном. Мирко нека се врати са ципом, да види шта је са аутом.

Није прошло дуго времена појави се цип, са шлеп сајлом и аутом.

-Само му се упалила једна црвена лампица и није хтио даље-изговорио је момак што је возио ауто.

-Отвори му поклопац да погледамо-изговорио је Ницо, излазећи из аута.

Сви присутни су сада предвиђали дуго испитивање и тражење квара.

Међутим, Ницо није такорећи главу ни завукао под поклопац, а већ је изговорио:

„Не може ни возити ако нема ремена на анласеру, пукао је. Докторе имате ли можда резервни ремен? “

Доктор је само слегао раменима.

-Добро је да нам се десило у граду. Ремен ћемо брзо наћи. Идемо се само склонити у споредну улицу да нисмо овдје свима на видјелу-изговорио је Ницо, сједајући у ауто.

Колона се убрзо зауставила у једној споредној улици.

-Ова пауза ће нам добро доћи. Ја сам свакако мислио да вас частим негдје успут, ручком. Можемо то сада обавити и овдје у Приједору. Распитајмо се за неки бољи ресторан-биле су докторове ријечи.

-Петре, ти иди питај гдје се може набавити ремен, а ти Мирко, распитај се за ресторан. Колико ја видим, ми смо скоро у самом центру. Можда вам ауто неће ни требати за тражење.

Није прошло дуго времена, оба младиће се вратише. Ремен је био нађен.

-Одлично, идемо замијенити ремен, па ћемо онда на ручак- изговорио је Ницо, отварајући поклопац аута.

-Зар то нећемо у некој ауторадионици направити- чудило се доктор.

-Зашто бисмо ишли у радионицу када и ја имам алат-изговорио је Ницо, већ сагнут према мотору са два кључа у рукама.

-Готово, откачи сајлу-изговорио је Ницо након само неколико минута.

-Ресторан је одмах ту иза угла- изговорио је један од младића.

-Има ли мјеста за паркирање?- питао је Ницо.

-Господине Николићу, па прошетаћемо се. Нека аута остану овдје.

-У нека друга времена и ја бих аута оставио овдје, али сада их морам увијек имати пред очима- био је Ницин одговор.

-Што је овдје лијепа тераса. Милина једна-изговорио је доктор, спремајући се да сједне за један од столова.

-Господине докторе, ја сам се обавезао да вас здрава и читава отпратим на коначно одредиште. Идемо ми унутра. Иссувише сте упадни са својом брадом.

Вас двојица останите овдје на тераси близу улаза у ресторан. Ту су вам и аута на оку. Ти Петре `ајде са нама унутра- обратио се Ницо својим људима

-Господине Николићу, како ви кажете. Ја вас слушам- изговорио је доктор улазећу кроз врата.

-Ми ћемо докторе сјести у онај ћошак, а ти Петре сједи тамо поред прозора. Улаз ти је такође на оку- изговорио је Ницо разгледавши ресторан.

-Докторе, немојте се љутити. Ја сам исто мислио да сједнемо на терасу ресторана, али сам се предомислио када сам видио исписане оне антисрпске пароле по зидовима кућа. Ја сам, не баш давно, био у Босни. Тога је било, али пуно мање. Ово овдје је прешло сваку мјеру. Шта ви кажете на то докторе? -изговорио је Ницо, придржавајући доктору столицу да би сјео за сто.

-Па, шта мислите ви господине Николићу, зашто ја сада идем у Бањалуку?

Видите да ово све говори да ће се рат пренијети и овдје. Хоћу да кажем овим мојим да настоје рат избјећи, па макар морали и пуно попустити.

-Значи под сваку цијену избјећи рат? -радознано ће Ницо.

-Не баш по сваку. Има господине Николићу, једна доња граница испод које се не може ићи. Као народ не смијемо нестати.

-Господине докторе, мени није јасно оно што сте рекли, да су вам се неки људи почели увлачити у вашу странку и сада вас је страх од тих људи.

-Па видите. Ја са комунистима никада нисам имао нешто што би ме спајало. Међутим, међу њима је исто, и те како било добрих људи, и дало се са њима живјети. Није се лоше ни живјело. Ја сам са таквима могао увијек наћи заједнички живот. Имам пуно и пријатеља међу њима. Сада, када је брод почео да тоне они најгори међу њима долазе у моју странку и почињу да је преузимају. Ови бољи, назовимо их људскији, држе се по страни. Наједном ми је странка пуна великосрба који до прије неколико мјесеци нису знали да постоји крсна слава и да се крсти са три прста. На попису становништва сви су били Југословени. Ја нећу такве у странку, јер виде само, црно-бијело. Само што мене изгледа више нико ништа и не пита. Коначно смо се разишли када су ми у странку почели примати праве криминалце, под изговором да нам је сада потребан сваки човјек. Када сам ја ову моју странку прозвао демократском, нисам то тек тако учинио, онда сам то стварно тако и мислио, да буде демократска са оним великим Д. То велико Д сада губи од свога дјевичанства које сам ја од почетка здушно његовао. То велико Д је постало важеће само за сопствени национ на свим овим просторима- нажалост. То више није моја странка.

-Само ја, господине докторе, не могу да схватим да би вам ти људи хтјели да скину и главу. Па нећемо се сада убијати и између себе?- са невјерицом је питао Ницо.

-Е, господине Николићу, види се да сте још млади. Да вам то објасним мало издаљег. Видим ви сте захвалан слушаоц. Чули сте за Карла Маркса, је ли тако!? Ето, тај Маркс је био не само велики филозоф, него и велики човјекољубац. Што њо кажу хуманиста. Имао је генијалне идеје како треба да изгледа једно праведно друштво. То је он онако у књигама, што се каже у теорији, јако добро разрадио. Када се његова идеја почела примјењивати у пракси, пошло је све зло и наопако. Почело је са великим гријехом- цареубиством. Послије онолики логори. Чим је тако почело, одмах је осуђено и на пропаст. Ето, прије мјесец дана партија престаде да им постоји. Саставише једва седамдесет година. Шта је то у односу на историју- ништа. Ја се сада бојим шта ће бити са Русијом. Тако би и код нас. `Ајде да су се убијали између себе док је био прошли рат. Рат се заврши четрдесет пете године и они побише на правди Бога све што је по њиховом била- како су они звали- реакција. Господине Николићу - сада је рат. У рату је најтеже остати човјек. Упамтите то. Још нешто! Када поразите свога непријатеља он постаје ваш роб. Роб се не убија. То је велики гријех. То кроз историју није радила ниједна права цивилизација- ни хришћанска, ни, нехришћанска.

Да ли би они сада, а то су синови од оних који су уништавали „ реакцију“, сада мене поштедили, нећу о томе да мислим. Ја се држим народне: “Ивер не пада далеко од кладе“. Ја сам, као што видите, затражио заштиту, а то нека је њима на образ- све је у једном даху изговорио доктор, видјевши на Ницином лицу истовремено запрепашћење и невјеровање, те зато и ћутање.

Након краћег застоја доктор настави.

-Да ми раде о глави имам обавјештења са више мјеста. Да би ме баш скратили за главу, сумњам и ја, мислим да не би, јер сам у међувремену постао нејак. Оно што су нађене моје слике код неких диверзаната сигурно нема везе једно

са другим. Свако је радио за себе. Сасвим случајно у исто вријеме.

-Докторе, ја вам потпуно вјерујем, али ова моја глава ипак не може да схвати да би у оваквим временима Србин мога убити Србина- потихо је изговорио Ницо, да би наставио:

-Значи, Макијавелисти су вам се увукли у странку и не презају ни од чега-љубопитљиво је наставио Ницо.

-Види, види. Кажете да немате пуно школе, а овдје ми спомињете Макијавелија, господине Николићу. Неко ко нема пуно школе не спомиње Макијавелија. Како да тумачимо сада ово?-изговорио је доктор, упутивши Ници упитан поглед.

-Ма није господине докторе. Нама је је генерал Девих, још у Словенији у касарни читао и преводио из једне књиге о великим војним стратезима. Ја упамтио скоро сваку ријеч. Ето, у тој књизи неки швајцарски пуковник спомиње Макијавелија као лукавог политичара, али и као великог војног стратега. Зато знам за њега- скромно ће Ницо.

-Видите господине Николићу. Ја сам за Николо Макијавелија чуо само, као политичара. Сада знам, да је био и војни стратег. Нешто сам ново научио. Хвала вам.

-Хајде, хвала Богу да сам и ја вама нешто рекао из једне књиге. Само да знате да је написао читаву књигу о вођењу рата, а био је први, који је тада рекао- да за одбрану своје земље не треба узимати стране плаћенике, него само домаће људе. Први је био, који је у своје вријеме увео нешто, као регрутацију, односно милицију.

Интересантно, то стварно нисам знао. О, ево и наше супице. `Ајде господине Николићу да се ми мало подложимо. За све остало ћемо лако- изговорио је доктор, прихватајући се кашике.

Пут од Приједора до Бањалуке је био мање закрчен и мало се брже ишло.

-Господине докторе. Могу ли вас још нешто питати?

-Свакако, свакако.

Овај радио стално понавља како ће престолонаследник доћи у Београд. Ја ту, ама баш ништа не разумијем. Хоће ли он сада бити краљ?

-Неће. Ни случајно. Знате да су на власти још комунисти. Они су његовом оцу и забранили да дође у земљу послејоног рата.

-Мени ту сада ништа више није јасно. Када сам оно скоро био код мене, на моме Озрену људи су говорили да би било добро да сада дође краљ. Ви сада кажете да нема ни говора да би он могао доћи. Де ми кажите шта мислите, да ли би било добро да дође краљ?

-О, господине Николићу, каква ви питања постављате. Пошто то, ни у једном моменту, у задње вријеме, није била тема, ја о томе нисам никада ни размишљао. Сада, када ме питате покушаћу вам одговорити. Прво, ја мислим да се једна монархија мора најприје заслужити.

-Како заслужити?

-Лијепо, мора се заслужити. То значи, да у једној држави мора бити тако добра демократија, да у њој народ може одлучити кроз парламент или на референдуму да он, рецимо, хоће, или неће краља. Како ви оно рекосте:

-Што више демократије, то више и избјеглица.

Ето, ја овдје мислим на ону истинску демократију, да људи у својим кућама могу да размисле хоће ли или неће краља. Ово ја не говорим тек онако. Најбоље демократије на свијету имају краљеве.

-Које рецимо?

-Рецимо Шведска и Холандија.

-Па зашта ће им краљеви, ако им демократија функционише добро?

-Функционише добро баш због тога што имају краљеве. Некада зашкрипи и у тим демократијама. Па када зашкрипи, ту је краљ да мало стане између. Да подупре. Да можда мало и повлада док се демократе не сложе.

-Успут, када споменух Шведску и Холандију. Знате да ни у једној од тих краљевских кућа краљеви нису од крви тога народа.

-Како, не разумијем.

-Предак шведских краљева је Француз. Предак холандских је Нијемац. Видите господине Николићу ми тога имамо напретек.

Угледавши у ретровизору упитан Ниџин поглед-доктор је наставио.

-Ми имамо двије српске династије. Можемо бирати. Има и трећа. Добро, за Обреновиће кажу да су изумрли. Неки кажу и да нису.

-Како двије. Па овдје цијело вријеме спомињу само Карађорђевића.

-Јесте. Тачно. То је Карађорђева лоза. Има још једна лоза. То је у Црној Гори лоза краља Николе- Петровићи. Његови преци имају што се тиче крвне линије исто право да буду српски краљеви. Краљ Никола је колико знам и настојао да постане свесрпски краљ. Нама као народу је свеједно ко би од њих био.

Ниџо је наставио да вози. Ћутао је и размишљао. На крају се поново обратио доктору:

-Господине докторе. Ја никада у животу нисам имао прилику да овако разговарам са школованим човјеком као са вама. Сада жалим да се и ја нисам могао школовати, па да вас у свему могу пратити, што говорите. Хвала вам.

Доктор ништа не одговори Ниџи, али помисли у себи: није све у школи. Имаш и ти нешто у себи што ја још нисам докучио, али имаш. Ниси од оних обичних.

Пред сами мрак колона аутомобила стигла је у Бањалуку.

Доктор је резервисао двије собе у хотелу Босна. Биле су то двије мање собе. На рецепцији, а и неки људи који су били задужени за резервацију су се извињавали да се ништа није боље могло наћи, јер је Бањалука пуна разних званичника и високих војних лица.

Исту вече доктор је присуствовао на два састанка у мањим просторијама хотела, које су била резервисана за ту прилику. Ниџо се није ни за педаљ одмицао од њега.

-Господине Николићу, попустите мало са вашом опрезношћу. Видите да ми се овдје не може ништа десити. Ето, један од ваших младића ми рече да је из Бањалуке. Пустите га да мало види своје-изговорио је доктор у паузи једног састанка.

-Господине Николићу, ја не видим разлога зашто доктора тако помно чувате, а поготову овдје, у Бањалуци. Ако га стварно треба чувати, онда ћемо то чинити ми, овдје- изговорио је један од докторових саговорника.

-Господине, ја сам преузео обавезу и ту ћу обавезу извршити до краја- био је Ниџин кратак одговор.

-Ма какву обавезу. Које сте дали обавезу? Ко би то на нашег доктора ударио?

-Нека, нека. Човјек ради само свој посао. Нећемо сада о томе. Господине Николићу разговараћемо о томе за сат времена-умијешао се доктор.

За сат времена састанак је био завршен.

-Господине Николоћу. Ја бих остао у Бањалуци још два или три дана. Оставите ви мене овдје. Ја се овдје осјећам сигурним. Идите посјетите своје. Када се вратите можете ме испратити до мога одредишта. Ето, људи су ме позвали поред Врбаса, на излет. Лијепо је вријеме, радо бих отишао да се мало и извучем од свега овога.

-Може господине докторе- само под једним условом. Ја хоћу да видим људе који ће вас чувати. То значи да хоћу да направим примопредају. Дао сам ријеч.

-Не разумијем- коме сте дали ријеч?

-Дао сам онима којима је до вас стало. Није мало тих људи и ако тако баш хоћете реците вашем саговорнику да ћу вас њима предати само под мојим условима.

Стварно, Ницо је са својим саговорником скоро пола сата расправљао под којим условима ће оставити доктора њима на чување.

На питање његовог саговорника, зашто он уопште чува доктора, одговорио му је кратко:

„То питајте самог доктора“.

Човјек је пристао на све услове, када му је Ницо обећао да ће он и његови људи покушати да му нађу добровољце за ратиште у Славонији.

Сљедећег дана, Ницо се упути кући заједно са једним момком, који је био родом из једног села одмах поред Станара. Оставивши свог сапутника, упути се кући сам. Прошавши кроз Добој, видио је по зидовима кућа исписане антисрпске паролe, али у пуно мањој мјери него у Приједору.

Код куће затече оца и мајку. Брат Боро је био још на ратишту.

Још на улазу у Осојницу подијелио је летке за добровољце у Крајини.

Сљедећег дана отишао је у Рјечицу да обиђе тетку. Изненади се да му одмах по доласку тетки, док је сједио испред куће, приђе један младић, који је могао имати највише двадесет година. Младић се представи:

-Ја сам Савић Горан, звани Гоја. Чујем да тражиш добровољце за ратиште- изговорио је младић, пруживши Ници његов летак.

-Када се то брже прочуло? Само што сам их јуче подијелио-чудио се Ницо.

-Синоћ су ми дали доле у Пакленици.

-Гоја, јеси ли ти пунољетан?

-Јесам.

-Сигурно?

-Сигурно.

-Јеси ли разговарао са родитељима?

-Јесам. Још и прије. Ено, моја кућа је горе при брду- показао је младић у правцу горњег дијеле засеока.

-Гоја, знаш ли да се тамо може погинути? Да можеш бити рањен и остати сакат. Немој да те носим на души.

-Знам ја све. Већ сам ја био на ратишту у Лици, али само на кратко. Дошао исто тако један, оно када је било густо, па молио да се помогне. Ја био док се нису средили. Још један мој колега и ја хтјели смо да идемо, али нисмо знали коме би се обратили, јер стара веза не функционише више. За ово сада са тобом, био би још један младић из Рјечице, али нисам сигуран да би он баш сада ишао. Прекјуче је у Добоју био један из Славоније и исто тражио добровољце. Каже, да је сада тамо јако густо.

-Значи већ си искусан ратник. Гоја, све ће бити сређено. Па добро нам дошао јуначе-изговорио је Ницо, пруживши младићу руку.

Ницо је са Гојом стварно провео пуно заједничких дана.

Врбовање добровољаца Ницо је схватио више него озбиљно. Повратак за Бањалуку потрајао је три дана. Осим што је боравио у доста озренских села обишао је и нека требавска села око Добоја. Навратио је у пуно села у Посавини, све до Босанског Брода. На концу се за Бањалуку вратио преко Теслића и Вучјака. Његови сапутници, као и сами Славонци, такође су били активни, тако да се на зборном мјесту у Бањалуци након неколико дана сакупило преко педесет добровољаца.

Ницо нађе доктора у Бањалуци, у добром расположењу. Ницину понуду да своју обавезу изврши до краја и отпрати га скроз до Србије, доктор је одбио, уз велику захвалност и објашњење- да он иде са једном групом Бањалучана и да се са њима осјећа више него сигурно и како рече:

- Са њима ми не може фалити ни длака из браде.

Људи, који су се затекли у љетњој башти испред хотела Босна, били су више него дирнути проматрајући сцену опраштања између доктора и Нице. Опроштајни загрљај имао је нешто дирљиво у себи - као да су се опраштали отац и син, а и истовремено јако добри дугогодишњи пријатељи, који су претпостављали да се неће дуго или никада више видјети.

*

Ницо се већ био спремио да иде назад у Лику код својих људи, када му приступише три човјека, тражећи да разговарају са њим. Међу њима препозна људе који су дошли из Славоније да врбују добровољце.

-Господине Николићу, ми смо се прије пар дана упознали овдје у хотел Босни. Сјећате ли се?- обратио се Ници један седамдесетогодишњак, пружајући му руку за поздрав.

-Сјећам се, како да не.

-Ми би имали једну молбу за вас- изговорио је човјек, узимајући Ницу под руку и одводећи га мало у страну, те му поче говорити:

-Ви знате да смо ми овамо дошли да скупљамо добровољце и ето скупили смо их релативно доста захваљујући и вама. Стално пристижу и мислим да их сада већ има близу стотине. Тражимо и старјешине за те људе. Мени је речено да би сте ви били погодни да командуете тим људима.

- Ко вам је то рекао?

- Обрен Крњета⁴ из главне команде.

- Сигурни сте да је баш изговорио моје име?

-Сигурно. Јутрос смо телефонски разговарали и када сам га питао куда и како са добровољцима, питао ме је уједно, да ли сам срео др Рашковића и да ли је са њим све у реду. Тако смо дошли и на разговор о вама. Одмах сам се сјетио да смо се већ упознали. Видим да вас и др Рашковић јако цијени. Обрен ми рече, да када вас поново сретнем, ви преузмете команду и све организујете.

-Могу ли ја видјети све добровољце на окупу?

-Може. Сви су на окупу удаљени пар километара од Бањалуке, у Лакташима. Тамо су смјештени. Не знам да ли у хотелу или просторијама бање. Можемо одмах до њих. Кренули су према Лакташима.

Зауставивши се пред хотелом Сан, Ницо се присјети да је ту, са братом појео јако укусан ручак.

Морам се распитати је ли исти кувар. Ако јесте, наручићу ручак иако још нисам гладан-помислио је Ницо у себи.

-За колико можемо скупити све људе на смотре?- питао је Ницо, обративши се својим сапутницима.

-Најдаље, за десет минута сви ће бити овдје- изговорио је човјек који је управо приступио излазећи из хотела.

- Не овдје. Има ли мјеста иза хотела? Нико не мора знати шта се овдје дешава- изговорио је Ницо.

Недуго иза тога, Ницо је стајао пред добровољцима, који су било постројени

⁴ Име и презиме измијењени.

у неколико редова.

-Јунаци, помаже Бог!

Ницо се и сам изненади да је овако поздравио. Било му је то први пута. До сада је на смотри поздрављао са здраво. Међутим, ово сада што је изговорио изненади га. Можда је то и због тога што је ових задњих дана обилазећи села примијетио да су се људи између себе наједном почели поздрављати са, „помаже Бог“, а не као прије, са добар дан и здраво.

- Бог ти помогао- чуо се громогласни одговор.

- Јунаци, јесте ли се сви добровољно пријавили за ратиште?

- Јесмо- зачуло се у један глас.

- Је ли неко присиљен од некога да буде овдје?

- Јесам ја- изговорио је човјек, који иступи за један корак из првог реда строја.

Имао је између шездесет и шездесет пет година. Био је висок и мршав. Стојећи лагано се клатио. Доња усна му је мало висила, а сиједа коса је била јако ријетка и глатко отпозади зачешљана.

Ници се учини да му је лик човјека однекуд познат. Међутим, када га боље загледа одбаци ту мисао.

- Ко вас је присилио да дођете? - изговорио је опрезно Ницо, ипак не очекујући овакав одговор.

- Несаница брате. Несаница- изговорио је човјек са малим, једва примјетним, шеретским осмјехом у десном углу уста.

- Каква несаница? -питао је Ницо, не могавши у први мах да се снађе, као ни сви присутни.

- Права, правцата несаница. Протјераше ми отуд из Славоније сву женину родбину. Њих петносторо дошло нама у двособни стан. Четверо нас спава на брачном кревету. Не можеш се окренути. Идем у борбу. Само их тако могу кући вратити, а бога ми, и да се наспавам. Ето, ноћас сам се баш наспавао овдје, сам у кревету.

Изговоривши све ово човјек је при томе и доста гестикулирао. Код пуно присутних видјело се да се суздржавају да не прсну у смијех.

Ницо примијети на себи да не зна како би требало реаговати на човјекове аргументе. Мало се колебао.

- Немојте ме схватити криво, али ваше године, господине -полако је изговорио Ницо, настојећи да добије на времену.

-Ја сам Симо Драча, пензионисани заставник и имам шездесет двије године. Иначе, сви ме зову надимком, Чкаља.

Настао је урнебесни смијех свих присутних. Човјек је не само личио на популарног глумца Миодрага Петровића, званог Чкаља, него су му геста и мимика били слични.

-За шта сте у војсци били задужени, друже Драча?- изговорио је Ницо, промијенивши своје ословљавање.

-Ја сам стручњак за експлозив, што кажу, минер.

-Ако је тако. Примљени сте. Само под једним условом- изговорио је сада Ницо са благим осмјехом у углу усана.

-Под којим?

-Да ми обучите неколико људи.

-Договорено- изговорио је новопримљени добровољац, вративши се назад у строј.

-Има ли неко међу вама да није слиужио војску?

-Имам ја, јави се један младић.

-Зашто?

-Нисам имао тежину- изговорио је један мршав и висок младић.

-Значи, сада имаш?

-Добро сам три киле. Фалиле су ми двије- изговорио је младић.

-Добро, послвије ћемо видјети шта је ко у војсци био и шта посебно зна од војних вјештина. Међутим, има једна друга ствар. Сви морате проћи кроз војну обуку. Морате научити руковати новијим наоружањем, које је сада у употреби. Морате стећи кондицију.

- Команданте, наме гори под ноктима. Ми у Славонији требамо одмах људе. Не можемо чекати ни секунда- обратио се Ници седамдесетогодишњак, који му је био понудио командно мјесто.

- Не господине. Људе, овакве какви су, сада послати у борбу је неодговорно и било би равно убиству. Колико има од вас да су научили пуцати само из М- 48? - изговорио је Ницо, гледајући колико ће се руку дићи.

- Погледајте, скоро половина. Ти људи не знају руковати садашњим оружјем.

-Колико је од вас у задњих мјесец дана пјешачило одједном, `ајде рецимо осам километара?- било је Ницино даље питање.

Не јави се нико.

- Знате ли шта то значи?

Човјек је гледао у Ницу и није му ништа одговарао.

-То значи да би у првој озбиљној борби пола ових људи било мртво или рањено.

Над таквим људима ја не желим преузети команду. Идите на телефон, позовите Крњету и реците му какво ја имам мишљење о свему. Питајте га уједно гдје ћемо са оволико људи. Шта је са исхраном? Нас је до сада хранило локално становништво- изговорио је сасвим мирно Ницо.

- Друг командант је сасвим у праву. Обука се мора проћи. Макар и скраћена- јавио се најстарији добровољац, обраћајући се онима испред, као и онима иза строја.

-Добро, одох ја до рецепције да покушам добити Обрена - изговорио је старији човјек, удаљавајући се полаганом.

- Да не губимо вријеме друже Чкаља, могу вас тако звати?- изговорио је Ницо, приступајући своје најстаријем добровољцу, ставивши му руку на раме.

- Ви са обуком почињете колико сутра. Одаберите људи колико вам треба да их обучите. Ја вам тамо на лицу мјеста могу дати два до три човјека. На томе пољу смо стварно танки.

- Како стојите са експлозивним средствима, друже комаданте, имате ли залиха? -љубопитљиво ће Чкаља.

-Имамо нешто. Само, проблем је руковање. Тројица нас нешто о томе знамо, али то је за озбиљне ситуације недовољно.

-Прије пар дана је кроз Бањалуку прошла моја бивша касарна. Срео сам моје старе, боље речено, млађе другаре. Уступили су ми доста тога. Мислим да би на један камион стало.

Све се налази у двије викендице.

-Из правца хотела долазио је седамдесетогодишњак говорећи:

- Имао сам срећу. Обрена сам одмах нашао. Каже да поступимо како ви кажете. Само даје вам највише петнаест до двадесет дана. Каже да не може више. Разлог није хтио да каже преко телефона. Каже рећи ће вам када се будете видјели. Обука ће се изводити тамо гдје сте ви сада стационирани. До сутра послвије подне биће обезбјеђено преноћиште и храна. Ми, овдје, обезбјеђујемо превоз. Он ми

рече да и они могу уступити два до три камиона.

-Добро, рачунајте да имате јаден камион мање. Друже Чкаља, колико вам треба да све потоварите у камион?

-Све у свему два сата.

-Добро, за два сата ми полазимо одавдје.

-Има још нешто- обратио се Ницо добровољцима.

-Сви сте сада чули да се мора проћи обука. Обука ће бити кратка, али строга и напорна. Наређења се без поговора морају извршавати. Ко не жели да прође кроз обуку и жели одмах на фронт, нека одмах иступи. Неће бити никаквих пребацивања и љутње.

Из строја почеше да се издвајају младићи, стајући у десну страну од других.

-Добро! Колико сам ја избројао издвојило се деветнаест људи. Колико има људи укупно?-изговорио је Ницо.

-Нешто преко сто тридесет. Тројица су управо дошла- изговорио је човјек, који је регистровао добровољце.

-Значи, скоро деведесет посто је за дисциплину. Одлично. Не може бити боље. Ту се да доста тога направити. Издвојите ми списак оних, који ће да иду са нама. Ја ћу још данас кренути да видим како су обезбијеђени спавање и исхрана. Видимо се сутра. Петре, ти остајеш овдје. Организуј сав превоз. Да би стигао на вријеме крени сутра, најдаље до десет сати прије подне.

Прије него што је кренуо Ници приступи седамдесетогодишњак да се са њим поздрави и да му се захвали.

- Господине Николићу, знате шта ми је за вас рекао др Рашковић?

- Не знам.

- Каже, да му је један пуковник вас препоручио, јер да сте по педантности и дисциплини као бивши пруски официр, али да је душа остала наша. Сада сам се увјерио да је тако.

Истог дана, предвече, Ницо се вратио у своју јединицу. Долазећи примјетио је како се из два камиона у дворишту школе истоварају контејнери. Прво је свратио код Миле. Нађе га како у дворишту прави тријешће за потпалу.

-Миле, зар си већ почео да ложиш? Рано је.

-Није Ницо. Ово је Лика. Октобар је почео, данас имамо већ девети. Ма није разлог само да се угријемо, него имамо госта који је пожелио палачинке. Жена рече да их најрадије пече на шпорету. Знаш да и струје немамо. Бога ми када се заложи лијепо годи. Ево, сада имамо и другог госта. Ницо јеси ли гладан? Хоћеш ли да поједеш нешто?

-Хвала ти Миле. Ја сада из Лакташа. Тамо сам покасно боговски ручао.

-Добро, али палачинци ти се неће потући са тим твојим боговским ручком.

-Па, не би смјели, а ко ти је тај гост?

-Обрен Крњета. Ту је негдје. Довезао је неке контејнере за становање, па сада надгледа како и гдје се постављају. Сада ће он доћи. Идемо у кућу. Хајде да попијемо по једну.

- Одох ја на кратко до мојих у школу, па ме ето назад. Свакако морам са Обреном разговарати.

- Цаба ћеш ићи. Тамо је само један стражар. Сви су на вјежби заједно са дјевојкама. Ето њих по мраку. Дан се ипак скратио.

Ускоро се зачуло пуцкетање ватре у пространој кухињи. Милина жена спретно је мијесила смјесу за палачинке. Зачу се и цвркул врућег уља при додиру са смјесом. По кухињи се рашири пријатни карактеристични мирис свјежих палачинки.

-Господине Николићу, бирајте: са пекмезом, кајмаком или орасима. Ја волим

са маком, а још више са сладоледом. Мака сада нигдје да се нађе, а када ће се опет моћи укључити фрижидер, ко то зна- изговорила је домаћица стављајући пред Ницу топле палачинке.

- Ја бих чекао да Обрен дође, па да скупа.

- Не, не. Палачинци се једу врући. Када дође Обрен, он ће исто добити вруће- изговорила је домаћица, стављајући палачинке пред Ницу.

- Па када сте толико навалили. Кажу није тешко жабу у воду натјерати, а и мене да једем палачинке. Ау, свака част госпођо. Ови палачинци говоре шест језика. Баш вам хвала. Храна за богове. Морам и Обрена похвалити да се сјетио да овако нешто пожели- изговорио је Ницо пуних уста.

- Ми о вуку, а вук на врата- изговорио је Миле, чувши куцање и отворивши врата.

Госту се нарочито обрадова домаћица.

- Обрене сједи и једи. Сада ћу ја и другу туру да испечем. Сада има да се једе. Молим вас да док сам ја ту, не причајте о рату и политици. Не могу то више слушати. Када ја одем, причајте колико хоћете.

Жеља домаћице се поштовала до краја. Разговор се наставио уз палачинке, али тема је била, око кухиње и добрих јела. Ницо је поново похвалио кухињу у хотелу Сан у Лакташима.

Након поспремања кухиње, домаћица се опрости од својих гостију.

- Обрене, ја нисам вјеровао да ће ово са смјештајем овако брзо ићи, па сам пожурио, да будем на лицу мјеста. Свака вам част.

- Хеј, вас двојица. Видим да се ви персирате. Нема тога међу браћом по оружју. Дедер сваки чашу у руку и да сте ми одсада на ти- наредбеним гласом обрати се Миле својим саговорницима, дајући сваком по чашицу ракије у руке.

- Ја немам ништа против- скоро у глас изговорише и Обрад и Ницо. Тројица пријатеља принесоше чашице устима и испише у знак сагласности.

- Ницо, ја сам јуче разговарајући телефоном обећао моме саговорнику да ћу ти нешто саопштити у четири ока- наглашено је изговорио Обрен, гледајући у Ницу.

- Да, знам.

- Ево, ја сам се обавезао да са смјештајем и кухињом неће ништа недостајати. Сутра, најдаље до десет сати, све ће бити спремно. Око подне ће бити топао ручак. Људи ће имати пристојан смјештај. Ено, видио си контејнере. Неки добровољци ће бити смјештени у бараци на почетку насеља. Неки у дому културе. Нису сви на истом мјесту, али смјештај је ту.

Оно што нисам могао да изговорим преко телефона је да се бојим, да се ту дуго нећете моћи задржавати. Ја сам имао мало проблема у главном штабу, да људи уопште прођу обуку. О чему се ради? Имамо сигурне податке од наших обавјештајаца да се припрема велика офанзива и то највјероватније на Западну Славонију. За сада, концентришу велике снаге око Грубишина поља и Дарувара. Хоће ли баш ту напасти не зна се, јер и у источној Славонији има неких прегруписавања. Можда нас само заваравaju. Наоружани су до зуба. Тенкова и артиљерије имају у изобиљу.

- Какве су процјене, када би могло доћи до напада?- радознао је Миле.

- Тешко је рећи. Још довлаче снаге. Мислим да и они сами још немају тачан датум. Међутим, наше су процјене да би то могло бити најраније крајем овог мјесеца, али најдаље до петнаестог новембра.

- Значи нема никаквог губљења времена. Мора се одмах почети радити- више за себе изговорио је Ницо.

- Тако је Ницо. Можеш очекивати сваког момента да мораш кренути.

Оставићу ти довољно камиона за превоз и још нешто. Један цип можеш задржати.

Још исто вече Ницо је окупио своје људе и саопштио им да су они од сутра уједно, десетари и инструктори. Од прекосутра ујутро, прије подне је прво теоријска, а иза тога одмах слиједи практична обука на оружју. Свако послје подне је марш под пуном ратном спремом. Ви, као десетари морате такође бити под пуном ратном спремом, да се новајлије могу угледати на вас. Рута марша ће се сваког идућег дана повећавати за по један километар.

-Него момци, да не би и наши нови другари стицали иста болна искуства као што смо их стицали ми, молим вас, да код сваког посебно контролишете обућу. Знате на шта мислим. Сви смо већ искусили- изговорио је Ницо, присјећајући се сликова на стопалима својих ногу. Никоме их није показивао, јер му је било неугодно пред другима. Ипак, све се открило, јер су то имали и други. Један војни трупни љекар их је упутио како да то убудуће спријече.

Све је протекло по плану. Већ сљедећи дан по доласку добровољаца почела је обука.

-Па момци, јесте ли се уморили? питао је Ницо добровољце, првог дана по повратку са марша.

-Нисмо- био је гласан одговор.

-Ма сигурно. Шта је то у једном правцу три километра. Хоћемо ли сутра мало повећати раздаљину? Рецимо за километар.

-Хоћемо- био је гласан одговор.

Већ је био десети дан обуке. Јуче је изведено и прво бојево гађање. Резултат није био задовољавајући, али ни толико лош. Ницо је примјећивао и умор код младића. Гунђања још није било, али неки младићи су били на граници снаге- видјело се то. Данас је био на реду марш од укупно 24 километра. Сам се питао да не претјерује са темпом обуке и да људима да данас одмор, бар послје подне, јер је била уједно и недјеља. Међутим, стално му је било на уму и Обреново упозорење, да се нема пуно времена и да сваки час може бити издата наредба за покрет. У тој дилеми коју одлуку да донесе, помогао му је један сусрет,

-Команданте, ево вани је један свештеник. Хоће да разговара са вама- обратио му се један од новоприспјелих добровољаца.

-Нека уђе.

У просторију уђе можда шездесетогодишњак средње висине у дугачкој црној мантији. Имао је уредно уско подрезану бијелу браду.

-Помаже вам Бог команданте. Ја сам отац Саво- изговорио је свештеник, пружајући Ници руку.

- Бог помаже, којим добром оче?- радознано ће Ницо, показујући свештенику столицу да сједне.

-Ја сам ваш нови духовник. Није вам јављено да ћу доћи, јер није било сигурно да ћу моћи, баш данас. Ипак сам нашао времена па сам ето сада ту. Ја сам ето као летећи свештеник. Мало нас је, па не можемо свугдје и на вријеме стићи.

Ницо је био нешто чуо да у задње вријеме свештеници дјелују код неких устаничких јединица. Чак, када је био у Бањалуци чуо је о томе и једну дискусију за сусједним столом у ресторану хотела Босне. Примјетио је да су официри ЈНА при тој дискусији били збуњени и нису знали како би на све реаговали. Тако је и Ницо сада био изненађен, али не и збуњен свештениковим доласком.

-Па добро нам дошли оче Саво! Чиме вам могу изаћи у сусрет или помоћи?

-У, то ми се свиђа команданте, „чиме могу изаћи у сусрет, или помоћи“. Чим човјек човјеку излази у сусрет Бог то види и сам помаже. То је тако. Е, а сада конкретно. Чујем да сте скоро завршили са ручком. Пошто је данас света недјеља значи да је сву посвећујемо драгом Богу. Прво ћемо одржати службу божију.

Можда неко има неку невољу на души, па би хтио прозборити са свештеником својим.

-Добро оче. Момке ћемо брзо скупити, само имамо мали проблем.

-Проблем, а који?

-Мала је мјесна црквица оче. Пуно је људи. Када мјештани виде да сте дошли, доћи ће и они. Не могу сви стати.

-О, команданте, како може пуно људи на служби божијој бити проблем. То нека вас не брине. Може служба божија бити и пред црквом. Баш лијепо. Само имам ја за данас и једно изненађење за вас. Водим и два музичара са собом. Након службе нека народ мало у колу заигра. Добро команданте, од сада тачно за један сат почиње служба божија. Звоно ће се огласити десет минута раније- изговорио је свештеник, уставши и упутивши се према излазу.

Тако је Ницина дилема, да ли да тај дан изводи људе на марш била ријешена.

По свештениковом одласку, Ницо издаде кратко наредбу за збор десетара. Издао је кратко и јасну наредбу за окупљање свих добровољаца, али без војне опреме.

Тачно у тринаест сати и педесет минута да су сви окупљени у порти цркве.

-Зар нећемо данас на маршовску вјежбу као и до сада? - питао је Петар Ницу.

-Нећемо. Данас је служба божија, дошао нам свештеник- кратко је одговорио Ницо.

-`Ајде, хвала ти Боже и Мајко божија- изговорио је Петар крстећи се.

Ницу су наједном почеле да окупљају исте оне мисли, када је био са братом у маглајској цркви. Вјерује ли он у бога, или не вјерује. Поново је осјетио неки страх од тих мисли.

Међутим, сада је наједном имао страх од нечег другог. Када је био задњи пута у Бањалуци договарао се пред доктором, ко и како ће га чувати док је он у сали на састанку.

-Господине Николићу, већ сам вам рекао, немате толико потребе да ме овдје чувате. Ево црква је преко пута, чујете црквена звона. Зову на литургију. Идите у цркву са својим људима и помолите се и за вас и за мене. Мени је жао што ја не могу.

Тако је Ницо оставио само једног човјека са доктором, а он се са осталима упутио у цркву преко пута хотела.

Приликом службе уочио је да је мало људи знало вјеровање. Само их је неколико јасно и гласно понављало за свештеником цијелу молитву. Тако је било и са њим. Ћутао је.

Када је дошао ред да се изговара оченаш, ту се већ охрабрио и почео са осталима да изговара молитву. Међутим, он је почео да изговара- да буде воља Твоја- док су други изговарали- да дође Царство Твоје. Тако ни сада није знао шта треба прво да се изговори. Настављајући даље исто није знао, да ли треба прво рећи, на небу, или на земљи.

Ово му је наједном било важно. Хтио је да он као командант са својим гласом јасно предводи добровољце при изговарању. Ухвати га мала паника. На концу, ту је био и Петар. Петар је знао, не само вјеровање напамет, него је за сваку прилику увијек знао изговорити посебну молитву.

Брзо се упутио Милиној кући. Хтио је да му Мило помогне.

Мило га пажљиво саслуша, па онда прсну у смијех.

-Е Ницо, ти си нашао цркву у којој ћеш се Богу молити. Ти дошао мени, Титовом официру, да га питаш, како се изговара Оченаш- изговорио је Миле са још

више смијеха.

Међутим убрзо се уозбиљи и мирним гласом рече:

-То ти сигурно зна моја жена, али она сада није ту. Оди ти код наше учитељице. Она ти то сигурно зна. Знам да је прије неколико година имала проблема са школским властима зато што је ишла у цркву.

Недуго пред почетак литургије, из учитељичине куће, изашли су Ницо и учитељица. Ишли су напоредо крећући се према цркви. Учитељица се дискретно смијуљила гледајући у Ницу како је у обје руке сакрио мали молитвеник што му га је управо поклонила. Ницо је једва чујно изговарао оченаш, повремено отварајући руке и провјеравајући да ли је текст правилно изговорио.

Тај недјељни дан је брзо прошао. Почело се смркавати. Ницо осјети колико им је овај мали предак био потребан. Осјетио је захвалност према свештенику.

Прошло је још пет дана напорних вјежби. Наједном је и код људства завладала нека атмосфера сигурности. Добровољци су осјетили како наједном имају снаге да са лакоћом ураде и најтежи задатак. Тек након двадесетог километра марша почињали су да осјећају умор, али су исто осјећали да имају још доста снаге.

За сутра је било предвиђено друго бојево гађање.

Гађање на импровизованом стрелишту је било у пуном јеку када се појави Обрен Крњета са још два релативно старија човјека у маскирним униформама и једним официром ЈНА. Почели су да посматрају гађење ништа не говорећи, јер су се свему помало чудили.

-Јеси ли ти икад видио овакво бојево гађање? - питао је из Обренове пратње један униформисани, другога.

-Не, нисам.

За цијело вријеме гађања добровољци нису имали ни једног секунда одмора. Док су једни гађали, други су под пуном ратном спремом ходали или трчали у великим круговим. Тек када би једна група завршила гађање долазила је слједећа и из пуног покрета почела да пуца по метама.

Након завршеног гађања и сабирања резултата Ницо наглас, као за себе промрмља- у односу на прво гађање, више него добро, али све у свему, могло би још боље.

-Ницо, па шта хоћеш више? - након само петнаест дана вјежби, ево моји савјетници кажу да је то више него добар резултат. Ни сами не вјерују да ти се људи овако сигурно крећу и држе, за тако кратко вријеме.

-Шта кажете, петнаест дана вјежбе - те приче за малу дјецу причајте ви неком другом- био је коментар официра ЈНА који је уједно одмахнуо руком у знак још већег невјеровања.

-Ницо, дошли смо да ти кажемо да је дошло вријеме за покрет. Буди сваког момента спреман. Како ствари сада стоје у слједећих четрдесет осам сати наредба за покрет неће бити издата, али ти буди спреман као да ће то бити сутра.

-Добро Обрене. Значи могу са припремама почети сутра. Као што видиш, људи су ми сада више него уморни.

-Ницо, нема проблема. Сједница главног штаба је тек у понедјељак. Ситуација на фронту за сада је таква, да се ништа не очекује слједећих четири дана. Најновији обавјештајни подаци ће се разматрати на сједници штаба. Зато мислим да можеш бити миран наредних четрдесет осам сати.

-Добро. Сутра прије подне сво наоружање са муницијом биће натоварено на камионе. Резервоари горива су ионако увијек пуни. Ако стигне наредба најдаље у року од пола сата ми смо већ у покрету.

Сутрадан, прије подне, осванула је недјеља. Није прошло ни два сата, а камиони су били без икакве журбе прописно натоварени. Ницо је провјерио рад

мотора и долио уље. Резервни дијелови за камионе су такође били натоварени. Услиједила је још прописна камуфлажа.

Тачно у заказано вријеме, нешто прије ручка, појавио се и свештеник Саво са својим музикантима. Овај пут служба божија је била посјећенија него прошле недјеље. На служби је била и чета дјевојака, које су дошле пред цркву такође уредно постројене.

Овај пут Ницо је Оченаш изговарао више него сигурно. Чак је и код Вјеровања само неколико пута по неку ријеч знао да испусти.

Освануо је и понедјељак. Слиједила је генерална инспекција оружја и још једно чишћење. Ницо није хтио да се удаљава далеко од мјеста, очекујући да би ипак сваки час могла стићи наредба за покрет.

Осјећала се нервоза очекивања. За сљедећи дан није имао ништа конкретно да запосли људе, аки се ипак присјети. У нервози да се што боље научи руковати разним оружјима и да се што боље стекне кондиција заборавио је људима показати основно из одбране, а то је укопавање. Одлично, помислио је, сутрашњи дан је спасен.

Сљедећег дана, након показане и практичне вјежбе укопавања, слиједио је ручак који су сви у сласт појели, јер су били стварно уморни. Пошто је и сам копао ров Ницо осјети потребу да мало прилегне, што је и учинио. Скинуо је чизме и онако у униформи одмах заспао. Почео је да сања. Као он са братом Бором на Озрену, горе на Околиштима. Ту је и бик Шибоња, који хоће да нападне Бору. Боро не бој га се, викао је Ницо, иди овдје код мене. Не може ти онда ништа.

Па, Ницо, не могу ја летјети као ти. Како ћу?

Тек сада Ницо видје, да он није он, него да је једна велика птица која има оштре канце на ногама. Прије него што је Шибоња натакао Бору на рогове, он се устреми на њега, заривајући му оштре канце у врат и кљуцајући га међу рогове. Шибоња се зауставио и покушао да отресе Ницу са врата. У том моменту осјетио је снажно дрмање свога рамена и глас:

- Команданте, команданте! Телефон из главног штаба. Кажу да је хитно!- изговарао је дежурни добровољац.

Преко телефона Ницо препозна Обренов глас.

-Ницо, ево дошло је вријеме. Покрет! У сусрет вам иду већ два човјека, који ће вам рећи руту кретања.

До сада су биле само вјежбе. Ово је права узбуна, помисли Ницо у себи. Огласише се пиштаљке. Ницо погледа на сат.

Тачно двадесет и четири минута од знака узбуне први камиони су били у покрету. Сви мјештани су изашли из кућа. Пролазећи поред МиLINE и учитељичине куће, Ницо их обоје угледа пред МиЛИНОМ кућом. На њихово махање принесе десну руку шљему и прописно војнички отпоздрави. Видје како Мило даје учитељици флашу у руку. Она потрча у сусрет возилу, носећи у другој руци платнену врећу.

-Ово је од мене, а ово је од Миле- изговори ичителица, лагано трчећи поред ципа. Ници се у руци нађоше пуна флаша и потешка платнена врећа.

Нека је са срећом!- био је учитељичин поздрав.

На изласку из насеља, уредно постројене дјевојке у пуној ратној спреми су поздравом по свим војним прописима, испратиле своје мушке колеге.

Вожња до ратишта је протекла без икаквих проблема, кад нешто прије пола ноћи настаде застој. Након краћег задржавања стигоше на једну раскрсницу, гдје су били упитани ко су и одакле долазе. Један од водича, који су били из главне команде, показа папир који је имао код себе. Редари на раскрсници дуго су гледали у неке своје папире, одлазили и враћали се, те на концу рекли:

-Продужите право. Ево наш човјек ће вам показати гдје су ваши положаји. Негдје одмах иза пола ноћи стигли су на положаје, који су им одређени.

Била је још дубока ноћ.

-Ево, ово су ваши положаји. Ширина је око један километар. Ево, овдје вам је карта. Непријатељ вам је у овом правцу, око један и по до два километра удаљен. Заузмите положаје, ја морам даље- изговорио је водич и отишао.

-Ницо, јесу ли ти се привикле очи на таму?- питао је Чкаља Ницу, наднесен над картом коју је распростро на хауби ципа и освјетљавајући је малом цепном лампом.

-Мислим да јесу, зашто?

-Видиш ли тамо онај ред дрвећа што иде према тамо у даљину?

-Видим.

-Е, тога нема на овој карти. То је највјероватније нека ријека. Овдје, гдје смо ми, требало би бити брдо. Међутим, од брда нема ни трага, нема ни ознаке шуме гдје се сада налазимо.

Даде нам погрешну карту. Већ је отишао Бог те питао куда.

- Ништа, чега нема без тога се мора- био је Ницин коментар, након разгледања освјетљене карте.

-Ницо! Де дођи мало у страну- изговорио је Мишо, прилазећи му.

-Шта је Мишо, што си толико тих?

-Нема нам пола људства ни свог наоружања.

-Како нема, не разумијем.

- Знаш када смо изашли на ону задњу раскрсницу гдје је војна полиција регулисала саобраћај? Онде су нас изненада пресјекли, да би пропустили другу колону. Ја сам једно вријеме чекао, па када сам се уплашио да ћу са вама изгубити контакт наставио сам полако. Још их нема.

-Узми цип и брзо вози назад. Чекај да из њега истоваримо сво наоружање.

-Ницо, што Мишо са журбом оде назад, има ли проблема?- питао је Петар.

-Ако су ти се очи добро привикле на таму, погледај колико камиона имамо.

Пресјекли нас на оној раскрсници и сада их нема. Сада морамо чекати да се Мишо врати.

Није прошло дуго времена, а врати се Мишо ципом.

Ницо, нашима нема ни трага ни гласа. Био сам на раскрсници. Сада је тамо мирно. Била двојица, која ама баш ништа нису могла да ми кажу. Тек када сам се разљутио и почео да вичем отишла су до једног аута и пробудила једног. Овај, када сам му све објаснио, сјетио се. Рече ми да је наш распоред надесно од оне раскрснице, пар километара даље и да је он, колико се сјећа, тамо и упутио наше људе. Сјећа се да нису имали никакав докуменат. По имену команданта упутио их је на положај, који је код њега био записан у једну књигу. Топографске карте положаја исто није било. Питао ме, да ли је овај наш положај овдје дуплиран са још неком јединицом. Када сам му рекао да није, поручио је- да останемо гдје смо и да ће он то сутра ујутро све разјаснити.

-Нека збрка. Ја сада не знам шта и колико имамо од муниције и наоружања. Шта је код њих, а шта је код нас. Ионако је ноћ. Мишо постави у оном правцу истурене страже. Идемо бар мало да приспавамо. Видјећемо сутра ујутро- био је Ницин коментар за настале проблеме.

Почело је свањивати. Добровољци су се почели будити. Пробуди се и Ницо. Крај њега је стајао Чкаља и јео јабуку.

-Добро јутро Ницо. Јеси ли се наспавао? Хоћеш једну јабуку?

-Добро јутро Чкаља. Ти већ будан?

-Ја већ дуго будан. Што си старији, све се краће спава.

Него, направио сам контролу, шта имамо, а шта је отишло са другом групом.
-Па?

-Ми имамо више хране, а они муниције и наоружања. Само не стојимо ни ми баш лоше. Додуше све што је мало већег калибра код њих је. Имамо доста зоља, али је мали калибар. Ипак смо добро распоредили при укрцавању да не буде све на једном мјесту. Главнина мојег оружја је најалост код њих. Ипак, на тако нешто човјек не може ни у сну рачунати. Пресјекли нам колону. Је ли се ко јављао из команде да се ово све разјасни са нама?

-Није нико. Шта мислиш да оде један од нас двојице да покуша разјаснити?

-Немој, ако је онај рекао да ће ујутро средити, чекаћемо још. Још није право ни свануло. Је ли се слажеш да ми прво пошаљемо људе у извиђање, поготову тамо према непријатељу? Да видимо уједно и коју ширину држимо. Ову карту можемо заборавити. Онда ћемо одлучити шта ћемо. Је ли се слажеш Чкаља?

-Разумије се. Него, био сам и код оног реда дрвећа тамо. То је једна мало већа рјечица, како смо синоћ и претпостављали.

Извиђачи су се брзо разишли.

Извиђачи, који су послати на десну страну, убрзо су се вратили и рекли да је њихов терен до те ријеке, а то је неких триста метара.

Вратили су се и извиђачи са лијеве стране. Они извијестише да је њихов терен до краја шуме, која се налази са њихове лијеве стране, око петсто метара. Један дио шуме са њихове лијеве стране се као језик испружио према напријед у правцу непријатеља. Фронтално, пред њима је била једна велика ливада. Та ливада се на једном мјесту сужавала тамо гдје је ријека правила окуку. Ту се и језичак шуме такође завршава, тако да је ливада на том мјесту била сужена на неких двјеста метара. Поново се ширила према напријед. Видјело се да ове године није кошена, вјероватно због ратних дејстава.

Вратише се и извиђачи са фронталног дијела положаја.

-Па, Мишо, какве нам ти вијести доносиш?

-Видите ли у даљини она два усамљена дрвета? Ено, на оно лијево сам се попео и осматрао.

Тамо гдје ријека прави ону кривину, тамо иза је један мост. Не види се од оних топола. Пут, који иде на тај мост долази отуд, како ми сада фронтално гледамо тј. са запада и скреће на другу страну ријеке, десно гледајући одавдје, на сјевер. Тамо, у даљини идући тим путем је једно село. Ту је непријатељ. Видио сам и тенкове у селу. Два су камуфлирана лишћем, док један није. Овај један се кретао. Значи, могло би их бити још. По кретању људства између кућа, рекло би се да их има доста. Још нешто, ако би напали овамо, морају само преко моста. Нисам примијетио да мост чувају. Једино ми је објашњење за то да смо стварно тихо заузели положаје и да нас још нису ни примијетили или су дошли послије нас. Право и лијево од врха оне шуме су вода и шаш. Ту тенк не може ићи. Друга страна ријеке, према нама је исто мочварна и мислим да тамо тенк исто не може. На оба мјеста могу само пјешадијом- завршио је Мишо своје излагање.

-Чкаља, може ли тенк кроз ову шуму што је испред нас? - питао је Ницо, показујући на језичак шуме.

-Може, али не далеко. Видиш колко су дебели храстови? Кроз ову, гдје смо ми, може без проблема. Све би пред собом рушио као од шале, а осим тога видиш колико је ријетка-изговорио је Чкаља, окрећући се да би још једном иза себе погледао шуму.

-Значи Мишо, кажеш, тамо иза шуме је мочвара. Ако хоће пробити линије морају само овуда- замишљено је изговорио Ницо.

-Ја сам Ницо ову рјечицу јутрос професионално посматрао. Ако су јој обале

исте код моста, као ове овдје у нашој близини, тенк је може прећи али требаће му багер да мало прије тога изравна. Ако немају багер лопатама им требају дан и ноћ, и то само ако не би били под ватром. Нема нам друге, него да онај мост... Чкаља није успио до краја да каже своју мисао када се зачу фијук гранате, која је одмах и експлодирала доста далеко иза њиховог положаја. Зачуле су се још појединачне експлозије лијево и десно, као и иза њиховог положаја.

-Испробавају нам нерве. Нега Ницо, идем ја онај мост срушити- изговорио је Чкаља и дао знак својим минерима да иду за њим.

-Ницо, пошаљи ми снајпер на оно дрво одакле је Мишо проматрао, нека ме штити-изговорио је Чкаља, удаљавајући се са својим људима.

-Мишо сазови десетаре!

-Момци, јесте ли све тачно погледали шта имамо од оружја и оруђа? Колико имамо крамова и правих лопата? - било је прво Ницино питање.

-Само четири крампа и лопате, али зато имамо двије моторне пиле. Ево, фала богу има шуме. Са ове двије пиле можемо направити скоро као да имамо прави багер- одговорио је Петар, који се до сада није упуштао у дискусију.

-Добро. Тројица са пилом нека одмах оду тамо гдје је окука оне ријеке. Оданде ћете моћи видјети један мост. Направите чврст заклон на мјесту одакле ћете најбоље видјети тај мост. Понесите један МГ. Мост ће ускоро бити уништен. Прво штитите минере, а послвије их морате спријечити да форсирају ријек када се мост сруши. Један нека одмах врати пилу овамо. Важно је само да их што дуже задржимо на мосту, а уједно се не могу приближити нашим положајима дуж ријеке.

Друга пила иде у онај језичак шуме. На врху шуме направите, по вашој процјени колико треба заклона, тако да пјешаци не могу кроз ону мочвару проћи иза леђа. На нашој страни ријеке направите уздужно три утврђења. Ако прођу са пјешадијом једно, неће друго или треће. Ма направите их што више да се може мијењати положај. Ако тенк открије положај, наши балвани неће баш пуно помоћи. Дрвеће сијеците тако да пањеви буду високи да и даље остану као баријера за тенк, ако би покушали ићи кроз шуму. Још нешто, ставите балване и одозго да се заштитите од минобацачких мина. Овдје, гдје се налазимо почињемо одмах са копањем ровова. Ископаћемо колико можемо. Послије ћемо наставити са пилама и овдје- изговорио је Ницо и прихватио се крампа.

Бацачко гранатирање се нешто прориједило. Одговора на гранатирање није било. Као по договору, нико није откривао свој положај.

Убрзо се зачу јаукање моторних пила, као и потмули шум пада пререзаног дрвета.

-Ницо, нисмо дали људима још ништа да једу- јавио се један од десетара.

-Јест, богами. Ја на то заборавио. Иди са куварима среди то. Побрини се да храна буде однесена и онима напријед што раде утврде- изговорио је Ницо и наставио да копа.

Прошло је нешто више од сат времена, када се иза окуке ријеке зачу страховита експлозија. Дуже се и облак прашине.

Недуго иза тога појави се Чкаља са својим минерима. Чуше се и аплаузи и честитања. Ницо и Мишо такође приђоше Чкаљи пружајући му руку да честитају.

-Полако, полако. Не честитајте мени, него овдје момцима. Ово им је био минерски испит. Јест да је мало дуже трајало, али ено мостић кваси ли дупенце, кваси.

Није ми само јасно зашто нису штитили тај мост- мало потише изговорио је Чкаља.

Пиле су радиле неуморно. Заклони су све више и више добивали свој коначни облик. Умор се видио на свима. Ницо је отишао и потражио куваре распитујући се како могу људима приредити посебно јак ручак. Знао је да само добра храна може

људима вратити снагу. Настала је пауза за ручак.

Наједном се истовремено зачуше рафалне паљбе из МГ-а са десне стране њихових положаја, као и из утврде коју су сами направили на окуци ријеке. Сви су видјели куда меци фијучу, али нису могли видјети на шта отварају ватру.

-Чврљо!- тако је назвао Чкаља свога помоћника.

-Брзо на ону дебелу букву. Погледај одозго на шта отварају ватру.

Вижљави младић се спретно попе до испод врха букве.

-Шта видиш!?- нестрпљиво ће Чкаља.

-Видим срушени мост и око њега војнике који се управо повлаче. Ови наши преко ријеке их јасно виде и доста прецизно гађају- изговорио је младић, гледајући и даље кроз двоглед.

Тешки МГ се још два пута огласио.

-Ницо, идем ја потражити наша експлозивна средства. Ми имамо само двије противтенковске мине. То је мало. Шта ако они навале овуда? Они тај мост могу ако хоће поново премостити. Није он дугачак. Довољно је да преко олупине ставе неколико балвана и одозго заспу пијеском. Ми немамо ни једно артиљеријско оружје да им се супроставимо да то ураде. Ни наше комшије са лијеве и десне стране немају тешко наоружање. Долази ноћ. Довољан им је један тенк булдожер и да то зачас направе. Још нешто Ницо. Не знам да ли си ти размишљао, али ја јесам. Ми смо добили сасвим другу карту за наш терен. Карта је сигурно била добра, али наш распоред није добар. Ми смо овдје нечијом грешком. Наши су морали знати да ови тамо имају тенкове и да је овдје требало поставити друга одбрамбена средства. Она три тенка што смо видјели су довољна да нас самељу. Ето, као за инат, не ради нам ни телефон- била је Чкаљина јадиковка.

-Ено ти џип и вози. Види шта је и са радио станицом, а не само са телефоном. Потражи Обрена. Објасни му ствар. Он ће сигурно све средити што је у његовој моћи. Ја сумњам да ће нам сада вратити наше људе. Сигурно држе неке положаје као и ми ове овдје.

Рад на утврђењу положаја се настављао. Увелико је и поподне. Вратио се и Чкаља.

- Чкаља, видим да нешто ниси баш расположен. Какве нам вијести доносиш?

- Скоро па никакве. Све наше резерве муниције су раздијељене. Ови други једва су наоружани, па не можеш ништа ни рећи. Успио сам само паштете донијети назад. За њих нико није био заинтересован. Иначе, наши момци морају остати тамо. Уствари, то је требало да буде наш положај. Наши момци су једини који су се прописно укопали. Други видјели од њих, па и они као бојаги нешто чепркају по земљи. Има нешто друго. То је опет да човјек не вјерује. Има и једна јединица ЈНА. Објасним пуковнику, команданту нашу ситуацију, а он ми рече да прима наређења само из више команде. Он као има већ постављене задатке. Окрене се и оде. Послије ми један официр рече да баш сви официри нису прихватили да и они морају у борбу. Са радио станицом се можемо опростити, а чврсто су обећали да ће бити преиспитане телефонске линије. Обрен ми је за пар минута измакао. Тако да вијести нису добре. Ипак има једна. Срео сам старог другара, артиљерца. Објаснио сам му ситуацију. Молио сам га бар за једно топче. Обећао је да ће се побринути. Знао га од прије, када нешто обећа, то и изврши. Него, Ницо, има још нешто, скоро је за невјероват`. Оно село тамо иза што га ми од дрвећа крај ријеке не можемо видјети је село мога пунца и пунице. Кроз двоглед сам им видио и кућу, као на длану. Нажалост изгорјела је. Остали су само зидови.

Ову задњу реченицу Чкаља је изговорио са посебном тугом у гласу.

-Чкаља стварно ми је жао због села и куће. Не знам шта би ти могао друго рећи. Него, једна молба. Ти имаш више искуства. Како смо ми ове наше утврде

направили? Ја сам само из књига што сам их прочитао, покушао ето да нешто направим. Ово овдје је као наша командна земуница.

-Ницо, више него одлично. Граничници добро укупани. Ред балвана напријед, ред позади. Између земља. Једино, могло би још као додатно осигурање да се на фронтални зид поставе косо стабла, тако да граната код директног поготка експлодира прије, а може чак и да само клизне на горе и не експлодира. Још нешто Ницо. Ако нас ови нападну са тенковима ми немамо такорећи ништа.

- Зар не мислиш да би могли појачати са још једним зидом? Видиш колико смо тога нарезали.

-Свакако, свакако Ницо. Што више, то боље. Ипак, не дај боже директног поготка тенковске гранате.

-Чкаља, нешто би те замолио. Ти са својом сиједом косом дјелујеш некако очински, ауторитативно. Погледај како су се момци утврдили и наложи им да поправе, ако мислиш да нешто није добро. Види како су се сами камуфлирали.

- Помаже вам Бог! Бог вас благословио! Нека је драги Бог са вама- јунаци моји!

Ницо и Чкаља се окренуше и угледаше пред собом свештеника Саву, који их је већ у међувремену прскао босиљком намоченим у свету водицу.

-Ево, ја обилазим своје јунаке. Нека нам драги Бог свима буде на помоћи!

У том моменту зачу се фијук гранате. Ницо и Чкаља инстинктивно зграбише свештеника и увукоше га код себе, дубље у заклон. Педесет метара даље, зачу се страшна експлозија.

-Види ђавола шта раде. Ја мислио да вас све скупим на једно мјесто и благословим. Не дају ђаволи- изговорио је свештеник обазирући се око себе.

- Када рекосте да обилазите оче Саво, да нисте можда случајно срели Обрена Крњету из главног штаба? Не можемо га пронаћи. Не ради нам телефон, а радиостаница неком грешком није код нас- љубопитљиво ће Ницо, помишљајући- ајде да питам и свештеника.

-Јесам, малоприје сам га срео.

-Знате ли куда је отишао? У ком правцу?- више него узбуђено је питао Чкаља, ухвативши свештеника за надлактицу.

-Па прије пола сата сам знао. Једино, ако се није предомислио па отишао на другу страну.

-Морамо одмах за њим- наставио је Чкаља.

-Чкаља, сам знаш да ни ти, а ни ја, не можемо више напуштати ово мјесто. Ако отац Саво зна, замолићемо њега да он то учини за нас.

Оче Саво. Само укратко да схватите колико је то важно. Неком грешком ми смо распоређени на ово мјесто. Пред нама су тенкови, а ми немамо артиљерију. Овдје би требала бити једна артиљеријска јединица. Ми нисмо одговарајуће наоружани, а и располовљени смо и људством. Ја би за Обрена написао једно писмо, па да му га однесете- завршио је своје излагање Ницо.

-Ако је божија воља дјецо да помогнем- помоћи ћу. Пиши синко. Ако не можемо одржати молитву, може и овако- изговорио је отац Саво, излазећи из заклона изговарајући молитву и пршћући водицу на све четири стране око себе.

Ницино писмо се убрзо нашло на путу до свога адресара.

Минобацачка ватра у поподневне сате била је све рјеђа и рјеђа, док није престала. Међутим, убрзо се зачу топовска паљба. Прво са десне, па онда и са лијеве стране положаја. Са десне стране грмљавина је била све јача и ближа. Сада је била сасвим близу. Није престајала ни једног момента, него се чак и појачавала. Међутим, на њихове положаје, као ни на положаје лијево и десно од њих не паде ни једна граната. Убрзо се из њихове позадине зачуше и артиљеријски одговори,

али више појединачно. Са непријатељске стране канонада није престајала.

-Чкаља, како ти ово тумачиш?- питао је Ницо.

-Ако сада услиједи општи напад тамо гдје пуцају, ствар је јасна. Овдје неће ни нападати и то због оног моста. Не могу са тенковима. Ипак ми то све нема неке логике. Могли су они те тенкове премјестит` и да приђу негдје доле ниже и нападну нас директно. Па сву ту територију испред нас држе. Чекај, логике ипак има. Шта ако су мостови слаби и не могу издржати тенкове, или су их наши диверзанти порушили? То је једино објашњење- наглас је размишљао Чкаља.

Више од пола сата трајала је топовска грмљавина. Изненада мукла тишина. У врховима дрвећа само се чуо шум вјетра, кроз још густо жуто лишће на дрвећу. Наједном, из те тишине зачу се паљба из лаких оруђа. Прво појединачна, да би се ускоро све слило у непрекидни гласни шум, од кога су се длаке на кожи подизале.

-Значи Чкаља, ноћас ће покушати поправити онај мост. Имаш ли идеју како да их спријечимо?- питао је несигурно Ницо, осјећајући ипак да њему недостаје пракса са војних маневара.

-Како да не. Што оно кажу- клин се клином избија. Требали би нам тенкови да их можемо директно напасти, и то прије него што они нападну нас. Само једно топче могло би их ондје данима задржавати. Има и треће, да им ноћас поставим ове двије противтенковске мине, одмах послје моста. Само нису ни они блесави. Своје људе већ имају на нашој страни, то је сигурно и извиђају нас.

-Значи, морамо их поставити овдје, испред нас, када буду нападали. Само, колика је то ширина, а имамо само двије мине?- као за себе изговорио је Ницо.

-Тако је Ницо. Ја имам већ једну идеју како да их наведем да дођу баш на наше двије мине. Разговарао сам о томе и са Петром. Он мисли да замисао није лоша. Пустите ме да још мало мућкам овом мојом тинтаром, да видим колико је то изводљиво.

Међутим, тинтара ми је ипак нешто смислила. Рацимо да нам не стигне помоћ. Шта ми још можемо направити, иако немамо противтенковску артиљерију? Имамо базаука релативно доста. Немају баш неки калибар, али шта је ту је. Имамо доста запаљивих флаша и противтенковских ручних граната. Имамо чак и граната за маглу, злу не требало. Основно је да их успоримо. Чим је тенк спорији - сигурнији је као циљ. Да копамо противтенковске ровове, немамо времена. Требали би и ровокопач. Опет ћемо на посао са нашим пилама. Посјећемо што веће дрвеће и са камионима их довући на ове ливаде. Између дрвећа могу се направити јако добра склоништа за испаливање зоља. Одатле се лакше могу бацати противтенковске гранате и запаљиве флаше. Полегло дрвеће их не може зауставити, али их може итекако успорити. Знам са једних маневара да се тенк једва кретао покушавајући да пређе преко оборених стабала. Са сјечом стабала можемо почети одмах, а извући ћемо их са првим мраком- завршио је Чкаља своје размишљање.

Борба се увелико разбуктавала. Међутим, ни једна граната не би испалиена на регион и околину гдје су били Ницини борци. Већ су сви били изашли из заклона и довршавали прекинуте послове око утврђивања положаја.

-Ницо, иакао је рано, идемо ми вечерати. Ето њих тек сутра ујутро овамо. То ти је као амин у цркви. Ја бих људима још вечерас подијелио сутрашњи доручак. Бојим се да сутра ујутро за тако нешто неће бити времена. Одмах иза вечере нека момци почну са обарањем дрвећа, а са мраком лако ћемо их са камионима извући на ливаде- изговорио је Чкаља чешкајући се иза уха.

-Чкаља слажем се са свиме, само кажи- шта си ти то смислио са оне двије мине, да баш тенкови нагазе на њих.

-Ницо, `ајде да ми и овако размишљамо. Можда су промијенили тактику и тенкове

одвукли на сасвим друге положаје. Нас су овдје, рецимо заборавили. Ако негдје пробију фронт, ми им овдје престајемо бити интересантни. Чекаћемо да падне ноћ. Ако тамо на мосту почну нешто радити, то је знак да фронт нису нигдје пробили и да ће покушати овдје. Уосталом за оно што сам ја смислио за одбрану треба ми ноћ. Значи, ноћ нам одлучује о свему.

Ако ће нас ноћас или ујутро напасти, мислим да ће чим падне мрак појачати извиђања.

Е, па нећемо ни ми сједити скрштених руку. Ја имам један гумењак и лако ћемо се пребацити преко ријеке, међутим, мислим да би било пуно боље да то учине наше комшије. Не стигох ти рећи. Прије него сам се вратио посјетио сам их. Командант им је пријатан човјек и спреман је да сарађује. Успут ми рече да су у цијелом њиховом рејону и нешто још даље мочваре. Они очекују само пјешадију.

Одмах послје ране вечере, поново су се зачуле пиле и потмули звук дрвећа, које је падало.

Почело је и да се смркава. Вјетар, који је окренуо да дува са сјеверне стране, донио је интензиван мирис барута са бојишта. Борбе су још трајале.

Са спуштањем ноћи сви истурени положаји били су обезбијеђени дуплим стражама.

Чкаљина слутња се обистини. Само што је ноћ почела, зачу се рад тенковског мотора, који је на моменте био интензивнији.

-Ницо, идемо им испалити свијетлећу ракету да видимо како радови напредују. Успут, ко ти је на вјежбама био најбољи са минобацачом, нека им испали коју. То нам је уједно и прилика да узмемо координате.

Оба пријатеља се ускоро упутише на истурени положај, на окуци ријеке. Испалена ракета добро освијетли порушени мост. Видио се један багер и око њега журбани војници, који су нешто радили.

-Момак, имаш ли сат?- обрати се Чкаља једном од добровољаца. Видим имаш.

-Иди и испалуј сваког минута у правцу моста једну ракету. Увијек са другог мјеста.

Почело је истовремено испаливање ракета и бацача. Након четврте испалене гранате Чкаља је поскочио од задовољства говорећи:

- Сада је било најбоље. Једно тридесет метара си пребацио, а правац је одличан. Побјегли су иза неког дрвећа. `Ајмо још једну.

При најјачем свјетлу граната је пала на циљ.

Чкаља је одушевљено полугласно говорио:

- Свака част. Свака част. Пољубац у чело. Остани на тим координатама.

Мађутим, чуло се још једно испаливање, а недуго и експлозија гранате, доста далеко од циља. Слиједило је још пет испаливања и падања граната све ближе циљу. Биле су то комшије са њихове десне стране. Комшије, које су држале положај са њихове лијеве стране исто се огласише са свјетлећим ракетама и испаливањем минобацачких граната у правцу моста.

-Чкаља, видје ли ти што и ја?

-Не знам, на шта мислиш.

-Па зар ниси видио како се магла почела нагло спуштати. Од испалене прве, па сада до задње ракете, била је пуно већа разлика у видљивости.

Најједном се чуо поновни звук тенковског мотора. Овај пут звук је био некако другачији. Јачи.

-Момак, иди испали још једну ракету- заповиједио је Чкаља.

Јасна свјетлост показа да се над ријеком стварно спустила магла, али се могло још толико видјети да на радилишту није био обични багер, него прави тенк са великом лопатом испред себе.

-Богами, овоме са нашим минобацачима не можемо ништа. Види, види богати, на гусјеницама има и панцирну прегачу. У, то не ваља. Ницо, идем ја горе са момцима у земуницу да приредим оној мрцини са прегачом добродошлицу.

-Идем и ја са тобом. Значи, нећеш да кажеш како ћеш их дочекати сутра, ако пођу на нас- био је радознао Ницо.

-Нећу, јер сам га смислио, `ајде рецимо деведесет посто. Још размишљам о неким детаљима.

Магла се почела спуштати и даље од ријеке. Чкаља је у новоископаној земуници са својим минерима почео да припрема „добродошлицу“.

Ницо се појави у земуници и поче да посматра припреме. Мало се чудило гледајући пред собом прегршт малих пјешадијских мина, званих паштете и само двије противтенковске мине које су биле облијепљене травом. Чкаља се трудио око једне јако дугачке подебеле шпаге, коју је премјеравао и на којој је на сваки измјерени метар везао једну малу врпцу. Један добровољац је шиљио и гулио мале кочиће.

Иако радознао, Ницо не приупита Чкаљу шта он уствари намјерава.

Међутим, радознао је био један од новопечених минера. Предано је радио, али у једном моменту изусту:

-Ма ја контам ли контам, али никако да сконтам, како ћемо ми са овим паштетницама зауставити толике тенкове. Прича се да их има десет.

Питање је било упућено Чкаљи, јер га је младић почео непрекидно гледати.

-Одкуда десет тенкова? Ко ти је то рекао?- било је Чкаљино противпитање.

-Тако причају!

-Ко тако прича?

-Па сви. Ја сам чуо да их има петнаест- јавио се други младић.

-Нема. Само су три виђена- одговорио је Ницо да умири добровољце.

-Е, од та три двојица ће платити главом овим мојим луткицама- одговорио је Чкаља, милујући једну од мина. Видим ја да сте ви сви радознали. Па да објасним- проговорио је Чкаља, настављајући да веже врпце.

-Ове паштетнице наравно могу онеспособити само противника који на њу нагази- значи пјешака. Оне ће наравно имати и ту функцију. Међутим, имаће и функцију да прикажу по којој ми се путањи крећу и тенкови. Доле, на почетку ливаде, у први ред биће постављене на сваких десет метара ширине. Други ред, на сваких пет метара. Даље на три, два, па на метар. Ови краћи штапови ће ми означавати метражу, а ови дугачки сваких десет метара. На крају ће тенковске мине бити свезане на оваква два конопца. Тим конопцима мине ће се моћи руком повлачити према себи. Један ће вући своју мину према ријечи, а други према шуми. Има да се навуче на милиметар под гусјеницу. Тамо, на окуци ријеке, бојиште је најуже. Са обје стране су направљени добри закони. Рекао сам- да се још боље утврде, тако да се опасност од експлозије сведе на најмању мјеру, за онога ко буде повлачио мину. Не знам како ће бити с маглом, али све до педесет метара видљивости неће бити лоше. Иначе Ницо, доле, даље, код она два усамљена дрвета поставићемо им нешто потезних, а и покоју паштетницу наравно. Биће то добродошлица пјешадији- помало занесено изнио је свој план Чкаља.

-Чкаља, ти си шеф- одговорио је Ницо и отишао да са Петром обиђе положаје.

Зоље и противтенковске гранате добили су само добровољци из прве гарнитуре, који су са том врстом оружја довољно вјежбали. Новајлијама је то оружје само показао и једном објаснио како се са тиме рукује. Није било времена за нешто друго.

Ни сам не знајући зашто, али Ницо ону своју прву борбу као да није ни рачунао.

Ова борба, ако до ње дође, осјећао је да ће му пуно значити, ма како завршила. Није жалио ни што су му људство и оружје пополовљени. Прихватио је да тако мора бити. Обилазећи положаје уливао је добровољцима повјерење и охрабривао их. Посебно је наглашавао да покушају бар мало одспавати. Прочитао је у међувремену, да је Наполеон прије битке обавезно спавао. Када је завршио обилазак и сам је отишао да прилегне. Ускоро је склопио очи и заспао.

Страшни Шибоња је стајао испред њега погнуте главе, окренувши своје оштре рогове према њему. Почео је да копа предњом ногом испред себе дижући облак прашине кроз коју се једва нешто видјело. Ницо се окрену да види куда ће побјећи. Међутим, испред њега се налазио високи зид, који никако није могао прескочити.

Шибоња је јурнуо на њега. Само сада, наједном, Ницо видје да Шибоња осим рогова има и псећу главу с великим страшним очњацима у устима. Потрчао је до зида и стао. Није имао куда. Зид је био превисок и није могао да га прескочи.

Шибоња је потрчао према њему и наједном, са страшним урликом, срушио се на земљу, не дошавши до њега.

Тек сада Ницо видје да је Шибоња био везан дебелим ланцем, који је био причвршћен на велико оборено дрво и то за оно највеће, које су синоћ оборили и извукли на ливаду. Од страшног Шибоњиног урлика Ницо се пробуди. Био је сав у зноју. Протрља очи и видје гдје је. Само Шибоњин урлик није престајао. Ницо још једном протрља очи и би му сада сасвим јасно. Напад је почео.

Пет сати и тридесет минута је ујутро. Још је мрак. Гранате су се распрштавале у близини земунице као и даљој околини, лијево и десно од њиховог положаја. Учинак експлозија се није могао видјети што због мрака, што због густе магле. Испале не свијетлеће ракете нису ништа помагале. Магла је била непробојна.

Повремено су се чули и њихови одговори из добро камуфлираних минобацача.

У жеку артиљеријске ватре стиже и курир. Пружи Ници исписан комад папира.

Ницо при слабој свијећи прочита садржај и без коментара пружи папир Чкаљи, који је управо тог момента дошао код њега.

-Значи тако. Крећу са четири тенка и шесторо борних кола. То је оно што се за сада могло видјети -коментарисао је садржај цедуље Чкаља.

-Какав је одговор?- питао је курир.

-Једноставан. Чим ово престане, одмах заузети положаје у балванским утврдама између оборених дрвећа-изговорио је Чкаља.

-Даћу још и написмено- изговорио је Ницо. Из нотеса отргну три листа папира и на сваком написа исти садржај. Ево, још вас двојица изађите истовремено са куриром и то сваки на своју дионицу. Претрчавајте од заклона до заклона. Чим чујете фијук гранате, одмах у заклон- изговорио је Ницо, дајући и по лист папира двојици добровољаца који су били са њиме у земуници.

-Идем и ја са Петром заузети наше положаје. Сада ће ово престати- одлазећи изговорио је Чкаља.

Топовска канонада трајала је тачно један сат. Наједном је настала сабласна тишина. Ипак, након неколико тренутака, када се заглушујући звук експлозија тотално изгубио, зачу се лагани шум вјетра у врховима дрвећа. Лагани вјетар је пиркао и при земљи. Магла, која је била густа, ипак је постајала рјеђа и рјеђа. Дим од експлозија помијешан са маглом уз непријатан мирис гризао је дисајне органе и раздраживао их све до кашља.

Из даљине, кроз маглу, зачу се бука тенковских мотора. Недуго иза тога, уз све ближу тутњаву мотора, чуше се и појединачни фијуци граната, испалених из

тенкова, које су експлодирале по пространој ливади. Слиједило је и повремено рафално испљивање из МГ- а.

Ницо и Мишо, који су били у земуници са још двојицом добровољаца само се погледаше. Ништа не говорећи сваки узе по зољу. На излазу из земунице Ницо оде лијевом страном према бојишту, а Мишо десном. За сваким је трчао добровољац са сандуком граната за зоље.

Чкаља се са својим помоћником поставио на најужем дијелу ливаде, на крају језичка шуме. За своје склониште је узео једно дебело дрво, око којег је поставио још трупаца и све зеленилом камуфлирао. Мину, свезану на свој дугачки конопц, поставио је тачно у средини ливаде.

Бука тенковских мотора била је уједначена. Према звуку се није могло одредити да се тенкови приближавају.

Још не полазе, помислио је у себи Чкаља и размишљао који би то разлог могао бити. Вјероватно се постављају у коначну формацију за напад. Нека они само још чекају, нисам баш сигуран да од магле видим, гдје ми се налази мина. Ипак, када је очи мало боље напрегнуо видио је свој најудаљенији гранични штап, који је био испред мине на десет метара. Вјетар је још јаче дунуо и магла се све више разилазила. Биће и сунца, помисли у себи.

Наједном, рад мотора се појача и постаде гласнији. Чкаља узе двоглед и покуша да открије кроз маглу да ли се бар нешто назире. Међутим, још ништа. Онда се присјети. Па од моста додје је најмање хиљаду метара. Стрпљен спашен, помисли у себи.

Наставио је да гледа кроз двоглед.

Први ред паштетица је поставио на око 250 метара од мине. Наједном, из магле израња тенк, који је био најближе шуми. Други и трећи су било нешто иза и кретали су се са доста одстојања од првог, а тиме и од њега. Тенк најближи њему имао је на себи панцирску прегачу преко гусјеница. Овога морам скинути. Зоље му не могу оштетити гусјенице, мрмљао је наглас Чкаља. Кроз двоглед се јасно видјело како први ред паштетица почиње да експлодира под гусјеницама.

Око седамдесет до осамдесет метара од мене, грубо процјени Чкаља, поче да повлачи мину према себи, бројећи на глас ознаке на конопцу, које су му пролазиле кроз руку.

Тенк се све више и више приближавао, активирајући и други ред паштета, које су експлодирале. Чкаља повуче мину још према себи. Тенк се приближавао трећем реду паштетица.

-Шездесет метара. Шездесет метара. Само право! Само право коњићу мој. Тако, љуби те твој Чкаља. Почеле су да експлодирају и минице на задњем, четвртном реду. Чкаља погледа још једном у своје забодене оријентире и гласно још једном изговори- шездесет метара и повуче мину за још једну ознаку на свом конопцу.

- За дрво!

Чкаља зграби свога помоћника и обојица се бацише на земљу иза старог храста.

Експлозија је била страховита. Стари храст, колико год био стамен, сав се продрма. Два трупца од заклона једноставно бише одбачена од склоништа неколико метара уназад.

Чкаља и његов помоћник се погледаше. Инстинктивно обојица почеше да се пипају, да виде- јесу ли читави. Почеше један другом да говоре, али се нису чули.

Чкаља удари младића по рамену и показа на своје ухо. Тек сада се присјетише да су у уши, прије експозије, ставили тампоне.

Тампоне су извадили, али само су нешто боље чули.

Извиривши из свог заклона, Чкаља видје свога „коњића“ како сав у диму гори окренут топовском цијеви према ријеци. Пјешаци, који су ишли иза тенкова, били су полегли по земљи. Многи су пузили назад. Били су изложени немилосрдној ватри из МГ-а с краја шуме, тако да им тенкови нису давали никакав заклон. Друга три тенка, које је могао да види, ишла су напријед, наилазећи на прве препреке од оборених стабала. Видио је и прве испалење зоље на њих. У магновању видје да дим од испалење зоље јасно открива положај. Један МГ с тенка се окреће у том правцу и испаљује рафале.

Димне бомбе! Димне бомбе! -викао је Чкаља колико га је грло носило.

-Трчи горе кроз шуму и вичи да бацају димне бомбе. Узми ове двије и баци између наших положаја- изговорио је Чкаља своме помоћнику. Ускоро се од диме на пространој ливади ништа више није видјело. Димне бомбе су почели бацати и други.

Чкаља наједном осјети неки тешки умор. Умор је убрзо прешао у неку слабост. Почело му се и несвијестити. Наједном, као да га се ништа више није тицало, скупио је тек толико снаге да се упути према земуници на почетном положају. Пут кроз шуму био је наједном бескрајно дугачак. Желудац му није празан да би му од тога позлило, мислио је у себи. Одмах, последије заузимања положаја, доручковао је са својим помоћником. Међутим, није могао даље. Сада се и присјети шта му је. Шећер. Његов шећер. Прије једно годину дана исто се није добро осјећао, слично овоме сада, нагло је и смршао. Отишао је код доктора, а овај му је открио шећер. Како му рече, шећер је био јако узнапредовао и на граници је да мора узимати инсулин. Он није хтио да чује за инсулин. Почео је да узима таблете. Међутим, ни њих није узимао редовно, иако их је стално носио са собом. Од како се пријавио у добровољце није узео ни једну таблету. Сједе иза једног дрвета.

-Пријатељу, јеси ли рањен?- упитао га је добровољац, који му је пришао.

Чкаља одмахну главом и само рече- воде.

Младић му даде чутуру са водом.

-Извади двије, показивао је Чкаља на лијеви џеп блузе.

Чкаља стави обје таблете у уста и прогута их са пуно гутљаја воде.

-Иди на положај и немој се бринути о мени. Ја ћу се само још мало одморити, изговорио је Чкаља и затворио очи. И поред све буке Чкаља имаде осјећај да је на тренутак заспао. Устао је и једва дошао до земунице.

На другој страни, покрај ријеке, Петар је такође чакао са другом мином на коношцу. Уз ријеку је магла била још густа, када је примијетио два тенка. Ишла су напоредо један са другим. Одлучи се да мину постави себи најближем тенку, јер је онда био сигуран у прецизност. Повукао је мину према себи и проматрао кочиће орјентире, код којих су паштетице експлодирале. Тачно је знао на којем метру од њега је удаљен тенк и поставио је мину на његову путању.

У међувремену чу страховиту експлозију. Знао је да је то Чкаљина мина. Његов тенк је ишао још десет метара и почео да се зауставља. Стао је тачно на пет метара од мине, како је видио према штаповима оријентирима. Тенк је стајао. Престао је и да испаљује гранате.

Петар потрча до другог склоништа, гдје остави зољу. Подигавши зољу да испали гранату видје како једна граната испалења са другог положаја погађа тенк у странични оклоп, јер је тенк почео да се окреће. Није му направила никакву штету. Тенк се био већ окренуо и пуним гасом кренуо назад. Петар нанишани у десну гусјеницу и испали, међутим, није био прецизан. Потрчао је са помоћником уз ријеку да заузму други положај. Бојиште је било у диму. Чула се бука тенковских мотора. Петар утрча у дим и заузе положај у једном од склоништа, покушавајући да

се снађе у буци.

Ницо је са својим помоћником отрчао прво лијево до језичка шуме, а затим између оборених стабала заузео положај у једном склоништу. Видио је два тенка како му иду у сусрет. Код страховите експлозије оба су на тренутак стала, да би убрзо наставила пут успоравајући када би морала прећи преко једног од стабала. Ускоро су пале и прве димне бомбе. Ницо и сам баци по једну у правцу сваког тенка. Више се није ништа видјело. Ближи тенк му се ипак појави у оном диму. Не баш јасно, али силуета тенка се ипак видјела. Тенк се пропињао преко стабала и успоравао вожњу. Нанишани у куполу и погоди. Међутим, тенк је наставио вожњу. Сада му тек постаде јасно зашто је Чкаља клео и говорио: како да сав велики калибар оде са другом половином јединице. Ипак сјети се једног предавања из касарне када је било говора о уништењу тенкова. Сјећао се тачних ријечи предавача: „Ако имате срећу да га гранатом погодите овдје, или овдје, неће га тај мајци даље ићи“. Ријеша да промијени положај. Заједно с помоћником налазио се сада са стране тенка. Чекао је да му се још више приближи. Нишанио је у први погонски точак у самој гусјеници. Да му бар онеспособим маневар, помислио је у себи. Први точак у гусјеници на часак би заклоњен уздигнутим дрветом, па нанишани у задњи точак. Повуче окидач. Граната полети и погоди посред задњег точка. Тенк настави вожњу, али сада спорије и као да је почео шепати. Зупци на том мјесту нису више захватили. Сљедећу препреку, од обореног стабла, споро је савладавао. Ницо још једном нанишани. Овај пут гађао је у предњи точак у унутрашњости гусјенице. Обарач је притиснуо када је тенк у једном моменту скоро стајао, јер је тешко савладавао дебели храст, који је лежао пред њим. Разлијеже се експлозија. Погодак је био прецизан. Чуло се додавање гаса мотору, међутим гусјеница с његове стране није се више окретала. Тенк је наставио вожњу веома лагано и више окрећићи се у мјесту, него што се кретао напријед. Наш је, рече Ницо. Додај ми флашу. Између оборених стабала Ницо се скоро приближи тенку и баци флашу на горњу страну задњег дијела тенка. Лизну пламен. Кроз дим Ницо се брзо врати назад и леже у заклон заједно са помоћником. Тенк се још неколико тренутака кретао, а да би ускоро престао рад мотора. Истог момента видје да се тенку приближава још један младић, који на њега баци још једну флашу. Сва купола је била у пламену, а иза тога читав тенк. Некоме је и то било мало, те дотрча и на непокретни тенк баци противтенковску гранату. Слиједиле су двије експлозије. Прво од гранате, а затим је и тенк страховито експлодирао. Као да се ништа није десило, Ницо се усредреди на сљедећи тенк који се приближавао. Поново промијени положај. Видје међутим да је с другог положаја тенк већ био погођен. Панцер је издржао.

Мишо је са својим помоћником потрчао на десну страну, према ријеци. Међутим, убрзо се предомисли и продужи право, али доста ближе ријеци. Заузео је положај и чекао. Јасно је видио тенк који му је долазио у сусрет. Знао је шта се десило када је чуо прву експлозију. Бачене димне бомбе, на другом крају бојишта, заклонише све. Богами добра ствар- помисли у себи, те и сам баци једну. „Његов“ тенк није више видио, али га је чуо све јаче и јаче. Тенк је ишао право на њега. Узимајући зољу на раме, примијети кроз дим да су у заклон до њега са супротне стране дошле двије силуете које заузеше положај. Погледа мало боље и препозна Петра. Истовремено и Патар угледа њега. Клигнуше један другом главом. Силуета тенка се почела назирати. Мишо нанишани зољом. Погодак је био прецизан, тачно између куполе и тијела тенка. Знао је да им је то слабо мјесто. Петрова зоља такође погоди у предњи дио тенка. Тенк је наставио да вози. Мишо и Петар се само погледаше. Није било више много времена. Обојица су грозничаво размишљала. Нису ни помишљала да се повуку. Миши првом сину идеја. Мртви угао- помисли.

Показа руком Петру са обје шаке знак угла. Зграби у једну руку противтенковску ручну гранату, а у другу запаљиву флашу. Показа Петру шта има у рукама, дајући му дознања да ће он бацити гранату, а да он баца флашу.

Сва четворица заузеше нове положаје. Тешки МГ с тенка већ је обасипао оба положаја гдје су се до малоприје налазили.

Мишо је на вјежбама бацао противтенковску гранату. Знао је да тенку мора прићи што ближе, у тзв. мртви угао, а то је значило испод десет метара. То је била највећа даљина до које су најјачи младићи могли бацити тешку гранату.

Тенк се приближавао. Пустио га је да му се потпуно приближи. Лежао је испод једног дебла, које се мало надигло од земље, јер дебеле гране нису дозволиле да потпуно полегне. Тенк му се потпуно приближио. Пролазио је од њега на пет, шест метара. Тек када је предњи дио тенка био у његовој паралели устаде на кољена, замахну десном руком у којој се налазила граната. Задњи дио тенка већ се налазио паралелно са њим. Снажним замахом баца гранату гађајући између стражњег дијела куполе и тијела тенка. Није чекао да види гдје ће граната погодити. Одмах се бацио на земљу, испод полеглог дрвета. Чу се експлозија.

С друге стране, Петар је исто држао своју флашу у руци и чекао погодан тренутак да је баца. Тенк је био поред њега својим предњим дијелом. Таман је помислио да устане из свога заклона и да баца флашу, када зачу снажну експлозију. Остао је један тренутак да лежи. Убрзо устаде и угледа како се испод куполе диже дим. Тенк се још кретао. Уплаши се да ће му измаћи. Ипак, раздаљина није била већа од десет метара. Замахну својом левичом и баца флашу на мјесто гдје је и гађао. Био је то стражњи горњи дио тенка, који су тенкисти звали жалузина. Диже се страховити пламен из задњег дијела тенка.

Сва четворица младића брзо су заузела удаљеније, сигурније положаје. Тенк се још неколико метара кретао да би се ускоро у страховитој експлозији скоро сав распао.

У међувремену је вјетар однио доста вјештачког дима са бојног поља. Послије задње пламене експлозије преостала три тенка стадоше и почеше скоро истовремено да се окрећу одакле су и дошла. Борна кола, која су се кретала иза тенкова почеше исто да се враћају чим су видјела да то тенкови чине.

Чкаља се попео на једну од земуница и кроз двоглед проматрао битку испред себе. Није се обазирао на гранате које су падале око њега, а које су биле испаливане из непријатељске позадине и тенкова. Било му је све свеједно. Послије попијених таблета почео се осјећати мало боље. Смогао је снаге и да се попне на земуницу. Битка је била већ при крају, када се чу један глас.

-Чкаља, јеси ли ти то? Па шта радиш ту? Што не идеш у заклон?

Чкаља се окрену и угледа свога друга артиљерца, који му је обећао да ће му доћи са својом артиљеријом.

-О, Милан Бојић, главом и брадом. Нема шта, када Црногорац нешто обећа он то и изврши. Хвала ти што си дошао. Гдје ти је артиљерија?- упитао је Чкаља, осврћући се још више. При томе иза заклона угледа неколико људи међу којима препозна Обрена. Учинио му се да је видио и генералске еполете. Обрену се мало насмијао и наставио да гледа испред себе.

-Чкаља, артиљерија је ту. Ништа не брини. Само шта радиш горе? `Ајде силази, погинућеш.

-Не бој се. Неће гром у коприву. Зар не видиш да уживам. Тридесет пет година сам био војник. Ово је моја прва борба, а и последња. Ја у борбу више не могу ићи. Зато би хтио у овој последњој да умрем као војник. Наживио сам се брате. Јест да ове младиће треба чувати. Само, шта ја у овим годинама да пожелим, него часну војничку смрт. Видиш, неће ме. Зато сједим овдје и уживам. Видиш ли

како се момци боре? Видиш ли ту дисциплину? Скоро голоруки иду на тенкове. Не одступају ни педља- свака им част. Само да ти се похвалим- да сам и ја разрађивао тактику ове битке. Све се одвија како смо замислили и још боље. Ено пјешадија им лежи прикована у трави, није успјела ни да присмрди нашим положајима, као да их ни нема.

Вјетар је у међувремену учинио своје. Усијало је и сунце. Из три уништена тенка се још пушило. Преостала три су се враћала. Један је имао запаљену гусјеницу, а што му изгледа није сметало да се удаљи. Ипак, један је знатно заостајао стално коригујући своју путању. Очито му је једна гусјеница била оштећена.

Два тенка се изгубише у даљину, док је задњи још полагаано возио, да би коначно стао.

Кроз двоглед се видјело како посада излази из њега.

- Милане, хоћеш му послати једну маљуткицу?

- Нећу Чкаља. Њега ја имам увијек. Чекаћу да га шлепају, па ћу обојицу.

Уосталом нећу да откривам положај. Они немају појма да смо ту. Ако буду поново напали неће га се мајци никада вратити. Погледај шта све имамо отпозади.

Чкаља тешким напором устаде и погледа иза себе. Видио је лијево и десно распоређене и већ камуфлиране тенкове.

-Милане, па шта ја то све видим? Што не дође раније? Ко зна колико их је доле сада оставило кости? Види, види- двије СПГ- деветке, а ово тамо? Ниси га баш добро маскирао, то је Б једанаест. А, шта видим оно тамо? Богами права МТ дванаестка. Јесам ли их добро попамтио, а Милане, шта велиш?

-Јеси Чкаља. Само молим те силази одатле.

Бојиште испред постало је мирно. Међутим, десно и лијево од њихових положаја и даље се пуцало. Ниједна страна није употребљавала артиљерију, јер је било тешко разграничити борбену линију. Пуцњава је постајала ипак све рјеђа, да би на крају све утихнуло.

-Момци! - обрати се Милан двојици момака, који су заузели положај иза нареданих балвана.

-Идите са Маљутком доле, на врх оне шуме. Ја знам, можете ви и одавдје погодити, али што је сигурно, сигурно. Сада ће они доћи да одшлепају оног оштећеног. Знате шта, немојте у њега гађати, него само у оног који ће доћи. Можда ћемо овога моћи поправити. То је изгледа Т седамдесет два. Требало би да имамо дијелова за њега. Је ли тако Јоване? Надам се да је твој ЛБ- спреман за шлепање- обрати се Милан једном капетану у тенковској капи.

-Јесте друже потпуковниче- био је кратак одговор.

Обрен се исто приближи Чкаљи да га замоли да сиђе са своје осматрачнице. За оно кратко вријеме које је провео на обуци са новацима, два пута је имао прилику да га види и да скупа посједе. Некако га је узео као свога најрођенијег.

-Чкаља, `ајде сиђите доле. Дајте да вам помогнем- изговорио је Обрен, приближујући се Чкаљи и пружајући му руку.

-Нека, могу ја и сам- изговорио је чкаља, спуштајући се са заклона.

Додирнувши земљу само се срушио.

Једни су пошли ка Чкаљи да га подигну. Други су викали- гдје су носила, а неко је питао за доктора.

Чкаљу су смјестили на носила. Појавио се и доктор. У исто вријеме дође и Ницо са Мишом и Петром.

-Чкаља! Чкаља, шта је било?- притрчао је Ницо и клекнуо крај носила.

-Јеси ли рањен?- питао је Ницо и почео да препишава Чкаљу.

-Ма дај Ницо како рањен. Ма ко зна, можда и јесам, само изгледа стрефио

ме неки цивилни метак- покушао је Чкаља да се шали.

Око Чкаље су се убрзо нашли Патар и Мишо.

-Мјеста, мјеста- ево стигао је доктор.

Крај носила се спусти четрдесетогодишњак са капетанским ознакама на раменима.

-Је ли ово рањеник?- питао је доктор са невјерицом. Мени су рекли да се ради о тешком рањенику.

-Ма докторе, сви претјерују. Мало сам поклекнуо и то је све- јавио се Чкаља одмахујући лијевом руком.

-Добро, полагамо, идемо из почетка. Значи нисте рањени.

-Нисам.

-Добро, шта је онда било? Је ли вам можда позлило?

-Јесте!

-Када?

-Па не знам тачно. Некако, када је борба ваћ увелико почела. Можда има око, ма не знам тачно. Међутим, брзо ми је било боље. Дошао сам довдје. Нешто порадио. Онда су ми почеле да трну десна нога и рука. Само, није то ништа, ево ја са обоје могу мицати- изговорио је Чкаља, помакавши десну руку и ногу, али с доста напора.

- Само то!

- Само то!

- Аха, `ајде да сада мало звиждимо- изговорио је љекар и сам звизнуо.

-Да звиждим?- зачудио се Чкаља.

- Јесте.

Чкаља скупи уста и поче да звижди. Умјесто звиждука чуло се само, пу, пу из уста.

- Значи неће. `Ајде сада се насмијите и добро развуците уста.

Чкаља направи и осмијех, али само лијевом половином лица.

-Добро. Све ће бити добро. Претрпјели сте мали мождани удар- изговорио је доктор, тапшући Чкаљу по лицу.

-Како је било до сада са крвним притиском?- било је следеће питање.

-Па, био је повишен. Само, нисам ја то често контролисао.

-Добро носите га. Одмах му измјерите крвни притисак. Ја долазим.

-Када сам већ овдје. Има ли кога рањеног?- питао је доктор, гледајући све присутне.

-До сада се нико није јавио. Је ли неко зна да је неко рањен или можда погинуо?- изговорио је Ницо, јер се све више и више бораца окупљало око земунице.

-Ено, има онај један што му се помаже да иде. Само није рањен. Пао му је балван на ногу када је граната погодила заклон- изговорио је један младић показујући према ливади одакле су долазила два добровољца, од којих је један добро шепео. Био је то Гоја, који је помагао своме другу.

Младић се брзо нашао на импровизованом лежају. На десној наткољеници налазила се као длан широка и дугачка огуљотина, на којој је било већ скорене крви.

-Па момче. Како је балван ово повриједио?

-Ма одозго је, како да кажем, склизнуо. Нисам ништа осјећао. Тек послвије ме заболело-изговорио је младић са нелагодом у гласу, јер га је пуно људи посматрало.

-Јеси ли добио инјекцију против тетануса у скорије вријеме?

-Јесте, нешто прије три недјеље. Некако је сада вријеме да добије и другу-

умјесто младића одговорио је Ницо.

-Добро. Водите и њега- изговорио је доктор.

-Шта раде оволике гранате овдје?- упитао је Ницо добровољца, који је био задужен за земуницу.

Покрај земунице било је наслагано неколико антитенковских граната, све увезане једном жицом.

-То је Чкаља изнио. Говорио је- ако прође доле- неће ми га мајци, овде проћи. Хтио се бацити са тим под тенк. Све је хтио активирати овом ручном гранатом- показао је добровољац на једну ручну гранату, остављену нешто по страни.

Сви присутни су се само погледали. Нико ништа није рекао.

Пуцање је престало.

Генерал, који је био присутан, овлаш је похвалио борце на храбром држању и отишао са својом свитом.

Обрен је остао.

-Ницо, требали смо раније доћи, али вјеруј ми, није било лако ово организовати. Нико није хтио да призна да је направљена грешка. Да ти не објашњавам све у детаље, али скоро је дошло до потезања оружја. Ја сам хтио да све иде на војни суд. Само ЈНА ради по своме. Ја ту ништа не могу. Генерал, што је овде био, све је помео под тепих. Одговорног официра је већ прекомандовао. То ти је ужа фамилија његове жене.

Свака част на овој одбрани. Официри, са којима сам разговарао, не могу да вјерују да сте овај положај задржали. Да су прошли била би мрка капа.

-Обрене знаш и сам да ни ја нисам професионални војник. Глава свега је Чкаља. Ми остали смо се само храбро борили.

-Зар стварно ниси изгубио ни једног добровољца?

-Не нисам. `Ајде погледај мало ближе како смо се утврдили и искамуфлирали доле по ливади. Ја ионако хоћу још једном да обиђем положаје. Ако нам нису открили артиљерију што је стигла, ето њих опет. Сигурно су укопчали да смо их насамарили.

-Шта да су нападали с више пјешадије?

-Нападали су, спасио нас је вјетар када је растјерао маглу. Нису имали природних заклона. Једина им је шанса била да са више пјешадије заузму овај дио шуме са наше лијеве стране. Онда се не би могли одржати, јер смо на оволиком простору ипак имали мало људи. Само, морали су нападати по ноћи. Ето нису. Имали смо и среће -изговорио је Ницо, показујући Обрену поприште битке, сада из друге перспективе, јер су се у међувремену налазили далеко од земунице.

-Ево, погледај колико смо од балвана направили чврстих склоништа. Видиш како се између грана могао лако мијењати положај. Дисциплина је учинила остало-завршио је Ницо.

Ходајући, дођоше и до врха језичка шуме.

Војници које је послао потпуковник Бојић су се видно досађивали, јер се испред њих ништа није дешавало.

-Дакле, то је та маљутка. Је ли истина да се њом сигурно погађа циљ?- радознано је питао Обрен војнике.

- Па ми са овом још никада нисмо промашили.

- Како ово ради момци?- и даље је радознао Обрен.

-Једноставно. Овдје је ракета на постољу и лансирним шинама. Унутра се уз експлозив налази њен погон и намотана жица. Жица се споји овдје на одвојен уређај за нишањење. Лансирана ракета се кроз овај окулар тачно наводи на циљ- кроз жицу. Ноћ није никакав проблем, јер је уређај оспособљен и за то.

-Ја сам то замишљао као једну велику топину, која испред све разара. Момци, баш вам хвала што сте ми ово објаснили, могао сам се негдје осрамотити. Сигурно пушите-изговорио је Обрен и пружио једном од војника кутију цигарета.

Поново се нађоше код земунице.

-Момци, `ајдемо у мој командни камион. Морамо прославити ову побједу. Имам шљивовицу као гром. Не бојте се, неће ови назад. Научили су добру лекцију- био је приједлог потпуковника Бојића.

-Ја немам ништа против, а ти Ницо?

-Па не би било лоше мало испрати грло од оног дима- сложио се Ницо.

-`Ајде момци, живјели! Нека ова прва иде у здравље нашег Чкаље- наздравио је потпуковник, са пуним чашицама.

-Богами лијепо клизи- био је Обренов коментар.

-Момци није то све. Погледајте је. Мирише као душа, то је са мојих Његуша. Потпуковник је држао у руци мало већ начету пршуту.

- Сада, па сада ћемо ми то нарезати- изговорио је потпуковник држећи већ нож у другој руци.

- Добра ова пршута свака јој част-изговорио је Ницо након неколико поједених одрезака.

- Друже потпуковниче да ви не нарезасте ову пршуту ја се не бих сјетио да и ја имам овако нешто, само што је личка, али то ћемо сутра. Ево позивам вас код мене на добар доручак- изговорио је Ницо, присјећајући се поклона од Миле и учитељице.

-Дошли смо до половице. Треба нешто да остане за сутра- изговорио је потпуковник и спремио флашу.

-Моја маљутка се не оглашава. Требало би све мало извидјети.

-Мислите да ће са вратити по тај тенк, радознало ће Ницо.

-Сада сигурно неће, ја сам се надао да ће одмах. Међутим, ако ће се враћати онда ће то бити са првим мраком. Ако их сат времена иза првог мрака нема, онда сигурно неће ни доћи. Е, онда ћемо га ми одшлепати. Идем издати наређења у томе смислу. Само када га будемо шлепали требаће ми извиђачка заштита Николићу.

-Нема проблема. Све што треба, ту смо- потврдио је Ницо.

Тенк је исте вечери одшлепан. Сви натписи у тенку били су на њемачком језику.

Борбе су у потпуности престале. Извиђачи су јавили да је сусједно село без војске.

Сутрадан се Ницо с Петром и Мишом спремио да посјети Чкаљу. У импровизованој болници, гдје је био одвезен није се више налазио. Тамо им рекоше да га је још јутрос Обрен одвезао до оближње веће болнице.

Ријешише да се одвезу до болнице. Возећи се почели су да престижу избјегличке колоне. На једном мјесту морадоше се зауставити док се пут није раскрчио. Упиташе једног домаћина, који је стајао са трактором и приколицом претовареном стварима, куда и зашто иде и да ли су његово село заузели Хрвати.

Човјек рече да нису, а да из околних села породице бјеже већ неколико дана, јер ће се војска повући на друге положаје.

Нађоше Чкаљу у једној школи, која је претворена у привремену болницу. Обрен се од њега управо опраштао.

-Обрене, само да те питам нешто- изговорио је Ницо, упућујући се заједно с њим до ходника.

-Кажи ми Обрене што је онолико избјеглица на путевима? Колико ја знам фронт није нигдје пробијен.

-Не Ницо, није пробијен- напротив, ослободили смо и нове територије.

-Па шта је то онда?

-Видиш Ницо, да будем искрен, не знам ни ја. Од када је оно доктор отишао за Београд, неки од нас не добивају све информације као што смо их прије добивали. На важне сједнице нас ријетко позивају. Шта је сада по сриједи не могу ти казати, а да те можда криво не обавијестим. Имам неке претпоставке. Пошто нисам сигуран- ћутаћу. Само можда толико. Од када је докторов утицај овдје опао, опао је и мој и још неких. Само да знаш колико сам имао проблема што сам ти уступио она два ципа. Па тек после када сам ти једног дао на располагање.

-Па добро Обрене, ако је неко био пречи могао си њему дати. Нисам ја био баш без превозног средства.

-Како пречи Ницо? Не треба њима цип за војску, него за продају. Такви гледају све кроз марку. Знаш ли са киме највише тргују? Шта мислиш са киме највише пара обрћу?- поновио је питање Обрен. Ено, предао сам им онај други цип. Није био ни три дана јединици на располагању. Продат је- `ајде погоди коме?

-Не знам Обрене. Одакле би ја то знао.

-Хрватима са друге стране. Договорили прекид ватре док трговину нису извршили. За ово имам чврсте доказе. Неки су већ стотине хиљада марака згрнули. Само их то интересује. Ето такви сада долазе у први план. Ницо, можда су овакви као ти и ја- само будале. Ми се бринемо о народу, а они о своме цепу.

Ницо је на ово Обреново излагање само ћутао. Чуо је већ о тим стварима, али га се то некако није тицало, јер у његовој близини није било тога и некако је такве ствари једноставно стављао у страну. Обрен је наставио да говори.

-Колико сутра, прекосутра очекуј да идеш са својих положаја. Ипак још могу нешто одлучити. Нећеш морати бити на истуреним положајима са својима. Сада ће зима. Боље је бити између четири зида. Још нешто! Да ти не заборавим рећи. Прије неколико дана разговарао сам телефоном са доктором у Београду. Пуно те је поздравио. Почео је радити тамо у једној болници.

Ницо се врати у болесничку собу код Чкаље. Видје озбиљног Чкаљу, док се Петар и Мишо ваљају од смијеха.

-Сједи Ницо. Немам ти ништа понудити, него комшијски кревет. Њега, мога комшију мало прије некуд однесоше.

-Добро Чкаља, како се стварно осјећаш?

-Како да ти кажем. Осјећам се боље него што доктор мисли. Каже ми да сада шећер није толико лоше. Само ми је притисак нестабилан. Скаче ко дивљи јарац тамо по мојој Козари. Јутрос и за ручак попих по једну таблету за притисак и изгледа да стварно помаже. Мало прије је мјерио. Каже, ако тако настави за два дана би ме пустио кући. Почела ми се враћати снага у руку и у ногу. Погледај- изговорио је Чкаља подижући десну руку и ногу, не могавши притом да сакрије грч на лицу, којим је прикривао напор који је уложио покрећући удове.

-Ма знаш шта-Ницо. Не могу ти описати како сам се почео добро осјећати када ми је Обрен рекао- да у оном паклу нисмо имали чак ни једног рањеника. Одмах сам хтио да устанем и одем кући. Само ето, одавдје нема никаквог превоза до Бањалуке.

-Чкаља, кажи ми, јеси ли ти стварно мислио озбиљно са оним гранатама што су биле пред земуницом?

-Јесам Ницо. Када ми је позлило најједном ми би некако јасно да нећу више дуго. Не знам како, али то сам некако у себи спознао. Па реко' сам себи- ево Чкаља да умреш часно као војник. Живи толико и имај толико снаге да се са оним гранатама сјурнеш под ону аждају. Знаш Ницо, ја сам толике године са поносом био војник. Зато сам хтио и да умрем као војник. Сви моји преци по очевој линији нису умрли у кревету. Да ти пуно не дуљим- мога чукундједа, тамо у Лици, а

одакле и водимо поријекло, кажу убио Турчин. Мој прајед погинуо у Зеници на страни Аустрије, када су улазили у Босну. Дјед погинуо у Италији за Првог свјетског рата, исто као аустријски војник. Оца ми убише усташе четрдесет и треће. Када сам видио да тенкови неће проћи, попео сам се горе на склониште и посматрао како се борите. Баш вас је био ужитак гледати.

Након краће шутње, Чкаља је наставио.

-Малоприје ми Обрен рече да је село мога пунца и пунице ослобођено, али да се наши тамо неће задржати. Није ми то требао говорити. `Ајде сада сами реците- има ли смисла да ја сада наставим да живим цивилним животом? Након краћег ћутања, Чкаља наставља.

-Прије него што сам кренуо са вама направио сам једну малу сећију у кухињи. Сада ћу ја на ту сећију. Ја лијепа живота- иронично је завршио своје казивање Чкаља.

-Чкаља, не мичи одавдје, никуда. Пиј те таблете. Сутра, а како ми Обрен рече- најдаље прекосутра и ми крећемо са оних положаја. Значи прекосутра сигурно долазимо по тебе. Ја, Петар или Мишо- преузимамо на себе обавезу да те превеземо до Бањалуке.

Је ли тако момци?- обрати се Ницо пријатељима.

-Свакако- одговорише Петар и Мишо у глас.

- Чекај Чкаља, скоро да заборавим. Донијели смо ти понуду. Ово флаширано вино ти је од попа Саве. Каже да је из манастира Тврдош код Требиња. Мора да је добро чим га он пуно хвали. Потпуковник Бојић нам рече да зна да волиш његов његушки пршут па ти је ево нарезао и послао. Овај други дио пршута ти је од оног поклона што је учитељица дала на поласку. Са тиме смо прославили нашу побједу, па је ред да и ти прославиш- изговорио је Ницо предајући Чкаљи поклон.

Јединица је повучена, али не цијела. Само један дио људства се успио вратити, од оних који су грешком били прераспоређени на други положај. Други, видјевши како су борци добро увјежбани, једноставно су их узимали себи и давали им десетарске чинове.

Јединица је добила сигурних седам дана одмора. То је Ницо искористио и одвезао Чкаљу за Бањалуку.

Бањалука је била пуно другачија него када је он задњи пута био у њој. Српских избјеглица је било пуно више. Војске је такође било пуно. Мали Чкаљин стан је стварно био препун људи. Гдје и како толико људи спава у тако малом простору Ници и Петру никако није било јасно. Нису то ни једном ријечју споменули, али су у себи мислили своје. Нигдје нису могли наћи да преспавају, јер су хотели били препуни. Петар се сјетио да има даљег рођака у Трну, једном мањем мјесту близу Бањалуке. Тамо нађоше преноћиште. Хтједоше да остану мало у Бањалуци. Иначе Бањалука је била сва излијељена плакатама. Свуда се позивало на разне митинге. Једни су позивали на очување Југославије, други за стварање САО Крајине. Трећи за очување мира.

Инфлација је увелико почела, тако да је платежно средство углавном била њемачка марка. Без пријатеља и познаника Бањалука је за њих ипак била неинтересантна. Други дан ријешеше да се врате. Отишли су да се поздраве са Чкаљом, али га не нађоше код куће. Рекоше, да су га прије један сат поново одвезли у болницу, јер му је опет позлило.

Нађоше се на неуролошком одјељењу болнице, пред једном просторијом која је била пуна болесника. Све је било одијељено једним стаклом. Угледаше Чкаљу на кревету између других болесника. Махнуше му. Он им даде очима знак да их је видио. Замолише сестру да их пусти до њега. Сестра им суво саопшти да та просторија није обична болесничка соба и да је ту посјет забрањен. Ницо се скоро

помири са том сестрином одлуком, али наједном се јави Петар.

-Има ли ту неки доктор да њега питамо је ли се може до нашег друга?

-Ја сада не смијем узнемиравати доктора због тако нечега. Морате ено тамо чекати, па ако доктор наиђе можете га питати.

-Слушајте ви сестро! Зовите нашег доктора овамо смјеста и из ових стопа или ћу ја ову вашу браву отворати онако како ја мислим да треба. Ја само хоћу да се опростим са пријатељем, а времена немам- молим вас.

Петров тон је био истовремено- озбиљан, заповједнички строг и помало нестрпљив.

Сестра га је изненађено погледала, одступила за два корака и удаљила се. Овако Петрово реаговање изненадило је чак и Ницу. Знао га је као коректног у свему што је радио. Још никада није чуо да је подигао тон. Напротив. Добровољцима је с највећим стрпљењем све објашњавао.

Петар је код Нице дошао још док су били у касарни у Словенији. Представио се са- Петар Тепурић. Послије је још једном рекао да је из околине Невесиња. То је све што је Ницо о њему знао. Одмах је узео учешћа на војној обуци на полигону касарне. Све је обављао са лакоћом. Имао се осјећај да око оружја све зна. Слушао је све стрпљиво да му се објасни као да нема појма ни о чему, а послије је са таквом лакоћом све понављао да се видјело да иза тога мора стајати неко искуство. Један од добровољаца који их је напустио одмах по изласку из Словеније причао је да он њега познаје и да је Петар бивши официр, који је по једној верзији био истјеран из војске, а по другој, из војне академије. Наводно ни он није знао шта је истина од тога. Како је дотични добровољац отишао није се могло провјерити шта је од тога истина. Чак је почела да кружи и трећа верзија да је он бивши француски легионер. Ницо га није хтио ништа о томе питати, управо зато- што је читао књигу о француској Легији странаца. У тој књизи, за прави индетитет легионара није се никада питало. За легију је било важно, да је војник њој одан, а све друго није битно.

Те Петрове способности од прве је примијетио и Чкаља. Када је требало донијети неку одлуку често је питао, „А шта ти мислиш о томе Петре?“. Ницо је исто тако тражио војне савјете од Петра.

Још нешто га је код Петра скоро фасцинирало. Наиме Петар је био искрено побожан. На литургији се толико одавао молитви да су сви присутни имали осјећај да за њега у том моменту ништа друго не постоји, него само молитва којој се предао. Када се крстио сваки пута се сагињао до земље и додиривао је. Ујутро, када би устајао, Ницо је примјећивао како се Петар моли Богу. Није то дуго трајало. Окренуо би се истоку, изговорио Оченаш и три пута се прекрстио. Петар о својој религиозности није никада проговорио ни ријечи. Ницо му је на томе искреном предавању вјеровању више него завидио, јер је још увијек у њему био онај црвић „има ли горе нешто, или нема“. Гледајући тако Петра како се искрено предаје молитви, осјећао је просто грижњу савјести због тих његових мисли. Нешто Ницо ипак није могао да заборави. Када су возили Чкаљу према Бањалуци разговарали су о разним стварима. Чкаља је на задњем сједишту заспао када су повела ријеч о сањању. Тако Ницо исприча Петру о својим сновима са биком Шибоњом, напомињући да му Шибоња долази увијек на сан, када је због нечега узнемирен или очекује нешто да се деси, а да не може предвидјети исход.

-То те драги Бог упозорава, Ницо!

Петар је то изговорио са таквом мирноћом и сигурношћу у гласу, да Ницо није ни покушао да било каквим гестом или рјечју доведе у сумњу то што је Петар изговорио. Ћутао је.

Баш због Петра Ницо је узео од учитељице молитвеник и учио напамет

Оченаш и Вјеровање.

Појави се и доктор.

-Молим, изволите, ја сам доктор...

Петар није чекао да се доктор представи и само је кратко изговорио:

- Господине докторе, ми би само вас замолили да нашем пријатељу предамо ова два поклончића.

Петров глас није био ни повишен ни пријетећи, али је био тако одлучан и одсјечан да је љекар само изговорио:

- Сестро, отворите им врата.

Чкаља их је обојицу очински погледао. Покушао је и да нешто каже, али из јако искривљених уста су излазили само неки неразумљиви звукови, од којих се обојици нешто стеже око срца, тако да ни један у први мах не рече ни ријечи.

Нису се дуго задржали.

-Ницо, ја се мало заборавих у болници. Нисам могао да замислим да одем, а да га не загрлим. Заволио сам га као оца- изговорио је након дуже вожње Петар.

-Ја, ево, од како смо изашли из болнице само мислим на њега. Није ми јасно како за тако кратко вријеме човјек може некога у срце примити- био је Ницин одговор.

Два дана након што су се вратили стигла је наредба за покрет. У наредби је стајало да су распоређени на Вуковарски фронт. Стационарани ће бити или у селу Нијемци или Његославци. На лицу мјеста ће дознати детаље.

На Вуковарском фронту добише смјештај у некаквим контејнерима и у сељачким шталама. Био је почетак једанаестог мјесеца и било је хладно, поготову ноћу. Очекивао се сваки час коначни напад на Вуковар. За добру дисциплину Нициних добровољаца чуло се и шире. Прије него што су им дали коначан распоред, дошли су до Нице и почели да га убјеђују да не би било лоше да своју јединицу опет располови. Пола би људи, под командом коју он одреди, било додато другој јединици, гдје борбени морал није био баш на некој висини. Рекли су му да не могу заборавити како се борила његова половина људи, која је била одвојена од њих, у задњој бици. Захваљујући његовим момцима, који су у бици били јако дисциплиновани, фронт није био пробијен.

Тако Ницо одвоји око тридесет људи и стави их под Петрову команду. У замјену за своје људе добио је других тридесет.

Ипак је поставио један услов. Новопридошли морају строго да слушају сва наређена, а ако неће- њему ће бити лакше без њих- саопштио је Ницо наглас и добровољцима и старјешинама.

-Момци! Још једном понављам. Команду морате слушати, а ако не, из ових стопа морате ићи из моје јединице. Је ли јасно?

-Јесте команданте- проциједило је неколико добровољаца, не баш убједљиво.

Освануо је и сутрашњи дан. Добили су и ратни задатак. Пред њима се налазило једно српско село, које је још прије мјесец дана пало у противничке руке. Требало би га ослободити по сваку цијену, јер кроз њега пролази и локални пут, који је наједном постао стратешки јако важан. Заузимањем тога пута пресјекло би се снабдијевање непријатеља у доста ширем подручју, односно, били би пресјечени у двије цјелине које појединачно не би представљале никакав проблем за савладавање. Према обавјештењима, у селу није било тешких оруђа.

Ницо помисли у себи- Е, `ајде се сада покажи. Чкаље нема. Петар је већ на своме новом положају. Мора сада сам донијети одлуку. Размишљајући о томе увијек му је на мисао долазило оно што је чуо од генерала Девића:

Најважније је сачувати живот војника, који ти је повјерен. Са тиме се не

треба играти. Мајке и очеви су нам повјерили своју дјецу. То су сада наша дјеца и чувајмо их.

-Мишо, нешто сам размишљао како да уђемо у оно село са што мање губитака. Шта мислиш ти о овом мом плану? - изговорио је Ницо и почео над картом да Миши излаже свој план.

-Слажем се сасвим Ницо. Само, ја сам се нешто мало дружио са овим новима. Малоприје сам им сву ракију морао одузети. То ти је нека братија, чини ми се. План ти је добар само када би на свим позицијама били само наши људи. Ја мислим да ове нове не можемо оставити нигдје саме.

-Добро Мишо, направи распоред како мислиш да је најбоље. Не би било лоше да наше младиће упозоримо, да и на њих пазе.

-Шта је са наредбом Ницо? До када ово треба пасти? Хоћемо ли чекати ноћ?

-Мора пасти до вечерас. Комора већ чека да би прошла кроз село.

-Добро Мишо, сваки час би требало да се врате извиднице. Видјећемо какве ће све податке прикупити, па ћемо онда направити коначну одлуку.

Одлучише да село нападну с двије могуће стране, које су им преостале. Тактика је била да се привуку што ближе кућама, а да не буду откривени. То није било баш лако, јер је доста лишћа опало са околног дрвећа и грмова. Извиднице са сигурношћу нису могле открити сва митраљеска гнијезда. Уствари, циљ првог напада је био да непријатељ открије што више својих ватрених положаја.

Ницо се попе на кабину камиона, који је био заклоњен и добро закамуфлиран иза два мања храста, са којих још ни један лист није опао. Одатле је имао најбољи преглед да види како ће се почети развијати борба.

Огласише се и први рафали, прво са једне, па са друге стране правца напада. Почеше да падају и минобацачке гранате по околини, али без икаквог реда.

Пуцњава је постајала све рјеђа, јер је било наређење да се само држе запосједнуте позиције до даљег наређења.

-Ево, погледај Мишо - рече Ницо, изнад распрострањене карте. Овдје су им минобацачка гнијезда. За сада су се јавили и из два МГ-а. Ево овдје су им положаји. Један је овдје при крају села, гдје су издвојене ове двије куће. Ако им то утишамо онда их можемо напасти и са треће стране.

-Добро Ницо, ја преузимам на себе ове двије куће. Када буду уништени јавићу ти се са једном свијетлећом ракетом.

Уз минобацачку подршку почео је општи напад. Ускоро је цијело бојиште било прекривено маглом из димних бомби.

Димне бомбе је морао употријебити и Мишо. Напао је куће из два правца. Једини начин да се колико толико приближи кућама био је да заузме положај иза два стога сијена, која су била релативно близу првих пољопривредних зграда. То је и учинио са још два борца.

По учесталој пуцњави оцијенио је да се друга група бораца приближава другој кући. Чуле су се и прве зоље.

Петар је са своја два саборца био потпуно парализован. На њих је ватра отворана са три мјеста-из куће, као и двије помоћне зграде. Били су просто приковани иза она два сијена.

-Ма шта, ко им шиша матер, сада ћу ја њих средити - изговорио је један од придошних добровољаца. Извадио из унутрашњег џепа пљоснату флашу и два пута натезао. Одбацивши попијену флашу узео аутомат на готовс и хтједе да потрчи иза сијена.

Мишо се баци на њега, обори га на земљу и опали му добру шамарчину.

-Шта си то хтио да урадиш?

Ошамарени младић као да се пробудио из неког сна, те сасвим мирно рече:

-Па да јуришам. Видиш да стојимо овдје као стрине.

-Добро, јуришаћеш, али онако како ти ја кажем. Јеси ли разумио?

-Јесам!

-Је ли знаш како се бацају бомбе?

-Знам!

-Када будемо бацили димне бомбе и почнемо пуцати из аутомата, ти ћеш што брже отпузати до оне тракторске приколице. Иза приколице ћеш бацити прву бомбу кроз прозор оне зградице, што је одмах прекопута приколице. Оданде ћеш отрчати да бациш бомбу на ону другу зграду, исто кроз прозор. Само нећеш ући кроз ону отворену капију, него ћеш претрчати тамо, мало даље и ући, ено видиш тамо, гдје фале три проштаца на огради. Ако мислиш да не можеш извршити задатак, то ћемо учинити један од нас двојице- је ли тако Гоја?

-Нема проблема, ја ћу то учинити- изговорио је Гоја и почео да припрема бомбе.

-Ма чекајте, мислите ви да сам ја п'јан. Ма никада нисам био трезнији, ја ћу то учинити- изговорио је новајлија и ухватио Гоју за руке.

Димна бомба би бачена. Мишо и Гоја припуцаше из аутомата. Ускоро се зачу и потмула експлозија бомбе из прве помоћне зграде, па потом и из друге. Мишо и Гоја потрчаше и нађоше се у дворишту куће. Сваки кроз један прозор куће баци по још једну бомбу и повукоше се у зградице. Са друге стране куће такође су се чуле експлозије бомби. Почели су испаливати рафале на прозоре, на горњем спрату куће.

-Предајемо се! Хеј, предајемо се! Не пуцајте више- чуло се са спрата куће. На једном од прозора појави се и бијела кошуља натакнута на сломљену ногу од столице.

-Прекини ватру иза куће- повикао је Мишо својима

-Колико вас има?- било је Мишино питање.

-Тројица!

-Оставите оружје и са рукама у вис изађите напоље- наредио је Мишо.

С друге стране села Ницо је са својом групом такође заузео неколико кућа, када му јавише, да је испалена ракета из Мишине стране.

Појави се и Гоја, који их извјештава и потврђује да су заузеле обје куће.

-Одлично Гоја. Сада их можемо напасти са треће стране. Ти ћеш са овим другарима имати само један задатак- Ницо је притом показао на још два младића. Да се укопате, ено видиш на оном мјесту, гдје су она два дрвета. Задатак ти је да ту никако не могу проћи. Не напуштајте тај положај.

Борбе су се наставиле. Из двију кућа из средине села, пружан је посебан отпор. Ницо одлучи да их остави за задње. Поготову једну, која је имала велико двориште, које је окруживало цијелу кућу, тако да јој се није могло прићи. Настојао их је окружити заузимањем других, околних кућа. Из једне од тих двију кућа, када су видјели да немају никакве шансе да је одбране, напустише је и почеше да се повлаче. Повлачење се ускоро претворило у право бјекство. Видећи из других кућа бјежање, напустише и они своје положаје и дадоше се у бијег.

Гоја и сабораци припуцаше, јер су бјегунци ишли право на њихов положај. Бјегунци се вратише.

Гоја осмотри са свога положаја и видје да на једном мјесту, гдје је непријатељ могао да се пробије, нема никога.

-Држи положај. Одох ја тамо- изговорио је Гоја и потрчао иза живице, која је уједно била и међа њиве. Заузео је нови положај иза једног давно обореног дрвета.

Бјегунци се прибраше и покушаше нови пробој, а то је био Гојин положај.

Чу се пуцњава са свих страна. Дугим рафалом огласи се и Гоја са свога положаја. Бјегунци полегоше. Нико више није пуцао. Настаде нека чудна тишина усред битке.

Тишина ускоро би прекинута.

- Не пуцајте. Ја се предајем- чуло се иза једне живице.

Убрзо се појави униформисана силуета у камуфлажној униформи како се полагао уздиже са земље са рукама изнад главе. Није прошло дуго, један по један почели су да устају и други.

-Шта, остала је још ова једна- рекао је Мишо прилазећи Ницином заклоњеном положају.

-Још она. Не знам колико их је унутра. Гледам је како је лијепа. Подсјећа ме на моју кућу у родном селу. Јест да је ова и већа и љепша. Погледај, то је једина кућа у селу која није оштећена ни прије у борбама, а ни од нас сада.

-Јеси ли звао да се предају?

-Јесам!

-Каже Стјепан, нисам сигуран како рече да му је презиме, не предаје се жив.

-Ништа, покушаћемо на други начин. Доведи заробљенике- обрати се Мишо једном од бораца.

-Ко од вас добро познаје тог Стјепана што је унутра?- питао је Мишо приспјеле заробљенике.

Нико није ништа одговорио.

-Добро, ако га нико добро не познаје, бар нека му један пренесе поруку. Нека се предају, никоме се неће ништа десити. Ако се не предају, кажите му да је пет зоља у кућу уперено. Немају никакве шансе. `Ајде ти- изговорио је Мишо, уперивши прстом у најближег заробљеника.

-Зашто баш ја? Ја га никако не познајем.

-Добро, ево ја ћу, издвоји се један покрупнији младић.

-Стипе! Стипе! Здравко овдје. Предај се и ти. Немаш никакве шансе. Кажу да нам се неће ништа десити. Разнијеће вас зољама.

-Стипе се не предаје- слиједио је одговор.

-Шта ћу ти рећи оцу и матери, Стипе?

-Ево ово ћеш им рећи- из куће се чу слабији пуцањ.

Сви присутни се погледаше. Нико није ништа изговорио мада су сви имали једну мисао.

-Не пуцајте, ево ја се предајем- чуло се ускоро из куће.

На једном прозору са горњег спрата лагано се отворило једно прозорско крило и видјело се како једна рука маше.

-Колико вас има?- било је Мишино питање.

-Ја сам сам. Нема више никога. Стипе се убио.

-Изађи доле на врата са подигнутим рукама.

Још исте вечери колона возила за снабдијевање је прошла несметано кроз село.

Ницо и Мишо се задржаше у кући. Мислили су ту и преноћити. Сједили су у удобним фотељама у пространој примаћој соби и анализирали данашњу борбу.

-Команданте- ено доле пред вратима стоји један човјек. Каже да је ово његова кућа. Хоће да разговара са тобом- изговорио је Гоја, који је ушао кроз отворена врата примаће собе.

-Гоја, ти си данас прекршио моје наређење- био је Ницин одговор.

-Како прекршио наређење команданте, не разумијем.

-Гоја, ти си прекршио наређење. Напустио си положај.

- Па јесам команданте. Да нисам, неки би побјегли.

-Гоја, ти си прекршио наређење- сада се јавио и Мишо. Мишо је ипак покушао да се не насмије када је изговарао посљедње ријечи, јер је видо запрепашћено Гојино лице. Већ је чуо како се Гоја хвалио- ето, да не би мене, пуно би их побјегло. Мишо је наставио.

-Гоја, када је један пас свезан, рецимо за прошће, ти идеш на њега са неком мотком у руци? Пас нема куда од прошћа. На ланцу је. Шта мислиш шта ће радити?

-Па ујешће ме, ако му се превише приближим, неме му друге.

-Значи ујешће те. А шта мислиш да пас није на ланцу и ти идеш на њега са мотком? Пас наједном видје да у огради има и једна рупа- шта ће он направити?

-Па побјећи ће кроз рупу, наравно.

Поново се јави Ницо.

-Шта мислиш Гоја да су сви били као онај Стипе, шта се све могло десити?

Гоја је још више отворио уста и кратко изговорио- разумио сам.

-Ајде доведи човјека- изговорио је Ницо, добро се окренувши од Гоје да овај не види када се буде насмијао.

На врата уђе седамдесетогодишњак. Коса и мало дужа брада су потпуно сиједи.

Након поздрава разговор некако застаде.

-Ми се ево у вашем разбашкарили- пробио је лед Мишо.

-Ма нека сте, нека сте, баш вам хвала. Онај доњи спрат је мој, а ово овдје је мога сина. Због сина сам и дошао, да ми помогнете ако можете.

-Шта је са вашим сином? Како вам то можемо ми помоћи?- наставио је Мишо.

-Не знам одакле да почнем. Мој син ради у Холандији. Прије него што ће заузети наше село дошао нам је накратко у посјету. Хтио је повести, нас родитеље, код себе, али ми нисмо хтјели напустити кућу. Зато је остао један дан дуже, да би био са нама. Спремао се да крене сутрадан, када ови упадоше у село. Одвели су га, не знам куда. У Холандији остала жена и двоје дјеце. Послије смо се жена и ја некако искрали из села. Све смо покушали да дознамо гдје нам је син. Ништа нисмо могли учинити. Послије смо чули да постоје неке замјене заробљеника. Све смо покушавали, али без успјеха. Ето, брзо се прочуло да сте ви неке заробили, па бих вас замолио да се код размјене стави на списак и мој син.

-Да ли ви сигурно знате да вам је син жив?- јави се Ницо.

-Нажалост, то нисам могао никако сазнати. То стављање на списак за размјену иде преко некаквих веза. Ја немам ама баш нигдје никакве везе. Па ето, дошао сам да вас замолим, јер ви имате њихове заробљенике. Ви би могли ставити мога сина на списак. Онда они јаве, је ли жив или није.

-Да ли би могли нешто знати ови што су код нас заробљени?

-Не знам, можда.

-Гоја, иди са човјеком доле у подрум нека их види. Оне, које одабере доведите горе.

Човјек је сишао у свој подрум. Два стражара су чувала затворенике у једној подрумској просторији која је имала решетке.

Просторија је била освијетљена с двије свијеће. Затвореници су сједили и лежали на простртим мадрацима. Једино је један био на кољенима и колико се видјело изговарао полугласно молитвене ријечи.

-Ево, овај овдје што сједи и онај што се моли, били су у мојој кући. Остале нисам виђао, изговорио је старац.

-Вас двојица идете са мном- изговорио је Гоја.

-Добро, шта вас двојица знате о његовоме сину. Ко га је одвео и куда је одведен?

-Ја не знам ни да има сина, нити да је негдје одведен- изговорио је онај, који је сједио на мадрацу.

-А шта ти знаш о његовом сину?- питао је Ницо младића, који се молио Богу.

-Ја само знам толико...

-Кажи, кажи шта знаш- одједном ће старац. Помози ми и сада као што си ми и онда помогао. Молим те као Бога- изговорио је старац, ухвативши заробљеника за руку.

-Ја знам само да је одведен. Није одведен од људи из наше јединице, него од неких, нисам сигуран како се зову. То су некакви летећи. Они долазе одмах иза борбе. Никада нису у првим редовима у борби. Ништа вам друго не бих знао рећи, осим можда да ваш син тада није једини одведен. Одвели су још неке.

На ове задње заробљеникове ријечи, старац је само немоћно сјео на кауч, који је био иза њега.

-Добро, а како вам је то помогао овај младић оvdје- заинтересовао се Мишо.

-Па помогао ми је, помогао. Изгледа да је добар човјек. Ето, једне вечери мене и жену пусти из нашег подрума, изведе на пут и рече- идите овим правцем, ту вам је пут слободан. Тако и би. Хвала му. Ето, неки који иза нас остадоше су побијени.

-Добро господине, ево чули сте и сами. Ја вам могу обећати да ћемо сутра ступити у контакт са тим који врше замјене. Видјећемо шта се може учинити- изговорио је Ницо.

-Гоја води тога. Овај ће остати још оvdје- изговорио је Мишо, показујући на богомољца. Пало му је нешто на памет проматрајући тог младића, који је, иако да се налазио у за њега не баш повољној ситуацији, изгледао некако смирено и спокојно, па помисли у себи, зашто не би покушали.

-Можемо ли се ми поуздати у тебе, ако даш часну ријеч или се на неки начин закунеш да ћеш одржати обећање које даш? - био је радознао Мишо, обраћајући се преосталом заробљенику.

-Све зависи шта ћете тражити. Ако нешто могу то и обећам, онда ћу свакако извршити, ако је у мојој моћи и ако ми драги Бог допусти.

-Ницо, не знам да ли би се ти сложио са мојим приједлогом. Без обзира шта ће нам ови наши рећи, ја бих предложио да би се све ово на неки начин убрзало, да ми овог човјека сутра пустимо. Услов је да обећа да ће некеме јавити, рецимо жени у Холандији, да ли је човјеку син уопште жив и шта је са њим. Телефони по европи, фала Богу још раде. Ту је и црвени крст. Имају међународне организације. Мислим да има пуно начина да се дозна истина.

-Мишо, зашто би био противан, ако можемо човјеку помоћи. Добро си се овако нечег и сјетио. Него, шта каже младић на све то.

-Ја вам могу обећати да ћу сигурно настојати да дознам шта је са човјеком било и куда је одведен. Чак и ако је оно најгоре, јавићу. Само одмах да вам кажем, не могу утицати не те људе да га замијене, ако они неће. Право да вам кажем и ми, обични борци, имамо страх од тих људи. Лако потежу оружје и на своје.

-Нама ни не треба више него што сте обећали. Ако је жив, има их доле у подруму доста за размјену. Шта ви кажете као отац на све ово?- обрати се Ницо старцу.

-Ја бих вас молио као Бога учините то тако. Знам да ће овај човјек учинити оно што је обећао. Ево, ево његове адресе и броја телефона у Холандији- изговорио је старац вадећи визит карту и гурајући је у руку заробљенику.

Уто се на вратима поново појави Гоја.

-Добро Гоја, можеш и овога одвести доле- показао је Ницо на затвореника.

-Чекај, стани само мало да нешто приупитам- поново се огласио старац. Гоја се заустави са заробљеником.

-Ма тек ево сада примијетих да је и овдје тако. Што је читав намјештај испробијан мецима? Па нема ни једног читавог комада, ни у доњем, као ни у горњем стану.

-Па малоприје сам вам покушао објаснити. Ови, који после борбе дођу, не воде само људе, него купе и све остало: телевизоре, радио апарате, намјештај, постељину- све што мисле да могу уновчити. Они који остају и мисле се дуже задржати у некој кући, прво што ураде је да испале рафал у намјештај. Тако су сигурни да се могу служити док су ту. Идите у спаваћу собу, па погледајте кревете и мадраце- завршио је своје излагање младић.

Одлазећи са Гојом младић застаде у ходнику окрену се и рече.

- Господине Ристићу, ви мене не знате, али ја знам вас. Ја сам са вашим сином играо ногомет- изговорио је младић старцу и изашао са Гојом.

Исте вечери Ницо и Мишо ријешеше да се позабаве прекршајем дисциплине младића који су им били придодати.

Тек када су сва непријатељска упоришта савладана открило се да то село није било баш чисто српско село. Три куће, биле су хрватске.

-Момци, ми смо вас одмах у почетку упозорили како да се понашате ако сте са нама. Међутим, видим, ви нама правите проблеме. Не поштујете дисциплину и кршите наређења. Да видим зашто си ти дошао овамо? - обрати се Ницо голобрадом младићу, који је сједио на понуђеној столици.

-Ништа ја нисам себи узео. Јован је понио телевизор, па сам му помогао носити- изговорио је младић, показујући на свога садруга.

-Само што је, прије тога, Јован под пријетњом оружја, од домаћице покупио сав накит. Је ли тако Јоване? - јавио се сада Мишо.

-Јесам, па шта- нећу га ваљда оставити њој. Мени је исто све из моје куће покупљено. Шта је вама?- чудило се упитани младић.

-Е Јоване, рекли смо вам да тога у нашој јединици нема. А ово је тај велики љубавник –изговорио је Ницо, окренувши се трећем младићу, који је сједио са његове лијеве стране. Ницо је наставио.

-Ти јуче ногом шутну и пљуну у оног мртваца када су га износили одавдје?

-Па него шта ћу, него ћу пљунути на усташу. Ја га пљуну, а видим ви два комаданта га поздрависте. Ја што нас има свакаквих Срба.

-Добро, а што га ниси дошао пљунути овдје, док је био жив?? ... Шта је, не одговараш? Кажи, нисам имао муда да га пљунем док је био жив.

-Па сигурно, нисам ваљда будала да идем усташи на нож. Ма шта ви то мени литанијате?

-Ништа ми теби не литанијамо. Само ти хоћемо рећи да ти немаш муда, а онај усташа их је имао. Да га ти мртва не пљуну и шутну- не би га ни ми поздравили.

-Поздрависмо га, јер је имао муда да учини оно што је учинио- јавио се сада Мишо.

Поново се јави Ницо.

-Момак, нисмо ми тебе овдје позвали због тога, него због нечег другог. Знаш ли ти да се за силовање или покушај силовања у свакој војсци иде пред војни суд? Пресуда је увијек иста. Стријељање.

-Ма ко ће мени судити. Да не би ти можда? - изговорио је младић пискавим гласом и почео да устаје са своје столице. Устајући, прихвати се и за аутомат који је положио поред себе. Ницо такође покуша да устане с кауча у који се био завалио, тако да је устајање предуго трајало. Видје како побјесњели младић диже аутомат са

пода и почиње да га уперује у њега. Први се снађе Мишо, који је био најближи већ усталом младићу. Да извади револвер иза појаса да би пуцао, Мишо није више имао времена.

Ницо видје како снажна Мишина песница погоди младића у десну слепоочницу. Младић испусти аутомат из руке и поче да пада доле, некако полагао, као на успореном филму. Не зна зашто, али Ници у том моменту кроз главу одједном почеше да се ређају све слике које је провео заједно са Мишом.

Мишо се исто тако једног дана појавио у касарни у Словенији. Редовно је узимао учешћа на војној обуци на полигону. Међутим, Ницо је запазио нешто друго. Имао је уза се сву боксерску опрему. Знао је отићи у касарни у физкултурну салу и лупати сатима по некаквој врећи. Једном је један официр, који је био првак пете армијске области у боксу, покушао са њим да бокса, али је одмах скинуо рукавице и рекао- па то је професионалац. У слободно вријеме читао је исте војне приручнике као и Ницо. Зна да је причао да је родом негдје из околине Јајца.

Завршио је вишу поморску школу и почео да плови. Прво, на домаћим бродовима, а послѣ, како је говорио, прешао је на- странца. Боље су каже плаћали. Што се бокса тиче, зна да је једном рекао да је, када је био у некој азијској луци, боксовао за новац, јер им власник брода није исплатио плате оставивши их на милост и немилост са бродом. Догурао је тако до првог официра. Наједном му је било доста пловидбе. Ријешило је да се заувјек искрца и како рече, да заснује фамилију. Пловидбом је био релативно доста уштедио. Хтио је и да буде сам свој газда, али није знао у што би уложио новац. Било је то, отприлике пет година пред садашњи рат.

Распитао се и видио је да је Словенија још најсигурнија за приватнике.

Одлучио се за Љубљану. Купио је неки мањи кућерак на доста прометном мјесту у Љубљани. Дао је да се кућерак сруши. Доле је направио велики простарани локал, а на горњем спрату стан. Ресторан је добро радио. Постао је састајалиште свих- јужњака.

Дошла су и политичка превирања. Миодраг Мишковић, како се Мишо уствари звао, једном потписа неки апел за опстанак заједничке домовине. Од тада су настали проблеми. Задњих шест мјесеци ресторан је био све мање и мање посјећиван. У једном моменту промет је потпуно стао. Почеле су да му стижу телефонске пријетње. Спрејевима му је ресторан био исписиван којекваким пароланама. Када су по Словенији почеле прве борбе са ЈНА, разбише му и прозоре на ресторани. Мишо скиде табле са ресторана. Даскама закова све прозоре. Један кључ од ресторана и стана остави пријатељу Словенцу, и оде из Љубљане. Како се нашао у касарни, Ницо га није никада питао, а Мишо није говорио.

Други младић, кога су звали Јован, такође је почео да устаје и хтио је да се прихвати аутомата, који је ипак оставио подаље од себе. Гоја је то примијетио и у магновењу замахнуо својим аутоматом, да би ударио младића, а овај се измаче, уједно се окрећући према већ усталом Ници. Ницо инстинктивно уради оно што је у том моменту могао најбрже да учини, а то је да снажним замахом песнице погоди младића у незаштитени трбух. Младић се болним узвиком сави и клече на кољена, све вријеме држећи се за трбух.

Трећи младић је све вријеме сједио као прикован на својој столици.

Први проговара Мишо- Гоја разоружајте их и водите доле у подрум. Има ли мјеста?

-Има! Има још једна лијепа собица.

Сутрадан Ницо и Мишо су се стварно трудили да домаћину куће помогну око проналаска сина, међутим није то било баш лако. Свако се за такве проблеме осјећао ненадлежан. Испало је да су то послови, који су тек почели да се уходавају.

Сви су указивали на неке канале преко којих би се то могло средити, али се испостављало да су то исти они канали којима се вршила илегална трговина. Зато одлучише да заробљенике задрже до даљег код себе. Једино, затвореног богомољца, према договору пустише да пређе код својих. Сутра и прекосутра имали су још по једну мању борбу. Биле су то уствари акције чишћења. Морал њихових противника био је пао. Заробљеници су говорили да имају осјећај да су намјерно остављени на милост и немилост, само да би се о свему створио што већи међународни публицитет. Најжешће борбе су биле око Вуковара, а по неким причањима борбе се воде већ и у самом Вуковару.

Појави се и Обрен.

Ницо му се пожали на слабу координацију са оним што се зове- главна команда. Исприча му и за случај двојице момака, који су направили тешке дисциплинске прекршаје. Предао их је у главну команду да им се суди. Међутим, данас су му рекли да су их јуче видјели већ слободне. Један се чак хвалио како ће се обрачунати са њим и Мишом. Замолио је Обрена и да, ако може, учини нешто за домаћиновог сина.

Обрен му потврди да су све досадашње замјене заробљеника вршене приватним каналима. Прекјуче је разговарао са представницима црвеног крста европске заједнице, тако да су ти званични канали већ успостављени. Препоручио им је да заробљенике за сада не предају никоме. Он ће се побринути, да ако замјене и буде, она буде организована преко нашег и њиховог црвеног крста. Човјек из црвеног крста европске заједнице је сада стално код нас. Канцеларија му је тренутно у Топуском.

Обрен им рече да је код њих дошао због још нечега.

Исприча им да су, према свим њиховим сазнањима, Хрвати Вуковар отписали и сада се поново концентришу на Лику и Кордун. На мјестима су већ довели нове трупе и спремају се да поново ударе. Њихов човјек, који је при самом извору информација саопштава им- да су сада око њиховог поглавника, двије струје. Једна је да се систематски почне ратовати за сваки педаљ земље, док је друга да се покуша у Босни запалити фитиљ па би се из хаоса, који би настао могла створити нека предност. Рачунају да су доле Кладуша и Цазин насељени муслиманским становништвом и да би са њима напали Крајину са друге стране.

-Зато сам дошао да се што хитније вратите назад. Били бисте нека врста брзопокретне интервентне јединице. За тако нешто били бисте и одговорајуће опремљени. Ја бих да ви колико сутра кренете назад. Ослобођење Вуковара нема потребе да чекате. То је само питање дана, ако не и сата. Формално само припадаћете шестој личкој, а уствари бићете потпуно самостални. Уствари, све ће ићи преко мене. Смјештај ће бити у Врховинама или у околини.

Ницо и Мишо се само погледаше и климнуше главама у знак одобравања.

Сљедећег дана све је било спремно за покрет. Кретало се одмах послије ручка.

Ницо и Мишо су издавали посљедња наређења, кад угледаше старину којем су одвели сина како им жури у сусрет и маше рукама да се не би удаљили.

-Хвала Богу нађох вас. Ево, управо долазим из Србије. Звао сам снају у Холандију.

Син ми је жив. Онај момак је све сазнао. Син ми се налази у Осијеку. Имам и тачну адресу, гдје је. Зна и људе који га чувају. Дао је и име човјека, у чијој кући је затворен. Каже, то је неки приватни затвор. Свака му част. Ево, све сам овдје записао.

-Одлично дједе, честитам- први се снашао Мишо.

-Дједе имамо и ми позитивних новости. По новом, све се замјене могу

обавити преко Црвеног крста. Имамо најбољу везу. Ми, као што видиш одлазимо. Водимо заробљенике са собом. Никога не пуштамо док не видимо вашег сина жива. Дај ми ту цедуљу да све препишем у свој нотес. Још нешто дједе. Видиш оног човјека тамо. Иди код њега да ти каже гдје се налази човјек из Црвеног крста-показао је Ницо на Обрена.

Вративши се у Лику, Ницина јединица се мало промијенила у смислу да су постали мобилнији. Добили су одговарајућа возила и наоружање, тако да су стварно били покретнији.

Са јединицом су учествовали у неколико чарки, али до неке праве велике битке није дошло. Пао је и велики снијег. Обје стране су држале своје позиције. У том релативном миру биле су извршене и прве размјене заробљеника. Према Обреновим ријечима „Холанђанин“ је био касније од других, али ипак успјешно замијењен, јер су његови отмичари за њега захтијевали новац. Међународни Црвени крст је то одлучно одбио. На концу се све сретно завршило.

Ницо је чак неколико дана провео у Топуском, у ондашњој бањи. Наиме, враћајући се једном са извиђања са свим возилима западе у јаку сњежну олују. Није могао никуд даље, јер је велика лавина затрпала пут. Требала су му два дана да би се искобелјао из свега. Посљедица је, да је био потпуно промрзао. Стварно су га бољеле све кости. Ходао је као да му је у кичму била усађена гвоздена шипка. Препоручили су му да оде код неке докторице у Топуско. Докторица учини стварно чудо. Послије бање био је као препорођен.

Иначе у Крајини се тада мало ратовало, али се зато водило пуно политике. Ницу политика стварно није занимала. Случајно му дође до руке један говор, који је академик Рашковић изрекао на некој телевизији као и неке касније изјаве. Видје да је то тотално супротно од оног што изјављује садашње руководство овдје у Крајини. Професор је просто преклињао да се прекине пролијевање крви. Једну реченицу никако није могао заборавити гдје је рекао да: „...српски народ може чак и добити тај рат војно, али ће српски народ изгубити...“. Највише су га изненадила нека пророчанства професорова. Неке ствари су се тачно одвијале како је он пророковао. Ако се буде поступало, тако и тако- биће то и то-говорио је. Мировни преговори што су се водили по Европи нису у Лици били никоме јасни, јер им све информације нису биле доступне.

Прошло је и неколико дана децембра. Једном му јавише да га тражи неки генерал, који је по њега послао цип. Ницо се ускоро нашао са генералом Девићем, пуковником Васиљевићем и капетаном Арсићем. Сви су га срдечно поздравили.

-Друже генерале, или можда сада господине, не знам како да вас ословим, одкуд ви овдје да дођете, драго ми је да вас видим.

-Мени је исто драго да се видимо, а оно господин или друг за нас двојицу је свеједно. Ја сам старији и могу први да предложим да пређемо на ти. Дакле, ја сам Никола, а видим теби сви говоре Ницо, па нека тако од сада буде. Ево дај да то залијемо са по једном љутом.

-Добро то важи за цело друштво овде- изговорио је сада потпуковник Васиљевић дижући чашицу.

-Важи- био је одговор капетана Арсића.

Договор је био потврђен испијањем љуте наискап.

-Е, да одговорим на питање- ја сам овде као у некој инспекцији. Знате да је договорено, а ево и спроводи се у дело да повлачимо наоружање из Задра и Сплита, а осим тога имам и новости за вас сву тројицу овде. Дакле, сва тројица имате разлог да частите. Ако ћете да частите рећи ћу вам. Ако не- ћутим.

-Како да частимо, чиме? - чуло се од потпуковника Васиљевића.

-Па од тебе Васо, ако ми спремиш ове шљиве једно пола литра, а не бих

имао ништа против ако би се нашао и литар. Са овом двојицом ћу се већ некако договорити.

-Добро, од мене имаш литар. Ако је вест добра могао би и још један литар.

-Одлично. Дакле честитам од сада пуковниче Васиљевићу- уз наклон у ставу мирно пружио је генерал руку новом пуковнику. Честитам капетану прве класе Арсићу- слиједио је још један наклон генерала и пружање руке.

- Поручниче Николићу, честитам и драго ми је да смо колеге и то у правом смислу те ријечи. Чак сматрам да си ме добро превазишао када чујем како си рјешавао борбене ситуације. Ја сам ипак сада само канцеларијски штакор. Само да знате да вас је у напредовању претекао водник Несторовић. Он је неколико подофицирских чинова прескочио и сада је официр, потпоручник.

Још нешто, ови из банке хоће да се реванширају сваком од вас. Кад будете први пута дошли у Београд јавите се код директора у централу банке.

Него ја бих сада отишао да погледам шта је од наоружања стигло и да видим шта ћемо са тиме- изговорио је генерал и изашао кроз врата.

Ницо исто пође са генералом на полигон гдје се налазило наоружање натоварено на тешке камионе. Приликом предаје рапорта од стране једног капетана у морнаричкој униформи Ницо се повуче мало уназад, пуштајући генерала да саслуша рапорт. Рапорт је био уобичајен док није била ријеч о неким лансерима на које капетан показа прстом. Ту капетан замоли генерала да му то саопшти у четири ока. Ницо када је то чуо повуче се потпуно уназад, остављајући оба официра насамом. Погледа иза себе и видје три камиона прекривена церадом. Генерал је са поморским капетаном пришао једном од камиона и наредио да се један открије. Указаше се повеће ракете, које Ницо до тада није никада видио.

Пошто се генерал удаљио са капетаном и отишао са њим у канцеларију Ницо није могао да одоли, а да не упита заставника који је био код ракета- какво је то оружје.

- То су торпедни лансери- одговорио му је заставник.

- Значи, то се испалује само испод воде- радознано ће Ницо.

- Како се узме. Може испод воде. Може изнад воде, а и као копнено оруђе гдје је потребна посебно јака разарајућа сила.

-Који оклоп може пробити- радознао је Ницо.

-Нема тога оклопа који са овим не може бити пробијен. Двије овакве потапају сигурно сваки ратни брод, а на копну нема тога бункера који би овоме одолио. Бојево пуњење може се према потреби допуњавати експлозивима разне јакости.

- Добро, а како се лансира сада овдје на копну?- био је више него радознао Ницо.

- Ништа једноставније. Ту, унутра је лансирна рампа. Ако се хоће јака прецизност на већу даљину лансирна рампа се може зачас продужити у свакој бољој радионици.

Ницо се са заставником задржа још више у разговору, поготову када је чуо да су земљаци.

Сазнао је и разлог зашто је капетан узбуђен. Наиме пропратни папири у оној гужви при повлачењу су били изгубљени и ракете као да нису ни постојале.

Негдје у првој половини децембра, Миши стиже порука да му је мајка јако болесна и да би вољела да га види.

Мишо и Ницо се опростише не сумњајући, да је то само привремени расанак и да ће до поновог виђења ускоро доћи.

Мишо се одмах упутио у правцу Јајца.

За неколико дана стигло је писмо од Мише у којем јавља да му је мајка умрла. Даље је стајало да је тамо ситуација више него озбиљна. Сваки час се очекује да се почне пуцати. Сва српска села у околини Јајца су опкољена муслиманским и хрватским снагама. Регуларне јединице из Хрватске више ни не крију да се стационирају у околини. Повремено и пуцају. Још нико није ни рањен, ни погинуо. Он остаје тамо до даљег, да организује одбрану, јер нема никога ко би то учинио. Ако и када се ситуација смири, ето њега поново у Крајину. Ницо више није никада ни видио, нити шта чуо о Миши.

Почеле су борбе за Дабар. Дабар је као непријатељско упориште био веома неповољан за устанике, јер су одатле честим нападима пресијецане њихове комуникације. Постојала је бојазан да би те комуникације могле бити и потпуно пресјечене, па је одлучено да Дабар мора пасти. Један, траљаво припремљени напад био је с лакоћом одбијен. Сада су устаници припремали нешто озбиљније. Дошао је и Обрен да укаже на озбиљност ситуације.

Према поузданим обавјештењима, према Дабру се кретала једна непријатељска колона коју је требало онеспособити да не би још више појачала одбрану Дабра. Ницо је са Петром добро проучио карту и направио план гдје треба да дође до борбе. Хтјели су да се битка одвија према њиховим правилима. Зато су кренули да заузму положаје који њима одговарају. У даљој околини налазиле су се и двије јединице ЈНА. Оне су у то вријеме прешле потпуно на страну устаника. Петар и Ницо нису у овом случају захтијевали од војске помоћ, јер су знали своје могућности.

Било је ту и једно усамљено хрватско село са свим својим становницима. Прво су били штићени од ЈНА, а послје је тако и остало, јер се нису ни у шта мијешали. Наиме били су изоловани међу другим српским селима. Гледали су своја посла.

Тога дана је Ницо са Петром ипак отишао до села и још једном затражио од њих да буду код својих кућа, а они им гарантују даљу безбједност. Наиме, село је сада било непосредно иза њихових положаја, гдје је требало да се одвије борба. Мјештани, боље речено локални руководиоци ХДЗ-а су обећали да се ни у шта неће мијешати, ако се њима гарантује безбједност.

Имали су податке о непријатељу и настојали су да све предвиде уколико би дошло до неких одступања у плану. Једино што је бринуло Ницу, било је његово ноћашње поново сањање бика Шибоње. Петру, о томе сну није ништа хтио да каже, јер га је уплашило оно што му је задњи пута Петар рекао, да га то Бог опомиње. Ницо још никако није могао да се, што се тиче религије увјери, да ето над нама постоји нека сила, која може да одлучује о свему. Наравно, редовно је ишао у цркву да се моли, али нека резервна сумња је увијек остајала. Та своја размишљања није ни са ким дијелио, а поготово то не би могао са Петром. Имао је осјећај да када би Петру тако нешто рекао, да би код њега све изгубио. Од јуче се код њих поново нашао и поп Саво. Када је било завршено благосиљање војске, нешто прије поласка на положај, остао је насамо са њим. Када га је поп Саво питао, како је иначе, јер види да је мало забринут, Ницо му је одговорио да је добро, само да је ето ноћас сањао неки глупи сан, па можда због тога изгледа мало, како рече- озбиљан.

-Па шта си то сањо Ницо?

-Ма ништа, неку глупост. Као неки бик полетио за нама, школском дјецом. Док сам се ја окренуо, он набио неколико дјече на рогове. Једног тако оборио на земљу и са роговима пробада ли га, пробада. Тако сам се у тој мори и пробудио.

Ницо прешути да је и раније сањао Шибоњу. Само се сада упитно загледа у свештеника

-Е, Ницо, не знам. Није наше поповско да тумачимо снове- одговорио је

свештеник схватајући Ницин упитни поглед.

Кренули су да заузму положаје. Већ су се скоро потпуно приближили положајима, које су требали запосјести, тако да су изашли из ципа и почели показивати гдје ће ко да се распореди. Наједном, иза леђа, зачу се звук тенка. Ницо и Петаар се погледаше. Нису се договорили ни за какву помоћ, па су помислили, да им то војска шаље помоћ, ето, за сваку сигурност.

Наједном, из тешког МГ-а тенк на њих отвори ватру. Петар и Ницо су стајали испред ципа са картом, коју су управо хтјели да рашире. Видјеше десно и лијево од њих како младићи падају покошени рафалом. Обојица из грла повикаше:

- У заклон!- и истовремено се бацише у канал, поред пута. Брзо отпузаше у шипражје поред пута, дочепавши се првих већих стабала шуме, која је одмах ту била. Од испалене тенковске гранате погођени цип се дословно распао. Тенк је напредовао даље. Иза њега су ишла и једна борна кола.

-Повлачи се, повлачи се- обојица су спонтано командовала. Повлачење је било отежано, јер је снијег у шуми био дубок и неугажен. Тенк и борна кола су се и даље кретала напријед, а десно и лијево дејствовали су МГ-има. Нико на пуцњаву није одговарао. Ницино и Петрово оружје је остало у ципу. Сви су настојали да ухвате што бољи заклон, иза дебелих стабала. Тенк и борна кола се зауставише тамо гдје је био цип. На моменат су престали да пуцају. Ницо даде знак околним младићима да сви полегну и почну пузећи да се повлаче. Видје једног од своји новопечених минера како држи испред себе противтенковску мину. Стезао ју је на прсима, као да стеже бебу, бојећи се да му је ко не отме. Стицао се осјећај да он ту бебу не би ни за шта на свијету испустио. На знак да треба да се повлачи и то пузећи, ставио је мину испред себе, гурао је напријед и сам се до ње привлачио. Из борних кола нису престајали да пуцају. Чуло се да је тенк кренуо даље. Ницо зачас погледа иза једног дрвета и видје да тенк окреће на њихову страну, да би кренуо у шуму. Погледа мало боље и угледа, сасвим близу, просјек у шуми. Био је то шумски пут, којим се тенк могао кретати. Младић, који је држао мину, даде Ници знак да би ишао са мином на пут. Ницо само климну главом. Младић је журно продужио да пуже према путу. Сви су наставили пужући да се повлаче, али то није било лако, јер су се меци из МГ- а забадали око њих. Ослобођен своје мине, младић их је брзо сустигао. Тенк је кренуо кроз шуму, да би на кратко застао. Отворио би ватру из МГ-а и поново наставио да вози. Чуше се и два јаука. Прво, један у непосредној близини Нице и Петра, а потом и други удаљенији. Одмах иза јаука зачу се и страховита експлозија. Придигоше се и погледаше. Тенк је био сав у пламену. Борна кола су престала пуцати и журно се удаљила напријед, путем.

-Хоће драги Бог, хоће. О хвала ти драги Боже што ми испуни жељу и уништи непријатеља мог- изговарао је Петар клечећи у снијегу. Петар се предано молио. Угледавши Петра како се моли, Ници изненада паде на памет његов ноћашњи сан. Наједном, као да у њега уђе нека топлина. Од те топлине постаде му вруће. Прво око срца, а онда се по цијелом тијелу разлијеже нешто, што никада последије није могао да опише. Знао је за израз блаженство и претпостављао је шта то значи, али то није било то. То је било нешто пуно, пуно више. Било је то нешто, што он није могао објаснити, а видио је да нема потребу ни да објашњава. То је било у њему и то му је било довољно, јер је наједном осјетио неку неописиву срећу. Овога момента био је дефинитивно сигуран да су његови снови били опомена драгог Бога. Набијена школска дјеча на Шибоњине рокове су његови добровољци, који сада доле мртви леже. Онај дјечак, што га је Шибоња притиснуо на земљу и роговима стално пробадао- то је мртви добровољац, преко кога је тенк прешао. Са том једином мисли у себи, Ницо клече на кољена и поче да се захваљује и моли Богу. Осјети и тешки осјећај кривице, како је до сада уопште могао сумњати да има

Свевишњег. Сада је бар био сигуран у једно, а то је да овдје, у снијегу, клечи дубоко вјерујући човјек. Остали момци, када угледаше своје команданте како клече и сами клекоше и почеше да изговарају молитве. Бар они, који су знали.

Први са молитвом престаде Петар. Устаде, отресе снијег, пољуби и спреми крст. Други су исто престали са молитвом.

-Јуначе, дођи да те стиснем- изговорио је Петар и чврсто загрлио младића, који је носио мину.

-Ницо, знаш ли која је то мина била?

На Ницино слијегање раменима, Петар је наставио:

-То је иста она, што је била постављена под онај други тенк када смо се борили скупа са Чкаљом. Тенк је дошао на два-три метра до ње и вратио се. Овај момак ју је покупио и питао ме- да ли хоћу да му је дам. Дао сам му је, мада ме је мало чудило да неко хоће и тако нешто да има. Није ју никада испуштао. Ето видиш, провиђење га довело да нам је сада мина спасила животе. Е, да ово Чкаља зна, како би се поносио са тобом- изговорио је Петар, још једном стискајући младића.

Ницо је толико био заокупљен својим откровењем да никоме ништа није говорио. Само је ћутао. Петар је почео да издаје команде.

Још су се повукли кроз шуму. Застали су. Покушали су да направе биланс битке.

Сложише се да осим два момка, која су пала у непосредној близини Нице и Петра, још је један остао да лежи на путу. Сада имају два рањена, и то баш од тенка, који је кренуо за њима кроз шуму.

Погледаше већ превијене рањенике. Један је био рањен у раме, а други у надколјеницу. Петар и Ницо се добро загледаше у рањене младиће. Погледаше се и само погледима упиташе један другог. Је ли их ти знаш? Знали су сваког борца и ликом и именом.

Први се снађе Петар.

-Ко су ови младићи?- питао је, више него радознано Петар.

Младићи су лежали на снијегу и јаукали. То су наши другари, који су дошли са оном групом што је дошла не знам од куда - одговорио је један од младића.

-Па одакле они са нама?

Сви су само сложили раменима.

Јави се други један младић и рече да су они рекли да су вас питали да ли могу поћи са нама. Хтјели су да виде како је у правој борби. Сада смо од њих чули да су се тек спремали да почну са обуком.

-Мене није нико ништа питао. Је ли тебе Петре ишта питао њихов командант?

-Не, није.

-Нисам га ни упознао.

-Нисте га могли ни упознати, зато што је негдје заостао и доћи ће тек сутра. Тако ми је рекао овај што је рањен- јавио се поново исти младић.

-Па колико их је пошло?- забринуто је питао Петар.

-Колико је знам петорица- поново се јавио младић.

-Па гдје су други?

-Можда су са нашим, који су се повукли са друге стране пута- јавио се један од десетара.

Нашла се и једна сјекирица, те направише двоја носила. Нико није имао шаторско крило да се носила колико толико импровизују. Са пуно муке, уз помоћ шињела, носила су некако функционисала и почеше повлачење. Снијег кроз шуму је био доста дубок и тешко се могло газити. Ситно растиње још више је отежавало

кретање. Носачи носила су се често морали мијењати. Баш када су помислили да би били добро да се врате на пут на којем су били, зачу се артиљеријска ватра, а последице и појединачна пуцњава. Нису могли тачно одредити гдје се борба води. Ради сигурности рањеника, одлучише да се даље наставе повлачити кроз шуму, иако је пут био тежи и дужи.

Петар и Ницо су све вријеме покушавали да себи разјасне напад тенка и борних кола на њих. Тенк и борна кола су имала јасне ознаке ЈНА. Додуше, знали су да то не мора ништа значити. Није им било јасно како да су баш нападнути из правца гдје су, непосредно прије тога били. Како рече Петар- па нису тенк и борна кола игла, па да тек тако дође у њихову позадину. Сложише се да су морали направити неки велики пропуст или да су обавјештајне информације толико заказале, да ето сада имају и мртве. Ипак, када би опет почели расуђивати главом, нису могли наћи никакво логично рјешење за ову ситуацију у којој се сада налазе.

На мјесто полазишта стигли су тек сутрадан ујутро. Не зна се да ли су били више гладни, уморни или неиспавани. Једино су им рекли да је овдје био пуковник Васиљевић са комплетном јединицом и да је отишао у правцу у којем су и они отишли. На питање да им неко нешто каже о тенку и борним колима, који су их напали, нису ништа умјели да одговоре.

Организоваше превоз рањеника у книнску болницу и легоше да спавају.

Друга група добровољаца, која је морала да се повуче с друге стране пута, имала је исто једног мрвог и два рањеника. Она није имала другог пута за повлачење, него је морала изаћи на пут, којим је и дошла. Добровољци, сакривени покрај пута, препознали су јединицу пуковника Васиљевића и придружили јој се.

Ницо се смјестио у кућу, која се налазила одмах покрај главног пута. Заспао је чим је легао у кревет. Није знао колико је спавао, када га је пробудило снажно и грубо дрмусање по рамену.

-Ти си тај што командујеш овдје, је ли!?

Ницо није знао о чему се ради и онако бунован само промрља своје име и презиме, питајући, о чему се ради.

-Све ће ти рећи наш командант. Дотле да ниси писнуо. Иначе ћемо те везати. Јеси ли разумео?

Ницо полагао устаде у кревету, покушавајући да избаци ноге и сједе на њега.

Грубо би гурнут назад.

-Момци, ко сте ви и шта хоћете од мене?- изговорио је Ницо, покушавајући да што више разбистри главу.

-Ма дај, пусти га да се обуче. Неће га ваљда саслушавати у гаћама- изговорио је други момак, стављајући Ницин аутомат подаље од њега.

Са друге стране улице, једно педесет метара даље, такође у једној од кућа, био се смјестио Петар. Он је исто пробуђен када и Ницо. Пробудила су га двојица његових десетара.

Тек када су видјели да се Петар добро разбудео, почеше да му објашњавају, да су двојица отишла код Нице да га ухапсе. Како год су покушали да му објасне, Петар је само одмахивао главом и питао- Ко? Шта? Кога? Како да га ухапсе?

Један од десетара га подиже са кревета и одведе до стола, гдје су били бокал и лавор са водом. Поли му вуду по рукама и рече да се прво умије, па ће му све на миру испричати. Тек када се Петар мало прибрао и сјео за сто, чу шта му десетар исприча.

-Данас се појавио командант оне групе младића што су са нама ишли у борбу.

Полудио је када је чуо да су му два борца рањена. За све криви Ницу. Кажу да је

неки опасан. Нисам чуо да су рекли како се зове.

-Па добро, када сте видјели да ће га ухапсити, како кажете, што нисте спријечили?

-Сазнали смо када је већ све било готово.

-Па јесте ли му објаснили да је све неспоразум и да су младићи без нашег знања пошли са нама?

-Не нисмо, дошли смо код тебе. Рекоше да је стварно неке пријеке нарави, па смо мислили да је боље овако.

-Тако значи. Добро Милане. Дај ми ту једну твоју цигарету. Никада у животу пушио нисам, али ево сада ћу запалити. Чекај, чекај да мало промућкам. Додај ми ту униформу. Сада ћемо нешто смислити. Петар се обуче. Насу себи чашу воде, испи је и сједе за сто.

-Овако момци. Ми не знамо ко је тај човјек. Ко год да је, поступа необично. Ко је, да је. Ви сада изађите и у потпуном миру окупите све наше људе. Значи, без икакве буке. Распоредићемо се тако да их све опколимо. Не смију, ама баш ништа примијетити.

Нас тројица ћемо отићи код тога команданта. Боље речено ићи ћу ја, а ви ћете ме само издалека пратити. `Ајде момци, само мирно.

Речено учињено. Без икакве буке Петрови људи су били постављени тако да су у потпуности на оку имали придошлице. Петар је још чекао извјештај посљедњег десетара, када му јавише да је тај командант дошао са сасвим друге стране, и ушао у кућу гдје се налазио Ницо. Истовремено, са супротне стране насеља, зачу се бука камионских мотора. Рекоше да то долази пуковник Васиљевић.

Тајанствени командант је ушао у кућу, гдје се налазио Ницо. Смјестио се у примаћу собу и питао- где се налази тај братац? Рекли су му да је у другој соби.

-Видим ви пијете кафу. Дај прво да попијем кафу, па ћемо то онда средити. Нисам од јуче ни једну попио- изговорио је покрупни четрдесетпетогодишњак, уваливши се у удобну фотељу.

За то вријеме је пуковник Васиљевић већ стигао до Петра.

Петар га заустави и потанко му објасни ситуацију у којој се и због чега налазио Ницо. Кажеш, изгледа неки прек командант? Посебан и прек је тај био одувек. Видиш, ја сам дошао да се видим са тим командантом. Останите овде. Сада ћу ја то све да средим.

Петар је ипак лагано и на одстојању кренуо за пуковником. Пред кућом, у којој се налазио Ницо, стајао је један цип, за који је Петар претпоставио да сигурно припада томе команданту. Поред ципа су стајала двојица младића. Дао је својим дестарима знак. Ови приђоше младићима и са извађеним револверима их угураше у ходник куће. На њихово мјесто Петар постави своје људе. Ту сцену видио је и пуковник кроз прозор ходника, пењући се на спрат куће.

Пуковник је, ушавши у примаћу собу, само раширио руке и загрлио већ из фотеље уставог команданта.

-Па где си бре Васке? Јеси ли жив? Колико се дуго нисмо видели?

-Ево ме, па где си ти Аркане? Стварно се нисмо дуго видели. Све ми је јасно, само да си ти обукао униформу, е то ми никако не иде у главу. Увек си био против униформе- шалио се пуковник Васиљевић.

-Шта ћеш Васке, ето, мењамо се. Ти командант- ја командант. Имаш право, мрзио сам униформу као кугу, додуше само полицијску, а ето, сада је и ја носим. Седи. Је ли момци, имате ли ви нешто овде да се попије, дај да почастимо човека? Ако нема, има доле у ципу, донет ћемо.

-Има само кафа- јави се јадан од Арканових људи.

-Дајте човеку кафу, док не донесете нешто за пиће.

Пуковник сједе у понуђену фотелју намјеравајући да старог пријатеља пита за здравље и за заједничке пријатеље, али му се то све сада учини мање важним. Знајући Арканову пријеку нарав, одлучи да ипак разјасни ту ствар са Ницом.

-Добро Аркане, лако ћемо за све. Него чујем да држиш овде једног човека, `ајде рецимо да кажем, као затвореника.

-Ма јесте ту неки жутокљунац. Кажу прогласио се за команданта. Због њега ми ранише двојицу људи. Свакоме ли дају команду. Кажу да су му јуче побили пола људи. Да је неко од мојих погинуо, ишло би све по кратком поступку. Овако ћемо га мало по нашки кроз руке протурити.

-Аркане, како оно код нас кажу- прво када скочиш, кажеш хоп. Није то никакав жутокљунац, него је јако добро увежбао своје људе. Он је добар борац. Немој пренагло ако не знаш све околности под.....

- Чекај Васке. Видим да се заузимаш за њега. Ако је то неки твој човек, нема проблема Васке. Па не бих се ја теби замерио ни зашто на свету. Значи твој је човек. Је ли тако?

-Јесте Аркане.

-Па добро- шта чекате бре, шта сте стали ту, `ајде пустите човека- озбиљним и заповједничким тоном обратио се Аркан својим људима.

-Аркане, дођи овамо на прозор, да ти покажем како је увежбао своје људе. Видиш оно доле поред ципа више нису твоји људи, него његови. Погледај на другу страну. Исто само његови људи. Потпуно си опкољен. На све твоје људе су уперена оружја. Имао би нула шансе да се извучеш.

Аркан ништа није одговорио. Пуковник приђе прозору, отвори га и викну: Петре `ајде дођи горе, све је уреду.

У пространој примаћој соби сви су се били окупили. Петар је већ био горе. Уђе и Ницо још увијек пренераженог лица, јер се видјело да ништа не схвата, јер, умјесто само тог фамозног команданта, угледа и своје добре пријатеље.

Аркан устаде и још зачућеном Ници приђе, загрли га и рече:

-Еј бато извини, извини, била је грешка и неспоразум.

-Било је ту и грешке и неспоразума, а највише издаје. Видим, вама свима још није јасно шта се све десило и зашто су вам људи изгинули и израђавани- јавио се пуковник.

Сви су очекивали ште ће пуковник даље рећи.

-Ницо, чујем, ти си разговарао у хрватском селу са тамошњим људима да се држе по страни као и до сада. Колико чујем дали су ти часну реч да се неће ни у што петљати.

Ницо није ништа одговарао. Пуковник је даље наставио.

-Е, то је била грешка. Ако опет гледаш са чисто војничке стране и није била грешка, јер сваки војник поштује своју часну реч. Оно нису били војници и `ајде рецимо нису прекршили војнички, него само људски кодекс.

Гдје је био неспоразум? Аркане, твоји људи су се једноставно прикључили овдашњим борцима тврдећи да им је то Ницо дозволио.

Трећа ствар је- издаја. Капетан Јовановић вас је, у договору са три муслимана подофицира и са мјештанима које је наоружао, напао са леђа тенком и борним колима, које је украо. Сада се налази на непријатељској страни. Срећом да је мени све благовремено дојављено, тако да смо могли на вријеме интервенисати. Заробили смо једног у борбама и он нам рече да је циљ био, да се то хрватско село заузме и ту успостави нова линија.

Сви су ћутали. Први се огласио Аркан.

-Је ли Васке, кажеш Јовановић прешао на њихову страну? То ми никако није

јасно, еј Јовановић, бре.

-Мешано, мешано Аркане. Отац од Ваљева, а мајка из оне тамо, како се зове- Подравине. Растали се и син растао више са мајком. Једино што је испунио очеву жељу јесте да постане официр. Ето, определио се на другу страну и видиш на какав начин.

-Пуковниче Васиљевићу, немој да се наљутиш, али ја више не вјерујем ни војничкој часној ријечи, боље речено- официрској- част изузецима, а ту си и ти. Зар се нису сви они официри пребјези заклињали да ће чувати државу, која им је повјерена. Дадоше часну ријеч једној држави, па сада дају другој. Пишам се ја на часну ријеч таквих. Издаше четрдесет прве и ево сада поново- био је Петров љутити коментар на казивање пуковника.

Сви су ћутали, па и пуковник. Поново се први јави Аркан.

-Добро људи, хоћемо ли ми нешто попити? Домаћине- Ницо, тако ли се зовеш? Ако немаш, лако ћу ја одоздо нешто донети, упоран је Аркан.

-Има, има, ево, треба отворити врата креденца. Ракија, коњак и вино. Ко шта хоће-изговорио је Ницо.

Аркан је попио и другу чашу коњака, када се обрати пуковнику.

-Васке, имао сам ја ипак у нечему право. Овај твој Ницо је ипак жутокљунац. Што си бре икако разговарао са њима. Нема ту преговора- озбиљно је изговорио Аркан Ници.

- Команданте, да му покажемо како се то са њима преговара. Један од рањених је мој рођак. Можемо ли ми отићи да са њима преговарамо- више него иронично изговорио је један од Арканових људи.

- Кажеш да ти је рођак? Добро, ја ништа нећу да знам и без пиздарија- изговорио је ноншалантно Аркан

-Момци, хоћемо ли?- изговорио је један и пошао према вратима водећи са собом још двојицу.

- Команданте, колико времена им дајемо?

Аркан ништа није одговорио, јер је био удубљен у разговор са пуковником.

-Пола сата. Ма не бре, много је, двадесет минута- изговорио је један од Арканових људи.

Већ су сви били подоста попили и овај посљедњи разговор нико није узео посебно на знање.

Пуковник Васиљевић је устао да се опрости правдајући се да је исувише уморан од прошлих борби. Рече да је успио само око пола сата одспавати и то возећи се у кампањоли.

-Аркане, надам се да си ти још ту. Наврати сутра или прекосутра код мене у мој гарнизон-изговорио је пуковник, опраштајући се.

Прошло је можда два до два и по сата од како се друштво разишло, када се цестом појави колона предвођена једним трактором, на чијој приколици су била натоварена најмања дјеца и неколико стараца и старица. Сви остали одрасли, који су се могли кретати ишли су пјешнице иза трактора. Неки су носили путне торбе и кофере, или само завежљаје. Пуно их није ништа носило, ишли су само онако у колони унезвјерени и пуни страха. Видјело се да су се неки једва кретали.

Ницо и Мишо се само погледаше. Тек сада постадоше свјесни како Арканови људи преговарају. Чули су они за овакав начин ратовања, који се примјењује с обје стране, али сада су имали први пута прилику да виде како то у ствари изгледа. Није им било угодно око срца. Подилазила их је нека језа.

-Видите ли како се преговара са нашом браћом Хрватима? Сада неће бити напада са леђа-изговарао је Аркан прилазећи им.

-Видимо, видимо- изговорили су Петар и Ницо истовремено.

-Ницо, идем ја дати камион да их одбаци, бар донекле. Макар ове изнемогле, гријех је-изговорио је Петар.

-Сигурно, сигурно Петре, дај само- сложио се Ницо.

-Богами и ја сам осетљив према дечици и нарочито мајкама. Имам и ја децу. Само таква су времена. Видиш она два грмаља што иду напоредо. Можда су вам баш они јуче пуцали у леђа. Ако јесу, нека пуцају и даље, али сада могу само са предње стране. Па ком' опанци, ком' обојци- био је Арканов коментар на избјегличку колону.

-Аркане, јеси ли ти онај што је предводио Звездине Делије када је Звезда играла у Словенији против Олимпије и Марибора? Мени се све чини да јеси?- питао је Ницо.

-Јесам! Јеси ли и ти звездаш?

-Јесам!

-Е, свака част, дај да загрлим брата звездаша. Ето, мало је фалило да се посвађамо. Баш сам нагао. Сви ми то кажу. Само шта могу, такав сам- био је Арканов коментар, стављајући Ници руку преко рамена.

Ницо то послижеподне није ишао спавати, него је отишао до попа Саве да са њим поразговара о свом сну од претпрошле ноћи.

Разговор није никако узимао онај правац који је Ницо желио. Видје и сам да са својим питањима упућеним свештенику није потпуно јасан. Никако није могао да призна ни себи, а камоли свештенику, да је све до ноћас знао понекад бити у сумњи да изнад нешто постоји.

-Ницо, ја видим да ти имаш потребу да се исповидиш.

На ову ријеч исповиједити се -Ницо није знао шта би одговорио. Знао је да неки људи иду код свештеника да се исповиједе. Чуо је од Петра како каже- мораћу ових неколико дана да постим, па ћу отићи да се исповиједим. Знао је да му се и мајка исповиједала у два велика поста. Осим тога, није знао како то у пракси све иде, па се помало и плашио, да шта не забрља. Зато се никада није исповиједио.

-Оче, па нисам постио ни дана- вадио се Ницо.

-Ницо не мора се постити, па ти си војник. Ако је што при срцу, увијек се може доћи код свога духовника и отворити душу. Дођи овамо Ницо- изговорио је свештеник, стављајући Ници епитрахил преко главе.

Након исповиједи Ницо стварно осјети неко велико олакшање у прсима. Нестало је оног притиска. Поготово му је било лакше када је, чини му се, добро успио да свештенику опише осјећаје који су га снашли одмах након уништења тенка и захвалност, коју су сви изразили Богу кроз молитву. О својим ранијим дилемама и сумњама о постојању Свевишњега Ницо није ништа ни рекао, јер га свештеник није ни наводио на ту тему. Ници то након исповијести исто постаде неважно, јер је у себи помислио- важно је оно што сада мислим и вјерујем

- А, што се тиче сна Ницо, мислим да си ме у том смислу једном већ питао. Изгледа да ти драги Бог стварно шаље поруке. Ето, одабрао те. Само опет није наше људско да то тумачимо. Његове тајне су дубоке. Нико их не може докучити. Не можемо ми то. Не треба ни покушавати. Драги Бог нам и онако одређује пут којим ћемо и како ћемо. Сан је сан, а Бог је истина- био је свештеников одговор на његов упит о сновима.

Сутрадан су Петар и Ницо отишли код пуковника Васиљевића на, како је речено, специјални гулаш. Потпуковник их је назвао и рекао им је да је неко уловио јелена. До сада је месо стајало у пајцу. Данас ће га припремити један професионални кувар. Има да полижете прсте како човјек кува- била је његова порука.

-Шта чујем мој Аркан испразни оно село?- упитао је пуковник када се сретну са Ницом и Петром.

-Испразни вала, док си оком трепнуо. Није додуше он директно, али његови. Кажу да су им дали само двадесет минута да се спреме- изговорио је Петар.

-Него, одакле се вас двојица тако добро знате?- било је Петрово питање.

-Знамо се још као деца. Мој и његов отац били су официри у истом гарнизону.

Ишли смо скупа у школу. После је његов отац премештен за Београд, па смо неко време били на разним странама. Онда сам ја, заједно са оцем, дошао у Београд, па смо се наставили дружити. Задњи пута сам га видео прије неколико година, када сам био на генералштабној академији у Београду.

За столом су сједили и официри, који су били у јединици пуковника Васиљевића. Ручак је напредовао и сви су хвалили куvara.

Поново се поведе ријеч о избјеглицама. Прво уопштено, па онда и о оним јучерашњим.

Јавио се и Ницо за ријеч.

-Добро, како ја видим нико се не држи те Женевске конвенције. Једноставно се нареди људима да иду и они морају ићи- обратио се Ницо једном капетану за кога је знао да је правник.

-Арканова група није регуларна војска, то је паравојска. Кома ће они одговарати. Ни ваша јединица по тим строгим међународним критеријумима није регуларна. Бар не још. На крају рата може се одговарати ако си био на изгубљеној страни. Иначе, одувек су победници и судили и писали историју- одговорио је капетан.

Јави се један мајор ријечима:

Мирко и јеси и ниси у праву. Када сам био на једним маневрима у Пољској, као војни проматрач, упознао сам се са једним Пољаком-официром. Он ми исприча, да су када је Други свјетски рат већ био завршен, у његово село, које је тада било на граници Совјетског Савеза, али још у Пољској, дошли Бјелоруси и једноставно наредили да сви морају одмах ићи. Нису им дали ни тих двадесет минута. Каже даба је било молити и кумити, иако су били исте православне вјере као и Бјелоруси. Пази, рат је завршен. Пољаци су изашли као побједници. Потоварили су их у теретне вагоне без хране и воде и једноставно истоварили на новој- Пољско-Њемачкој граници, на Одри и Ниси. Уселили су их у њемачке куће, из којих су претходно истјерани Нијемци. Његово село населили су Бјелорусима, јер је припало Совјетском Савезу- завршио је своје излагање мајор.

-Добро је да се јуче нисмо нашли тамо. По тим међународним правилима ја бих морао да их заштитим, као регуларна војска. Ћути, испало је како је испало. Када бих нешто рекао- Аркан би ме питао, да нисам јео мамених гљива. Само то са истеривањем или како неки кажу, са хуманим пресељењем становништва, наставило се и наставиће се, док је света и века. Победници ће увек наћи оправдање. Ево, узмите Пакистан и Индију. Пакистан истерао све Индусе- до једног. У Индији остало преко сто милиона муслимана и ено чујеш, мало, мало, па се поново крве. Погледај Израелце и Арапе. Ко зна како ће то још завршити. Па и ово код нас, овде- изговорио је пуковник.

-Постоји и одговорност за сопственог војника који ти је дат на повјерење. Закони и конвенције су написани да би се заштитиле и једна и друга страна. Шта онда када Конвенција закаже, као у оваквом случају? Ми никада не смијемо заборавити да смо одговорни да чувамо и штитимо животе наших војника, колико год је то у нашој моћи. Ја само знам, да је за мене, на првом мјесту важан живот мога војника, а о осталим стварима може и да се дискутује- изговорио је један,

Ници непознати капетан.

Ове капетанове ријечи Ницо је добро упамтио, али их није коментарисао.

Међутим, касније, кад год би помислио на своје мртве добровољце, а помишљао је често, стезало му се око срца. Ето, јутрос му јавише да је и пети добровољац подлегао ранама, тако да су му капетанове ријечи увијек изнова одзвањале у ушима.

Непознати капетан се у каснијем невезаном разговору придружио Ници и рекао му, да је чуо како су му људи погинули, те га је тјешо да ту нема уопште његове кривице. Међутим, нешто друго га је изненадило, а то је била тврдња да су се те и друге жртве морале десити, јер је цијела операција на Дабар била од почетка лоше планирана и осуђена на неуспјех. Наиме, изведена је на потпуно погрешним претпоставкама и погрешним оруђима. По његовом тврђењу- Дабар се може освојити само из једног правца и то ако се освоји брдо, које је више него добро утврђено с два бункера. Како рече, бункере је више него добро професионално направио фортификацијски инжењер. Обичне маљутке тамо сигурно не могу ништа урадити.

Ово капетаново излагање понука Ницу на размишљање. Још је једном потражио капетана и затражио од њега податке о топографском положају мјеста, као и друге податке које је сматрао важним. Капетан се показао као добро обавијештен. Ницу је посебно навело на размишљање изражена капетанова сумњу да у касарни, гдје је био капетан Јовановић, сигурно има још саучесника који су активни.

Док су тако разговарали позваше Петра на телефон, уз изговор да је хитно. Било је стварно хитно, јер му јавише да је његов брат који је био на путу из Мостара за Невесиње, једноставно са женом нестао. Наводно се несигурно осјећао у Мостару и кренуо је кући. Пролазио је негдје долином Неретве, када су их пресрели Хрвати или муслимани. Од тада им се губи сваки траг. Срећом, дјеца су већ од раније била код бабе и дједа. Петар упита Ницу, шта мисли да би требало да уради.

-Ја бих на твоме мјесту одмах кренуо- био је Ницин одговор.

- Само, имао бих једну молбу. Знаш да је приликом задње акције, када смо се кроз шуму повлачили, Гоја угануо ногу. Кажу, није ништа сломљено, али су га ипак хтјели оперисат`, јер као да је потргао неке везе. Гоја неће на операцију. Послао би га кући, па би те молио да му се нађеш при руци. Све ти је то успут-изговорио је Ницо.

Прије него што су Петар и Гоја кренули на пут, Ницо, опраштајући се са Петром предосјети да ће то бити њихово задње виђење. Приђе му и чврсто га загрли. У том загрљају је било и пуно захвалности Петру, не само као поузданом саборцу, него и као, на неки начин- вјероучитељу. Једном му је тако Петар неколико сати говорио о иконама, о њиховом настанку и уопште о значају икона у православљу. Говорећи о иконама успут му је објаснио и историју градње катедрале Свете Софије у Цариграду.

Захваљујући Петру, Ницо литургију у цркви није више схватао само као пуку молитву, него и нешто стварно дубље и садржајније, а поготову од када му је Петар рекао:

„Литургија ти је, увијек изнова свечана свадба, гдје су младенци Христос и душа човјекова који се сједињују у блаженој постељи божијој“.

Сјећа се, када га је једном последије једног заједнички одгледаног филма у којем се налазила сцена литургије праћена уз музичке инструменте упитао- зашто у православној цркви на служби нема и музичких инструмената? Петар му је дуго објашњавао историјат хорског црквеног пјевања, а да би на крају завршио са

ријечима:

„Богу се у цркви треба обраћати само са најсавршенијим инструментом и то са оним којег је он сам створио, а то су људске гласне жице. За богоугоду на том инструменту треба стално вјежбати“.

Петар је и сам имао лијеп глас и када би се понекад придружио неком црквеном хору могао је увијек да га препозна у мноштву гласова. Једном му се Ницо захвалио за сва та објашњења напомињући да је кроз та сазнања његова духовност попримила неку дубљу страну. Петров одговор је био:

“Ницо, драго ми је да си и ти почео да осјећаш љепоту слатког православља. Чим се рат заврши настој отићи на Свету Гору“.

Шта му је Петар са тим- слатким православљем- тачно хтио рећи, није му било потпуно јасно. Да га пита било му је незгодно. Ево, неће ни сазнати, јер је Петар већ одлазио.

Тако је Ницо најједном остао без своја два најпоузданија командира.

Ово што је чуо од капетана, Ницу није остављало мирним. Пала му је на ум једна мисао, која би лако могла бити спроведена у дјело, ако би му се изашло у сусрет односно, ако би му генерал Девих мало припомогао. Смјеста је отишао код пуковника Васиљевића и упитао га да ли је генерал још ту. Добио је одговор да је ту, али да тачно не зна гдје се тренутно налази као и да није проблем да то убрзо и сазна.

Телефони су прорадили и састанак са генералом је заказан исте вечери у деветнаест сати.

-Ницо, којим добром? Нешто си ми у журби, не гори ваљда под ногама- поздравио га је генерал.

-Друже генерале мени бога ми гори. Чули сте да сам изгубио људе- изговорио је Ницо, никако не могавши да изусту оно- ти.

-Ницо ми смо на ти- упамти. Све сам од Васкета чуо. Рат је, дешава се. Нема ту твоје кривице.

-Има, или нема, мени су погинули људи и ја бих то хтио у најкраћем року исправити, зато ми треба- Ницо је застао, хтио је изговорити ти генералу, али ипак није могао, па изговори- ваша помоћ- и то одмах, под хитно.

-Добро Ницо, ја сам твој дужник, све што могу помоћи- ја ћу учинити.

-Па ево, да не мислите да ја нешто радим из љутње и да могу у брзини нешто да забрљам, ја ћу да вам изложим шта сам наумио и молио би о томе реалан суд.

Ницо сједи на понуђену столицу и поче да објашњава генералу шта је наумио да уради и то још сутра. Његов план, како рече, базираће се на изненађењу.

-Значи, зато ти требају два лансера- коментарисао је генерал.

-Тако је.

- Наравно да се слажем. Само што не би повезао три лансера, ако један промаши. То куда ћеш се и у које вријеме сутра са јединицом кретати, препусти мени, да јавно разгласим. Ја ћу то уосталом Васкету рећи, а он ће урадити своје. То са тим Обреном Крњетом и његовим људима, препусти исто мени. Ја ћу их позвати телефоном. За сат времена су овде. Детаље акције направите овде. Јеси ли све предвидио? Има ли нешто да си заборавио?

-У, има. Баш сам се запричао. Ми данас били код пуковника на гулашу. Укусан да се прсти оближу. Ево, донио сам има једно четири до пет порција. Поздрав од пуковника и његовог куvara- изговорио је Ницо, излазећи из просторије, а да би се ускоро вратио са повеликим лонцом којег стави на врели шпорет.

-Боже, како ово боговски мирише. Па то је још вруће. Ја сам исто требао

бити тамо, али ето, нисам стигао. Ницо, само си требао донети ово јело и рећи, требам лансере. Добио би без икаквих објашњења. Па ту има и за моју пратњу, одлично. Добро је што нисам до сада ништа јео.

Исте вечери појавио се Обрен Крњета са своја два команданта.

Сва тројица су гледала у Ницу као у чудо, када им је он рекао да сутра послеподне Дабар мора пасти. Знали су шта све нису до сада предузимали да Дабар падне, а и колико су људи изгубили.

Ослањајући се на детаљне информације непознатог капетана и провјеравајући их на карти и добрим снимцима, само им рече- на која три мјеста ће распоредити своје људе и на дати знак ће, само провизорно нападати, те да не смију људе излагати погибији. Знак за главни напад ће добити када за то буде вријеме.

-Обрене, ти остани са мном. Код мене можеш спавати. Имамо времена да све припремимо како треба.

Сљедећег јутра, након доручка, Ницо ником није ништа говорио само је наредио да се за тај дан узме сува храна, натовари оружје и укрцају људи на камионе. Док се утоварало оружје отишао је до свештеника Саве.

-Којим добром Ницо?

-Ја дошао по благосов, оче Саво.

-Благословићу ја Ницо благословити, само кажи шта да благословим?

-Па оче Саво, ја сам војник, зна се шта војник ради, па благослови.

Свештеник мало пошутити и оно изговорено- зна се шта војник ради- није хтио да коментарише, него само поче полугласно да изговара молитву и када је заврши без пуно формалности изговори:

“Ако Бог да, а даће“.

-Сачекај синко још, само да те причестим- изговорио је свештеник и оде иза олтара да донесе вино.

Ницо је кренуо без икакве журбе. Једино што га је забрињавало било је, што је поново почео да пада снијег. Да не би ништа препустио случају, узео једног гусјеничара са ралицом и стави га на чело колоне.

Зауставише се на једној раскрсници. Сву моторизацију посла даље, иза раскрснице и застави их одмах иза окуке, тако да нису могли бити виђени са раскрснице. Одмах иза раскрснице, на пут којим су дошли, стави тенковске мине које су убрзо биле прекривене снијегом, који је непрестано падао. Поставио је и мине одмах на почетку оба пута, која су долазила на раскрсницу са лијеве и десне стране. Околу је била шума, гдје иза дебелих стабала распореди људе.

Настало је чекање. Обрен присуствујући јучерашњем састанку зна да није било говора о некој засједи коју је Ницо сада правио, па радознано упита.

-Ницо, шта сада чекамо овдје? Па до Дабра има још да се вози. Осим тога, добро познајем ове путеве, ово није директни пут за Дабар.

-Обрене, како оно кажу- стрпљен спасен- или- ко чека тај дочека. Ми ћемо још чекати. Ако не дочекамо, добро је. На заказано мјесто стижемо на вријеме. Ако дочекамо, још боље- обавићемо посао и опет ћемо стићи на вријеме. Што се тиче правога пута, лако ћемо га наћи. За сада је ово наш прави пут.

Ништа се није дешавало, тако да је и Ницо, видјело се, постајао помало нестрпљив и све чешће погледао на сат. Оставио је себи, да чека још највише пола сата и онда ће кренути.

Када се наједном, из даљине зачу загушљива бука мотора, који су били још више пригушени напалим снијегом.

Рад мотора се све јасније и јасније чуо. Ускоро се на видику појавише двоја борна кола за којима су ишла два камиона, а иза свега један аутобус. На сваком возилу је била извјешена шаховница. Из камиона, застртих церадама, чуло се

нешто као пјесма чије се ријечи нису могле разазнати због буке мотора.

Борна кола пређоше раскрсницу и дођоше на мјесто гдје су биле постављене мине. Зачу се страховита експлозија. Прва борна кола нису више постојала. Друга учинише маневар налијево и несталоше у експлозији. Оба камиона, која су се већ налазили на раскрсници, скренуше лијево и десно на пут. Истовремено су били уништени у страховитим експлозијама. Из аутобуса, који је стао, зачу се накратко пуцњава из аутомата, а да би аутобус убрзо нестао у страховитој експлозији због испалених зоља са обје стране пута. Сва су се возила налазила у пламену.

Из запаљеног аутобуса некако се искобеља младић, који је у руци држао санитарску торбу. Нико на њега није пуцао, јер је избезумљено младићево лице говорило само за себе.

Ницо изађе из свога дебелог заклона и сиђе на пут. Приђе младићу и рече - `ајде помози друговима.

Пошто је њих мало било упућено шта ће се десити није било ни радости због тако лако извојеване побједе. Ницо диже аутомат изнад глеве и само одсјечено рече- покрет.

-Ницо, шта ово би?- изговорио је Обрен тек када су сјели у камион и повезли се даље.

-Како шта би, па зар ниси видио?

- Видио сам, али ми није ништа јасно.

- Биће јасно онима који су их послали за нама. Јасно је мени- јер осветих своје борце.

На заказане положаје стигоше нешто прије времена. На мјесту договора чекао их је већ човјек, који ће кординирати везе приликом напада.

-Славко⁵, колико ти треба времена и на које мјесто да поставимо лансере?- обратио се Ницо заставнику.

-Управо гледам. Може и овдје гдје смо, али гарантујем сигурне поготке ако се помакнемо тамо, а то је још једно осамдесет до сто метара ближе. Требе нам добрих пола сата-изговорио је Заставник, показујући на два размакнута дрвета.

-Нисмо ли тамо изложени погледу непријатеља?- питао је Ницо.

-Јесмо, само мислио сам ја и на то. Понио сам бијеле чаршафе. Разапемо их тамо између она два дрвета и иза њих у миру радити. Имам и бијеле камуфлажне униформе. Можда не би требало ни то, јер видиш како снијег густо пада. Ницо се обрати човјеку за координацију и рече му:

-Добро, може се дати знак са бочним нападима. Сада вам је јасно гдје ће бити главни напад. Мислим да нема потребе да кажем када он почиње. Сада се што тише и ближе приближите бункерима, али опет не превише близу. Около ће све летјети- обратио се Ницо свом саговорнику. Лансери су иза разапетих чаршава били у миру постављени. Нишанске справе Славко је по неколико пута провјеравао, као и то колико су постоља чврста. Погледао је у Ницу и само климнуо главом. Ницо му је такође одговорио климањем главе. Славко се још једном око себе окрену да види да ли се сви налазе у заклонима.

Ускоро, кроз ваздух се чу посебан продоран звук, али само на кратко. Слиједила је страховита експлозија на брду. Видјело се како се читави блокови бетона дижу у зрак и почињу полагањем да падају према доле. Само што су први блокови бетона додирнули земљу, зачу се поново продорни звук и нова експлозија.

Када се слегао дим кроз двоглед се могло јасно видјети како непријатељ напушта преостале положаје. Чула се и пуцњава из аутомата бораца који су ишли према врху брда. Положај на брду је ускоро био заузет.

⁵ Име измијењено.

- Иди горе па питај је ли још потребна наша помоћ?- обратио се Ницо човјеку за везу.

- Обрене, зар нећеш отићи да видиш како пада Дабар?

-Богами Ницо и хоћу. Ја са тобом доживи у једном дану двије борбе.

- Након пола сата, дође курир и саопшти Ници да помоћ није више потребна. Град је практично пао. Врше се само појединачна чишћења.

Сутрадан, у фискултурној сали школе, Обрен је позвао све официре из околине да се прослави ослобођење Дабра. Атмосфера је била опуштена. Сједило се око импровизованих столова. Неки су се били већ добро прихватили чашице. Дође и Ницо са своја два нова командира. Настаде кратка тишина, а затим се чу јачи аплауз.

- Ево нашег јунака- чуло се из средине сале. Био је то Миле Малбаша, који устаде и пође Ници у сусрет, те га чврсто загрли.

- Ницо, свака част. Има побједа и побједа. Ово не могу ни са чим упоредити. То је више него тријумф. Чујем да ти ни један борац није ни огребан. Свака част још једном- изговарао је Миле грлећи Ницу.

Ако се Ници ико више радовао у овом тренутку, онда је то био Миле и поздрав два пријатеља био је више него срдачан. Мада је за Ницу мјесто било осигурано у врху стола, он се придружи Мили, интересујући се и распитујући за све мјештане. Атмосфера је била све опуштенија. На некима се примјећивало да су добро под гасом.

Нарочито је био гласан један мајор.

-`Ајде, ја би да попијемо једну у част нашег јунака- изговорио је мајор, клатећи се помало на ногама и показујући на Ницу.

-Знаш ли ти момак, колико си ти поглавнику побио људи и то оних најљућих? Кажу најмање седамдесет. Знаш да су то били брињски специјалци, страх и трепет гдје год се појаве?

Ницо не устаде са свог мјеста, али изговори доста гласно да су га могли сви чути.

-Друже мајоре, ја не убијам људе. То су били моји непријатељи који су пошли да ме нападну са леђа, као што су то већ једном учинили и да, како ви кажете, убију моје људе. Само овога пута им то није успјело, јер сам ја све конце имао у својим рукама. Војнички речено, ја сам их избацио из строја. Колико их је при томе погинуло не знам, нисмо их бројали, али толико колико ви износите сигурно није било. Само друже мајоре, на тако глаткој побједи ја морам бити захвалан и неким вашим људима.

-Па добро, Боже мој, морамо се помагати- изговорио је мајор дигнувши чашицу у знак наздрављања.

- Једини који су знали или знао за правац и вријеме кретања моје јединице био је неко из ваше касарне. Тај је за нама послао те, како ви рекосте- брињске специјалце.

Настаде тајац у сали. Мајор је чуо сваку ријеч, али се видјело, да још по мозгу пребире шта је изговорено. Полако је почео да схвата смисао изговорених ријечи, јер су му се црте на лицу почеле спуштати и лице је добивало све озбиљнији израз.

-Мајоре Кожићу, неки ваши официри и подофицири су управо ухапшени. Ви ћете исто морати одговорити на нека питања- изговорио је пуковник Васиљевић.

Опуштена атмосфера у сали је наједном нестала.

Обрен Крњета се упути према Ници и пружајући му руку изговори:

-Ницо, ја сам јуче био мало превише радознао и право да ти кажем мало и неповјерљив. Опрости.

За два дана Ницо је отишао код генерала Девића, који му је поручио да дође, јер он одлази из Крајине.

-Па Ницо, искрене честитке, видим да ти је све ишло по плану- искрено је изговорио генерал.

- Па први дио испао је више него по плану, боље него што сам се надао, а за успјех другог дијела морам захвалити вама, јер без лансера не би било ништа.

-Ницо немој бити прескроман. Сада, када је то за нама, изгледа све једноставно. Међутим, није. Ево ја сам са моје стране већ послао приједлог за унапређење у чин капетана. Рачунај да звјездице већ имаш. То је само формалност.

Настао је и неформални разговор о фамилији као и другим обичним стварима. Генерал је већ два пута Ницу упозорио да су они на ти.

-Интересује ме како је Весна и да ли мала Снежана игра шах? Задњи пута, када сам био оно са њом у касарни спасио ме је телефон. Био сам у пуно слабијој позицији.

-Снежана је у шаху напредовала више него добро. Почела је да изучава и теорију. Ја јој више не попуштам. Неколико пута ме је и победила. Иначе од три партије обавезно извуче, ако не победу, онда реми. Весна је наставила студије у Београду. Него, када ћеш доћи у Београд да нас посетиш? Моја жена би се стварно радовала, стално се распитује о теби. Додуше, моја садашња стамбена ситуација није баш сјајна, али за преноћиште неће бити никаквих проблема. Ево ова адреса, запиши је- генерал из новчаника извади цедуљу и даде Ници.

- Каква је то адреса?- радознало ће Ницо.

- То је нешто мало даљи род моје жене. То су двије сестре већ старице које се нису никада удавале. Имају огроман стан у самом центру Београда, тамо код Маркове цркве. Мислиле су се како да помогну у овом страдању, па су решиле да две собе бесплатно дају на располагање нашим борцима када долазе у Београд. Молиле су ме, како рекоше, да господи официрима бар на тај начин помогнемо. Зато ћу ову адресу дати неколицини људи у које ја имам поверење. Старице су такве да ће поделити и задњи залогај.

- Него, има нешто што бих ја хтио да замолим- скромно ће Ницо.

- А то је?

- Они лансери. Сигурно и добро оружје. Знам да нису ни у каквој евиденцији, а заставник Славко био би спреман да остане са нама ако бисмо их неколико добили.

На ову молбу генерал се благонаколно насмија и одговори.

- Знао сам ја да ћеш то затражити. Неме проблема. У међувремену стигло их је још. Узми колико мислиш да ти треба. Имам и неке четвороцевце и још којечега што без проблема могу уступити. Мораш погледати. Само, за заставника нисам сигуран да и њега могу дати, јер о тим стварима не могу сам одлучити. Само ако заставника не добијеш нема проблема, нека научи руковати тебе или неког другог. Упутства за руковање су доста прецизна, па неће бити проблема. Морамо то данас, а најдаље сутра све средити, јер ја би хтио Нову годину прославити са фамилијом.

Ницо се сутрадан вратио у своју јединицу, када му борац са централе донесе написану поруку из које се видјело да га је тражио Петар. У поруци је још писало да је, када је пролазио кроз Бањалуку, отишао у посјету Чкаљу. Нажалост, Чкаља је умро прије пар дана. Сада је, како пише, управо изашао из невесињске цркве гдје је дао да се прочита Чкаљи молитва. Иначе за брата и снаху још ништа није могао да сазна, али ће даље да трага.

Ова вијест да је Чкаља мртав потресе Ницу. Сада још више, када је мртав, осјети већу љубав према томе човјеку и неко посебно поштовање. Искрено је жалио, ако му је било суђено да умре, да то није било на бојном пољу како је он то

желио. Оде у мјесну цркву гдје нађе попа Саву.

Договорише се када ће се за Чкаљу одржати молитва заједно са свим борцима.

Ја би му сада одмах упалио свијећу оче Саво.

- Ницо нема проблема, ево ја ћу то одмах учинити.

- Нека, нека. Знам ја ред, ја хоћу ову највећу и то да платим, а и оне мале за сваког борца што ће добити у руке, хоћу да платим. Заслужио је он то.

Прошла је и Нова година, која јесте и није била прослављена. Пуно бораца је изјавило да се њих ова Нова година не тиче, јер да они имају своју православну српску годину и да ће они, само њу да славе. На ратишту се није ништа посебно дешавало и Ницо, нашавши се једном са Обреном, напомену да би он са пуно бораца отишао на мало дужи одмор кући, јер како рече- хтио или не, ова стална борбена готовост чини да душа и тијело осјећају, да се мора мало из свега повући.

- Ницо сасвим разумљиво је и пожељно да се човјек мало опусти. Само ето, јуче сам се видио са Милом и он мисли да те позове у суботу да у његовој кући прославите Божић. Мени не можеш одбити да ми дођеш на крсну славу, Светог Јована, а то је колико видим у понедјељак, двадестог овог мјесеца.

- Добро Обрене, хвала ти на позиву. Позив на славу бар код нас се не одбија, осим ако баш гори под ногама, а не гори.

Ближио се и крај јануара. Одмах послѣ Светог Јована Ницо није отпутовао, јер се у једном разговору са капетаном Арсићем дао одговорити чисто из безбједоносних разлога. Наиме кртица у касарни мајора Кожића није још пронађена. Ако пређу у Босну, а поготову у униформи могли би имати проблема са муслиманским Зеленим Береткама, јер је јавна тајна да контролишу скоро цијелу западну Босну, гдје год је већинско муслиманско становништво.

Ницо се у договору са саборцима задржао још у јединици, с тиме да сваки час крену на пут.

Дошле су му до руку неке изјаве др Рашковића на сву ову садашњу ситуацију, не само у Крајини него и у Босни. Не зна по који пута је прочитао текст у којем каже да одлука неких појединаца о припајању Крајине Србији, а без знања руководства Србије је, „врло опасна и опака за српски народ Крајине“, као и то да „означава почетак једне погибије, велике погибије људи у Крајини, али и људи који ће из Србије и Босне доћи и помагати Крајину“.

Ницо је дуго размишљао о овим докторовим ријечима. Сјећао се како му је доктор говорио да се рат води не само оружјем него и памећу.

Поново се враћао тексту и читао- „то је један врло несретни рат...рат са неким посебним учесницима, рат по коме тумарају дивљи примати, нека врста људских вукодлака који сију велико зло и то су људи који су пуштени са ланца разума...“

Најтрагичније је што њихово злочиначко понашање одговара онима који воде тај рат.“

Овдје је Ницо дуго размишљао, али своја размишљања није имао са киме да подијели осим можда са Обреном, који тренутно није био ту. Пажљиво је наставио да чита.

„Ја јесам запалио фитиљ српства заједно са мојом странком у Хрватској, као и заједно са др Радованом Караџићем у Босни и Херцеговини, али никада није долазила у питање ратна опција. ...“

Ако ратне снаге у српском народу превладају и ако се даље буде развијао овај рат, српски народ може чак и добити тај рат војно, али ће српски народ изгубити“ - читао је Ницо већ по неколико пута.

Још једном се посавјетовао са капетаном Арсићем и група око двадесет

борца подијељена у двије групе и преобучена у цивилна одијела кренула је у суботу, првог фебруара 1992. године са два цивилна аутобуса, која су иначе одржавала редовне линије.

Негдје у близини Бихаћа стварно их зауставише Зелене Беретке. Један се попео у аутобус и насумице контролисао личне карте питајући, има ли мађу њима „ћетника“.

Два дана након што је стигао у Добој Ницо сретe борца који је ишао у другом аутобусу. Био је то неки Чврка, како су га по надимку звали.

-Чврка, као сте прошли?- питао је Ницо.

- Одлично, не може бити боље- одговорио му је шеретски.

-Значи није било никаквих проблема.

- За нас није. Тамо иза Бихаћа ушли њих тројица у аутобус и почели да зајебавају и ко је четник, и да прекопавају торбе. Када је тражио да погледа моју торбу, а ја у њој имао двије бомбе, извадим ја моју пуцу и метнем му је на чело. Други ураде исто са оном двојицом и наредимо шоферу да вози.

-Јесу ли пуцали ови изван аутобуса?

-Ма какви. Одвезли их далеко. На једном мјесту шофер рече- Овдје су српска села. Ми их још мало одвезли и пустили у једној шуми. Како су се вратили, то само они знају.

О З Р Е Н

Година 1992.

Дошавши кући Ницо се био потпуно опустио. Као да није ни био на ратишту. Међутим, то опуштање није дуго потрајало. Болесни отац му умире. То га је тешко погодило, тако да се неколико дана није мицао од куће.

У самој Босни политике је било и превише. Видио је Ницо да се у Сарајеву, у скупштини врше прегласавања и да се спрема референдум за независност, али баз учешћа Срба. Једино га је мало заинтересовало када је прочитао да се др Рашковић залаже за усвајање некаквог Венсовог плана, који би као донио мир у Крајини. С друге стране видје да је крајинско руководство одбило тај план и да се ствари сада још више компликују. Размишљајући шта би стварно требало радити, када би он рецимо о томе могао одлучивати, видје да је у себи самом био растрган. С једне стране, тај непомирљиви и одлучни став крајинског руководства са једним великим не, био му је онако некако ближи срцу. С друге, познавајући како размишља доктор и зњући за његове бриге и разлоге, разумом је био ближе доктору, тако да, када би он бирао, ипак би се приклонио доктору. Надао се да ће можда некеко доћи до мира и да неће морати више узимати пушку.

За саму Босну и Херцеговину понадао се да ће се све стране придржавати прихваћеног споразума у Лисабону. Није желио даљи рат, јер га је исувише искусио на својој кожи. Гледао је голобраде младиће како се бусају у прса, и који причају да ће ако пукне, они њима показати. Знао је још из Крајине да је са таквима немогуће успоставити разумну ријеч. Гладео је у Крајини мајке које су изгубиле синове или су их морале гледати без руку или ногу. Никада неће заборавити те слике. Сада, говорити некеме, како је глупо да се ратује знао је да много не вриједи. Одавно се препустио нечему што се зове судбина. Мислио је у себи- биће

оно што мора бити. Међутим, ако рата не буде, мислио се вратити у Словенију жени и дјетету. На ту тему је разговарао телефоном са женом, међутим, она му је савјетовала да за сада не долази, јер се изгледа открила сва његова улога у касарни.

Међутим, лоше вијести почеше да се јављају и из Босне. Негдје пред крај фебруара путем радија је чуо да се пуца на касарну у Бихаћу. Таквим вијестима се може, а и не мора вјеровати, али се потпуно увјерио да је то стварно истина када се сусрео са добрим пријатељем из дјетињства, комшијом- Драганом Цвијановићем, кога су сви звали- Кујица. Кујица га увјери у то да је истина, јер је он у Бањалуци разговарао са једним официром из Бихаћа. Значи, почеле су се понављати Словенија и Хрватска. Знао је да је сада само питање дана када ће почети отворено да се пуца. Причало се, да се понекада ноћу испали понеки метак и на касарну у Дервенти, али није било опкољавања касарне.

Дошао је и почетак марта. Све телевизијске станице и новине су јављале да се у Сарајеву десило крвопролиће. Наводно су побијени неки сватови. У почетку се није знало какви сватови и јесу ли то уопште били сватови, а није се сигурно знало ни чији су. Послије се ипак све разјаснило. Ницо је знао да је то почетак новог братоубиства, јер сада су се све три стране отворено наоружавале, оптужујући ону другу, да се само она наоружава.

Међутим, дошао је и двадесет и седми март. Радио је двадесет и осмог марта јавио да је јуче у српском селу Сијековац, које се налази одмах код Босанског Брода, извршен покољ српског становништва. Када је то чуо налазио се у Добоју, гдје је управо купио полован аутомобил. Након толико година није могао никако да се навикне да нема ауто. Тако, упаливши радио зачу вијести да су наводно неке избјеглице из Сијековца дошле у требавско село Осјечане.

Сада, када имам ауто помисли- одох ја да испробам ауто и да посјетим саборца под надимком Чешњак, који је из Осјечана као и саборца Тодоровића у Скиповоцу, селу које такође није било далеко. Стварно, након петнаест минута нашао се у Осјечанима.

Нађе пријатеља у Осјечанима и упита да ли се ту стварно налазе избјеглице из Сијековца. Доби обавијештење да су ту биле двије породице које су се кратко задржале и продужили у неко подозренско село код фамилије. Он је, каже, разговарао са једним младићем, који се сакрио у једној дрвари. Не зна тачно колико је људи убијено, јер су се они одмах покупили и отишли. Ко су били нападачи, да ли домаћи људи или су прешли из Хрватске, како се прича, не зна. Зна само да је препознао једног човјека са којим је радио у Славонском Броду и зна да је тај био у тим, Зенгама.

Договорише се да Ницо мора да части, јер је купио ауто. Ницо пристаде. Одвезоше се у Скиповац да узму и Тодоровића, али га не нађоше код куће.

Продужише сами у Добој. Већ се смркло. Одоше прво у једну ћевабциницу да поједу ћевапе, јер како рекоше, то је нешто чега су се обојица зажељела. Само што су им порције донесене и када су почели да једу, у просторију уђоше четворица младића, који су прилично бучно разговарали између себе. У другом углу просторије су већ сједила два младића. Двије групе су међусобно почеле да разговарају. Нису то биле никакве посебне политичке теме, него више пошалице и добацивања. Међутим, било је очигледно да су двије групе младића у разговору између себе мало, мало, употријебили поштапалицу- јебо те Милошевић, други је Милошевића набијао на кару. Ницо видје свог пријатеља како блиједи у лицу и како хоће да се маши за унутрашњост капута, гдје је знао да има сакривен пиштољ. Пружи руку преко стола и ухвати пријатеља за руку, дајући му знак да то не чини.

Имао је прилику да разговара са др Рашковићем и честа тема тих разговора је био и предсједник Милошевић. Доктор никада о предсједнику није рекао ружну

ријеч, чак је говорио, „Он је наш предсједник и ми га морамо поштовати“.

Међутим, доктор је са стрпљењем објашњавао Ници куда води политика држања комунистичког курса. Нека докторова предвиђања се већ и остварују што се тиче те политике, а са друге стране, исто под докторовим утицајем почео је да прихвата идеју о српству и да све мање мисли да је излаз у Југославији. До разговора са доктором он је, као и огромна већина бораца и народа вјеровао у Милошевића као икону. Сада је имао и даље поштовање, али је почео да о неким стварима и критички размишља. Слушајући сада ове младиће како га псују, не као предсједника, не као комунисту, него само као припадника једне нације, гдје се види, како они ту нацију- неизмјерно мрзе, осјети у себи дубоку повријеђеност и инат. Наједном, био је то опет његов предсједник, без икакве резерве, као што је и раније био. Видио је, да ти младићи кроз псовке на Милошевића, псују и њега и цијели његов народ. Свеједно, сачувао је присебност. Међутим, у њему, а види, још више код његовог пријатеља, прорадио је онај инстинкт горштака, инстинкт, који имају сви хришћани у Босни који живе по селима, а то је, да сво зло за њих долази из града у чијој они околини живе. Тај инстинкт, који је вијековима његован по босанским хришћанским селима, наједном је дошао до изражаја код двојице пријатеља. Ницо је тај инстинкт успио у себи да заузда, док његов пријатељ није. Ипак му није било нешто јасно, а то је, како су ти младићи могли тако сигурно да се осјећају када знају, у каквој вишенационалној средини живе.

Ницо је устао да плати, да би што прије изашао из ове атмосфере. Само што је платио улиједила је још једна опаска, али овај пут на рачун Срба.

Зачу се снажни удар шаком о сто, тако да су са стола попадали тањира и чаше. Ницин пријатељ устаде са столице, извади револвер и спомињући балијску мајку, приђе младићу који је изговорио псовку, притисну му револвер испод доње вилице и истовремено снажно му забаци главу уназад, ухвативши га лијевом руком за косу.

Ницо притрча пријатељу, хватајући га за обје руке и умирујући га. Сви младићи искористише то и побјегоше кроз врата.

-Јесу ли ово неки твоји? -обрати се разбјешњели младић ћевабцији.

- Нису Бога ми. Не познајем их ја, гости као и ви- изговорио је уплашени човјек дрхтећи цијелим тијелом.

Ницо одвезе пријатеља кући и врати се у своје село.

Код куће затече брата Бору.

Веома се обрадовао брату, јер када је био у Источној Славонији колико год је покушавао да се сретне са братом није му успјело. Боро се исто тако обрадовао, али није то било радовање које је он код њега раније виђао када би се након дужег времена срели. Боро је био некако утучен, покрети су му били успорени и некако млитави. Знао је да је саговорнику увијек гледао у очи, али сада је разговарајући са Ницом некако гледао покрај њега. На питање гдје је све био и шта је радио, Боро је нерадо одговарао, или ако је баш морао онда је то било кратко, да или не. Разговор је текао некако невољно, тако да за цијелу вече Ницо није могао ништа да сазна од брата.

Мајка позва Ницу у другу собу и запита га шта мисли шта је са Бором, јер она ништа од њега није могла сазнати. Само, како рече, тражи да пије. Када је попио више од пола литре ракије, она је остатак сакрила и рекла да нема више. Међутим, он је устао и тражио говорећи јој да наша кућа никада није била без ракије. Жалила се да ништа скоро није хтио да једе. Ницо умири мајку да то није ништа, говорећи јој да се то често дешава код људи који су прошли кроз ратиште, али да то послуже прође. Мајку ове Ницине ријечи нису уопште смириле, него га је замолила да га пита да није негдје рањен и да ли му је рана зарасла.

Колико год да је покушавао, Ницо никако није могао да са братом, бар на неколико минута како треба разговара. Бору је само интересовало да ли има шта да се попије, тако да и Ницо није више доносио алкохол у кућу.

Сада више није било никакве сумње да се може одржати мир. Рат је већ увелико почео. Било је само питање дана када ће почети и око његове куће да се пуца. Вијести су сустизале једна другу. Касарна у Бихаћу је била опкољена и на њу се пуцало. Борбе у околини Босанског Брода и долини Неретве су постале отворене и да се тамо боре регуларне хрватске снаге, није се више ни крило. Комшија му исприча да су аутобус, у којем се налазио, у близини Дервенте зауставили наоружани цивили у једном хрватском селу и питали путнике ко је од њих Србин, говорећи да ће му одмах ту пресудити. Већ два дана се воде и борбе у Бијељини. Тамо, спомињу у вијестима Аркана. Ако Аркан тамо командује, онда је знао како су те борбе бескомпромисне. Оне вечери, када га је у Кореници позвао пуковник Васиљевић на вепровски гулаш, чуо је како један новинар прича на који се начин Аркан бори. Према ријечима тог новинара, сви су му борци добро увјежбани командоси, сви добро рукују свим оружјима и изнад свега су добро моторизовани и покретни. Како рече, једну сатнију је, док си ударио дланом о длан разбио.

Почеле су борбе на Купресу и у Зворнику.

Послије свега Ницо се одлучи да остане. Назвао је пуковника Васиљевића и питао га како би он могао доћи до своје опреме и како је рекао, до својих малих „цурица“ - мислећи на лансере. Пуковников одговор је био да би било добро да пожури, ако мисли да све то добије, јер он неће више дуго бити тамо, а и да не би било лоше да прво оде до Деве-мислећи на генерала Девића и да од њега узме писмену наредбу. Када то буде имао, он ће лако организовати конвој и добиће све што му треба.

Била је управо поново прорадила аутобуска линија преко Бијељине, те Ницо једно јутро сједе у аутобус и навече се нађе у Београду. Цијели дан се возио аутобусом и стигао по мраку, јер пут преко Бијељине није био баш тако сигуран, као што се причало. Попео се Балканском улицом и у три хотела, није било мјеста за спавање. Сјети се да код себе има адресу, коју је добио од генерала и узне такси. Вожња стварно није била дуга.

Сјети се, да му је генерал рекао, да су сестре праве београдске даме, те оде да прво купи цвијеће.

Позвонио је на другом спрату једне велике зграде. Отвори му врата једна старица мало погурена, али живахних очију. Била је скоро сиједа.

Ницо се представи и рече према чијој препоруци долази. Чим је изговорио генералово име лице старице се развесели и широко се осмјехујући пусти га у стан.

Ускоро се појави и друга сестра, скоро исте старости, која исто пожели Ници добродошлицу. Сестре су биле више него предусретљиве према Ници, поготову када су дознале да се зове као и њихов брат Миленко, који је погинуо негдје, четрдесет и пете године. Једва их је убиједио да није гладан, јер је прије кретког времена вечерао. Зато је са сестрама морао да попије по једну чашу прошека. Како рекоше, прије су увијек пиле шери или порто, али сада, како је рат настао, тих вина се не може више добити, па су прешле на прошек.

-Само да знате господине Николићу, овај црногорски прошек није ништа лошији од шерија. Ја сам се изненадила како је доброг укуса- био је коментар једне од сестара.

Атмосфера се још више разгалила када се испоставило да имају и једног заједничког познаника.

-О, то вам је један јако фини господин, баш нам је драго да смо га упознале- изговорила је једна од сестара. Била је ријеч о Обрену Крњети, који је био њихов

први гост.

Сутрадан Ницо се само неколико улица спусти и нађе се у генералштабу.

На питање кога треба, одговорио је да треба генерала Девиха и мајора Росића.

Убрзо је добио одговор да га генерал може примити за сат и по, а мајор Росић не постоји, осим ако није мислио на потпуковника Росића, који је скоро унапријеђен.

Потпуковник га се више него добро сјетио и видјело се да је добро пратио његов пут.

- Па друже капетане, ви, ако овако наставите са чиновима, следећи пут када се овде појавите, ја ћу свакако бити престигнут. Лепо што сте навратили. Видим, ни једном се нисте позвали на чин и да се дискретно држите. Тако и треба. Дискреција је наше најважније оружје. Какви су вам даљи планови? Ми овде за сада немамо ништа конкретно, те би било штета да вас човек истргне из онога што знате јако добро да радите.

- Па друже потпуковниче, имао сам планова и оваквих и онаквих, али видите шта се сада у Босни дешава. Ријешо сам да са свим мојим људима, наравно онима који хоће, да се пребацимо у Босну, боље речено на мој Озрен. Тамо, само што није почело.

- Значи тако- изговорио је потпуковник, мало се замислио и окренуо један телефонски број.

- Требао бих генералу, на кратко- изговорио је.

- Јест, стварно ће бити кратко- поново је изговорио потпуковник, устао је и обратио се Ници- ево сад ћу ја.

За неколико минута се вратио и обратио се поново Ници.

- Николићу, ево, док ми попијемо кафу доћиће човјек и средићемо све што је са моје стране. Имате ли ви каквих жеља?

- Не, немам. Заправо имам, зато сам и дошао, али то ћу средити горе, са генералом-изговорио је кратко Ницо.

-Ускоро се појави један капетан носећи фасциклу у рукама, коју предаде потпуковнику.

-Видите Николићу, овде су вам четворица наших људи, тамо у тим крајевима. Један је активни, а три су бивша официра. Пошто нисте завршили нашу специјалну обуку не могу вам за кретко објаснити како ћете овај текст заправо прочитати. Верујете ли у Бога?- било је изненадно потпуковничково питање, тако да је Ницо, само што је подигао главу према њему да се увјери да ли је добро чуо шта га пита, чуо већ и одговор.

- Од сада верујете. Ево овај молитвеник ћете увек имати уз себе и помоћу њега ћете прочитати сва имена, са адресама и бројевима телефона. Треба само упамтити почетак, а остало иде само од себе- изговорио је потпуковник, устао од стола, сјео на једну столицу покрај њега, отворио молитвеник и почео да му објашњава дешифровање.

Опростивши се од потпуковника, Ницо је још једно пола сата морао чекати да га генерал прими.

- Ницо, опрости, ако си морао дуго да чекаш. Када сам полазио у академију није ми ни на крај памети падало да би као војник морао да се бавим и политиком. Сада само сједнице, сједнице и ништа друго него сједнице, дође ми да полудим- изговорио је генерал Девих поздрављајући се срдачно са Ницом.

Ницо, сједајући на више него удобну и раскошну фотелју, поче да се загледа око себе проматрајући луксузни намјештај у више него огромној канцеларији.

- Ницо, знам шта мислиш, и ја се овде неугодно осећам. То је све намјестио

мој претходник. Чиме могу да те понудим?

Ницо објасни зашто је дошао и шта му треба, напомињући да би најрадије волио да се то све смирило и да се он могао вратити жени у Словенију.

-Ницо, ако мислиш то урадити што си наумио, мораш пожурити, јер тамо ће бити велике кадровске промјене, које су већ и почеле. Васке само што није отишао из Крајине. Имам данас један авион који полеће из Батајнице за једно два сата. Савјетовао бих ти да још данас идеш њиме. Ја ћу ти организовати превоз до Батајнице и ако треба задржаћу авион ако би полазио прије него што ја знам да ће полетети. Хоћеш да одмах почнемо радити на томе?

Ницо се захвали генералу на таквој предусретљивости, само при томе изговори и једно, али.

-Шта, нешто није уреду?- питао је генерал.

-Јесте, све је уреду, али ја сам данас мислио да се јавим др Рашковићу. Волио бих га видјети.

-Ја бих се професору Рашковићу јавио други пут, јер ово је сада важније. Нажалост њега више нико ништа не пита. Људи од мира немају у садашњем времену ништа више да одлучују. Нажалост, тако је.

Ницо се убрзо нашао у кампањоли, која га је возила на батајнички аеродром. Искрено је жалио што се није видио са др Рашковићем, али шта је ту је, мислио је. На концу, морао је са собом бити и задовољан, јер је у џепу имао три писма потписана од два генерала. Једно је било, да из Крајине може извести сво наоружање које сматра за потребно. Друго писмо је насловљено на команданта касарне у Добоју, а који је успут био муслиман, да му у сваком погледу изађе у сусрет, а посебно што се тиче наоружања. Треће писмо је било уопштено и односило се на било ког команданта, који командује јединицама ЈНА у Босни, а налагало је да му се обавезно изађе у сусрет.

Исти дан Ницо слети на импровизовани аеродром код Плитвица.

Захваљујући пуковнику Васиљевићу, није било никаквих проблема са преузимањем и транспортом војне опреме.

Након три дана, формирана војна колона са свим наоружањем упутила се преко Дрвара према Добоју. Другог дана, навече колона стиже у добојску касарну. Са Ницом је било његових преосталих тридесет бораца, углавном Босанаца, а било је доста Црногораца и Србијанаца.

Ницо дође кући и примијети да његово одсуство, осим мајке, нико није ни примијетио. Брат Боро га је поздравио само климањем главе. Саборцима, који су били по околним селима није ништа говорио, тако да је, како се са којим видио, само говорио да се у Крајину не иде и да се сада, што брже морају организовати овдје. Наоружање, које је довезао, оставио је у добојској касарни, али поучен искуством из Крајине да свима не смијеш вјеровати, одлучи да наоружање ипак измјести на сигурније мјесто. Само, како и гдје? Сада видје да дуго одсуство из родног краја доноси проблеме на које никада не би могао рачунати у нормалним приликама. Ко ме се сада повјерити и ко може организовати логистику, да се то наоружање прво негдје смјести, а онда, одржава и чува? Отишавши као дијете од куће хтио не хтио изгубио је контакте. Ко су ти људи сада, који би могли да преузму одговорност? Доста је доживио у рату и знао је да му за овај посао требају људи посебног кова. Једнога се сјети, јер се, долазећи на годишњи одмор, знао са њиме често срести и попитати за здравље. Био је то Драган Цвијановић-Кујица, његов комшија. Ријешо је да прво са њим разговара.

Међутим, догађаји га престижу. Долазе му два саборца још из Крајине, чија села се налазе негдје између Дервенте и Босанског Брода. Боје се за своја села. Моле га да у најкраћем року сакупи колико може бораца и да оду да помогну.

Телефони су радили и Ницо се са једно двадесетак својих искусних бораца поново нађе у борби. Затиче исту ситуацију коју је видио у Славонији када је први пута тамо био. Није било никакве организације. Бораца је било, али није се знало ко командује. Наоружање није било одговарајуће, а увјежбаност бораца никаква. Једино је јединица неког поручника Вељка Миланковића дјеловала организовано, тако да су успјели од ХОС-ових снага преузети Бијело Брдо, које је било стратешки важно. Падом Бијелог Брда ситуација око Дервенте се на час смирује.

То Ницо користи и одлази у дервентску касарну. Командант је био неки мајор, коме Ницо исприча своја искуства са касарном у Словенији, те му предложи да нема шта да чека, него да мора дјеловати офанзивно, поготову што ће имати подршку већег дијела околног становништва. Мајор га је гледао као у чудо и одговорио да нема никаква наређења, а на своју руку неће ништа предузимати. Ницо се врати са својим људима у Добој и смјести их у касарну.

У добојској касарни још већа сметеност. За неке официре рат је почео и хтјели су да се дјелује. Други су говорили да нема говора о рату и да ће се то све смирити, али нису давали објашњење како. Сви хрватски официри на овај или онај начин су напустили ЈНА. Не зна зашто, али ћутало се када би и неки официр муслиман заувјек напустио касарну. Укратко, права истина се, што се каже, мела под пољаву. Бар што се тиче официра- касарна је постала скоро једнонационална. Македонски официри су се клели у Југославију. Српски су били подијељени. Једни су се клели у Југославију и Тита. Други су опрезно спомињали Српство. Трећи нису говорили ништа и били су једноставно уплашени. Чуо је неке официре који су били чврсто за Југославију и комунистичку партију како говоре: „Ако почне да се пуца требају се основати партизански одреди и оружје треба дати сваком оном ко хоће да се бори, као партизан“. То што се у Посавини већ пуца они нису хтјели да узму до знања, ваљда зато што још нису чули пуцњаву.

Доласком у Добој Ницо је активирао само двије везе у Добоју. Једног Хрвата из Жепча, као и једног муслимана из Тешња, с обзиром на насталу ситуацију није ни покушавао да активира. Једна веза у Добоју је био заставник, ту у гарнизону. Ту сазнаје, да се замисао о наоружавању оних који хоће да буду партизани, већ и спроводи у дјело. Тако оружје из магацина у Поточанима, које се према нечијој наредби пребацује за Тузлу, већ дијели по успутним муслиманским селима, а при томе се спомињало име неког мајора Станића⁶, који се, изгледа, налазио у добојској касарни.

Овдје се Ницо сјети пророчанских ријечи др Рашковића, када је отприлике рекао: „Господине Николићу, они ће вам бити у стању да наоружају у Босни и Радована и Алију, да би се борили једни против других, а да би они онда ускочили између и испали мировњаци и побједници“.

Ници се најези кожа на ово сазнање. Наједном је осјетио како у њему умире и посљедњи дио југословенства што га је у себи имао. Ријешио је да мијења тактику. Распореди своје људе да стално тајно мотре на доведено наоружање из Крајине и упути се кући, у село.

Отишао је код Драгана Кујице.

Разговор није баш текао глатко. Прећи одмах на разговор о оном зашто је дошао, није било добро. Зато се обрадова када Драган изнесе ракију, а његова жена нареза пеку за мезе. Разговор је полако одмицао.

-Чујем да си учествовао у борбама тамо у Славонији и Крајини?- радознано упита Драган.

- Ма нешто мало, ето јесам, није вриједно помена- одговори му Ницо.

⁶ Презиме измијењено.

- Богами, ја сам чуо другачије. Говори се да си био и командант и да си се јако храбро борио.

- Ма људи претјерују, не мораш све вјеровати што се прича, а поготову када се говори о рату- ту се мало увијек надода.

- Добро, видим ја да је из тебе тешко ишчупати ријеч. Није ни чудо, ти си душло мање попио него ја.

Ово, да је Кујица душло више попио, стварно је било тако, јер се Ницо намјерно уздржавао, хтијући да свога саговорника натјера да о себи мало више прича, него што би то иначе учинио.

-Ја сам хтио сада да одем доле на Бијело Брдо, али не зна човјек коме да се јави. Док сам се ја распитивао Бијело Брдо паде.

-Па ево, ја сам се управо отуда вратио- мирно ће Ницо.

- Зашто ми ниси рекао, ишао бих и ја? Додуше ја немам оружја, не знам како би се борио, осим да понесем свој шрафцигер- изговорио је Кујица шеретски.

- Нисам ти јавио, јер није било времена. Покупио сам своје људе и на брзину смо то одрадили. Само ми се не свиђа организација. Све што смо ослободили, то ће опет пасти.

- Не разумијем, како ће пасти?

- Видиш да су муслимани и Хрвати почели са таквом тактиком у Посавини. Када зађу у наша села, прво побију, а што не побију истјерају из кућа. Видиш да је Петрово Село пуно избјеглица и сваки дан долазе нови. Наши њихове остављају, а ти ће те сутра опет ударити са леђа. Бар мени се тако дешавало у Крајини. Команда не терену је никаква. Не зна се ни ко пије, ни ко плаћа.

Настала је мала шутња. Драган је просто Ници завидио како он то о борбама са лакоћом прича, као да се ради о оправци аута. Волио би и он да може тако нешто испричати, поготову сада када га је ракија мало ухватила. Ипак, испи још једну чашицу, те се осоколи и рече:

- Само да знаш на неки начин сам ти и ја учествово у борби. Не онако са пушком као ти, али сам учествовао, јер су ми то послуже потврдили.

- Како си учествовао, причај?- радознано ће Ницо.

- Стани мало Мрки, (тако су Ницу звала дјеца у школи) ја теби да причам шта сам телефоном урадио, а ти нећеш да причаш ни о једној борби у којој си био.

- Причаћу ти има времена, али мене сада стварно интересује како си се ти то борио телефоном. Знаш, да се по непријатељу пуца из аутомата је разумљиво, али то твоје телефоном, бар за мене је интересантније- баш ме занима.

- Чуј, ти који си прошао кроз толике борбе ово што би ја испричао није за тебе интересантно. Јест да је ту телефон био главни, иако није испалио ни један метак- изговорио је Кујица сада мало шеретски.

- Де, када ћеш једном почети?- дигао је Ницо чашицу у знак наздрављања, и опет испио само до пола.

- Добро слушај, само мораћу то мало издалека, да би посве разумио- благоглагољиво ће Драган ипак расположен да прича.

- Добро, ти знаш да ја поправљам разне моторе. Тако прошле године био ја у Плавом Пољу код Славонског Брода, гдје сам обрађивао неки мотор. Тамо је имао своју радионицу за машинску обраду мотора неки- Нађ Марио. Ми смо се годинама прије тога познавали и он је сматрао да сам ја Хрват. Да мало себи представиш какав је то човјек- раније ми је причао како га је отац шутао ногом у гузицу када се играо са српском дјецом, говорећи му- да се не смије играти са четницима. Тако ми једном сједимо у неком кафићу што се звао- Код пијетла- када он почне да се хвали, како је он наоружао Бусовачу. Тако мени Марио тражио списак људства из околине Добоја, али да је списак потврђен од пароха и да ће их он све наоружати.

-Није ти досадно ово што причам?- скромно ће Драган, бојећи се да његов саговорник нема довољно интересовања.

-Причај, само причај. Ја сам у то вријеме био у Словенији и немам појма шта се овдје дешавало- заинтересовано ће Ницо.

-Дакле, био је тачно први мај, или боље речено уочи другог маја када се оно све десило у Борову Селу. Дакле, каже он мени, ноћас стиже Учка Експрес са четири стотине муповаца. У Славонском Броду ће им се придружити још сто и идемо клати четнике у Борову Селу. `Ајде и ти са нама, предложи ми Марио. Ја му објасним како сам из мјешовите средине и да не бих учествовао у томе, јер би се могло сазнати, па бих могао имати проблема. Не знам како још да ти представим тога човјека, када ми ето рече, да једва чека када ће код њега почети, да свог комшију Србина одмах закоље. Послије ме једном звао телефоном из Кијева, негдје тамо из Крајине, да му се исто придружим да кољемо четнике.

Једва ти се ја од Марија искобељам и прво што сам урадио дошао сам у Добој у сједиште СДС-а да то они тамо јаве шта ће се десити. Ови у Добоју ме гледали као да сам се најео мамених гљива. Сјетим се ја да имам у Бијелом Манастиру неке даље рођаке. Једва нађем њихов телефонски број и јавим им шта се спрема. Хвала Богу они ме схвате озбиљно, а што је најважније схвате то и у Борову Селу и припреме им дочек какав знаш да су им припремили. Да их ЈНА није спасила изгинули би сви. Послије су ми се из Борова Села телефоном лично захвалили за добру информацију- завршио је Кујица своје излагање.

- Ја не знам зашто би то твоје учествовање било мање вриједно од мога директног учествовања у борби? Рат се води и правовјерним информацијама. Та твоја информација замијенила је најмање двадесет аутомата, ако не и више. Не знам зашто сматраш да је то мање вриједно?- дао је своје мишљење Ницо, да би одмах наставио:

Слушај, ја сам данас дошао код тебе послом, а не само онако, да попијемо коју.

- Кажи Мрки!

- Видиш сам да ће и овдје код нас сваки час да пукне. Имају ли овдје људи оружја?

- Колико ја знам немају. Да је неко давао ја би га први узео. Ионако мислим да себи нешто купим, али не знам од кога би. Имаш ли ти шта за продати? Слушај, нешто су ту као бојаги правили неке спискове. Чак на папиру постоје и некакве јединице. Ја сам ти као у некој Првој озренској бригади- изговорио је Драган.

- Упознао сам се ја са тим када сам дошао у Добој. Само, то ти је све лук и вода. Ја сам као у некаквом самосталном воду. Додуше са мојим момцима могу у року од пола сата да будем спреман за покрет, али колико видим ти још немаш ни оружја. Слушај, оружја има за сада доста. Имам га ја. Оружје је доле у добојској касарни. Имам информације да доле није сигурно. Ја бих хтио да то извезем овдје, у озренска села.

- Ма Ницо, нема проблема, ево овдје у кући код мене ћемо нешто, а има и шупа, не брини, смјестићемо.

- Драгане, колико у ових неколико околних села има војно способних људи?

- Чекај Мрки, па ту је бар пар хиљада људи. Не мислиш да их све наоружаш.

- Зашто да не. Сада се може. Питање је да ли ће се то моћи у сљедећих пар дана.

- Мрки, ако баш хоћеш да знаш колико има војно способних људи иди у општину па питај. Попис само што је завршен. Чекај, када тако говориш колико ти то можеш моментално људи да наоружаш?

- Могу доста. Сво наоружање је довучено на пар шлепера из Крајине.

Шлепери су се одмах вратили, а ја не знам колико ми гарнизон може дати камиона и да ли ми уопште може дати. Требало би превоз организовати са наше стране. Ја бих то ако може све најједном. Не би узео само моје наоружање, него би додао доста и из касарни из Добоја и Шаварлија. Ево, погледај- Ницо извади писмо које је било насловљено на команду у Добоју.

Драган узима писмо и чита, скаче као опарен и изговара:

- Чекај, па ово треба искористити. Мрки, превоз је моја брига. Само у нашем селу су два камиона. Трактора не знам колико има. Ангажоваћемо сва околна села. Чекај, да прво назовем Мирка, он је говорио да има неке шлепере.

- Који Мирко?

-Ту, наш комшија-Митровић-звани Рутоња. Слушај Мрки, слободно иди кући или у касарну. Кажи ми када ћеш сутра бити у касарни? Ето мене са моторизацијом. Сада ће одмах почети радити телефони, а што не могу телефоном средићу сутра ујутро рано, лично.

-Добро Драгане. Ја одо` сутра ујутро рано у касарну све да припремим. Мало си узми сутра времена. Неће то баш бити лако организовати. Рецимо буди сутра у касарни најдаље до четири поподне. Све ћемо у миру да натоваримо, јер прије мрака нећемо кретати. Размисли још добро гдје се то може све лагеровати.

- Мрки, најважније је да је то ту. За послије ћемо лако. Уосталом, све вртаче у околини знаш као и ја. Ништа неће покиснути не бој се.

Сутрадан се Драган показао више него добар организатор. Транспорт је био обезбијеђен. Испоставило се и да је могао добити камионе из касарне у Шеварлијама. Једино што је Ницо пропустио је било то, да су се сва транспортна средства појавила у Добоју одједном, а требало је у малим групама и да дођу пред касарну из разних праваца.

Утовар је почео.

- Драгане, дођи са мном у једну халу- позвао је Ницо пријатеља и и повео га до једне усамљене хале.

- Гоја, дај кључ и доведи другаре- изговорио је Ницо.

- Видиш Драгане, ово овдје су моје- цурице. Нико не зна да су овдје и нико не смије сазнати да ми тако нешто имамо. Сада ће Гоја довести још тројицу људи који ће помоћи при утовару. Само они знају шта је унутра и ево сада ти. Нека тако и остане. Иначе онај Гоја, а и други што ће са њиме доћи су момци у које се можеш у сваком тренутку поуздати.

- Чекај Мрки што си тако тајанствен? Покажи, да знам о чему се ради.

- Ево дођи да видиш- изговорио је Ницо, отварајући дугачки рајсфершлус на једном лансеру.

-Чекај, па то је као нека ракета, шта ли?

- Тако нешто, објаснићу ти све послије. Знаш ли руковати са габлерштаплером?

- Знам.

- Одлично. Овдје су два. Ти узми један, а јаћу други, лакше ће бити са утоваром. Цурице нису баш лагане.

Исте ноћи сво наоружање је било превезено. Осим Нициног оружја које је био довео са собом узето је и доста лаког наоружања из касарни у Добоју и Шаварлијама.

Сво наоружање је адекватно смјештено по околним селима, а што је на себе преузео Драган.

Сутрадан су сјели да то прославе, у Драгановој кући.

-Драгане, поручено ми је да идем у Добој. Нешто се спрема. Један човјек ми је поручио да обавезно дођем, а добио сам и званичан позив из добојског

гарнизона. Не знам шта ће бити. Знаш да се ЈНА спрема за повлачење из Босне. Остаје нам да се бринемо сами о себи. Како год буде, требаће нам људи. Ово се мора војнички организовати. Ти знаш овдје људе. Ко би могао преузети команду. Ево, да се мене пита ја бих тебе одмах за старјешину.

-Чекај Ницо шта да се ми о томе бринемо. Има СДС своју организацију, па нека они о томе брину и нека постављају. Кажу да ће остати сви официри који су из Босне овдје и ето, све ти је ријешено.

Ницо се сјети својих искустава из Крајине са добрим официрима ЈНА, али и оних непозданих, као и разговора са др Рашковићем када му је говорио да су му се у Странку увукли комунисти и преузели сву власт, не бринући о основним питањима које треба народ, те људи као што је Обрен Крњета и он су постали стране тијело у самој својој странци. Управо је сазнао да је Обрен био лишен свих дужности у Крајини.

-Драго, јеси ли ти у СДС-у?

-Нисам.

-Добро, а шта си овако по определијељењу, комуниста, Југославен или можда нешто треће?

- Ницо, ти знаш мога ћаћу Рапана. Говорио је увијек, додуше, само када се напије, да је он Србенда и да је за краља. Ето, то сам и ја.

- Одлично, значи да смо на истом. Додуше, ја сам одскора оно што ти зовеш Србенда, али боље икад него никад. Идем ја, причаћемо када се вратим. Још једном размисли о људима.

Ницо се у Добоју састаје прво са својом везом, заставником из касарне, од кога сазнаје да удружене снаге Хрвата и муслимана спремају напад на Добој и то према његовим изворима другог или трећег маја. Тајно довлаче снаге у Јоховац и Которско. Одатле ће кренути у напад.

-Јесте ли то рекли овдје у касарни на правом мјесту? Нисам усмено никоме, али сам дао писмено. Не желим откривати свој идентитет, јер ја овдје нисам званично никакав безбједњак. Сада су се поново измјенили руководећи официри, с обзиром на предстојеће повлачење ЈНА. Двојица главних знају што ја знам, а ваљда имају и своје информације.

- Значи, нема се пуно времена?

- Времена се нема уопште на располагању, осим ако се не направи превентивни удар.

Путем територијалне одбране⁷ наоружани су до зуба. Ниједан српски територијалац није добио оружје. Све је ишло тајним каналима.

Састанак на који је Ницо пошао требало је да се одржи послијеподне и зато оде да потражи своју другу везу.

Друга Ницина веза био је један цивил. Био је средњих година, имао је једно солидно цивилно занимање и био је у ужем руководству СДС-а.

Ницо му исприча да има такве и такве информације.

- Имам и ја. Само сам чуо да би то могло бити и првог маја.

-Шта мисле у СДС-у о томе?

- Шта имају да мисле. Све су то цивили. Они који би хтјели да се боре немају главну ријеч, а други би чекали да се нешто деси, само што не знају шта. Шта мисле официри не знам. Опет су чујем дошли неки нови. Ви имате искуства у борби, је ли тако?

- Да борио сам се у Крајини и нешто код Вуковара.

- Па шта би ви ту направили.

⁷ До тада у свијету јединствена стратегија одбране земље од спољњег непријатеља. Показала се као погубна за владајуће структуре, јер су тиме наоружале своје унутрашње непријатеље.

- Још данас би заузео све положаје у граду. Подијелио оружје и сутра ишао у превентивни напад на Јоховац и Которско. Колико знам касарна у Дервенти још није пала или можда јест? Они би могли да ударе са друге стране.

-То са касарном у Дервенти Богами не знам, али знам ко би могао знати.

- Дођите код мога комшије, код њега се налази један младић који је побјегао из Дервенте. Јуче је стигао. Ви, који сте били у рату, сигурно сте свашта видјели и чули, али за мене је то први пута да чујем о рату од човјека који је све доживио.

Ницо се ускоро нашао на првом спрату једне од бројних добојских новоградњи.

Врата им је отворила једна педесетогодишња жена.

Била је то тетка побјеглог младића.

На сећији у омањој кухињи сједио је младић између осамнаест и двадесет година. Руке је држао на кољенима и тупо гледао испред себе.

- Момак, овај господин је дошао да те нешто упита- изговорио је Ницин саговорник.

Младић само мало помјери главу према горе и тек сада видје да је неко ступио у просторију. Видјело се по изразу лица да њему није ни до каквих питања, а ни до одговора.

Ситуацију је спасила домаћица, понудивши своје госте да сједну и не питајући их изнијела пред њих флашу ракије са неколико чашица.

- Нека, де ви прво попијте па ћемо се онда поразговарати- изговорила је домаћица.

Чашица ракије била је понуђена и младићу, што је он прихватио и наискап попио.

Након извјесног времена младић подиже главу и упита Ницу:

-Шта сте ме хтјели питати?

- Је ли се држи још касарна у Дервенти?

- Не знам. Знам да на њу пуцају. Њихов радио каже да је пала. Наш радио каже да није. Ко ће то знати. Ето, не знам ни ја који живим тамо само два километра даље.

- Кажи човјеку шта си видио и доживио- потихо ће младићу Ницин сапутник.

- Већ сам једном све испричао, све знате.

- Ја знам, али овај господин би хтио исто да чује. Кажу, када се тако нешто више пута исприча буде човјеку лакше.

- Не знам ја хоће ли мени бити лакше, али ако баш хоћете испричаћу још једном. Па ето, знате да је прекјуче, у недјељу, двадесет и шестог, био Ускрс. Ја од своје куће, која је доле одмах покрај Укрине, код моста кренем тетке, горе на Чардак.

-Гдје је тај Чардак?- заинтересовано ће Ницо.

- То вам је онај дио Дервенте када идете од Добоја доле за Брод, код оне Инине пумпе што је са лијеве стране пута. Ту се скреће и за Бањалуку лијево. Десно од те пумпе је насеље Чардак, мало је на брду. Прије него што ћу доћи теткиној кући кренем мало дужим путем не би ли срео једну цуру, која ми је била, тако као симпатија. Стварно, сретнем је пред кућом и мало смо прошетали. Како је све било излистало ми се мало склонили у страну између шибља, јер на том мјесту нема баш пуно кућа. Кад наједном видимо некакве војнике гдје иду и тјерају људе испред себе. Погледамо мало боље ко су, али се по униформама није могло препознат`. Један човјек се истрже од њих и поче да бјежи, али други што је у униформи га дочека и наби на нож, који је имао на аутомату. Погледамо околу, када угледасмо двојица униформисаних иду право на нас двоје. Сагнемо се иза

грмља и почнемо бјежати даље. Дођемо тако до једне баште, гдје је било исто грмља, али и један мало већи пластеник. Немајући куда, ми уђемо у тај пластеник. Пластеник није имао врата, него унутра биле неке притке. Ми те притке поставимо онако на улаз да се није могло видјети унутра. Кроз оне притке ми ипак видимо. Већ се зачу запомагање људи. Видимо како једног човјека ударају кундаком, а он запомаже. Из друге куће излази један човјек и виче: „Ма људи шта то радите- данас је Васкрс?“.

Знао сам га из виђења. Приђе му један и рече: „Ускрс је био прије тједан дана мајку ти четничку“, те га убоде два пута бајонетом. Убише Слободана- рече та, моја цура. Био је то неки Слободан Ђекић. Послије сам се сјетио одакле га знам. Он је родом из Доњег Детлака једног села, гдје сам ја знао ићи код једног друга на Љупљаницу да се купам. Тамо сам га знао виђати. Из друге куће један човјек је истрчао и почео да бјежи, али је пао под рафалом метака испалених из аутомата. Послије се чуло још пуно пуцања и јаука. Кад се мало примирило ми отишли до цуриних родитеља, јер они су били мало ниже и из истих стопа сјели у њихов ауто и дошли до Прњавора. Они продужили за Бањалуку, а ја успио доћи овамо.

- Опет на Ускрс- оте се Ници из уста, мислећи на докторове ријечи, да је био предвидио да ће у Крајини доћи баш до напада на Ускрс. Зна, да су за задњи Божић у Крајини биле предузете посебне мјере опреза.

- Молим, нисам схватио?- изговорио је Ницин сапутник.

- Ништа, ништа, то ја онако нешто за себе- одговорио је Ницо.

Ницо и његов сапутник изађоше не улицу.

-Хоћете ли данас бити на једном важном састанку, а на коме ће бити наводно донесене важне одлуке?- питао је Ницин саговорник.

- Требао би.

- Добро, тамо се не познајемо- изговорио је саговорник.

П А Р А В О Ј Н И К

Састанак се одржавао у једној омањој сали. Били су присутни један пуковник, потпуковник, бркати мајор и капетан. Осим Ницине везе била су присутна још тројица цивила. Ницо је био обучен у маскирну униформу ЈНА, наравно без ознаке чина. Осим своје везе Ницо није никога познавао.

Састанак је почео. Ријеч је узео пуковник. Прво се представио презименом Симунић⁸. Представио је и потпуковника као Ожеговић, те мајора као Станић. За капетана је рекао да је представник територијалне одбране, не изговарајући му име. Остале присутне није представио, да ли зато што их није знао, или није сматрао за потребним. Окренуо се према Ници и упитно га погледао. Ницо је схватио да је потребно да се представи. Устао је са столице, заузео став мирно и изговорио- Николић Миленко- друже пуковниче.

Почео је да говори пуковник, наводећи да је ситуација веома сложена и да има информација да би могло доћи до напада на Добој од стране здружених муслиманских и хрватских снага. Ми ситуацију имамо под контролом и налазимо се у завршној фази формирања војске Српске Републике. Запитао је, каква је ситуација код цивилних власти, објашњавајући да зна да су се водили неки

⁸ Презиме измијењено.

преговори са представницима ХДЗ-а и СДА.

Устао је један од цивила и рекао да су преговори вођени и да су прекинати, јер се нису могли споразумјети о подјели Добоја, односно о томе гдје би била гранична линија.

Устаде и једини Ницин знанац у просторији и упита пуковника.

-Друже пуковниче, да ли је заузета сва Дервента и шта је са касарном?

Према мојим информацијама Дервента је пала, али не знамо је ли и касарна. Знамо да су Дервенту заузеле регуларне јединице из Хрватске и то Осјечка и Ријечка бригада. У Дервенти се десио покољ српског становништва. Те регуларне хрватске јединице се сада регрупишу и крећу на Добој. Јоховац и Которско су пуни снага посавских муслимана и Хрвата. Наоружани су пјешадијским оружјем. Чекају само да им се придруже те двије бригаде из Хрватске, јер они имају и артиљерију.

Напад би требао почети трећег, а најдаље четвртог маја. Какве ви податке имате?

Пуковник мало застаде са одговором. Био је изненађен са којом сигурношћу овај цивил износи своје податке. Сјети се да му је његов ађутант спомињао неко писмо које се нашло код њега на столу. Питао је ађутанта шта пише, јер он није имао времена да га чита. Изненади га да су подаци које му је изговорио ађутант и ови, добијени од овог цивила идентични. Да ли су то подаци из истог извора? Није имао времена да размишља, јер овај цивил је постављао конкретна питања и на њих је морао одговорити кратко и јасно. Мада ни сам није знао одговоре, ипак да одржи ауторитет одговори:

-Дервента није пала, бар не сва. Касарна није заузета. Што се тиче ваше тврдње да се непријатељ скупља у Јоховцу и Которском, имам и ја неке индикације за то, али то ћемо још тачно утврдити и предузећемо све мјере које буду потребне.

Ницо видје да пуковник није баш сигуран у оно што говори. Ипак помисли, скоро је примио нову дужност и нормално је да нема све конце у рукама. Ријеши се да помогне да би пуковник могао донијети што прије правилну одлуку, а то је према његовом мишљењу превентивни напад. Зато устаде и у ставу мирно обрати се пуковнику:

-Друже пуковниче, дозволите да се обратим- изговорио је Ницо кратко и одсјечено, да су се сви помало тргли.

- Изволи војниче- кратко је изговорио пуковник.

-Ја имам исто податке, као овај господин, само што су моји подаци мало прецизнији. Напад почиње другог маја прије подне и то заузимањем прво горњег града, болнице, а затим свих значајнијих зграда и раскрсница у граду. Ницо се још једном прије састанка видио са својим заставником, те је имао сада конкретне информације.

Настао је тајац у сали. Сви су скоро пушили и једино што се по просторији кретало био је дим цигарета. Нико ништа није рекао, па Ницо настави:

-Што се тиче преговора. Нема никаквих преговора прије битке. Преговари се воде послје битке. У Крајини, док сам био, Хрвати су преговарали, али се никада, ама баш никада, ни једног договора нису држали. Какви преговори. Хоћемо њима дати болницу, а ми узети хотел или обрнуто?- изговорио је Ницо сасвим мирно и без икакве патетике. Његово излагање је такође било убједљиво и сигурно, да пуковник наједном осјети да не држи све конце у рукама. Пало му је у очи да је њега овај младић освојио са друже, а оног цивила са господине.

- Друже, када имате тако прецизне податке зашто нисте дошли у касарну код нашег безбједњака и казали му, а он би дошо мени?

- Друже пуковниче, подаци су од прије пола сата и ево ја их говорим сада вама. Друже пуковниче погријешио сам што то нисам у овом тренутку саопштио само вама, а не и пред мени непознатим цивилима.

- Гдје си се ти борио у Крајини војниче?
- У Шестој личкој.
- Ко ти је био командант?
- Нисам имао команданта.
- Како ниси имао команданта? Гдје се може бити без команданта? Ко је то чуо?

- У Шестој личкој сам био само формално, дјеловао сам самостално и био одговоран врховној команди или боље речено једном човјеку.

- Па колико си то људи имао и који чин си имао?
- Имао сам мање или више до двјеста људи. Немам никаквог чина.
- Значи паравојска?
- Није друже пуковниче. Понављам- формално сам био у Шестој личкој и био одговоран само врховном штабу Крајине. Са ЈНА сам више него добро сарађивао, иначе не бих могао опстати.

Пуковник, као да ово све није ни чуо, проговори:

- Видите, ми ћемо овдје да оснујемо партизанске одреде и да уједно имамо једну језгру војске Српске Републике. Нема никакве паравојске. Зна се одакле долазе наређења и ко има да их извршава. Је ли јасно војниче?- изговорио је пуковник и погледао у Ницу.

- Разумијм- изговорио је Ницо и заузео став мирно, јер је остао да стоји.

- Само мало. Овај момак као војник одговара са разумијм, само ја ту ама баш ништа не разумијем. Можда ми цивили мање разумијемо. Друже или господине пуковниче, не знам како да вас ословим, јер чујем, да ћете у војсци Српске Републике постати господа. Какве ви то партизанске одреде спомињете? Хоћете ли опет да нам на капе ставите партизанске звијезде? Против кога ће се ти ваши партизани да боре? Хитлероваца више нема. Ове усташе ћемо истјерати, у то не сумњам. Хоћете ли када их истјерамо да се поново играмо четника и партизана, па да Срби убијају Србе- као након задњег рата? То више нећете дочекати. Смјеста подијелите овом народу оружје, а ако нећете ми ћемо доћи и сами га узети и бранити се- изговорио је Ницин познаник, не дајући ни најмањег повода сумњи, да не би стварно све и учинио што је изговорио.

Пуковник је ћутао. Овако нечем се није надао. Мислио је да ће по кратком поступку да подијели задатке, који ће морати да се изврше без поговора. Сада, наједном, видје да мора дискутовати са ту- неким цивилима. Најгоре му је било да ти цивили располажу са подацима које он не зна. Ако су у праву, онда стварно треба да се што брже дјелује. Са друге стране, он свој ауторитет мора очувати. У том размишљању како да најадекватније реагује прекиде га мајор, који је сједио до њега.

- Могу ли узети ријеч друже пуковниче?- зачуо је са своје лијеве стране.

- Само изволите.

- Друг пуковник је тек јуче дошао и синоћ касно преузео команду. Ја сам ту пар дана раније дошао. Јединице су већ основане. Колико ја знам, на примјер јединица друга Николића је од наших претходника распоређена као самостални вод, и колико сам упознат друг Николић има своје оружје. Не знам како стоји са муницијом. То се да средити. Оружје другим јединицама ће бити подијељено чим се укаже потреба. Ако је потреба можемо још данас почети са подјелом оружја- завршио је своје излагање мајор.

- Потреба је. Још данас да се подијели оружје добојским српским територијалцима, а ноћас или сутра по околним селима. Сада само да се договоримо о детаљима- завршио је своје излагање Ницин познаник.

Пуковник није више ништа проговорио, што су остали схватили као

одобравање.

Једино што је изговорио било је када је Ницо пришао мајору и рекао му да би волио знати гдје је према распореду његов почетни положај, јер ће он са својим људима још вечерас то да запосједне.

- Какав самостални вод? Шта значи то самосталан?- питао је пуковник мајора.

- Не знам. Тако смо преузели.

- Видим, тај на капи нема ни петокраке. Сви имају да носе петокраке. То-самосталан- ћемо послѣ да поништимо- био је пуковников коментар.

Коначни закључак тога састанка је био да се хитно подијели оружје како у Добоју, тако и по околним селима. Да се не би стварала паника, Ници је савјетовано да још не заузима положаје. Сво оружје има да се подијели и у четвртак за два дана пашће команда како и када има да се преузме Добој.

Ницо се врати у Осојницу касно ноћу са додатним наоружањем, које је додијељено Озренском батаљону. Да има довољно оружја бар за два, три околна села није хтио да спомиње. Мислио је у себи нека се нађе. Од вишка глава не боли.

На састанак за два дана Ницо није био ни позван, него му је само дато усмено наређење да се са својим људима нађе на положајима према Путникоом брду и селу Крчевине. На питање гдје је то и да ли може добити карту, одговорено му је од стране потпуковника Ожеговића, да се карта налази код потпоручника Лукића и да је потпоручник придодат његовој јединици, те и то да има све инструкције. Ово придодат било је тако изговорено да је Ницо схватио да му је дат тугор или му је узета команда.

Набрзину га обузе осјећај који код себе до сада није познавао. Умало што није изговорио- како ће један потпоручник командовати капетану, али се у задњем моменту трже. Помисли у себи да потпуковник извршава само наређење. Ријеши да се пријави на рапорт код пуковника.

Отишавши код пуковника доби одговор од једног поручника да је пуковник пуно заузет и ако има нешто да каже, нека каже њему. Ницо не рече ништа поручнику, него се захвали и изађе у круг касарне да сакупи своје људе.

На списку је имао четрдесет људи. На прозивци се јави тридесет и пет. Неки су још били код кућа.

-Момци јесте ли стицали кондицију ових дана- питао је Ницо.

- Како ко? Углавном нисмо- одговорио је један.

- Јесам ја у пијењу пива, само понестало ми пара па сам стао- шеретски је одговорио Гоја.

- Добро момци. Једно кондиционо трчање по кругу с пуном ратном спремом, затим савладавање препрека, а послѣ контрола оружја. Сви смо се улијенили.

На прозору своје канцеларије стајао је пуковник Симунић и гледао на полигон касарне гдје је Ницо са својим људима изводио обуку.

-Је ли оно онај Николић?- питао је пуковник потпуковника Ожеговића, који је управо ушао у канцеларију.

- Јесте. Ми смо га исто одоздо посматрали. Мора се признати увјежбани као сат.

- Јеси ли му рекао да је смијењен?

- Јесам и нисам.

- Како јесам и нисам?

- Прије него што сам га видио случајно сам разговарао са његовим момцима. Обожавају га и куну се у њега. Причају бајке о њему. Претјерују. Када сам му рекао који је његов положај тражио ми је да му дам карте. Тада сам му

рекао да су карте код потпоручника Лукића и да он има све инструкције. Схватио је шта сам му хтио рећи и само је прогутао кнедлу, али није рекао ни ријечи.

- Тражио је да дође код мене на рапорт, нисам га примио.

- Да му ми то саопшtimo послије свега. Да видимо како ће се он и његови борити. Можда ћемо морати у акцију и прије него што смо планирали. Управо сам добио обавијест да су муслимани по Граду почели отворено да носе оружје.

- Има ли неки други нови моменат да би морали раније да дјелујемо. То да оружје имају знамо, а сада што га носе јавно можда је и боље да се осјећају сигурни.

- Колико ја знам нових момената нема.

- Добро онда остаје други мај. Сат ћемо још тачно утврдити.

- Првог маја навече Добој је био опкољен скоро са свих страна. Доста бораца је било и у самом Добоју. Њима је наређено да се не јављају до даљњег, док се не види како ће се напредовати из околних села и предграђа.

Пуцњава је почела ујутро другог маја, сат времена прије него што је планирано, јер су Зелене Беретке, које су се по граду почеле отворено појављивати пресреле српске борце, који су требали заузети коначне положаје. Настала пуцњава се проширила убрзо по свим положајима.

Ницо запосје своје положаје, а да није знао ни име кота, чак ни име села које је било иза њега. Потпоручник му је рекао који је његов правац дјеловања. На примједбу да би могао бити нападнут с леђа, јер су му рекли да су им иза леђа муслиманска села, потпоручник је одговорио да је договорено са првацима из тих села да ће они бити по страни.

На ово се Ници најези коса на глави.

-Договорено кажете.

- Договорено. Са те стране неће бити никакве опасности.

Ницо се замисли. Да почне сада убјеђивати потпоручника да то није добро, јер је он искусио такве ствари знао је да неће бити користи. Зато само рече.

-Ако сте сигурни, онда ћемо поступити тако.

Разговор се одвијао пред његовим борцима из Крајине, који су већ доживјели напад са леђа из хрватског села.

Видио је како су се момци згледали послије овог разговора.

- Момире, када будемо заузимали положаје тамо напријед, крадом се извуците вас четворица и заузмите оне двије коте. Ако буду нападали морају овуда проћи. Дјелуј како мислиш да је најбоље ако се појаве.

Ницо је са својим борцима напредовао корак по корак, јер су се на тим положајима налазиле добро наоружане непријатељске формације и што је Ницо одмах примијетио нису то били новопечени борци. Видио је то по томе како су одговарали на ватру и мијењали положаје. У предаху борби није могао да се одбрани од питања његових бораца, зашто он то не командује, него им, како један рече, онај жутокљунац потпоручник и неки резервни капетан издају ту нека наређења, а види се како су се усрали у гаће.

-Команданте што не преузмеш команду? Онај потпоручник изда наређење, па за минуту повуче и изда друго- рече му један момак који је са њим дошао још из Словеније.

- Момци, наше је да се боримо. Команду морамо сви слушати. Зашто ја не издајем наређења о томе ћемо када се ово све заврши. Сада морамо слушати команду- изговорио је Ницо.

- Ако је паметна слушаћу је. Само ако је луда, па да ми оде глава, е Богами нећу-изговорио је један од искуснијих бораца за Ницом, који је био у одласку, тако да он то није ни чуо.

Обруч око Добоја се стезао. Јавили су се и српски територијалци из самог Добоја. Ницо није знао шта се дешавало у другим дијеловима града, али је видио да се тамо, гдје се он бори могло и пуно брже напредовати. Међутим, ником ништа није говорио. На концу конца мислио је, свугдје се стиче прво искуство, па и у борби. Једино што му је јако сметало било је да су момци били без икаквог искуства у руковању оружјем, као и сулудо излагање непријатељској ватри, а што се могло добром обуком избјећи. Другог дана борбе су настављене и Ницо помисли да се друга страна стварно држи договора да неће нападати са леђа. Помишљао је и да повуче момке када се наједном зачу ватра прво из МГ-а, а затим су се чуле и експлозије од зоља. Биле су то двије коте гдје је оставио борце да за сваки случај пазе да не буде напада са леђа. Ускору му јавише да је непријатељ толико био изненађен изненадном концентрисаном ватром да су се уз јаке губитке одмах повукли.

Био је већ пети дан борби и некако се стало као да су били сви уморни. Његови борци су почели да се жале да им недостаје поједине муниције. Нису ишли ни код капетана ни код потпоручника, него су долазили њему. Он је то пренио даље, али се ништа није дешавало. Зато је отишао сам до команде да затражи борбена средства, како је рекао официру, који је издавао оружје. Речено му је да чека, јер немају превозног средства. Пошто је морао да чека изађе пред магацин гдје сусрете једног младића, комшију. На питање, гдје се налази Драган Кујица младић му одговори да је он ено у оној кући што је омалтерисана само са једне стране. Замоли младића да оде до Драгана и да му каже да је он ту. Сјео је пред магацин и чекао.

Драган се ускоро појави, широко насмијан. Упиташе се за здравље и измијенише новости. Испоставило се да је Драган са својом јединицом наступео, како рече, одозго од радничког насеља тј. од Усоре.

Ускоро је мали камионет био натоварен муницијом. Ницо се спремио да сједне за волан, када пред магацином зашкрипаше кочнице кампањоле.

Из кампањоле се огласи потпуковник Ожеговић, који је био са једним капетаном, говорећи му:

-Николићу, одмах пођи са нама. Горе код вас на положају се нешто важно десило. Сједи са нама и покажи гдје вам је положај.

Ницо се није дао збунити, него им одговори:

- Возите за мном, ја возим муницију на положај.

На положају затекоше потпоручника са пиштољем у руци. Био је узбуђен. Руке су му дрхтале. Његова два искуснија борца су мирно сједили поред својих аутомата који су били одложени поред њих. Тек када се појави Ницо са официрима устали су. Из мале даљине сакупила се мања група бораца која је посматрала сцену.

Потпуковник се обратио потпоручнику питањем: „Шта се овдје дешава“?

-Ова двојица војника су одбила моје наређење. Вријеђали ме да сам голобрад и одбили моју команду. Рекли су ми да они имају свога команданта и да ће извршити само његово наређење.

- Сигурно?- питао је потпуковник.

- Сигурно.

- Шта сте сте оклемпили ту? Мирно- дерући се изговорио је капетан, који је управо дошао иако су оба борца била у ставу мирно.

- Друже капетане- не дерите ми се на борце- изговорио је Ницо, колико мирно, толико и одлучно, тако да се капетан на часак повукао један корак и ништа није рекао гледајући у Ницу више него збуњен.

- Мирко шта је то било?- обрати се Ницо борцу, који је био ближи њему.

- Требало је заузети оне двије куће. Потпоручник нареди нама двојици да то урадимо.

Ми му кажемо да немамо одговарајуће оружје и да сачекамо док оружје дође и да ћемо то урадити. Он рече- да то морамо одмах, јер је то наређење. Још рече- да је то лако. Ми му кажемо- ако је лако, нека нам покаже како он то мисли да може- па ћемо и учинити. Он извадио пиштољ и рече да, када он командује да се иде напријед- има да се иде. Ми му опет рекосмо, да би вољели да видимо како би он то само са аутоматима заузео.

- Само то?

- Само то.

Ницо се окрену око себе, угледа Гоју и рече:

-Гоја, дај донеси са оног камионета пар бомби.

Ускоро се у Нициној руци нађоше бомбе које подијели обојици војника, а једну остави себи.

-Момци хоћемо ли?- упитао је Ницо обојицу својих бораца излазећи из заклона и не сумњајући да ће његови момци поћи за њим.

- Гоја пођи и ти.

Ускоро су сва четворица почела да притрчавају првој кући заклањајући се иза зградаца и зелене ограде. Сви су извиривали из заклона и посматрали шта ће се десити. Видјели су како су се споразумијевају само знаковима. Зачу се рафална ватра прво из једног, па из другог аутомата. Видјеше Ницу како притрчава кући и убацује бомбу кроз приземни прозор. Из куће се чу експлозија и видје куљање дима. Палба из аутомата се наставила, када угледаше како кући притрчава младић којег је Ницо ословио са Марко. Убацио је бомбу у други дио куће. Чу се нова експлозија. Тројица младића уђоше у кућу, док се Ницо полагао враћао. Прво се обрати једном од својих бораца:

-Стојане, узми зољу, ено има граната у камионету. Реци онима у оној другој кући да ћеш их разлијети ако је не напусте.

- Потпоручниче!- обрати се Ницо сасвим мирним гласом.

- Само генерал и дозвољавам пуковник, ако је ушао у године има право рећи- напријед. Сви остали има да кажу- за мном. Ако то није у стању- нема у војсци шта тражити.

- Потпуковниче!- Ницо није изговорио оно друже.

- Ово је била моја грешка. Ја сам учио моје борце да не смију улудо гинути.

Само су слушали оно што им је старјешина говорио.

- Ено бјеже и из оне друге куће- викнуо је неко са мале узвишице показујући руком.

- Потпуковниче, ја знам шта дисциплина значи у војсци. Ја сам исто за дисциплину, изнад свега.

Само, ми смо још војска у оснивању, па се дешавају и овакве ствари. Ја сам се пред Богом заклео да ћу чувати животе својих војника. Да не буде неспоразума и да не би долазило до даљих непослушности, док траје битка за Добој мојим људима командоваћу- само ја. Други може командовати само уз моју дозволу.

На ове ријечи чу се спонтани аплауз бораца који су се у међувремену окупили у већем броју.

-Шта сте се збили на једном мјесту као овце? Хоћете да граната падне међу вас? На положаје- изговорио је оштро Ницо на борце који се без поговора разиђоше.

Потпуковник се са свим својим људима покупи у кампањолу и отиђе без ријечи. Без ријечи је био још дуго. Дубоко га се дојмио онај спонтани аплауз којим су га подржали борци, а још више беспрекорна и брза послушност када им је

наредио да се разиђу.

Освајањем двију кућа и уз још мало борбе Ницо се са својим људима помакао доста напријед. Гледајући са свога положаја гдје се све отвара ватра по граду, закључи да су позиције јако добре и да неће бити потребно пуно времена да се снаге споје, а то је истјеривање непријатеља. Освануо је и сутрашњи дан. Ницо је већ у јутарњим сатима напредовао више од једног километра како је рачунао. Међутим, примијетио је да борба наједном јењава.

Ускоро га је потражио један млади водник који се представио као курир из главне команде. Предао му је запечаћену коверту.

Отворивши писмо прочита да се наређује прекид свих борби док се утврђује граница примирја.

-Друже водниче, знате ли ви нешто детаљније о овој наредби?

-Знам. Јесте ли ви Николић?

- Јесам.

-О вама се пуно говори доле у команди. Једни вас бране, а други нападају.

-Ко ме брани, а ко ме напада?

- Па пуковник и капетан вас нападају. Потпуковник вас брани, а мајор шути.

Само у повјерењу, чуо сам када је мајор разговарао са капетаном да је рекао да би вас требало склонити. Не знам шта је тиме хтио рећи. Ево и ја мислим да сте у праву ако је било онако, како је потпуковник изнио.

- Значи примирје наступа сада за три минута- изговорио је Ницо и истовремено се обратио двојници бораца, да пренесу наредбу да се до даљег не пуца.

- Штета, ја бих иначе остао овдје мало код вас да видим како се то борите. Ви сте задњи којем сам донио поруку.

- Друже Николићу, јел` стварно истина да сте неке двије куће заузели за неколико секунди, како рече потпуковник?

- Ма, претјерује- кратко је изговорио Ницо.

- Водниче, нећеш од њега о таквим стварима ишчупати ни једну ријеч- изговорио је један од бораца који је сједио на земљи, наслољен на једно дрво.

Водник се придружи борцу сједајући уз њега и поче му нешто повјерљиво шапутати.

-Хоћу, причаћу ти, само ако ће пасти која цигарета- изговорио је борац.

Водник се маши у вањски џеп блузе и извади кутију цигарета, вадећи из ње више него половину, коју даде борцу.

Прошло је више од сат времена, а водник је и даље пажљиво слушао борца који је равномјерно повлачио димове из цигарете и причао. Пуцњава се већ дуго није чула.

Неких тридесет метара удаљен, на једном мањем брешчићу дошао је један младић и сјео на пањ остављајући крај себе скинути шљем да би обрисао зној са чела. Само што је сјео и спустио руку са чела, младић се заклати на страну и полагао паде. Борац, који је причао воднику доживљаје из борби наједном скочи на ноге и повика:

-Снајпер, сунце му његово- истовремено скачући и притрчавајући већ палом младићу.

Довукао је младића под дрво и само изговорио- готов је.

Задњи дио главе младића био је просто разнесен, док се на челу видјела мала рупица кроз коју је ушао метак. Младић није давао знакове живота.

-Зови команданта- изговорио је борац не испуштајући младићеву главу из руку.

Ускоро се појави Ницо и упита већ приспјеле борце, да ли неко зна ко је тај младић.

-Ја само знам да је из неког села тамо према Теслићу и да ми је говорио да је слагао да је пунољетан, не знам му име.

Ницо се замисли гледајући у младића и као да се прену упита:

-Је ли неко видио Гоју?

Гоја се ускоро појави пред њим.

Ницо се са Гојом издвоји од осталих бораца и поче да му нешто објашњава.

На крају из торбе извади повећи нотес, нешто написа унутра, истргну написани папир и даде Гоји.

Гоја се ускоро удаљи водећи са собом још три борца.

-Друже водниче још никада нисте били у борби?

-Нисам.

-А хоћете да будете?

-Хоћу.

-Онда сачекајте мало, само морате радити оно што вам говорим, за први пута нећу излагање никаквој опасности. Осветићемо овог момка- изговорио је Ницо, гледајући на сат.

- Сви на положаје. Слушај моју команду- изговорио је Ницо, пришао борцу који је снιο погинулог младића са узвишице и упитао га:

- Гдје се момак налазио? Одакле је снајпер могао гађати?

Младић оде до брешчића гдје је погинули сједио, леже иза једног грма и погледа у правцу непријатељских положаја.

-Има једна кућа која се тек зида и само је одатле могао пуцати.

- На колико јој се може неопажено прићи?

- За зољу би била добра. Нема потребе да се баш близу прилази. Двије зоље би је разлијеле.

- Добро, узмите двије зоље. Видим имаш сат. Тачно у петнаест сати испалите на ту кућу двије зоље. Ја ћу издати команду да то буде знак за општи напад.

-Разумијем- изговорио је младић.

Са још једним борцем и зољама у рукама, сагнути, почеше да се удаљавају према означеној кући.

Тачно у петнаест сати чуше се двије експлозије, једна иза друге. Одмах иза експлозија зачу се и појединачна ватра из аутомата, свугдје гдје су се налазили Ницини борци. Недуго иза тога зачу се пуцњава у једном дијелу града, па онда још у једном. Пуцњава се ускоро разлијеже по цијелом ратишту.

Шта се дешавало? Када је Ницо угледао голобрадог младића како лежи на рукама његовог старог саборца, у њему се наједном нешто ускухало од- немоћног бијеса. Није то било само кршење постигнутог примирја. Него је било испуштање из руку сигурне побједе, која је била на видiku и сигурно дозвољавање непријатељу да довуче свјеже снаге. Младићева смрт била је само кап која се прелила из препуне чаше. Зато, чим је видио мрвог младића зовнуо је Гоју и дао му написану поруку за Драгана Кујицу, да на дати знак пређе у напад са својом групом. Гоји је рекао да оде на други положај и започне борбу тачно у заказано вријеме. Сада је видио да се све десило онако како је замислио.

У команди, гдје су се још налазили официри за преговоре са противничке стране била је лежерна атмосфера, јер су то ипак били стари знанци са академија или заједничких гарнизона, само што је сада сваки био уз свој национ. Када је пуцњава почела сви су се тргли и одмах ријешили да свако код себе испита ко је први отворио ватру. Након усмених распитивања и телефонирања јављено је да је

ватра отворена прво са српских положаја испаливањем двије гранате на једну кућу. Ту се и даље највише пуца.

Према том положају упуту се потпуковник Ожеговић са још два поручника. Успут среташе два борца, који су вукли, на мањим колицима, снајпером убијеног младића.

- Ко је горе и ко је први отворио ватру?- изговорио је потпуковник, препречујући возилом пролаз двојици младића.

- Турци су снајпером убили овог момка и командант Ницо наредио је да се крене у напад.

- Јеси ли сигуран да је баш тако било?

- Како нисам, на моје очи га је убио, иако је било примирје.

Пуковник је наставио са вожњом и зауставио се на мјесту гдје су били положаји у часу заказаног примирја. Међутим, ријетка пуцњава се сада чула сигурно километар даље према граду. Толико је Ницо са својим људима напредовао и управо утврђивао новоосвојене положаје и уједно људима дао предах од борбе.

- Друже Николићу!- изговорио је потпуковник.

Ницо се окрену, угледа потпуковника, заузео став мирно и одсјечено изговори:

- Изволите, друже потпуковниче.

Потпуковник се мало изненади прописном Ницином држању и то усред битке. Зато и он заузео још званичнији став него што је мислио да га заузме.

- Друже Николићу, зашто сте прекршили потписано примирје и помјерили се са међе?

- Друже потпуковниче ја никада не бих прекршио примирје. Примирје је прекршио непријатељ и то тачно, чекајте, сада ћу вам рећи, у тринаест часова и тридесет пет минута- изговорио је Ницо, вадећи свој роковник из објешене ташнице, да би затим наставио.

-Снајпером је убијен наш војник Милан Пандурић. Имамо оружје из којег је убијен и име његовог убице, који, ено, још лежи у кући одакле је гађао. Што се тиче тога да сам прешао преко утврђене међе- друже потпуковниче- јесам. Само, међа је тамо гдје стане моја чизма-изговорио је Ницо и да то потврди ударио чизмом о земљу. Ово изговорено-„међа је тамо гдје стане моја чизма“- некако се свидје потпуковнику, тако да се лагано окрену у страну и једва осмјехну крајичком усне.

-Добро, ако је тако ја бих све те податке преписао, морам имати нешто у руци. Можемо ли ту негдје наћи наслон?- строго службено, изговорио је потпуковник.

Ницо и потпуковник се упутеше оближњем зидићу, гдје потпуковник поче да преписује податке из његовог нотеса.

-Николићу- шапатам ће потпуковник.

-Један од оних поручника је њихов. Зато мора да све буде званично. Послије ми понуди онај снајпер да га понесем као доказ. Што се мене тиче, само напријед.

Ницо и потпуковник се вратише код осталих. Јави се један од поручника говорећи Ници:

-Добро, ако је један од неодговорних прекршио примирје не значи да се то одмах мора одговорити свим расположивим средствима. Ницо погледа у поручника, па му набрзину паде нешто на памет. Био је радознао, је ли то наш, или официр са непријатељске стране.

- Друже поручниче, знате ли ви који је данас дан?

Поручник се изненади оваквим питањем, па кратко одговори:

-Наравно да знам- сриједа.

- Јесте сриједа је, али који је датум?

Поручник мало изнервиран оваквим испитивањем нервозно одговори:

-Па шести мај.

-Јесте поручниче шести мај, само данас је још нешто, видим да још не знате, ајде присјетите се.

Поручник је гледао у Ницу и ниште није одговарао. Није му изгледало да га нешто баш озбиљно провоцира, па је ћутао.

-Друже поручниче, нисте ли се данас, када сте устали помолили једном свецу, нисте? Богами ја јесам, јер данас је Свети Ђорђе. Знате ли шта је Свети Ђорђе урадио на данашњи дан?

Одговора није било, те је Ницо наставио:

-Данас је Свети Ђорђе убио аждају. Ми исто данас убијемо нашу аждају. Ако Бог да, а даће, ускоро ћемо јој одсјећи главу- изговорио је Ницо, гледајући поручника у очи.

-Поручник ништа не одговори, а што је Ници било довољно.

Потпуковник је са својом пратњом већ пошао према кампањоли кад га зовну Ницо.

- Друже потпуковниче. Узмите овај снајпер као доказни материјал. Белгијанци праве добре снајпере. Сачувајте ми га- изговорио је Ницо, предајући потпуковнику снајпер.

- Још нешто, друже потпуковниче. Поручите нашем пуковнику да нема потребе да проводи Кутузовљеву тактику, када има све могућности да примијени Жукова.

Ова Ницина примједба збуну потпуковника, тако да му ништа не одговори. Послије је покушавао да се распита о њему. Једни су говорили да је аутомеханичар и да је имао у Словенији своју радионицу, док су други тврдили да је радио на жељезници. Сада ово са Кутузовим и Жуковим није му се уклапало ни у какав калуп.

Борбе за Добој се завршише осмог маја око једанаест сати прије подне, једном завршном операцијом у Руданци, првом селу сјеверно од Добоја. Задњи меци из оружја испалили су Ницини борци на непријатеља који се повукао на своје почетне положаје у селу Јоховац. Јавише му и жалосну вијест, да му је баш ту, од снајпера погинуо његов искусни борац из Крајине. Био је то неки Предо из Грабовца.

Ницо је са својим борцима непосредно последије битке сјео да се одмори у расаднику, који се налазио покрај села. Зачу се звук хеликоптера из правца истока. Хеликоптер је долетио управо изнад расадника и вјероватно налазећи најпогодније мјесто за слијетање спустио се покрај Нициних бораца. Из хеликоптера изађоше један потпуковник и два капетана ЈНА.

- Ко је овдје старјешина?- питао је потпуковник борце који су се ускоро окупили око хеликоптера. Показаше му на Ницу који је сједио пред кућом једног домаћина заједно са домаћином и још два своја саборца. Пуковник, видјевши дебелу хладовину у којој Ницо сједи, упути се тамо, јер је дан био превруће за то доба године.

- Момци, само ви сједите, ја сам дошао да поразговарам са вашим старјешином- изговорио је пуковник, угледавши борце без икаквих ознака на униформама.

- Ја сам, друже пуковниче- изговорио је Ницо у ставу мирно и изговарајући своје име.

- Ја сам потпуковник Лука Радојичић. Како би се ја пребацио до команде у

граду, имате ли какав превоз?- изговорио је пуковник.

- Зашто се нисте спустили директно у касарну?- питао је Ницо.

- Пилот каже да је на задњој капи горива и није се усудио да даље вози.

- Могу вам ја дати мој лични ауто и човјека који ће вас одвести- одговорио је Ницо.

- Зар немете ни једно службено возило?

- Имамо једно и отишло је по храну. Ево, сада ћу ја довести мој ауто- изговорио је Ницо и отишао.

- Друже пуковниче, ви сте сада имали пуно среће – изговорио је домаћин куће, сипајући потпуковнику у чашу хладну воду коју је пуковник пожелио.

- До прије пола сата ово су држали Хрвати и Муслимани. Задњи пуцњи су били прије можда петнаест до двадесет минута.

- Како, па мени су јутрос рекли да је Добој ослобођен још рано јутрос.

- Јест Добој, али ово је Руданка.

- Изволите друже потпуковниче, ево мој ће вас човјек одвести директно у команду- изговорио је Ницо показујући на довезени аутомобил.

Сазнавши у каквој се непосредној опасности могао наћи, потпуковник пожели да нешто више сазна из прве руке и рече Ници:

-Зашто ме не бисте ви лично одвезли Николићу?

- Друже пуковниче, бојим се да не би био у стању. Задњи пута сам јео јуче у подне, а спавао сам задњи пута претпрошле ноћи, само три сата. Чим нешто поједем идем спавати.

Ницо је прихватио од љубазног домаћина да оде у гостинску собу да спава. Пробудио се следећег дана у девет сати ујутро.

Настао је предах у борбама, али не за дуго. Ницо је то искористио да се мало одмори код куће.

Кући му донесоше запечаћену коверту у којој се налазила позивница на којој је писало да се поводом дванаестог маја деведесет и друге године, дана оснивања Војске Српске Републике, позива да, тринаестог маја присуствује свечаној академији у Добоју. Испод је било дописано рукописом да поведе и борца- Цвијановић Драгана.

Дошавши на академију Ницо примијети да му је, иако се налази у свом родном крају, некако све страно. Препозна само једног човјека из Осојнице, али га је знао само површно. Примијети да је то нова средина и за Драгана, јер и њега једва да је поздравило највише троје људи. Неки официри из команде су га поздрављали из далека, али му нису прилазили. Пуковник Симунић, када га је угледао, окренуо се и отишао у другом правцу.

Ускоро им приђе један војник и рече да пођу са њим, јер их очекује потпуковник Радојичић.

На крају мањег ходника војник обојицу уведе у мању канцеларију у којој је за једним столом сједио потпуковник.

Оба заузеше став мирно да би поздравили потпуковника, али зачуше, како им он, уз испружену руку говори:

-Манимо се формалности младићи. Сједите, па да мало поразговарамо.

Сјели су на понуђене столице и с нестрпљењем очекивали шта би то била тема њиховог разговора.

Прије него што је разговор почео, потпуковник окрену један телефонски број и кратко рече:

-Сљедећих десет до петнаест минута можеш на мој број спојити само ако баш гори. Иначе, нисам ту.

- Николићу, позвао сам вас да поразговарамо, али прво би хтио да се захвалим што сам извукао живу главу када се оно спустих хеликоптером. Могло се десити да паднем у руке непријатељу. Друго, да одмах кажем, ја сам са дужности команданта позадине сарајевске области прекомандован овдје у Добој, за команданта позадине. Значи, имам неку функцију. Интересује ме, како ви горе на Озрену стојите са наоружањем и муницијом.

- Пјешадијског наоружања колико ја знам у мом селу и у непосредним околним селима има за сада доста. Како је са другим, мало удаљенијим озренским селима, не знам. Рецимо одавдје од Липца, па горе уз Спречу- саопштио је Ницо.

- Добро, то је мој родни крај. Ја сам из Јошаве. О томе ћу се ја бринути- одговорио је потпуковник.

- Немамо артиљерије скоро никако. Има нешто мало, а то у озбиљним приликама није ништа и то је само оно што сам ја донио из Крајине.

- Добро, артиљерија са муницијом. Пољске кухиње, исто сигурно немате. Добро, шта још? Ма све што би могло требати- изговорио је потпуковник.

- Ницо је гледао у потпуковника и мислио у себи- што ми то овај обећава када му нисам ништа тражио? Некако, био је себи усадио у главу да се замјерио цијелој команди, а гле сада ово?

- Николићу, морам вам нешто повјерити. Не само вама, него и овом борцу до вас-Цвијановић-је ли тако? Цвијановићу, вас сам позвао ради тога што сматрам, након што сам се добро распитао, да вас двојица припадате истој сорти људи. Све сам дознао, како сте се храбро борили и како сте наставили борбу након оног срамотног прекида ватре, да би се Добој подијелио. Знаш и за пријетње које су вам вршене од мојих- назовимо их колегама- изговорио је потпуковник.

Наиме, на Драгана је било чак и потезано оружје, ако не прекине ватру. Офицер се повукао када је видио, како га мрко гледају околни саборци. Потпуковник је наставио.

- Ја у онај расадник нисам случајно дошао. Војнички кратко и јасно да вам кажем- у редовима ЈНА има издаје- изговорио је потпуковник и загледао се у Ницу да види како ће овај реаговати.

Ницо није тако рећи ни трепнуо, него је наставио да гледа у потпуковника мирно, као да му је овај рекао- лијепо вријеме. Он је ту издају искусио на себи и за њега то није била новост.

- Разумијете Николићу, нису то били официри, ни муслимани ни Хрвати, него наши.

- Друзе пуковниче, није то за мене ништа ново, осјетио сам ја то на својој кожи- мирно му је изговорио Ницо. Потпуковник као да је ово пречуо, па је наставио:

- Да објасним, по Лисабонском споразуму, који је пропао јер га муслимани нису прихватили, али и према садашњим најновијим преговорима који су се скоро одржали, када је опет било говора о кантонизацији Босне, читав Озрен је припао муслиманима. То је и задњи договор који је на важности. Ако дође до мира, а мир једном мора доћи, ми смо на оној другој страни. Ја, када сам то дознао, лупао сам у Сарајеву руком од сто и рекао- да се са тим не слажем. Рекао сам им да то може да се спроведе само преко мене мртва. Они су то тако и схватили. Послат сам да преузем овдје у Добоју, нову дужност. У задњем моменту су ми промијенили пилота. Возимо се из Сарајева према овамо и ја наједном препознајем, озренске врхове, Острвицу и Краљицу. Видим, пилот лети у правцу Грачанице. Питам га, куда он то вози, а он ми каже- возим према задатим координатама и спустићемо се у Грачаницу. Погледам, код њега стварно зацртане координате и крајњи циљ, Грачаница. Рекнем му- ако не мисли бити заробљен, или погођен, да одмах окрене

преме Добоју. Тако је и направио. Послије се испоставило да смо добили и мање горива него што је предвиђено.

Ницо је гледао у потпуковника и све му вјеровао, само то, да би цијели Озрен требало да припадне муслиманима прихватио је, као неко лудило, њему, толико невјероватно. Да је то био неко млађи и да не сједи ту гдје сједи рекао би-еј будало, јеси ли се ти најео мамених гљива и причаш ту глупости? Погледао је у Драгана да види шта он мисли о свему. Видје да Драган исто некако укочено гледа и када је осјетио Ницин поглед на себи само подиже очи навише заједно са раменима, а што Ницо протумачи као, више невјеровање, него чуђење.

-Друже потпуковниче све вам вјерујем, само ово са Озреном, ја са овом мојом памети не знам гдје би сложио. То му дође као да сте ми рекли, да од сада, ријека Босна тече од Шамца према Сарајеву, а не обрнуто- изговорио је Ницо ипак смирено, да не би повриједио потпуковника.

- Момци, и ја, када сам то први пута сазнао, помислио сам да је то највећа будалаштина коју сам икада чуо. Међутим, није. Ја сам видио карту. Све нацртано-црно на бијелом- изговорио је потпуковник, непрекидно ударајући оловком по столу.

- Уз најбољу вољу не могу вјеровати у тако нешто- по први пута јавио се и Драган за ријеч.

- Зато сам вас и позвао Николићу- не само вас, него обојицу, да знате шта нам је спремљено. Бар до сада сам знао процијенити људе и нећу се преварити ако кажем, да видим, да ћете вас двојица до последњег, бранити своје куће. Ни ја-понављам- нисам вјеровао. Добро, ево о чему се ради. Након што нисам заробљен или оборен, а то значи мртав, знам да се нећу моћи дуго задржати на овом мјесту и зато, док могу, наоружаћу Озрен, колико год могу. Још нешто, себи сте овдје створили, колико сам видео, јаким непријатеља, поготово ви Николићу.

Сада је потпуковник гледао само у Ницу, да би наставио:

- Међутим, видим створили сте и пријатеље. Пуковник Симунић, као што рекох, није вам наклоњен. Ипак на моје инсистирање пристао је- да вам се над вашим борцима не одузме команда. Мајор Станић се само смијуљи, а то није добро. Знаш га од раније. Опет, један млађи водник вас уздиже у звијезде. Причао ми је о вашем ратовању у Крајини. Ако је и пола истина од оног што ми је причао, мени је било довољно, да вас позовем и повјерим ову моју тајну. Морамо чувати наш Озрен. Сада ће бити нова реорганизација команде. Ја ћу се заузети за вас, али упамтите, било, што год било, Озрен се мора бранити по сваку цијену- изговорио је потпуковник, посебно наглашавајући задњу реченицу.

Пријатељи су и даље ћутали, па потпуковник настави.

- Добро момци, од сада се ми више не познајемо, али ћемо остати добри пријатељи. Ако буде неких већих новости јавићу се. Још нешто Николићу- неко је давно рекао- да у свом селу још нико није постао пророк, па ни онај највећи, што је тридесет и три године био међу нама људима- изговорио је потпуковник и пружио обојици руку за поздрав.

Ницо је након поздрава кренуо према излазу из Драгана, али је наједном стао, окренуо се и рекао:

-Друже потпуковниче, хвала вам пуно на обећањима, само ја бих вас молио за двије мање стварчице.

- А, то је?

- Да се распитате, ко је вршио преговоре са муслиманима када сам нападнут трећег маја са леђа и то у жеку борбе. Увјеравали су ме, да су ми леђа осигурана.

- За то нисам чуо. Нико ми није ништа рекао.

- Па вјероватно су сматрали неважним, јер није било штете- бар што се тиче

наше стране.

-Колико ја знам имате само једног потпоручника у гарнизону, па га питајте. Уосталом, ја сам написао опширан извјештај о томе.

- А шта је друго?

- Молио сам овдје у команди да ми се да једна карта ове околине, али нико није мрдно ни прстом- као немају.

- Ево моје карте, ја ћу узети друге- изговорио је потпуковник вадећи из стола двије карте и пружи сваком по једну.

Потпуковник је у потпуности испунио своје обећање и као што је био предвидио, није се дуго задржао на дужности у Добоју.

Ницо је са захвалношћу гледао на долазак артиљерије на Озрен, као и свих других војних материјалних добара, јер је војнику олакшавало живот. Са Драганом дуго није начињао тему о могућом губитку Озрена за зеленим столом. Ипак су једном о томе озбиљније поразговарали и сложили се да је то чиста шизофренија, како је Драган рекао. Ипак, обојици се то похранило негдје дубоко у малом мозгу, али ту тему нису никада више ни споменули.

Било је и лијепо вријеме, те Ницо своје војнике повуче из касарне и пресели их у Осојницу под разапете шаторе. Све су прозвали кампом.

Није прошло пуно времена када је једне вечери Ницо са својим гостима, а били су то нека три команданта из подручја Приједора, сједио покрај телевизора и управо су гледали емисију о српским избјеглицама из Посавине, који су бјежали у Србију. Дотрчао је један од бораца и јавио да је у Шеварлијама, од стране муслимана, убијен неки Радић из Стријежевице. Ближе информације није имао.

- Ницо- јавио се један од бораца- па шта ми чекамо? Видиш како нам људе убијају ту под носом, још су опкољени са свих страна српским селима. Хоћемо ли да нас нападају са леђа ко онда пред Дабром или сада на Добоју? Видиш да свако прави своју територију? Шта ми ту њих тетозимо? Видиш шта каже она жена на телевизији? Дошли и рекли- само да се купимо. Брате нека се купе и они.

- Добро Блажо, иди доле и испитај шта је стварно било, па дођи јави- рекао је Ницо своме борцу, који се највише био узбудио.

Након сат времена борац Блажо се врати, те поднесе извјештај- да је на самом улазу у Шеварлије, када се иде из правца Трбука, тамо гдје је најуже између пруге и ријеке Босне по цести просуто уље, на шта је налетио војни камион у којем се налазио покојни Радић. Камион се прво клизао по уљу и слетио са цесте, а да би онда на њега била испалењена зоља.

- Ницо, ја не знам шта ми још требамо чекати? Ако је овако направљено док нису борбе, шта ће бити тек да смо у борби?

- Блажо, бојим се шта ће рећи они доле у команди у Добоју. Ипак су то и моје комшије. Неке ја знам, а знају и они мене.

- Нека у Добоју рекну шта хоће. Ниси дужан никоме полагати рачуне. Што се тиче комшилука, не мораш ти ни прстом мрднути. Иди негдје да те виде и прави се луд, као да ништа није било.

- Ко зна колико они могу дати бораца?- било је сљедеће Ницино питање.

- Попис је скоро био, могло би се знати тачно у човјека, али овако по мени, ова три села најмање двије хиљаде бораца. То значи, увијек их имати за леђима- био је одговор једног Стријежевљанина.

Умијешаше се и команданти гости.

- Нешто си ми меканог срца Николићу. Хоће то хоће тако у почетку, жао ти. Само на све се човјек навикне. `Ајде Николићу, ми частимо. Одрадићемо ми то са нашим људима. Само, пошто нас има мало, ви се само покажите на важним котама да сте ту. Остало је наше- изговорио је један од његових гостију.

Ници наједном пуно тога прође кроз главу. Чињеница, да има наједном мртвог бораца и то усред дана, убијеног на подмукао начин, из засједе, а да није био на борбеном задатку, превлада да и он донесе одлуку.

- Добро, момци, ја нисам ту. Радите како мислите да треба. Само немојте да би се неко усудио да на некога пуца. Жене, дјецу и старце да нико није пипнуо. Пуцати само ако будете нападани. Такође, забрањујем да ико од домаћих људи у томе учествује- изговорио је Ницо, сјео у ауто и упутио се у правцу Добоја.

Борбе за Посавину су се наставиле. Сада су у помоћ дошли и Крајишници, јер се испоставило да је скоро сва хрватска армија била ангажована ратом у Босни и да су Крајишници могли да издвоје доста бораца.

Борба за Јоховац је трајала скоро десет дана, споро се напредовало, јер су непријатељске формације биле добро укопане и цијели терен био је миниран. Ницо је себи дао као задатак број један да сачува животе својих бораца. Зато је након помног извиђања настојао да планира битку до у детаље.

Тако му једног дана представише три нова борца, која су одмах хтјела да ступе у борбу. На питање јесу ли се борили, одговорише да нису, али да се не боје. Сва тројица су служила војску и не би требало да буде проблема.

Један од младића био је из Осојнице. Представио му се као Петар Митровић, надимком Пеца. Ницо га није знао, али лик је имао некако у глави. Знао је његовог брата Љубишу.

Гледа тако сву тројицу и мисли: „Ако их пустим овако без икакве припреме, један од њих ће бити сигурно мртав у сљедећа три-четири дана“. Зато направи строго лице и рече.

-Је ли ви знате момци, да су за борбу потребне најмање три ствари? Као прво, мора се знати храбро борити.

-То знамо.

- А знате ли, да би се храбро борило мора се бити добро обучен? То је под број два. То значи, знати руковати оружјем и имати добро кондицију. Треће, у борби мора бити дисциплина, а то се стиче само кроз обуку.

- Значи, хоћете се борити?

- Хоћемо.

- У реду, али пошто не испуњавате скоро ни један од ових услова, проћи ћете кроз кратку, али напорну обуку. Сада смо у малом предаху борбе, имамо времена. Је ли јасно? – ово, је ли јасно, било је изговорено тако одсјечно да су сва три момке заузела став мирно и изговорила- јасно.

- Милане, ти си задужен за кондицију. Ти, Мирко за руковање оружјем, а ти Јакове за дисциплину. Имате три дана.

Четврти дан сва тројица момака су узета у борбу, али под строгим надзором им се показивало, како да се у борби крећу и уопште понашају. Била је то нека врста- борбеног испита.

Јоховац је пао и борбе су се наставиле према Дервенти. Међутим, у тим борбама, Ницо са својим људима није учествовао, јер је стигла наредба да под хитно мора да помогне заузимање Модриче.

Са својим искусним борцима, Ницо прије борбе, направи мањи састанак. Тај састанак био је више него неопходан, јер су и он, а и његови људи били више него уморни од непрекидних борби. Да би борце осоколио изложи им план напада, уз обећање да ће, ако сваки изврши свој задатак, то већ сутра бити- одрађено- како се изразио. Био је то двадесет и девети мај, падале су и посљедње непријатељске утврде у Модричи, када Ници јавише истовремено двије непријатне вијести. Једна вијест је била да је Гоја, од гранате, рањен у лијеву руку. Друга вијест му је

пренесена доста околишно, тако да Ницо у први мах није схватио о чему се ради. Зато рече борцу који му је преносио вијест да буде конкретан и каже о чему се ради. Међутим, борац је и даље био тајанствен не знајући као ће Ницо сада реаговати. Хоће ли поступити сада другачије?

- Па Ницо, знаш, неко од твојих најближих је урадио оно што ти нарочито браниш. Борци су то видјели па не знам како би се то могло одразити на општу ситуацију.

- Дај буди директан и реци о чему се ради.

- Па ето, твој најближи, тамо од неких муслимана је отуђио неке ствари- изговорио је борац са доста опреза, намјерно не изговарајући грубљу ријеч, коју је Ницо имао обичај да употрејеби.

- Чекај, па Боро је остао код куће пијан ко треска- изговорио је неко.

- Није Боро, него знаш, онај други- још се снебивао борац.

Ницо прво мало поблиједи, замисли се, па упита.

- Је ли урадио шта људима?

- Није.

- Добро, узми још двојицу људи и вратите људима све. Извините се. Ако се буде противио, знате шта вам је чинити. Нема никаквих привилегија. Бришите га из списка наших бораца. Реците му да се губи и да ми не долази на очи.

Умјесто да сутрадан сви крену кући на одмор, Ницо смјеста узе рањеног Гоју и одвезе га у болницу, рекавши осталима да, када се мало одморе, дођу за њим.

Већ је било топло, па су борци са задовољством спавали под шаторима. Ницо се сам смјестио у Осојници, у кући неког Миливоја Тадића који је радио и живио у Шведској. Миливоје им је дао кућу на располагање. Ту им је било и сједиште команде.

Непријатељ се на многим ратиштима повлачио. Преко радија су увелико јављали, да је дошло и до сукоба муслимана и Хрвата, прво на Влашићу, а затим се сукоб постепено проширивао и на цијелу Босну.

Једно послијеподне Ници јавише да га тражи неки човјек. Човјек, шездесетогодишњак, представи се као ујак његовог борца Мирка Јањића, који му се прикључио на самом почетку борби у Крајини. Испоставило се да је Мирков ујак јуче дошао као избјеглица из једног села између Шамца и Оцака и да се сада налази у Петрову Селу. Ускоро се појавио и Мирко. Ујак му поче причати детаље, како им је село нападнуто с двије стране. С једне стране муслимани, а с друге Хрвати. Наредили су им да се купе из кућа, без икаквог чекања. Пред његовим очима су убили старији брачни пар, који није хтио да пође. Испоставило се да су убијени брачни пар биле Миркове најближе комшије, односно баба Косана, коју је Мирко јако цијенио и волио. Пошто су му родитељи рано умрли како рече, баба Косана се о њему повремено бринула као да јој је он најрођенији. Заплакао је као дијете и отишао у страну не говорећи ни са ким ништа више.

Дошао је и први јуни. Навече стиже вијест, да је један борац из Рјечичке чете погинуо изнад тунеле према Маглају. На питање, како је погинуо, доносиоц вијести није знао рећи. Међутим, сутра, када је требало да пођу на сахрану, кружило је већ неколико верзија како је младић погинуо.

Након сахране, одлазећи са гробља, Мирко приђе Ници и рече му:

- Видиш команданте, они нас убијају како хоће, а ми не радимо баш ништа. Дозволи ми да се идем осветит`.

- Коме ћеш се осветити Мирко?

- Па Турцима што су га убили. Видио си како су моје истјерали из села.

Када морају ићи наши на правди Бога, што не би и они? Видио си шта нам се деси оно у Крајини. Шта морамо мислити, је ли нам неко за леђима? Кост, која је запала у грло, вади се.

- Мирко, па они су преко ријеке Босне. Како ћеш им се осветити?

- Нису њега убили они тамо преко ријеке, него ови одавдје, из села. Нису дали ни да га мртвог извуку.

- Мирко, ја сам чуо другачије.

- Није команданте. Мени је човјек испричао.

- Добро, најлакше је чути истину од некога ко је био на лицу догађаја.

Пред Ницом се ускоро нашао један двадесетогодишњак.

- Момак, како је погинуо Душан?

- Убио га снајпер из мотела, тамо преко Босне, преко пута тунела.

- Је ли истина да су вам рјечички муслимани бранили да га изнесете мртва.

- Нису. Још су нам и помогли, јер је Мујо Хасанић молио тамо телефоном да престану пуцати када га будемо износили. Тако је и било, престали су пуцати.

Међутим, Мирко се није смиривао. Исте вечери Ницо је аутом одвезао Мирковог ујака у Петрово Село. Одлазећи до Петрова Села, а послије и у повратку, сусретао је нове колоне српских избјеглица из Посавине. Мирко, сједећи поред њега на предњем сједишту, све вријеме је ћутао стиснутих усана. Ћутао је, иако је Ницо покушавао са њим да разговара. Видио је да га је смрт те старице јако потресла. То што му је Мирко јуче споменуо кост у грлу, давало му је за право, а сада се и сјетио ријечи непознатог капетана у Крајини, да су они као старјешине, прво одговорни за живот својих војника, а тек онда долазе у обзир конвенције и сличне ствари.

Сутра ујутро требало је да се одржи састанак у Осојници, са представницима околних села, као и командантима неких нових јединица, који су дошли из Семберије да се договори о даљим дјеловањима, када јавише Ници да има неких проблема.

Рекоше му да је, ено тамо, његов борац Мирко скупио неколико момака који су наводно изненада дошли из Семберије, а хоће и неки из Липца и Стријежевице да му се придруже и да иду са њим да нападну рјечичке муслимане. Ницо се зачуди овом поступку свога војника, за кога је мислио да га добро познаје. Међутим, када се присјети, како је јуче био неразговорљив и када му је додатно објаснио, шта је баба Коса била за њега, схватио је. Наиме, како су остали без родитеља он и сестра нису отишли код ујака, иако је он хтио да их узме, него су остали у својој кући. Он, као десетогодишњак, а сестра као тринаестогодишњакиња. Баба Коса се као прва комшиница бринула о дјечи. На почетку, кухајући и бринући се око њихове стоке, док њих двоје нису сами већ поодрасли и прерано сазрели почели сами о себи да се брину.

Доведоше Мирка и Ницо га упита- да ли је истина то што спрема.

-Јесте команданте. Ја сам те до сада слушао, али од сада идем својим путем.

- Добро, како ћеш сам?

- Нашао сам другаре.

- Па ти другари имају своје команданте и морају их питати.

- Гдје пише да некога морамо питати. Ено, мени тетка и тетак јуче дошли у Липац. Једва су побјегли из Дервенте. Они који нису успјели побјећи или су побијени или су затворени у нека два дервентска логора, само за Србе. Нећемо ми више да чекамо- све је доста љутито изговорио један од младића.

Ници сада тек поста јасно у ком грму лежи зец, када му рекоше да се са Мирком налази и једна група бораца из Семберије. Наиме, ти нови команданти су захтијевали, још и прије званичног састанка у Осојници, да се очисте сва

муслиманска села. Међутим, на састанку у Осојници су били упорни у свом захтјеву да би то требало учинити одмах и без одлагања. Ницо је узалуд објашњавао да је он са њиховим првацима разговарао и да су они чак сабрали оружје по селу и предали га Ници. Било је то неколико пиштоља.

Ницо видје да би све могло измаћи контроли, па покуша још једном да умири Миркову групу.

-Знате ли да они могу бити наоружани као и они из Шеварлија и Придјела што су били? Шта може вас неколико учинити?- покушао их је Ницо смирити.

Наиме, када су придјелски и шаварлијски муслимани морали ићи из својих кућа, видјело се, да су неки били наоружани. Пошто са оружјем нису смјели да иду преко моста у Добоју, кренули су да газе ријеку Босну испод Шаварлија. Босна је баш због киша у горњем току надошла и неки су се утопили.

- Ја знам да они немају оружја- покушао је Ницо да их смири.

- Команданте, немој покушавати да ме одвратиш. Око за око, зуб за зуб- мирно је одговорио Мирко, са изразом на лицу који је био више него одлучан.

Ници наједном пуно тога проструја кроз главу. Ако буде дозволио да то Семберци ураде, знао је до чега све може доћи. Да ће бити мртвих глава био је више него сигуран. Са друге стране, дао је и ријеч Муји Хасанићу да им се неће ништа десити. Ријеч не може газити. Шта чинити?

Јучерашња Миркова шутња и уопште тотално промијењено понашање тога младића, бринули су га. Поново му паде на памет и излагање непознатог капетан из Крајине, са тврдњом да своје војнике мора штитити по сваку цијену. Паде му на памет и она јучерашња Миркова примједба, о кости у грлу.

Ни у ком случају није хтио да изгуби овог, до сада више него дисциплинованог и храброг борца. До сада, ако је у његовој јединици било недисциплине знао је опоменути, а Богами у љутњи и шамар прилијепити, ако је борац био млађи од њега. Силовање је сматрао највећим преступом и гријехом и сви су знали да тако нешто нико није смио ни помислити, те је сваком новопридошлом војнику отворено рекао да ће га сопственом руком задавити, ако тако нешто покуша, а камоли уради. За крађу или пљачку је под хитно истјеривао из својих редова. Зато се присјети нечег и све стави на једну карту.

- Добро Мирко. Можеш ићи, али ћу ићи и ја са тобом- само ако добијеш- писмо или глава- изговорио је Ницо и извукао новчану кованицу из џепа.

Мирко је гледао у Ницу и изговорио:

-Команданте, ријеч?

-Ријеч Мирко, како моја тако и твоја.

- Дајем ријеч команданте. Добро, нека неко трећи баци- ја ћу писмо, а ако хоћеш узми писмо ти команданте.

Ницо само климну главом у знак сагласности са Мирковим избором и даде кованицу некеме код себе.

Кованица одлетје изнад глава у зрак и вртећи се паде на угажену земљу. Писмо је било окренуто горе.

- Мирко, добио си и ја ћу свој дио испунити- изговори Ницо, окрену се према саговорницима и кратко рече:

-Ситуација се промијенила. Ја идем у Рјечицу. Мирко, твоји нови пријатељи ће остати овдје. Нећу да ми ико од домаћих учествује у овоме. Ја све преузимам на себе.

- Николићу, шта мислиш то тачно да урадиш са муслиманском Рјечицом?- питао је један постарији човјек.

- Исто што и они нама раде. Сви морају из села.

- Богами, ја не знам колико је то баш добро, поготову што нам нису ништа

учинили. А зашто морају ићи жене и дјеца?

Ницо је знао да нема ваљаних аргумената да објасни то што чини, али је и стао иза свега и сада то мора некако бранити. Знао је да му аргументи нису најјачи. Да покушава да објасни да му је најважније да тим људима спаси главе. Није ишло. Било их је пуно који су га слушали и оптужили би га као пријатеља муслимана. Таква оптужба у сред оваквог рата, није мала. Зато поче са другим аргументима.

- Нису ништа учинили сада, али ће учинити, кад-тад. А што се тиче жена и дјеце, када оду сви, неће мушкарци имати потребе да се враћају. Уосталом, имаш ли кога на нашој страни да се бори?

-Имам, два сина.

- Е, па када оду, они ће твојим синовима моћи доћи само са предње стране. Не морају се бојати да ће им доћи са леђа- присјетио се Ницо Арканових ријечи из Крајине.

-Уосталом, ја знам да се ово што радим противи правилима ратовања и зато нећу да било ко учествује из ових села у томе, да му некада неко не би пребацио како га је истјеривао из куће. Понављам, ја све преузимам на себе- изговорио је Ницо, проматрајући човјека и погађајући колико су његови аргументи били убједљиви. Човјек само рече- па ако је тако, шта се може.

Ницо је истог дана отишао у Рјечицу и споменутом Муји Хасанићу саопштио да он муслиманској Рјечици не може више гарантовати сигурност. Дао му је двије алтернативе. Да остану, уз објашњење шта им се може десити од других команданата, или да их он организовано евакуише. Евакуацију гарантује он, као и сигурност за све вријеме док буду у његовој надлежности.

Изабрана је алтернатива евакуације. Шестог јуна Рјечички муслимани су потоварени на камионе и одвезени у шеварлијску касарну.

Није прошло ни два дана од тога, а Ницо доби позив да се јави у команду града у Добоју код пуковника Симунића. Знао је о чему се ради и зато се више него изненади када пред пуковниковом канцеларијом затече Драгана и Краља како чекају. Њих двојицу је исто неко позвао, додуше усмено. Ницо им понови да, што се тиче протјеривања муслимана које је он извео, нека све препусте њему, јер он ће све преузети на себе.

Увели су их у канцеларију и сва тројица заузеше став мирно када угледаше пуковника Симунића и потпуковника Ожеговића.

- Каква то анархија тамо код вас влада? Шта мислите ко сте ви? Истјерали толике људе из кућа и сада ја треба овдје да их храним. А, ко сте опет вас двојица, ко је вас позвао?- љутито је питао пуковник, уносећи се у лице Краљу, јер му је био ближи.

-Господине пуковниче... -почео је Краљ, али је убрзо био прекинут.

-Шта господине пуковниче? Друзе пуковниче и гдје су вам звијезде на капама? Ви сте партизанска војска. Шта држите то на капама, ко вам је дозволио? - изговорио је пуковник и при томе устао.

- Ми смо војска Српске Републике, а не партизанска. Ово је српски орао и то је сада званична ознака, а официри се ословљавају са господине, а зашто смо нас двојица позвани то ви нама кажите- јавио се сада Драган Цвијановић.

Потпуковник Ожеговић је сједио на своме мјесту и само се лагано смјешкао окрећући на столу неке новине.

- Господине потпуковниче Ожеговићу, које су то новине пред вама?- наједном се јавио Краљ. Настала је кратка станка, тако да је напета ситуација мало спласнула оваквим неочекиваним питањем.

- Глас српски из Бањалуке- одговорио је потпуковник и сам изненађен мирноћом Краљевог гласа.

- А ко је то на слици и шта је ово овдје на другој фотографији? - показивао је прстом Краљ двије велике фотографије у новинама, обраћајући се потпуковнику.

- То је генерал Талић, а ово је грб војске Српске Републике- показивао је потпуковник прстом по фотографијама.

- Овдје се јасно види да генерал има на шапки овај грб, а то имамо и ми. Додуше ми немамо оригинале, па изгледају мало недотјерани. Ја се надам да ћемо од вас добити оригинале- мирно је изговорио Краљ.

- Симке, дај сједи да са момцима поразговарамо- изговорио је потпуковник.

Пуковник се наједном смири и рече- разговарај ти- ја немам живаца- изговорио је и узео новине испред себе и први пута озбиљно погледао у фотографије, које је раније сигурно већ видио.

- Господине пуковниче, што се тиче онога са рјечичким муслиманима, ја сву одговорност преузимам на себе. Њих двојица са тим немају баш ништа- увјерљиво ће Ницо.

Сада, када се све десило није имао живаца да пуковнику објашњава- да ако би он имао сву команду чврсто у рукама, не би ни долазило до тога да појединци на своју одговорност могу једноставно рећи сељанима у једном селу да напусте село. Још мање би га схватио да му је покушао да објасни да је људима спашавао главе.

- Добро, а шта је са шеварлијским муслиманима?- љутито ће пуковник, ударајући руком о сто.

- Ја са тиме немам ништа- мирно ће Ницо.

- Ништа, а? Господин се овдје шета по Добоју, док његова братија истјерује људе из кућа. Нећемо ми овдје никакву паравојску трпити. Не бојте се. Стаћемо ми вама ногом на реп- изговорио је пуковник и још једном се загледао у фотографије.

Пошто се пуковник и даље загледао у фотографије испред себе, ријеч узне потпуковник.

- Добро Николићу, зашто сте то направили? Ипак, за тако нешто смо ми овдје одговорни.

Потпуковник Ожеговић је по своме понашању заслужио да му се да право објашњење. Једном ће му га и дати- помислио је у себи Ницо. Овдје, пред пуковником би се све изродило у још већи конфликт. Зато промијени тактику.

- Господине потпуковниче, одговорићу вам на то питање, али са постављањем два нова питања. Ја ћу одговорити вама, али молим да и ви одговорите мени. Прво питање је- ко је водио преговоре са муслиманима да нас не нападне са леђа када смо били на положајима око Добоја? Ћутите, не одговарате. То сте били ви. Да ми је погинуло неколико бораца ко би одговарао- нико. Не знам да ли је неко прочитао мој исцрпни извјештај о томе догађају? - изговорио је Ницо и чекао одговор. Пошто одговора није било наставио је:

- Значи нико није читао. Добро, одговорићу вам и на друго питање, али на исти начин. Село Смолућа и околина налази се већ данима у окружењу. Покушали сте један пробој и нисте успјели. Сада чујем покушавате и други. Шта ако опет не успјете, а каква вам је тактика- сумњам да ћете и успјети. Онда ће вам добро доћи моји Рјечичани за замјену.

Нико није више ништа говорио, па се Ницо јави поново за ријеч.

- Господине пуковниче, у вашој најближој позадини убијају вам војника и уништавају материјална добра. Мислим на онај догађај у Шеварлијама. Шта сте то ви мислили предузети да вам убију још једног или петорицу? Опет би се свело на исто. Очистили би своју позадину исто онако како кажете да су урадили моји људи. Ето, то су за нас урадили неки други, то ви добро знате. Када сте знали, зашто нисте спријечили? Уосталом господине пуковниче, већ сте ме једном раније

назвали паравојником. Ја добро знам који су прекршаје направљени по Женевској конвенцији о вођењу рата. Да будем конкретан. Прекршен је додатни протокол, или протокол два, Женевског споразума, од дванаестог августа 1949. Аrtикл четири или можда пет, колико сам јуче поновио то градиво. Само све је предузето да им животи никако не буду угрожени и да се што хуманије у таквој ситуацији поступа. Овај рат морамо некако и добити. Ипак, клин се клином избија. Понављам, ја настојим да будем хуман колико год могу. Када изговарам ово хуман, ја то господине пуковниче стварно тако и мислим. У овом мом дневнику имам ја све записано како је било, а било је тако да се може рећи- да није враг баш црн онако како га видимо. Све можете свалити на мене, ако неко икада буде питао. Господине пуковниче ми смо у рату, а у овом рату и ви и ја смо још паравојска. Ко је нас још признао, а признаће нас ако имамо нешто у рукама, а за мене је то-територија. Понављам, ни једном муслиману из Рјечице није пала ни длака са главе. Дакле, господине пуковниче, пошто ви имате завршену војну академију и да сте овако нешто направили, то би за вас била стварно додатна одговорност. Мене ће свако мање кривит` као стварног, паравојника- завршио је Ницо своје подугачко излагање.

Сигурно цитирање Женевске конвенције изненадило је све. Видјело се да су оба официра била више него затечена овим излагањем и да на овакву дискусију нису била спремна, јер је разговор наједном узео други правац, тако да су се оба официра војнички речено- нашла у дефанзиви.

Ово је био и крај разговора. Ницо је устао и прописно војнички изговорио- господине пуковниче, дозволите да се удаљимо.

Потпуковник Ожеговић је изашао за њима и на ходнику узео Ницу под руку, одвео га мало на страну и изговорио му:

- Николићу, мало сте преоштри. Видите да се нас двојица још не сналазимо у свему овоме. Он, више него ја. Само што ја то признајем. Ето, ја признајем да би волио са вама ићи мало у борбу- нешто као на практичну обуку. Ја признајем, да о борби не знам ништа. Оно теорије што сам знао, давно је излапило. Још нешто! Је ли истина што се прича, да сте били у легији странаца и зато то добро искуство у ратовању?

- Господине потпуковниче нема проблема, само дођите. Још нешто. Ратну теорију није лоше обновити из књига. Ето, ја неке ствари знам и по неколико пута да прочитам и увијек откријем нешто ново. Пракса вам је ту. Сад, сад- можете постати генерал. Ево један приједлог:

Мало сам преко Спрече гледао положаје око Смолуће и да будем искрен мало и студирао. Ево прилике да ратујете. Пракса из прве руке. Испашће да се хвалим, али ја вам то уз гаранцију могу одрадит` у току једног, `ајде рецимо два дана. Што се тиче легије странаца, никада ни омирисао. Уосталом, ја француски знам само толико колико сам могао из француских филмова да научим. Све филмове Жан Пол Белмонда и Алена Делона сам гледао.

Потпуковнику тек сада ништа није било јасно. Какву то ратну теорију овај младић изучава. Је ли он то озбиљно, или се са њим шегачи. Ипак, сјети се да је хтио још нешто да му каже, па рече:

- Добро Николићу- још једно питање. Оно да пуковнику пренесем о Кутузову и Жукову. Ја сам му пренио. Сви су се смијали, а он само поцрвенио као рак. Чувајте га се. Добро, мене баш интересује- одкуд да спомињете Кутузова и Жукова? Зашто баш Жукова? Па то се изучава само на академијама. Ви је, колико знам нисте завршили или сте је можда некад започели?- више него радознано постављао је питања потпуковник.

- Па могао сам му ја, умјесто Жукова споменути и Ханибала, Цезара,

Фридриха Великог или Наполеона, сви су они били офанзивци. Једино што је Жуков ратовао скоро са истим средствима са којима и ми сада ратујемо, па је лакше упоређивати. Мени се Жуков свиђа, јер је све до у детаље анализирао и планирао, па онда тек нападао. Кажу, да се Жукову једино може замјерити што није баш пуно штедио свога војника. Господине потпуковнице размислите још једном о Смолуђој- биле су Ницине посљедње ријечи прије поздрава.

Сва тројица пријатеља се удаљише, али не далеко. Ницо се врати. Поново приђе потпуковнику и упита га.

- Господине потпуковнице, зашто сте стварно позвали и моје пријатеље?

- Николићу више није ни важно. Протеклим разговором се већ све разријешило.

Ницо се удаљи и прикључи пријатељима.

- Ницо, сада нас двојица нешто разговарасмо. Ниси ли мало претјерао са оним пуковником? Знаш како те попријекло гледао као да си му пола фамилије побио?- питао је радознано Краљ.

- Јесам, претјерао сам, видим и ја. Само тако је то код нас двојице од првог дана. Не подносим људе који у свом послу немају правац. Чим га угледам у мени нешто узаври, а изгледа у њему још више, када он угледа мене.

-Ницо, шта ти оно нешто спомњеш Женеву? Ја ти оно ништа нисам разумио- радознано ће Краљ.

- Ма ништа. Хтио сам им само рећи да ни ја нисам цијели живот само сирутку кус'о. Објаснићу вам послуже.

Наједном је у цијелој Босни, бар на српској страни сва та ратна атмосфера постала исувише емоционално напета. Ратовало се увелико на све стране и свим средствима- није се штедјело. Већ се било навикло и на мртве. Све је почело да узима један „нормални“ ратни ток. Бубрежни болесници, којима су били потребни спацијални раствори за дијализу, а који су били набављани у Београду и Загребу, већ су одавно умиралли, јер ни Хрвати ни муслимани нису дозвољавали пренос лијекова кроз своју територију. То се узимало као судбина. Међутим, емоционални набоји се доводе до усијања када је за око двадесет бањалучких пријерођених беба нестало кисеоника. Генерални секретар Уједињених нација Бутрос Гали, земље Европске Заједнице, као и тек размјештени Умпрофор, такође апелују, да се дозволи пренос кисеоника. Не помаже. Бебе су почеле умирати једна за другом. Узалудно је било објашњавати да не умиру само српске бебе. Смрт сваке бебе створила је додатни револт међу Србима, а то се преносило и на борце, тако да су и обични борци почели да захтијевају, да се ријеша питање везе са свијетом, а то је у томе моменту била- Србија. Ријеч- коридор- почела је да се свакодневно изговара. Та ријеч постала је наједном синоним биолошког опстанка. Од тог момента на српској страни за ратну опцију су били и они, који су још увијек до тада вјеровали да би си ипак некако могао постићи мир, а ту је припадао и писац ових редова. Са свјесним ускраћењем права на живот тек рођеној беби, покопао је све наде и код таквих људи, тако да су и такви једини излаз видјели- само у борби.

Ницо, заједно са својим Озренцима, додуше у одвојеним јединицама, креће поново у борбу. Циљ оперативних дејстава био је створити стабилан коридор на линији Бањалука- Босански Брод- Оцак са Модричком- Брчко-Бијељина.

Довлачењем нових снага из Хрватске, многа мјеста у Посавини су поново пала у руке непријатељу. Поново се морало ићи на Бијело Брдо и Модричу, те још неке важне коте. Почеле су и борбе за Босански Брод. Ту је велику препреку представљао ободни канал, који је одводио воду када ријека Сава надође. Овога пута канал је био сув и добро утврђен. Могао се само освојити борбом прса у прса.

На каналу се нашао и Ницо. Борбе су већ увелико трајале. Приближивши се самом каналу Ницо примијети, поред себе са лијеве стране, једног борца који је покушавао да се пужући приближи једном непријатељском митраљесцу у самом каналу. Тај је контролисао својим повољним положајем цијелу ближу околину. Пошто је уочио намјеру борца, а то је да ућутка тај митраљез, Ницо га кратко зовну да му каже да ће му помоћи. Борац се окрену и Ницо изненађен угледа да је то његов комшија Драган. Знаковима се споразумјеше, да Драган сачека да Ницо заузме бољу позицију да би га ватром могао боље штитити. Под непрекидном ватром из калашњикова митраљезац није подизао главу. Драган је убрзаним пузањем дошао у позицију да из лежећег положаја може бацити бомбу на митраљесца. Чула се експлозија и кратки јаук. Слиједило је још неколико бачених бомби у сам канал. Ницо са својим, као и Драган са својим борцима ускочи у канал. Бар на том мјесту канал је био пробијен. Канал је био једина озбиљна природна препрека и даље борбе су биле мањег интензитета. Ницо се са својим комшијом накратко растаде, а да би се поновно срели идући дан, пред мањим мјестом званим- Кораћ. Падала су посљедња упоришта у Кораћу. Ницо, гледајући кроз двоглед, поново видје бецевима излијепљен шљем и панцирку. Био је то поново Драган, који је својим људима давао знакове, који су служили као договор за опкољавање двије куће. Борба није дуго трајала. Испаљена зоља и неколико рафала из аутомата- куће су биле освојене. Ницо се упути у двориште једне од њих и угледа Драгана како сав радостан разгледа плијен, који је управо заробио.

-Шта је то Драгане? Док си лупио дланом о длан ти ово освоји- умјесто поздрава упита га Ницо.

- Побјегоше. Једнога смо заробили. Није могао упалит` овај камион. Погледај шта су нам оставили- изговарао је Драган обилазећи око два артиљеријска оруђа.

- Чекај, ја сам за ово само чуо, а нисам до сада видио. Ницо, ово је оно што зову четвероспрег.

- Јесте Драгане или стручно И К П У Т-14,5мм- као из топа изговорио је Ницо.

- Погледај овог момка, то је Б 1- то знам- поносно је изговорио Драган, обилазећи око једног топа.

- Знаш ли Црни шта смо нашли у овом камиону овдје? Камион је пун униформи Зенги или како се већ зову. Онај заробљеник, који је из Осјека, каже да су их скинули да би обукли униформе ХВО-а из Босне. Нису их успјели вратити преко Саве. Нашло се доста и панцирки. Одмах ћемо их подијелити људима- поносно је изговорио Драган.

У том моменту Ници приђоше два униформисана борца, која нису носила оружје, него је један имао на себи два фотоапарата. Представише се као новинари и замолише Ницу да им каже шта се овдје управо десило.

- Господо, мало сам ја овдје урадио. Ено, оно вам је човјек што је, како се оно каже- посвршавао ствари- изговорио је Ницо, показујући на Драгана Цвијановића.

Ускоро се разви разговор са новинарима. Драгана није пуно требало молити да разговара. На концу, новинари хтједоше да знају је ли има неких конкретних доказа да су то стварно војници дошли из Хрватске. Испоставило се да камион, који је остао, нема на себи никаквих регистарских таблица. Ипак, донесоше нека заробљена документа.

- Мићо, дај ту војну књижицу да препишем податке. Ти је послвије сликај. `Ајде, диктирај- изговорио је један од новинара.

- Добро, пиши. Читам. Република Хрватска. Војна исказница бр. 469398,

зове се Јосип Хлебџ. Затим даље пише: војна исказница је војна исправа којом се доказује припадност хрватској војсци. Има неки број-180 3952302115 чин, дужност- војак. Број исказнице 1476- ознака јединице 3065, датум издавања 11. 4. 1992. Чекај, па ту има докумената колико хоћеш. Шта је ово, реверси колико је ко примио муниције. Види ово, нека викенд бригада, зар има и то? А ово? Видиш, тај број 3065 је изгледа из Задра. Дај, ко ће то све писати? Ово је довољно, ко ће још у новинама читати реверсе? Може се нешто и сликати. Ево доказа ко је агресор у Босни, момци чувајте ове документе, ако ништа добро ће последице доћи за музеј-изговорио је новинар, завршавајући своја биљежења.

Ницо сада практично постаде јасна она Обренова тврдња, да у хрватском руководству постоје двије струје о наставку вођења рата. Сада је практично видио која струја је преовладала.

Ницо се са Драганом у Кораћу растао.

Борбе су биле непрекидне и крајем јуна мјесеца дође до пробоја коридора.

Ницо је са својим људима поново отишао на заслужени одмор, али не баш задуго. Отишао је код Драганове куће да види има ли новости код њега, када на велико изненађење нађе Драгана са великим завојем око главе, али и Драгана јако веселог, како сједи у хладу под орахом и нешто прича са друштвом.

- Ницо, да се мало са Драганом нашали, поздрави га са:

- Мерхаба ефендија- алудирајући на његов обилни завој на глави, тако да је личио на муслиманског хоџу са чалмом. Драган се није дао збунити него поздрави исто Ницу са:

- Мерхаба Црни-бујрум- показа му Драган на празну столицу.

- Шта то би Драгане, који је белај?- радознало ће Ницо.

- Е, вала не могу сада и по четврти пута мухаберит`. Кажи шта ћеш попит?

Имам тамо у потоку ладе се флаше пива- може?

- Може!

- Шта је стварно било? -питао је Ницо најближег саговорника до себе.

- Како рече, прекјуче, уочи Видовдана, у некаквим Таревцима код Модриче, једна стодвадесет милиметарка удари у сомић куће и експлодира. Гелер му прекинуо каиш од шљема и погодио га одмах изнад ока. Каже, загревало кост, али није пробило.

Ницо се није дуго задржао код куће. Коридор је био угрожаван, како са сјевера преко Саве, тако и из саме Посавине из тзв. џепова. Дервента се још држала као и Оцак. Поручено му је да хитно дође, тако да се одмах иза јутра, другог јула нашао на прилазима Дервенти, гдје је одмах ступио у борбу са својим људима. Имао је једног новог борца у својим редовима. Био је то Пеца Митровић, његов Осојничанин. Пеца га је замолио да га поведе са собом говорећи му:

“Ницо, ја би` са тобом мало у`ватио праксе. Нико неће ни примијетити да сам отишао из своје јединице, толико ови из Добоја пазе на дисциплину“.

Ни сам не знајући зашто, Ницо је од самог почетка према томе младићу осјећао неку симпатију, исто као што је према пуковнику у Добоју осјећао антипатију, не знајући неко баш посебно логично објашњење.

Ницо пристаде.

- Пецо, када си ти дошао са сезонског из Швајцарске?- радознало ће Ницо.

- Десетог маја.

- Јеси ли дуго путовао?

- Богами јесам. Не знам ни сам колико сам контрола прошао.

- Чуо сам да си добро вјежбао да овладаш оружјима. Знаш, вођење борбе ти је као и други занати. Мораш да га учиш и добро да га научиш, јер улог је велик-

ти сам. Стално ћеш бити уз мене. Слободно питај зашто сам нешто урадио овако, а нисам, рецимо, урадио онако.

Ницо је са својим људима више него добро извршио постављени задатак, тако да је напредовање било више него што се очекивало. Освануо је и сутрашњи дан, био је петак, трећег јула, када је и посљедњи непријатељ напустио Дервенту. Поново је настао краћи предах у борбама, али Ницо није ишао са својим људима никуда, него је остао у Дервенти. Са њим остаде и Пеца.

Људи из Посавине су га већ познавали и примали као свога, тако да се ту осјећао као и на своме Озрену. Често је од угледних домаћина био позиван и у куће.

Послије се Посаваца увијек са симпатијом сјећао, а нарочито послије једног догађаја, који се десио неколико дана иза борби за Дервенту. Поново се морало кретати у правцу Брода, гдје су, успут чишћене мање непријатељске скупине, које су ту и тамо биле заостале. Тако се седамнаестог јула нашао у близини Лужана, једном мањем мјесту, неких десетак километара сјеверно од Дервенте.

Дан прије тога направљено је примирје и Ницо налазећи се у Пецином друштву пође да тражи ондашњег команданта, неког Бошка Пеулића, а који се у том моменту наводно налазио у близини некаквог Ациног Потока. Требало је да испланирају један заједнички напад. Испоставило се да је Ницо своју карту, коју је увијек носио са собом, посудио накратко једном капетану, а овај „заборавио“ да му је врати. Одоше до једне куће, испред које је у дебелој хладовини грожђа сједило неколико бораца. Хтјели су да питају борце, куда даље. Момци су били доста весели и забављали су се уз једну шаргију и виолину. Ракије изгледа није недостајало, тако да је атмосфера била опуштена. Ницо и Пецо пођоше према кући, али су несвјесно успорили да би чули пјесме, које су се чуле из складног двогласа.

*Славонијо питома си била
све док ниси с' Босном заратила.
Ој, све док ниси с' Босном заратила.*

*Славонијо што си учинила,
учинила, гују изњедрила
Ој, учинила гују изњедрила.*

Пецо и Ницо наиђоше покрај сеоске чесме, те несвјесно застадоше да се напију воде и полију по лицу. Уствари, хтјели су да се што касније појаве, да би што дуже могли уживати у лијепом и складном двогласу.

*Посавино опет си ми тужна,
поклопи те гујетина ружна.
Ој, поклопи те гујетина ружна.*

*Браним бразду, браним моју њиву,
Браним бразду, моју Посавину.
Ој, браним бразду моју Посавину.*

*Посавино јеси л` проплакала
што те моја крвца заливала.
ој, што те моја крвца заливала.*

Поново се зачу још једна пјесма.

*Мала моја, морам ратовати,
мораћеш ме мало причекати
ој, мораћеш ме мало причекати.*

- Помоз' Бог јунаци- изговорише Пецо и Ницо у глас.

- Бог помог'o- услиједио је гласни одговор, иако не свих, јер су неки били закупљени сами са собом. Двојица младића која су управо завршила с пјевањем била су још најтрезнија, те их упиташе шта желе и како им могу помоћи.

Одговорио је Пеца да они траже њиховог команданта Бошка Пеулића и да мисле да се тако зове. Питали су их, гдје би га могли наћи.

- А, одакле сте ви момци? - питао је један од пјевача, црнокоси младић осредње висине.

- Мало је теже објаснити тачно одакле смо, али ми смо са Озрена- одговорио је Пеца.

- Значи, Озренци. Е, ако је тако прво да сједете и да попијете. За команданта ћемо ми лако. Није то далеко. Ја ћу ићи са вама. Ја сам се исто једно вријеме борио са Озренцима. Свака им част, нема им равна. Сједите момци, мени је моја Танкосава спремила пола печеног прасета да почистим другаре. Ево меса има што но кажу, к'о дрва.

Ницо и Пецо се нису дали дуго нећкати, поготову што је од ручка већ дуго било прошло, а ни ручак није био Бог зна какав.

Разговор је текао спонтано, поготову последије неколико попијених чашица.

Младић, за којег је Ницо већ упамтио да га зову Ђорђе најједном се обрати Пеци питањем:

- Је ли ти знаш неког Николића, зову га Ницо? Он је горе са Озрена.

Ницо и Пеца се погледаше и ништа у први мах не рекоше, док Ницо ипак не приупита:

-А, што питаш за тог Николића?

- Ма, био ту неки из Лике и каже да се тамо борио заједно са њим. Каже да са њим нема трте-мрте. Све што замисли и оствари. Прекјуче ми је причао и један наш одавдје, који га је овдје видио како се бори. Каже, гдје чизмом стане, ту трава више не расте.

- Па шта каже како изгледа тај Ницо?- радознало ће Пеца.

- То вала нисам питао, али прича се, да је момчина висок, широк, ма ко од брда одваљен-грмаљ, па ето. Ено онај момак што свира у виолину кажу да је смислио пјесму о нашим командантима, па турио и њега у пјесму. Значи, не знате га?

- Не, не знамо, али смо чули за њега- изговорио је Ницо, намигујући Пеци и истовремено му даде знак да и он ништа не одаје.

- Слободане, дај запјевај једну са Ђорђем - чуло се са друге стране стола.

Изгледа, Слободана није требало дуго молити, те примакавши се још ближе Ђорђи започе првим гласом, а да би му се Ђорђе одмах придружио.

*Мој барабо што си се раскрито?
Дала би ти само да си пит'о
Ој, дала би ти само да си пит'о.*

*Што с' драгане зграбио бандијеру,
доносим ти моју малу цијелу.
Ој, доносим ти моју руњу цијелу.*

*Дођи драги постеља ми топла,
моја мала хоће да се хопла.
Ој, моја мала хоће да се хопла.*

- Ма де, немојте такве, дај ону најновију о нашим командантима- говорио је исти глас са краја стола.

- Не знам ја ту најновију, то може само Слободан са Љубом, он ју је и спјев'о- изговорио је Ђорђо.

- Љубо, де ону твоју најновију загуди са Слободаном- поново је узвикивао глас с краја стола.

Слободан направи поред себе мјеста за Љубу, који уз краће штимање виолине започе да се прати на инструменту и уз складан двоглас разлеже се пјесма:

*Посавину притиснула гуја.
Црна гуја пошла на славуја.
Славуј цвркће, љута гуја сикће.
Црна гуја дошла преко Саве.
Црна гуја с три велике главе.
Свака глава с три језика плете,
све пред собом 'оће да помете.*

*Прва глава- сикће и шкемуће.
Друга глава- пушта огањ љути.
Трећа глава- тешиқи камен ваља.*

*Прва глава на Прњавор сикћу.
Језичине пусти на све стране.
Друга глава стигле до Јоховца.
Огњен језик до Добоја пружа.
Трећа глава под Модричу пала.
Језицима дроби и сатара.*

*Све би главе даље пустошиле-
пустошиле и све сатирале,
е да не би три српска јунака,
соко `тића, трију Обилића.*

*Први соко лети од Вучјака,
од Вучјака српскога чардака.
Са чардака кличе соколица,
Соколица, лијена слободица.*

*Други соко лети од Озрена,
од Озрена, од Шаин камена.
Са камена кличе тић,
кличе `тић, нови Обилић.*

*Трећи соко лети с' Мајевице
Мајевице наше узданице.
Соко лети и с висока кликће,*

Мајевицо, наша перјаницо.

*Прва глава паде, к`о одкосла трава,
покоси је соко `тић, поручник Миланковић.*

*Другу главу мачем сасјекао
сасјекао соко `тић, Ницо Николић.*

*Трећу главу чизмом притиснуо
притиснуо соко `тић*

Наједном продорни и у рату добро познати звук прекину пјесму и чу се страшна експлозија уз саму кућу, али са друге стране гдје никога није било, тако да нико није био повријеђен. Био је то само почетак. Експлозије граната су се распршавале на све стране, а да би убрзо била започета паљба и из других оружја.

Ницо се са Пецом одмах вратио својим људима и ступио у борбу држећи чврсто неке положаје, које није познавао, али који су изгледа за непријатеља били важни, јер су ту по неколико пута покушали да пробију линију.

Сутрадан дознаше да се ипак главна битка одвијала у том Ацином Потоку. Рекоше да је са наше стране било и жртава. Убрзо су на носилима донијели два погинула борца. Пронесоше их поред Нице и Пеце. Загледаше их јер су им лица била откривена.

- Па то су наши јучерашњи пјевачи-Ђорђо и Слободан- оте се Пеци.

- Тако ми Бога, јесу они- изговори и Ницо.

- Момак, је ли знаш шта о овим момцима? Ја све записујем у дневник, па би то записао- изговорио је Ницо, вадећи свој нотес и препознајући једног од момака из јучерашњег веселог друштва.

- Знам нешто. Онај први, што су га пронијели, је Ђорђо Веселиновић из Доње Љупљанице. Знам да му се матер зове Танкосава. Ако те занима ожењен је и има двоје дјеце, а треће је на путу. Онај други, знам да се зове Слободан Вукчевић. Нисам сигуран, али мислим да би и он требао бити из Доње Љупљанице.

- Да ли знаш до краја ријечи оне пјесме о посавским командантима?- радознало ће Пеца.

- Богами не знам. То су знали само Љубо и Слободан. Љубо је ноћас контузован однесен у болницу. Није то Љубо још сигурно ни записао. Скоро је то он спјев'о. Он за час спјева пјесму. Ко је трећи не знам. Ја сам је јуче исто први пута чуо- изговорио је младић.

- Пецо, `ајдемо момцима упалити по свијећу- изговорио је Ницо и упутио се према мртвим борцима који су остављени у хладовини једног дрвета.

- Ницо, па немамо свијећа. Упалићемо у првој цркви.

- Имам ја код себе увијек бар двије освјештане свијеће – изговорио је Ницо и извадио двије из своје торбе.

Борбе у Посавини су скоро утишале тако да је Ницо са својом интервентном четом поново могао да оде на заслужени одмор. Поново је дошао у Осојницу. Био је сам крај јула предвече. Налазио се у Тадића кући и спремао да оде до своје куће да преспава, када му дежурни борац рече да је ту један човјек, који би хтио са њим да разговара.

- Добро нека уђе, а јеси ли ми нашао црну траку?

- Јесам, ено доле ју изрезају. Сада ћу донијети.

У собу, у којој се налазио Нице уђе човјек осредњих година, крупнији и са својим лагано о постављеним ногама дјеловао је веома стабилно.

- Ја сам Ђорђо Марић, ту из Трбука. Комшије смо. Требало би да се знамо, али ето не знамо се. Ја сам мало старији и давно отишао у печалбу, па ни не знам људе више овдје. Зато ти знам добро оца, мајку и брата Бору- изговорио је придошлица пружајући руку.

- И код мене је тако. И ја сам одавдје давно отишао, па сам људе позаборављао.

У том моменту ушао је дежурни борац и донио комад црне траке.

- Марићу опрости, али морамо прво нешто обавити, па ћемо одмах разговарати.

- Циго, зовни све који могу доћи.

Ницо је са мање полице скинуо уоквирену фотографију и преко ње ставио црну траку. Трака је прекрила лик на фотографији, тако да се на први поглед није могло разабрати ко је на слици. Већ припремљену свијећу, која је стајала поред фотографије, Ницо запали и стави је на под у кут собе. Из свога нотеса извади мању књижицу, прелиста је и окренуту стави на сто.

- Јесу ли се сви скупили?- било је Циги упућено питање.

- Јесу.

У собу су дошли пет до шест бораца и двије жене.

Новопридошлица видје отприлике шта ће се десити, али никако није могао да разазна ко би то могао бити на фотографији, мада оно што видје изгледа му некако познато.

-Добро сестре и браћо. Пошто немамо овдје свештеника, а ја бих се хтио на овај начин одужити нашем покојнику. Покојнику- једном од садашњих српских отаца. Ја не знам да ли сам га више волио или сам га више цијенио- тихо је говорио Ницо, узимајући књижицу са стола и почевши из ње на глас да чита:

Помени, Господе оца и браћу нашу, уснуле
у нади на васкрсење у живот вјечни, и све
упокојене у побожности и вјери.
Опрости им свако сагрешење, хотимично
и нехотимично, што сагријешеше рјечју, или
дјелом, или мишљу.
Усели их у мјеста свијетла, у мјеста свјетине,
у мјеста одмора, одакле одбјеже свака мука,
жалост и уздисање, гдје гледање лица твога
весели све од вијека свете твоја.
Даруј им царство твоје и учешће у вјечним
и неисказаним твојим добрима, и наслађивање
у твојем бесконачном и блаженом животу.
Јер си Ти живот и васкрсење и покој уснуле
твоје дјеце, Христе Боже наш, и Теби славу
узашиљемо са беспочетним твојим Оцем и
Пресветим и благим и живототворним твојим
Духом, сада и увијек и у вијеке вијекова. Амин.

Амин-разлегло се у соби.

- Нака је вјечна слава др Рашковићу.

- Слава му- чуло се уз свих грла.

Соба се ускоро испразни.

Новопридошлица сада би јасно о чему се ради, јер је јуче чуо ту жалосну вијест и зато упита.

-Николићу, одакле си ти познавао доктора Рашковића?

-Упознао сам га у Крајини. Нажалост, тек малоприје сам сазнао, да је данас сахрањен- касно- иначе би му отишао на сахрану. Тако ми и треба када не волим да слушам вијести.

- Марићу, је ли треба нешто да помогнем?

- Не, не, мени не треба ништа. А већ си ми помогао. Чујем да си пробијао коридор. То је довољно. Прошао сам без проблема. Ја сам дошао да питам, како би ми из Њемачке могли овдје вама да помогнемо. Ми смо тамо основали једно тијело и зове се- Српски савез.

- Не знам Марићу, ако сте како кажете савез, помозите нам да се тамо и наш глас чује.

- Е, ту је највећи проблем Николићу. Ми ништа друго и не радимо него покушавамо да се и наш глас тамо чује. Само не помаже. Сва Њемачка, а кад кажем сва, ту мислим, и на владу и на њихова сва средства информисања- ставила се потпуно на супротну страну. Можеш ти колико хоћеш тврдити нешто супротно. Неће они да слушају. Мене једном пустили на телевизију, као ето да покажу да се може чути и друга страна. Само ја сам могао говорити два минута, а муслиман и Хрват колико су хтјели. Једноставно ми нису дали да дођем до ријечи.

- Знам Марићу. Овдје су наши политичари исто хтјели нешто ријечима. Како год окрену ови их у Сарајеву прегласају. Само сада су се сви окренули неким другим аргументима- изговорио је Ницо, показујући на свој аутомат који је био пребачен преко столице.

- Срео сам малоприје Бору. Нешто ми је проп'о. Једва проговори неколико ријечи са мном- рекао је забринуто Ђорђо.

- Не знам. Такав се из Вуковара вратио. Рекао би покојни др Рашковић- Бог да му душу прости- изговара Ницо прекрстивши се- да је оболио од вијетнамског синдрома. Тако је он то звао.

- Добро Николићу, ево, ја би помогао бар на овај начин - изговорио је Марић и ставио из новчаника новчаницу од пет стотина њемачких марака пред Ницу.

- Не, тако нешто не долази у обзир- изговорио је Ницо и одлучно одгурнуо новчаницу.

Настало је гурање новчанице тамо-амо преко стола, док Ницо није устао и оштро наредио своме борцу.

- Циго. Узми ту новчаницу и врати му је назад- а што је био знак да је разговор по тој теми завршен.

- Марићу, има начина да се помогне и те како. Ове године због снајпера смо пшеницу жели ноћу. Траву косили и скупљали ноћу. Кукуруз ће се исто моћи обрати само ноћу. Међутим, када дође вријеме сјетви ништа се неће моћи направити. Значи, народ у прољеће неће имати никаквих залиха хране. Зато не би било лоше да се тамо организујете и на прољеће добавите нешто хране.

- Добро Николићу, тако нешто могу сигурно обећати. Још нешто, имам у колима још двије штеке цигарета. То се мора примити. До сада су ми тако нешто сви узимали.

- Цигарете за борце ћемо узети. Ја лично не пушим, али знам да се борци некада више обрадују цигарети, него комаду печења.

Два дана иза овог догађаја дођоше код Нице Драган и Ђорђо Краљ. Рекоше му да су управо дошли из Добоја. Били су у команди и тамо их је неки капетан убјеђивао да би требало са капа скинути орлове и ставити звијезде, говорећи им да они неће да имају четничке ознаке.

Ја му кажем- слушај ти капетане, ово није кокарда, ово је званичан знак

војске Српске Републике. Не помаже. Он каже да је то за њега исто, јер чим се ово заврши опет ће бити ЈНА. Да не би Драгана послао би га у три материне, али он ме задржа- још је узбуђено изговарао Краљ.

- Знам га ја као злу пару. Не дај боже да је не вишем положијау. Пусту Краљу. Пас лаје, а вјетар носи- био је Ницин коментар.

- Ницо, је ли истина оно што ми Драган исприча у вези Озрена, што је потпуковник Радојичић испричао вама двојици?

- Краљу, пошто купили по то и продали. Ми не знамо више него што нам је он рекао. Ја у то не вјерујем, а опет он нема никакве потребе да нас лаже.

- Ницо, срео сам потпуковника Радојичића на ходнику, у команди. Уведе ме зачас у канцеларију и рече да мора ускоро ићи у прекоманду. Каже ми да му се организација команде ништа не свиђа и препоручи нам да се ми овдје, код нас, сами организујемо. Он мисли да не би било лоше да се на Озрену организује неколико батаљона и да имамо своју команду, по могућности без активних официра, јер као они морају слушати наређења. Каже, ако буде стани-пани, да смо приправни- јавио се и Драган.

- То ти је стварно озбиљно рекао?- заинтересовано ће Ницо.

- Најозбиљније.

- Нисам ти причао и ја сам био још једном у команди, па су ме напали и ради ознака на капи и како тај капетан рече, због застрањивања. Не знам шта му то значи. Право да вам кажем и мени је у једном моменту таква идеја дошла, али опет у свему зависиш од њих, тако да, тако нешто, не долази у обзир- изговорио је Ницо.

- Слушај Ницо, ја би овај потпуковников савјет схватио сасвим озбиљно. Што ти не би већ сутра поче са организовањем батаљона? Колико чујем, Рјечичани стоје најбоље са организацијом. Имају за старјешину неког пензионисаног официра, а дотле ћемо ми припремати терен овдје. Ја ћу у Пакленици, а Драган у Осојници и горе Стријежевици- изложио је Краљ.

- Ницо, има још нешто. Срео сам неке Смолућане, тамо у команди. Ја им онако у шали спомену`, како си ти рекао, да би Смолућу за једно пријеподне деблокирао. Иако су већ били код пуковника, остали су доле да чекају да поново иду код њега и да то као ти направиш.

- Драгане, опет си нашао повод да ме пуковник узме на зуб.

- Нека те узима. Видиш да је догорјело до нокта. Два пробоја нису успјела. Они Смолућани у команди су очајни. Само Ницо, ни мени није јасно како то мислиш да урадиш, а знам да ћеш урадити.

- Сигурно да ћу урадити, а ту ћеш ми и ти помоћи. Само о томе, када буде вријеме- изговорио је Ницо смијешећи се.

- Знаш шта Драгане? `Ајдемо ми то, што ти требаш да урадиш, да урадимо одмах. Ја ћу одмах зовнути заставника Славка, он ће ти објаснити шта треба направити. Планови имају, само би требало мало прецизне механике. Ускоро су се Драган и заставник Славко нагнули над неким папирима и почели да се договарају.

- Драгане, `оће моћи?- питао је Ницо, када је видио како су папире смотали.

- Може, али само у Трудбенику у Добоју, они имају машину за тако нешто.

- Одлично, онда иди у Добој, па направи. Боље да је готово сада, него да правимо на врат на нос када буде требало.

- Ницо ти иди још сутра у Рјечицу. Јавићу телефоном да те дочекају- био је и Краљ упоран у своме приједлогу.

Ницо се стварно нашао сутрадан у Рјечици да, како му рекоше, прими рапорт од командира чете, неког- Душана Маљеновића. У центру села, поред ријеке и мањег моста Ницо примијети уредно постројену чету људи, у којој су сви

имали униформе и колико је издалека могао да примијети, уредно очишћено оружје. Испред чете стајао је шездесетогодишњак, омањег раста и црне пути. Видје, како шездесетогодишњак прилази његовој скупини бораца, нешто их упита, те поче разговор са њима, да би се убрзо удаљио. Ницо се приближи прво својим људима и упита- је ли то човјек који је командир ове чете? -показујући притом на шездесетогодишњака. Рекоше му да јест и да их је питао како треба да те ослови када ти буде предавао рапорт. Ницо се на то само насмијао. Нашао је то као симпатично. Није ништа даље питао. Интересовало га је шта су му његови људи рекли.

- Господине Николићу. Рјечичка чета спремна је за вашу смотру- изговорио је командир оштрим војничким гласом, приступајући му стројевим кораком, уз поздрав на капи. Николић му војнички отпоздрави и пружи руку.

- Маљеновићу, ви знате зашто смо ми дошли. Укратко, оснивамо на Озрену неколико батаљона и ево почели смо са вама овдје. Ви бисте и даље овдје здржали команду. Видим како су вам борци постројени и како им је уредно оружје, што је мени знак да се ради са њима.

- Хвала вам господине Николићу на похвали, само ово је и прилика за мене, ја бих се исто хтио ријешити команде. То значи, још данас морате изабрати новог командира.

- Због чега Маљеновићу, до сада није било никаквих примједби на ваше командовање, напротив- чудило се Ницо.

- Постоје три разлога.

- Да чујем.

- Као прво, не могу бити на командном мјесту, јер нисам прави Србин.

- Како, ово баш не разумијем?

- Па ето, сада ми један од ваших бораца отворено рече да ја нисам прави Србин, јер имам Хрватицу за жену. Ја се опет своје жене одрећи не могу, а и нећу.

- Маљеновићу, тај разлог се не уважава. Моја жена је Словенка. Да чујем други разлог.

- Николићу, кажу да још нико у свом селу није постао пророк.

Ово да нико у свом селу није постао пророк Ници се учини познато и на кратко се сјети од кога је то у Добоју чуо. Наставио је да слуша свога саговорника.

- Знате, када погину онај младић овдје, код нас, над тунелом, Петковић Душана Митар, били сте му на сахрани.

- Знам.

- Ето, као његов командир, био сам му забранио да иде са друштвом и да пуца на другу страну. Није помогло. Ја нисам имао никакве могућности да га казним. Сви смо ми овдје своји. Када то није помогло савјетовао сам га како да се постави на положају и како да се камуфлира. Није ни то помогло. Десило се, то што се десило. А сада постоји и трећи и најважнији разлог.

- Добро, да га чујем. Ова два разлога се нису уважила.

- Прво, ја као командно лице увијек морам показати примјер и рећи људима- за мном, а не говорити- напријед. Ја имам поприлично година и својим борцима не могу такав примјер давати, казаћемо, из чисте биологије.

Ницо пошуту мало, јер се сјети Чкаље. Мало се замисли, па упита:

-Маљеновићу, само једно питање? Искрено ми одговорите.

- Молим, немам разлога да будем неискрен. О чему се ради?

- Јесте ли здрави? Односно, морате ли узимати неке лијекове?

- Здрав сам, али ипак узимам редовно лијекове за притисак.

Ницо помисли у себи како је завршио покојни Чкаља баш због свог високог притиска и говорећи у себи- не дај Боже да се понови тако нешто, само рече.

- Маљеновићу, овај трећи разлог се уважава- изговорио је Ницо и правим војничким поздравом опростио се од свога саговорника.

Био је то почетак стварања једног од озренских батаљона. Поново је било говора о Смолућој. На српској страни, Смолућа се спомињала у разним контекстима. За једне је то била- срамота. За друге- неспособност и неслога. На муслиманском радију су почели збијати шале са два неуспјела покушаја пробоја. Како рекоше, већ се спремају када ће четници извјесити бијеле заставе.

Смолућа је једно веће српско село на десној страни ријеке Спрече, а састоји се од Смолуће Горње и Смолуће Доње, као и још два, нешто мања села, Тиња и Подпећ. Сва ова села су наводно имала око пет до седам хиљада становника. (Након рата, у та села се скоро нико није вратио.) Географски се Смолућа налазила око пет до седам километара удаљена од ријеке Спрече, која протиче јужно од села, а Тиња и Подпећ и до петнаест километара.

Источно се налазе градови Лукавац и Тузла, удаљени седам до петнаест километара, а према западу, град Грачаница, удаљен око петнаест километара. Сво то подручје је било окружено муслиманским и хрватским селима. Најближе српско село Сижје је на лијевој страни ријеке Спрече и удаљено око десет километара од Смолуће. Између Сижја и Смолуће налази се муслиманско село Добошница.

Српска села су се наоружала, када су поједини неодговорни појединци Хрвати и муслимани из околине, почели да упадају у села и да врше пљачку. Сва села направила су одбрамбене положаје и нису пуштали никога. Нека села су била и у географској предности, јер су лежала на брдашцима и могла су се лакше бранити. Међутим, сви сељани су постали и заробљеници у својим селима. Једном су покушали да се пробију, али то је било узалудно, јер је са собом требало водити сво становништво. Са њива ништа нису могли да уберу. Настала је глад. Рањени борци на положајима су умирали и од најбезазленијих рана, јер није било стручне помоћи. Покушан је један пробој извана, без успјеха. Покушан је и други. При другом покушају пуно бораца је изгинуло, али деблокирати села нису успјели. Борцима у окружењу нестало је и муниције. Ситуација је постала безизлазна. Смолућани, који су се поново нашли пред командантом у Добоју, из очаја су почели да му пријете.

Три дана након што је Ницо разговарао са Краљем и Драганом, појави се потпуковник Ожеговић код Нице и упита га, како би он то помогао да се Смолућа деблокира?

-Господине потпуковниче, деблокаду ћу начинити ја, а ви ћете мени помагати. То значи да требам вашу помоћ да помогнете са логистиком и осигурањем положаја, које ћемо успоставити да се онај народ несметано извуче.

-Добро, како то мислите направит`, па морам имати нешто у руци.

- Своје планове не одајем. Нема потребе да их одам. Што их мање људи зна, то боље. Ето, то вам је једна од лекција како се бори господине потпуковниче. Говори о својим намјерама само када је потреба. Ви мени само кажите колико ми можете дати људи да их ја могу распоредити. Ја имам добре људе, али их имам мало. Још нешто, требају ми људи који су већ учествовали у борбама. Могао бих ја узети и само моје Озренце, али пуно њих није борбе видјело. Нећу да људи гину. Смолућа је озбиљна операција. Ништа, ама баш ништа, нећу да препустим случају- изговорио је Ницо.

Потпуковник се мало замисли због ових задње изговорених ријечи. Некако је наједном схватио да он овом човјеку мора вјеровати. Није знао како ће он то

направити, али не зна зашто, почео је да му вјерује.

- Добро, ја сам сутра поново овдје, а најдаље прекосутра. Доћи ћу са конкретним стварима.

- Господине потпуковниче, да не буде прекосутра касно. Сада ће Преображење. Ја на свеца не ратујем, осим, ако не морам да се браним. Још нешто. Колико ја знам сви мостови на Спречи нису срушени. Побрините се да се то не догоди. Опет вам кажем, ја немам довољно људи да их осигуравам.

Прошло је и Преображење и ништа се није дешавало. Ницо је поново добијао позиве из Посавине, да дође помоћи, јер већ неки прије освојени положаји су пали поново непријатељу у руке. Ријешо је да ипак остане на Озрену. Приближавала се и Велика Госпа, дан када се иде код манастира Светог Николе, у близини Петрова Села, гдје ће се скупити сигурно неколико хиљада Озренаца. Задњи пута је био тамо као дијете. Ситуација са Смолућом га је бринула, тако да је помишљао да оде сам у Добој и да настоји да се нешто предузме. То је мислио да уради одмах сутрадан послије велике Госпојине, када доби поруку од потпуковника Ожеговића, да ће му се он убрзо јавити.

На дан Велике Госпојине, послије божије службе у манастиру, Ницо је сједио на мераји у дебелој хладовини блиске букове шуме, када му приђе један потпоручник и рече му да га у име потпуковника Ожеговића моли да са њим дође у манастирску кућу. Пошто је био управо у друштву са Драганом, Пецом и Краљем, рече- Момци, ко је расположен да иде са мном?

-`Ајде, ево ја ћу јави се Драган.

- Добро ви остајете. Радије ћете које коло одиграти- видим ја- изговорио је Ницо.

Пошто су били доста удаљени од манастира, јер су нашли дебелу хладовину у оближњој шуми, упутише се полагаано. Успут се чула пјесма момака, који су побјегли у хлад од врућине.

*Ми ћемо те круном окрунити
сив соколе, мили `тићу
сив соколе, Александре Карађорђевићу.
Ој, сив соколе, Александре карађорђевићу.*

Пролазећи даље кроз хладовину испод дебелих букава чула се пјесма других младића.

*Озрен горо лијена су ти села,
а џурице љепше од анђела.
Ој, а џурице љепше од анђела.*

Наиђоше и поред манастирског извора Калуђерица, гдје је једна група дјевојака чекала да дође на ред, да наточе воду. Двије дјевојке из групе такође започеше пјесму.

*Имам лолу моје плаво око,
плаво око к'о море дубоко.
Ој, плаво око к'о небо широко.*

Удаљујући се чуше још једну пјесму од истих дјевојака.

*Мој је лола моја мила дика,
мој је лола дош'о из Брезика.*

Драгана и Ницо уведоше у једну осредње велику собу гдје су се налазили потпуковник Ожеговић, један поручник и два човјека у униформи, без ознака чинова. У углу су сједила два цивила. Ницо и Драган су такође били у цивилним одијелима.

- Николићу, није било лако да испуним све што сте тражили. Рекли сте да хоћете искусне и добре борце. Ево, имате их. Ово су њихови представници- Семберци- они знају ратовати- показао је потпуковник на два четрдесетогодишњака у маскирним униформама без ознака чина.

- Добро, ја се захваљујем, а који сте ви, ако смијем знати?- питао је Ницо униформисане.

- Ја сам испред команданта Манде- изговорио је један од њих, а да би други додао- ја сам испред команданта Маузера.

Ницо се сјети да је чуо за та имена. Колико се сјећа једни су се звали Четницима, а други, чини му се, Пантери, али пошто од њих ни један није имао неке посебне ознаке није хтио сада да разјашњава, ко је ко. Једино приупита, ко су људи који тамо сједе- показујући на цивиле. Одговорише му да су то Смолућани.

- Гдје су ваши команданти да се конкретно договоримо о детаљима?- питао је Ницо.

- Они нису могли данас доћи али нас два смо овлаштени за све- одговорише углас оба униформисана човјека.

- Добро, да се онда ми одмах договоримо. Ево, овдје су карте. Јесу ли вам људи одмах спремни?

- Јесу.

- Онда добро. Одаберите сваки по двадесет најискуснијих људи. Вечерас у осам сати налазимо се у Сижју. Тамо ће добити инструкције шта ће даље радити. Главни напад ће бити прекосутра, највјероватније рано изјутра, само ако сте сви потпуно спремни. Зато све расположиве борце пребаците сутра ујутро, а најдаље до вечери. Ја ћу вас дочекати овдје, у Петрову Селу. За детаље ћемо се још договорити. Још нешто. Ово се односи на вас двојицу- окренуо се Ницо према цивилима у углу просторије.

- Још ноћас, а најдаље идућу ноћ некога ћемо убацити до ваших људи у Смолућу. Прекосутра ујутро морају сви бити спремни за покрет. Никаквих кабастих ствари не смију да возе са собом. Само оно што имају на себи. Ако имате аута и тракторе у селима, а нема горива, гориво ће вам бити донесено. Понављам, никакве кабасте ствари на возила, само људи. Евакуације мора бити брза.

Ницо и Драган се задржаше још неколико минута и договорише о још неким детаљима.

- Драгане, јеси ли добро направио продужне лансерне цијеви? Ја би наше дјевојчице још ноћас пребацио на положаје.

- Слушај Ницо. Пет пута сам мјерио прије него што сам сјекао. Све паше у стоти дио милиметра.

-Сада ти је јасно како идемо на Смолућу.

- Било ми је јасно када сам отишао правит` цијеви и кад ми је заставник Славко објаснио колика је разорна моћ лансера. Је ли ти рекао да је у два лансера ставио други, још јачи експлозив?

- Знаш да је. То је на његов приједлог.

Сутра навече диверзанци су били скупљени у предјелу села Сижја. Задатак је био да почну узнемиравати непријатеља још исте ноћи. Наређење је да се нигдје

не смију упустити у отворену борбу. Не смију нападати Добошницу, а ако морају, онда само са сјеверне стране. Радионицу за поправку вагона морају оставити на миру.

- Гоја, дођи да те нешто питам- изговори Ницо, идући мало у страну.

- Гоја. Ви прилезите преко оног оштећеног висећег моста. Хоћете ли моћи?

- Хоће, мало прије смо га испробали. Боле Томић из Рјечице је најтежи и када је издржало њега и нас ће.

- Гоја, ти си овдје одговоран за пар људи. Најискуснији си. Припази мало на командира. Он је добар, али знаш и да је брзац. Као што рекох, само чачкат` и не упуштат` се у отворену борбу.

Ипак су требала цијела два дана да се све снаге за напад окупе. Ницо их распореди тако да се јасно са непријатељске стране могло видјети гдје заузимају положаје. Били су то стари, добро познати положаји, који су и раније запосједани, када се покушавао пробити обруч. Међутим, у пола ноћи, Ницо разасла курире и нареди да се главнина бораца под хитно и у што већој тишини усмјери у правцу Добошнице и да јој се што више приближе. Одређени су вријеме напада и правац кретања.

Сутра ујутро, рано, тачно тридесет и првог августа, Ницо се нађе на једном узвишењу испред села Сижја, заједно са потпуковником Ожеговићем.

- Па Николићу, хоћете ли сада открити своје планове пробоја за Смолућу?

- Хоћу господине потпуковниче. Ево видите, правац је пред вама.

- Кроз Добошницу?

- Кроз Добошницу и то тамо гдје је најтврђе. Кроз радионицу.

- Николићу, то смо ми већ покушавали. Гађали тенковима одавдје. Минобацачима погађали вагоне одозго, није помогло. Кажу да су они вагоне оковали троструким, дебелим, челичним лимовима изнутра, као из вана и још ојачали врећама пијеска. Тенковска граната им не може ништа. Вагони су још и за шине заварени.

- Господине потпуковниче генерални напад је тачно за три минута. Ево вам ова заставица и кад истекне вријеме, само оборите заставицу на доле. Најстарији сте по чину, па је и ред, да ви то урадите.

Иако је све до у детаљ испланирао, јер је знао, од својих извиђача, гдје и какве су непријатељске снаге, па је тако и распоредио главне правце удара. Што је најважније знао је да је малим чаркама на више мјеста непријатеља развукао на јако широко подручје. Знао је да ова акција мора успјети, али ипак у подсвијести је имао једну бригу. Наиме, опет је сањао бика Шибоњу. Као оно када га је Шибоња први пута напао. Тако иде он са дјецом, али Шибоња не трчи према њему да га набије на рог, него само струже предњим ногама по земљи и баца земљу иза себе. Рогове је забадао у земљу испред себе. Један мањи каменчић од Шибоњиног избацивања земље, погоди га у ногу. Није га забољело али се рано пробудио и више није могао спавати.

Пуковник узне заставицу у руке и диже изнад главе не вјерујући шта ће се догодити. Ницо је гледао на сат и након доласка казаљке на пуни сат само рече-сада. Потпуковник стварно нагло обори заставицу на доле.

Наједном, са десне стране, неких тридесет метара удаљености, из једног шумарка, зачу се продорни звук, као да је млазни авион почео да полијеће. Ускоро се чула страховита експлозија такве јачине, да сигурно нико од присутних никада није имао прилику да нешто гласније чује. Настала је још једна експлозија, па још једна.

- Ницо, ја имам још двије, али мислим да не треба више. Свака је уништила најмање два вагона, ако не и три. Погоди су били стопостотни- говорио је

заставник Славко долазећи са мјеста одакле су испаљени добро камуфлирани лансери.

- Ја мислим да не треба. Ове три би потопиле и носач авиона, а камоли пар усраних вагонића. Колико могу разабрати наши улазе већ у радионицу- изговорио је Ницо, гледајући кроз двоглед.

Пальба из свих могућих оружја се увелико разлегла. Дим се дизао. Видјело се да од бивших вагона нема више ништа. Ницини борци, који су били одређени да први нападну радионицу, ишли су без неке велике журбе. Изгледа отпора није било.

- Богами, ено бјеже- изговорио је потпуковник, не одвајајући се од двогледа.
- Господине потпуковниче, ред је да и ми мало помогнемо нашим борцима. Хоћемо ли мојим или вашим аутом? Ваш је бољи. Осим тога, ви имате и шофера.

- Господине Николићу- потпуковник је по први пута изговорио ово господин- какво вам је то оружје? Некако ми познато, само ја то никада уживо нисам видио.

- Бродски торпедни лансери.

- Добро Николићу, одакле то вама? Па, ми немамо тако нешто.

- Господине потпуковниче, то сам ја добио као рођендански поклон- изговорио је Ницо шеретски.

- Од кога сте добили и колико тога још имате?

- Е, господине потпуковниче то се не говори. Колико их још имам, исто се не говори. Што мање људи зна, то боље- каже старо војничко правило.

Стигавши пред радионицу у Добошницу рекоше им да је било мало отпора, јер су ракете практично урадиле све. Пуцњава се чула иза Добошнице у правцу саме Смолуће, али не баш интезивна. Кренули су у том правцу, када наједном сусреташе два трактора и један ауто који им иду у сусрет. Били су потпуно празни. Ницо одмах знаде о чему се ради. Заустави колону и упита возаче- куда су кренули. Рекоше, да су кренули својим кућама.

- Момци, јуче је речено нема никакве пљачке. То изгледа за вас не важи. Гдје вам је оружје? Видим у приколици. Јеси ли се ти момак уопште борио? Колико видим ниси. Оружје ти је хладно- изговорио је Ницо, узимајући аутоматско оружје из приколице.

- Господине потпуковниче, стријељате ли ви за овакве ствари на лицу мјеста, или касније одређујете суд?

Потпуковник је гледао у Ницу и био потпуно збуњен. Пуковник га је стално спомињао као паравојника, а он овдје спречава пљачку.

- Не знам. Нисмо до сада имали такав случај- небивао се потпуковник.

Поновно се јави Ницо.

- Ја сам до сада такве изгонио из моје јединице. Некако сам данас тако расположен, да ако се смјеста не вратите, први пута ћу ја пресудити- по кратком поступку- изговорио је Ницо и полагаано почео да скида аутомат са рамена, не престајући да гледа у првог возача.

- Ма сунце вам небеско, је л' ви чујете шта вам командант говори?- наједном се иза Нициних леђа појави Гоја, ударивши првог трактористу врхом аутомата у прса, тако да је овај јаукнуо. Притрчао је другом трактористи, уперио му аутомат у врат и изговорио- назад.

Сва три возача почеше да окрећу возила.

Дођоше на излаз из Добошнице. Повремена пуцњава се чула у правцу Смолуће, али више са истока и запада. Видјело се да није даван велики отпор. Стадоше код једног мостића, јер се на једном мјесту окупила мања скупина бораца

и видјело се да су се нешто расправљали. На питање, шта је, рекоше, да је њихов борац- Момир Илић из Осојнице, рањен, али му се не може прићи, јер је на брисаном простору, а отуда још пуцају.

Ницо се сјети, да познаје и младића и родитеље му, па није дуго размишљао. Приђе украденом голфу. Рече младићу да изађе из аута. Сам сједе у ауто и само рече-штитите ме. Рањеник се налазио преко једне рјечице, која је на том мјесту била премоштена мањим мостићем. Ницо повезе ауто преко моста и постави га између рањеника и непријатељске ватре. Отворио је стражња врата и убацио рањеног Момира на задње сједиште, не успијевајући да затвори потпуно врата, јер су рањенику вириле ноге. Кренуо је да уђе на возачко сједиште, али се видјело да је наједном посрнуо и једва ушао у ауто. Ни предња врата није затворио. Возио је само у једној брзини, тако да се чуло како мотор гласно ради од превелике тураже. Успио се довести назад, до полазне позиције. Приђоше му и видјеше како му се лице грчи од бола.

Из лијеве чизме, која је била разнесена на стопалу- липтила је крв.

Ницо се убрзо нашао у добојској болници.

Смолућа и друга села су одблокирана. Цијели смолући крај био је евакуисан првог септембра. Разбивши главно непријатељско упориште и захваљујући тактици развлачења непријатељских снага, отпора је било, али не како се очекивало. Непријатељ се повукао на запад у правцу Грачанице, као и на исток у правцу Лукавца.

Ници су послуже јавили да је борац којег је он спашавао нажалост умро, али да укупних жртава, бар са Озрена, на срећу није било пуно. Погинули су неки Мићић Зоран, као и Билић Веселин из Рјечице.

Уз пуно бриге санитетског особља Ницо се одмах нашао на операционом столу. На своје велико изненађење, другог дана након операције, први посјетилац му је био потпуковник Ожеговић.

- Господине потпуковниче, морам вам похвалити организацију санитета. Тек када је човјек рањен, види колико је важно имати добар санитет. Је ли ви похваљујете своје људе?- питао је озбиљно Ницо.

- Николићу, ја нисам овдје дошао да би похваљивао моје људе. Ја бих се вама посебно захвалио, али како видим да одмахујете руком, прећи ћу на похвале других. Који вам је то Петар Митровић, зову га Пеца? Видим, тај је у Крајини испекао занат. Случајно сам са њим ишао према Смолући. У једном моменту покушан је контраудар и то са озбиљним снагама, али знаш како је искусно и зналачки распоредио људе и сам се бацио у борбу као лав. Потиснуо их је док си ударио дланом о длан. Није им више пало на ум да испале ни један метак.

- Драго ми је господине потпуковниче, хвала вам што хвалите моје Осојничане, али да знате, Пеца није мој борац из Крајине, него припада вашим јединицама. Ви сте му и први чин дали. Само, колико ја знам, то му је прва борба гдје је он самостално дјеловао. Ја би га радо имао у својим редовима, али он је ваш.

- Николићу, ја сам дошао да видим како вам је, а и да вам се стварно још једном захвалим за то што сте учинили. Јутрос је писан извјештај о деблокади Смолуће и да знате да пуковник није нигдје споменуо ваше име. На телевизији се сликају тамо неки Семберци, који су први ушли у село и опет вас нико не спомену. Ја, као човјек, нисам могао то да поднесем, срамио сам се и зато долазим да се и на неки начин извиним. Ваљда ће се некада неко наћи да каже стварно како је било. Уосталом, тамо у ходнику су она двојица Смолућана. Дошли су да вам се лично захвале. Пуковник није хтио да чује да долазе друге искусне борбене јединице како сте ви тражили, али њих двојица су их сами нашли, тако да је пуковник стављен пред свршен чин.

Потпуковник поможе Ници да се мало другачије намјести, да би даље наставио.

- Још нешто Николићу. За ово сада што говорим, немам никакве доказе, али мислим да сте ви рањени од наших људи и то највјероватније, неког од оне тројице пљачкаша. Оно када сте зашепали улазећи у ауто, само се чуло пуцање са наше стране. Ја, када сам се окренуо да видим ко је пуцао, нисам могао ништа да откријем. али у том моменту пуцање је било само са наше стране. Је ли рањавање намјерно или грешком, не знам, али могу се заклету у ово што тврдим.

Ницо потпуковнику ништа не одговори на ову његову тврдњу, јер га је то изненадило, а у моменту је постао свјестан да је то само тако могло бити, јер је са друге стране био заклоњен аутом. Ћутао је и размишљао.

- Николићу, стварно, докле бисте ишли у кажњавању оне тројице?- радознано ће потпуковник.

Ницо се мало замисли, почеша по коси и рече:

- Имао сам ја до сада подоста таквих случајеве. Увијек сам их истјеривао из јединице. Можда би неког ошамарио. Међутим она тројица су ме стварно разљутила. Људи иду напријед и гину, а он зграбио трактор и вози назад. Најгоре ми је било што он то сматра сасвим нормалним и онако се чуди са каквим правом ја то њега уопште питам. Онда ми је, што `но кажу, ударила крв у главу. Не, не би их стријељао. Ко сам ја? Како пуковник рече- ја сам паравојник. Немам правне основе за то. Само, њих тројицу би стварно скинуо до гола и испребијао јавно, као вола у купусу. Чујем да су послије они трактори добро послужили да се у њих потоваре старији људи.

Потпуковник се након Нициног казивања мало замислио и потихо рече:

- Уосталом, бар да поправимо нешто. Дај да бар споменемо те људе из санитета што су се бринули о вама. Имате ли имена?- изговорио је потпуковник и извадио један нотес.

- Сестра се зове Лидија Стојановић. Рекоше да је из Маглаја, а овај други Благојевић Миладин. Једни кажу да је доктор, док други, да је још студент медицине. Кажу да им то нису прве борбе и да се свугдје излажу погибији извлачећи људе са брисаног простора.

Него господине потпуковнице, мене интересује нешто сасвим друго, а то је, колико сте ви искористили ову нашу побједу- мислим стратешки?

- Како стратешки, па сви су људи извучени без проблема и то је довољно.

- Није то довољно господине потпуковнице. Да ја нисам рањен било би то мало другачије. Оно, када сам вам рекао да ми треба пуно људи и да ја не могу све са Озренцима мало сам намјерно како оно кажу, избјегавао истину. Могао сам ја то све са Озренцима направити, не баш лако, али успјели би ми то, само ја сам имао нешто друго на уму. Када непријатељу нанесе један пораз лако ћеш му нанијети и други. Ја сам мислио и даље напредовати и настојати се спојити са Мајевицом. Добро, знам то са Мајевицом би био прекрупан залог. Било би стварно превише и не би ишло без посебних припрема, али Грачаница би мени пала к'о зрела крушка у крило. Био сам се и договорио са Требавцима⁹, да када ја кренем на Грачаницу, да они потјерају са своје стране. Обезбијеђени су и са одговарајућим офанзивним оружјем. Грачанлијама је дата и солидна одступница према Градачцу. Шта мислите зашто је напад на Смолућу почео дан касније? Тако нешто предложити вашем пуковнику, знам да би било лудило. Зато сам ја мислио сам кренути када су људи ту. Међутим, шта је ту је- завршио је своје излагање Ницо.

⁹ Требава – већа скупина српских села сјеверно од Добоја, а на десној страни ријеке Босне.

- Николићу, јесте ли ви то стварно озбиљно мислили?- више него са чуђењем питао је потпуковник.

- Наравно да сам мислио. Када једном камен почнеш низ обалу да котрљаш он иде све док не дође у поток- тако је и овдје. Они су се исувише сигурно осјећали на Смолуђој и када си им нанио изненадан и јак пораз, само је било питање времена да се све изведе до краја- изговорио је Ницо, гледајући потпуковника у очи.

Потпуковник на своме лицу није могао да сакрије чуђење слушајући Ницу.

- Николићу, само још једно питање, ако замарам и ако имате болове одоха ја.

- Само ви питајте господине потпуковниче. Прије него што сте ушли добио сам инјекцију за болове, а доста сам и наспаван.

- Нешто не могу себи да протумачим. Оно, када су стизале муслиманске избјеглице на жељезничку станицу у Добој, из Козарца ваљда. Видим поставили сте своје људе на станици, да их штите. Организовали сте храну и воду на своју руку. Мене је некако гануло како сте мајкама давали млијеко за дјецу. Опет, са друге стране, оно са Рјечицом и Шаварлијама. Све ми то некако не иде у главу.

- Господине потпуковниче, то је бар једноставно. Овај рат ја сигурно нисам хтио. Гурнут сам у њега. Она дјеца и њихове мајке исто га сигурно нису хтјеле, а учествују у њему против своје воље. Нашли су се у невољи ни криви ни дужни. Како оно кажу- имали су несрећу да буду у криво вријеме, на кривом мјесту. Зато сам им помагао и увијек ћу помагати. То исто радим са заробљеником. Нису сви хтјели овај рат. Уосталом, господине потпуковниче, рат је тек почео. Ко зна у каквим ситуацијама можемо се још ми наћи. На концу конца ја сам се само држао првог додатног Женевског протокола из 1949. године о заштити жена и дјеце. Заборавио сам који су то редни чланови.

Има још нешто господине потпуковниче. Сјећате се оно када је била ријеч о муслиманској Рјечици и када сам вам рекао да враг није баш онако црн како га приказују. Хоћете ли да вам то објасним?

- Наравно да се сјећам. Да чујем.

- Ево, овдје у овом нотесу све је записано. Рукопис ми није лош. Прочитајте шта се дешавало између двадесет и осмог маја и шестог јуна.

Потпуковник узима црни нотес чврстих корица и почиње да чита. Наилази на пасус гдје су записане Ницина размишљање и дилеме, о начину како да помогне да се рјечички муслимани спасе. Прочитао је све до шестог маја. Ништа не говори. Даје Ници нотес и несвјесно, уз дубоки наклон опрашта се од Нице, пружајући му руку.

Посјете болесничкој соби су учестале, тако да је то Ницу почело и замарати, јер је осјетио како нема снаге. Ипак, насмијао се када му је Драган рекао: „Ко је то видио, бити у толиким борбама и тако касно изгубити њуферлук“.

Рањена нога га је почела бољети, а почео је да осјећа и неко куцање у предјелу ране. Ипак обрадовао се као дијете када му је дошла у посјету сестра Душанка са зетом Радишом из Србије. Ницо пред сестром и зетом није могао да сакрије да му није добро, колико год да се трудио. То је сестра примијетила и уз велику забринутост питала га да ли му је добро. Ницо је настојао да осоколи сестру и говорио јој је да је све уреду, мада му се у глави некако мутило и као да га је некуда носило. Сестра је ипак отишла да потражи доктора, који га је оперисао, али није могла са њим разговарати, јер је био у операционој сали.

Ницо ипак призна сам себи да му није добро и угледавши забринуто сестрино лице рече јој да оде потражити др Тодића, јер он, иако није хирург долази бар два пута дневно да пита како је.

Сестра се врати тек након сат времена и рече да је са доктором Тодићем разговарала и да је он рану видио јутрос и да мисли да није добра. Зато је питала доктора шта он мисли, да га она вози за Београд. Доктор јој је на то одговорио да су овдје хирурзи преоптерећени и да се не могу баш превише бринути о рањеницима. Сестра је поново изашла и убрзо се вратила са др Тодићем и још једним љекаром.

- Ницо, ово је др Душко Васић. Пошто лежите код њега, овдје на урологији, а он је данас и дежурни и у договору са вашим хирургом, који је још у операционој сали, он ће још једном погледати рану и одлучити шта би било најбоље да се уради- изговорио је др Тодић.

Ници је још једном превијена рана од стране др Васића, промјенио му је антибиотик и добио је дозволу да је способан за транспорт.

На војно медицинској академији у Београду услиједила је још једна операција. Осим сестара и зетова посјећују га и саборци са Озрена. Послије се са саборцима само чуо телефоном. Нису му пуно причали шта се дешава. Ипак, пошто се приближавао крај године, а са тим и Божић, Ницо је постио. Није то било баш лако с обзиром на болнички јеловник. Ипак, сриједа и петак су били дани када се он строго придржавао поста.

Година 1993.

Што се Божић више приближавао Ницо је био све више и више обузет неким немиром.

Сјети се Бадње Вечери, а са тим обичаја сјече и доношења бадњака, те на ражњу печења печенице. Тешко му је пало да неће моћи у томе да учествује. Сама помисао на Божић га подсјети и на још нешто. Сјетио се покојног др Рашковића, па, када му се тих дана телефоном јавио Пецо, замолио га је да посебно буду опрезни на Божић и да удвоструче страже. Не зна како и колико га је Пецо послушао, али видије да је био више него у праву. Било је то други дан Божића. Била је визита и његов љекар му је саопштио да ускоро може кући. У том моменту љекару дадоше цедуљу, коју је он узео и прочитао. Никада неће заборавити жалосни крик тога човјека. Сјео је на Ницин кревет и почео да рида као мало дијете. На питања није одговарао. Скрханог човјека једва изведоше из собе два болничара, јер се видјело како му ноге клечају.

Послије је Ницо сазнао садржај цедуље. Наиме, јављали су му да су сребренички муслимани, јуче на Божић све побили у његовом родном селу, тако да сада нема никога жива, ни ближе, ни даље фамилије.

Ницо је отпуштан са Академије, с тим да повремено долази на превијање, јер је објаснио да има у Београду гдје боравити. Поново је био гост старијих сестара, али не задуго, јер рана је зарасла и сада је била потребна само рехабилитација.

На два дана прије него што је требало да се врати на Озрен телефонирао је у генералштаб. Мајора Росића није било, а генерал Девић му заказа виђење за сутра, касно послеподне. Хтио је, да вријеме које му је преостало, искористи да би посјетио гроб др Рашковића, али нико није могао да му каже, гдје је он сахрањен. Сјети се да би могао отићи и до банке, чије трезоре је спашавао.

- Николићу, па шта је то?- снбивао се генерал, гледајући Ницу како му улази у канцеларију, помажући се са штаком.

Након Нициног објашњења, генерал се уозбиљи и више него озбиљно рече.

- Николићу, тако се с пријатељима не поступа. Морао си ми јавити да си рањен и то још у Добоју, а поготову да се налазиш овдје. Ми те код куће сви више

него често спомињемо. Ето, мала Снежана је скоро питала за тебе. Мораш нам доћи кући. Све ћемо се договорити.

Ницо наједном поново дође у дилему како да ословљава генерала. Да му каже ти, никако није могао да превали преко усана, зато му се обрати мало неодређено.

- Не знам како да почнем са разговором, али ја сам дошао и нешто као да питам, и то како да кажем- баш званично.

- Да чујем.

Ницо исприча генералу догађај са потпуковником Радојичићем и његово казивање у вези Озрена, уз напомену да он то ипак не може вјеровати.

- Ја сам начуо нешто о том догађају са хеликоптером. Знаш да је било о томе говора, али колико се сећам било је говора о некој ненамерној грешци. А за ову тврдњу о Озрену лако ћемо ми то дознати- изговорио је генерал и окренуо телефон гледајући пред собом у телефонски именик. Телефонски разговор генерала текао је неусиљено. Са саговорником се прво распитао о његовом здрављу.

- Значи, сутра у једанаест. Добро, договорено. Ево Ницо, сутра у једанаест идемо на најмеродавније место. Пуковник овог истог часа мора да оде, али ћемо моћи сутра да разговарамо.

Генерал је поново окренуо телефон и одлажући слушалицу, гласно почео да говори.

- Знаш ли ко се налази код мене у канцеларији?

- Не знам, како би знала?- чуо се гласан Ници познати глас.

- Наш бивши суграђанин, Николић. Био је рањен, али сада ево седи поред мене.

- Позови га да дође кући. Баш би сви волели да га видимо. Нека дође са тобом. Ти и онако долазиш касно, па дођите на вечеру.

- Госпођо Девић, ја не бих хтио да вам стварам неприлике око спремања вечере- изговорио је Ницо нешто гласније.

- Немам ништа спремати. Испећи ћу само још један колач. Све остало данас су донели из села. Видимо се вечерас.

Ницо заједно са генералом уђе у његов стан и видје, да је ово пуно мањи стан него што је као пуковник имао у Словенији. Намјештај је био исто скромнији. Осјети мали понос у себи када је по зидовима препознао слике које је некада поскидао са зидова у словеначком стану.

Међутим, Ницо ускоро заборавља и да је рањен, и да мора носити штацие када је из покрајње собе истрчала мала Снежана и објесила му се око врата говорећи и понављајући: „ Дошао нам чика Миленко“.

- Па откуда сте знали да имам данас рођендан чика Миленко- питала је мала Снежана узимајући захвално од Нице овећу чоколаду, а коју је он добио од родбине садруга из болесничке собе.

- Једна птичица ми је успут рекла да ти је данас рођендан- снађе се брзо Ницо.

- Богами Ницо, свака част. Ти не само да успешно пробијаш непријатељске линије него видим да си успешан и код пробијања међународних санкција. Видим чоколада је оригинал Швајцарска- изговорио је са пошалицом генерал.

Ницо проведе више него лијепо вече код генерала. Мала Снежана није хтјела да се одвоји од њега. Сазнао је како јој се зове учитељица и ко су јој у школи најбоље другарице. Донесено цвијеће за госпођу био је гест, који је стварно све изненадио.

- Ево ратника који није изгубио смисао за лепо у овим не лепим временима- био је коментар домаћице.

Одвозећи Ницу до стана двију сестара, генерал му исприча да су те старице сада пензионерке, раније имале јако добре положаје. Једна је радила као љекар, шеф одјељења у болници, а друга као судија.

Сутрадан се Ницо, тачно у минут, нашао поново у генераловом кабинету.

- Идемо код пуковника Малиновића¹⁰, он је само спрат више.

- Добро Дево, ја ћу то показати, јер си ти у питању. Званично, ја то нисам никада показао. Твој пријатељ овдје није никада био. Никада се на мене нико не смије позвати.

- Илија, биће како ти кажеш. Ницо, чуо си све- изговорио је генерал.

-Јесам.

- Добро да видимо, о којем се то делу Босне ради?- обратио се пуковник Ници.

- Озрен и околина.

- Добро да видимо. `Ајде покажите ми на овој мањој карти шта вас тачно на Озрену занима, а онда ћемо прећи на детаљнију карту.

Ницо показа руком на све што је мислио да припада Озрену.

Пуковник погледа у неки регистар и извади двије повеће карте на којима је Озрен био приказан до у детаље. Ници је у почетку било тешко да се сналази на тако детаљној карти, али ипак брзо увиди, да је и најмања котица означена. Чак је у Осојници била означена његова и комшијска кућа. Видио је по карти извучене линије, које су на неким мјестима биле пуне, а на неким испрекидане. Кренуо је прстом према Добоју и наиђе у Шаварлијама на мање полуокружење између цесте и ријеке Босне.

- Шта је ово овдје?- упитао је Ницо пуковника.

Пуковник извади повећу тврдо уоквирену свеску и поче да упоређује бројку написану у полуокружењу са бројком у својој свесци.

- То је нека топлана која снабдева Добој и то припада Добоју- значи, српској страни- изговорио је пуковник.

- А шта је са свим овим горе?- показао је Ницо руком далеко по карти, преко цијелог Озрена.

- То припада муслиманима. Сада сам се сетио. То је једино подручје где муслимани нису били посебно заинтересовани да га добију. Њих су занимали једино градови по рубу свог овог подручја, јер ту има индустрије. Колико видим, на том Озрену има само пуно пашњака и шума. Чак ни комуникације нису добре. На преговорима су се муслимани за Добој борили и рукама и ногама, богами и за ове све друге градове- Завидовићи, Маглај, Грачаница, Лукавац. Ова озренска залеђина не може опстати, ако нема градове са индустријом. Морате држати најмање још један град уз Добој, да би се то све одржало. Где ће се људи запошљавати када рат заврши? Нико од српских преговарача није био заинтересован за цело озренско подручје, па су ово муслимани добили за нека два неважна села, само не знам где. Знам да је српски преговарач инсистирао на та два села. Можда му је то био родни крај. Мени је то исто било мало нелогично, па сам на своју руку овде мало даље ставио испрекидану линију, а што значи да се о овом подручју још може разговарати. Значи, није дефинитивно. Није ми било логично да топлана припада Добоју, а пут до ње, не припада. Ту је и жељезничка станица и ово село Липац, за које знам да је српско. Зато иза ова испрекидана линија.

- Значи, истина је све- изговорио је Ницо, наслонивши се рукама на сто и тупо гледајући у карту.

¹⁰ Презиме измијењено.

- Добро Ницо шта си се забринуо. Па колико ја знам ви држите све ово-показао је генерал подручје Озрена.

- Јесте Дево, у Лисабону су ове карте биле прихваћене, али не и потврђене, јер се Изетбеговић предомислио и одусто од свега. Да је дошло до мира ово би био њихов кантон. Сада, у Лондону, када се почело расправљати о картама, преговори су прекинути. Ако дође, а једном мора доћи до мира, ове карте ће увек бити полазна основа- изговорио је пуковник.

Пуковник је погледао Ницу, који је сав некако скрхан сјео на неку столицу и гледао испред себе.

- Добро Николићу, `ајде покажите ми где је ваша кућа. Можда се може нешто поправити- зовнуо је пуковник Ницу.

Ницо устаде са столице и показа тачно гдје се кућа налази.

- Добро, `ајде да повучемо друге испрекидане линије. Мало ћемо моћи шврљати, јер ово је фотокопија. Значи овде је кућа. Ево стављамо сада линије на ове коте- Руј и Ђукин Крст, па ћемо ићи овде на Околишта и сада ћемо се спустити доле на Конопљишта и правац Суво Поље.

- Чекај Илија, како ти сада можеш то да мијењаш на своју руку?- заинтересовао се генерал.

- Могу, итекако. Ја сам као војни картограф равноправан у преговорима. Ако имам уз себе српског преговарача из Босне, а имаћу га, то је већ два гласа. Они имају исто два гласа. Значи, ово је спорно, мора изнова да се преговара, а спорно је и због тога што сам око оне топлане, мало даље ставио испрекидану црту. Ту испрекидану црту имају и они на својој карти. Значи, ми излазимо са новим захтевом. Ово ће они прогутат` без икаквих проблема, јер знам да за ова села нису били уопште заинтересовани.

Ницо се вратио на своју столицу и даље тупо гледао испред себе.

- Шта је Николићу, нисте одушевљени мојим предлогом?- питао је пуковник.

- Нисам, а и како би. Ви повукли црту овуда, петсто метара од моје куће, а овдје у Рјечици остаде ми тетка. Овај манастир, овдје повише Петрова Села је задужбина Немањића. То је тамо наша највећа светиња. Ако народу узмеш манастир- узео си му и душу.

Добро Николићу, `ајде узмите оловку, па ви цртајте мало- изговорио је пуковник, одмичући се од карте.

Ницо се примаче карти и поче да загледа.

- Шта значе ове зелене и црвене црте на појединим мјестима?- питао је Ницо.

- То су православна и муслиманска села.

- Добро, а зашто нису сва обиљежена.

- Е ту и јесте проблем. Онај који је заступао српску страну није био за то заинтересован, па није ни бележио. Зато нису сва забележена, јер се то давало у пакету.

- Мени је сада најгоре, јер ни ја не знам, чија су чија, сва села по Озрену. Идемо редом. Ево, да пођемо лијевом обалом ријеке Спрече. Колико ја знам, осим овог Сувог Поља сва села до језера Модрац су православна. Овамо, према југозападу знам да је Возућа наша. За ове Хајдаровиће што су на југу не знам. Овамо, десном страном Босне, колико знам то је добро измијешано. Ево, ова три, четири села прије Маглаја су наша. Доле испод Маглаја, ова Јабланица, колико знам добро је измијешана, али оба Раковца у непосредној близини су наша села. Ова Парница је муслиманска- изговорио је Ницо и оловком обиљежио последње село.

- Полако Николићу. То је цели Озрен. Женевска мировна конференција је почела. Ако буде било каквог напретка они ће тражити мапе. Ово је неколико стотина квадратних километара. Неће прогутати. Мора се предложити нешто и што се на концу конца може бранити- мислим војнички. Можеш ти нешто добити на карти. Само ако ниси на терену војнички присутан, мораш имати више него јак аргументе да то добијеш назад.

Да видимо. Значи, овдје, оба ова Раковца. Само, колико ја видим то није лако бранити, мислим стратешки. Према Маглају је све отворено. Прве природне препреке су овдје ова брда. Чаушевића Вис, Висока Главица и Ћолопек. Све је то колико видим око шесто метара надморске висине. Према истоку ова села као Борова Глава и Брезици имају исто добре коте за одбрану. Горња Пакленица исто, и ево да се спустимо на Спречу повише нашег манастира- изложио је пуковник свој приједлог.

- Ницо гледа у карту, угледа Сижје, па се сјети борбе за Смолућу.

- Што не би било ево овдје повише?- показивао је Ницо изнад Сижја. Ево, одавдј имам једног доброг борца- показао је још једну источнију тачку на карти.

- Шта је то, неки Тумарић?

- Зове се Тумаре, колико ја знам. Грешка на карти- сигурно ће Ницо.

- Николићу, ја ћу то учрпати, само то треба моћи и држати. Најгоре је што се и код вас и код муслимана на овим стручним пословима увек мењају људи. У досадашњим преговорима, једини сам ја увек сталан.

- Илија, како, с обзиром на ову новонасталу ситуацију, можемо ми, односно ти, бити и даље присутни? То би требало да се они сада уз, не знам које посреднике, сами споразуме.

- Све споразуме морамо ми гарантовати. Осим тога, ми једини од свих страна имамо признате карте.

Ницо се са генералом вратио у његову канцеларију. Био је више него утучен.

- Ницо, јеси ли још код нас или при војсци Српске Републике?

- Ништа се није промијенило и нико још не зна да сам официр, а након овог данас, нико неће ни даље знати. Остаће овако како јесте.

- Па сада те овде ништа не обавезује да се тамо пријавиш као официр.

- Ни говора. Обавезује ме мој Озрен. Ја сам за команданта у Добоју паравојник и како ствари стоје, најбоље је да тако и остане. Нећу бити дужан да слушам њихову команду.

- Зашто си за команданта у Добоју паравојник?

- Не знам. Не слажу нам се карактери. Ја, какав сам, такав сам. Волим акцију. Он воли да чека, мада ником није јасно шта то он чека. Ето, јуче ми рекоше телефоном, да су по не знам који пута Добој засули са минобацачима из предјела, јужно од града. Његов одговор је чекање. Укратко, како рече његов колега потпуковник, он је човјек који је цијели живот за гарнизоне куповао кромпир и сада је наједном преузео оперативну команду у рату. Не знам, можда сам ја опет презахтјеван- изговорио је Ницо и како генерал није имао коментара настави.

- Успут, хтио бих да се захвалим за оне лансере. На једном мјесту су више него помогли.

- Је ли на тој Смолућој, или како се зове?

- Јесте.

- Чуло се то овде. Брилијантно урађено. Нису споменули твоје име, али ја сам знао да си то могао бити само ти. Јеси ли бар добио какво одликовање за то? За тако нешто се добије и већи чин- озбиљно ће генерал Ници.

Одговор на ово питање Ницо је прећутао, правећи се да није чуо, јер се као загледао у карту на зиду, до које је у међувремену отишао на други крај велике канцеларије. Није хтио генерала оптерећавати проблемима које је имао у добојској команди.

Генерал је исто био сигуран да је Ницо чуо његово питање, али није хтио да га понавља, мислећи, сигурно има разлог да га прећуткује.

Послије свих ових данашњих сазнања Ници је дуго требало да дође себи. Поново се сјетио оне примједбе др Рашковића, да су на овим просторима на концу, увијек одлучивале велике силе. Колико ће и како одлучивати о његовом Озрену? Ваљда нешто може одлучити и онај народ сам о себи. Са таквим мислима и сав утучен вратио се код старица. Наједном га је поново почела бољети рањена нога. Натекла је и промијенила боју. Доктор му је савјетовао рехабилитацију, на коју је морао доста дуго чекати, јер је било све попуњено.

Прихватио је генералов приједлог, да му он среди, да добије бању. У бањи се добро опорављао, али кожа на мјесту операције некако је постајала тања и тања, док се поново није отворила рана. Поново је морао да се превија, а након тога опет рехабилитација, тако да се на Озрен вратио почетком априла деведесет и треће године. Рана на ноzi је зарасла, али штацике није испуштао. Савјетовано му је да ногу још пуно не оптерећује. Међутим, понекад, када је и покушао да ногу мало и накратко оптерети, бољело га је и видио је да су му штацике биле још неопходне.

Прије него што је кренуо за Озрен, још једном је свратио код пуковника Малинића, да га пита има ли нешто ново, јер је знао да се вратио из Женеве, са преговора.

- Николићу има и нема новог. Овенов план је објављен у свим нашим новинама и видјели сте гдје ваш Озрен стоји. Сав је припао другој страни и не само то, видјели сте да вас у средњој Босни уопште нема. Само, сада има утолико ново што сам ја, односно ми, као делегација са наше стране поднијели мапу са оним исцртаним линијама, које смо овдје нас двојица сами правили. Нису је наравно прихватили, али је нису ни одбили, тако да је то и код њих остало забиљежено да се о томе мора даље разговарати. Укратко речено, то може припасти нама, али и не мора. Можда може бити одлучујуће ко ће то држати када буде некада потписан мир, јер и овога пута се нису пуно узрујавали око тога дијела, јер им као и прије није до тога пуно стало. Као што сам већ рекао, њих занимају само околни градови. Држите то па ће се видјети.

Доласком на Озрен Ницо поново преузе команду, али ови у Добоју су се једва сложили. Драган и Пецо су постали командири чета, а Краља су разоружали у Добоју. Иако је знао из штампе шта се дешавало, Ницо је ипак хтио да чује непосредно, од повјерљивих му људи, шта има ново у његовом ужем крају.

Ницо само што се није шокирао када је сазнао да је на трагичан начин погинуо потпуковник Радојичић. Инстинктивно је осјетио колики је то губитак, не само за њега, него и за цијели Озрен. То просто није могао и хтио да вјерује. Изненађење је било још веће када му рекоше да је убијен од човека из круга своје фамилије. Да ли је ту команда из Добоја имала своје прсте нико није могао да му објасни.

Дозна да са командом у самом батаљону, на нивоу чета, пуно тога не штима и прво што је урадио направио је један састанак, који је одржан на Њивицама, у мањем засеоку, на путу између Осојнице и Горње Пакленице. Ту су усаглашени сви неспоразуми између чета, који су се састојали у томе да је свако вукао на своју страну, односно није било координације. Успут, од Драгана, Пеце и Краља дознаје све детаље о борбама, које су Озренске бригаде водиле у ослобођењу Јајца и Босанског Брода, као и да су помагали на Возућој. Водиле су се и борбе за Маглај.

- Шта је Драгане, чујем да си опет рањен, како и гдје је то било?
- Оно када смо ишли на Јајце. Знам да смо били на некаквом брдашцету, а било је негдје крајем септембра прошле године.

- Како видим читав си, значи није те пуно баш погодило?

Ма ћути, не волим се тога ни присјећати. Могао сам стварно главу изгубити, мани се- одмахнуо је Драган руком, не желећи о томе да разговара.

- Испричај човјеку шта је, зар си још усро гаће?- изговорио је Пеца.

Драган је само поново одмахнуо руком.

- Добро, онда ћу испричат` ја. Ето, сви смо гледали каубојске филмове и двобоје у њима. Ово исто није било ништа друго него до један двобој као у каубојском филму и ко ће брже да потегне. Ја сам био у близини и чујем да се Драган са неким довикује. Погледам, Драган за једним дрветом, а његов противник за другим и довикују се. Пријете један другом како ће се разлијети. То они сасвим озбиљно. Ни не вријећају се. Нити он њему говори „балијо“, а ни овај њему „четник“. Него се онако као чикају. Један каже, изађи ако смијеш, а други одговара, изађи ти ако смијеш. Шта си ти оно Драгане имао у руци?

- Бацач М 57.

- А, он?

- Базуку РПГ.

Пецо је наставио

- Нико више није пуцао, сви су стали, јер су и они и ми то изазивање примјетили и сви су чекали шта ће бити. Нико није дао никакав знак, али као да су се договорили, истовремено излазе сваки из свог заклона и испалјују истовремено гранату један на другога.

- И шта би? Као што видим преживио си гранату?- радознало ће Ницо.

Драган се само смије и шеретски одговара- Шта ћеш, такве сам грађе.

- Шта је на концу било?- радознало ће Ницо.

- Онај дим се мало разиђе и видимо Драгана гдје лежи на трбуху и виче- Изгороше ми леђа, изгорише ми леђа.

Погледамо, блузе и кошуље нема нигдје, а на леђима фали коже као за подланицу и по. Није га погодио директно, него изгледа само крилцима од гранате, која је мало даље експлодирала, ударивши у једно дрво.

- Шта би са његовим противником?- радознало је упитао Ницо.

- Није га више било. Само на дрвету, гдје је имао заклон, видјела се једна ципела.

- Драгане ти си можда частио што си остао жив, али мораш још једном- закључио је Ницо.

- Краљу, што су теби одузели оружје?- радознао је даље Ницо.

-Сјећаш се када си ме оно позвао телефоном и рекао ми да је оно са Озреном истина.

- Сјећам.

- Позову ти они мене у Добој и хоће да опет шаљемо људе на друга ратишта, и као да ја наговарам људе на то. Био баш неки капетан отуда од Грахова. Хтио је да идемо на Грахово. Ја му кажем, ако одемо тамо, ко ће бранити ово овдје? Ми Озренци смо доста одлазили на друга ратишта и доста тога одбранили. Каже он, нема ту, моје, твоје. Ја му не хтједо` рећи да знам да је Озрен поклоњен, него му само реко'- Што ти не би иш`о у своје Грахово и сам га бранио? Нико то неће боље учинити од тебе самога, а ако буде стани-пани ми ћемо увијек доћи. Наљути се он. Послије ми рече да узмем неколико људи и одем у Косову¹¹ да потпалим неколико

¹¹ Муслиманско село на лијевој обали ријеке Босне, преко пута Пакленице.

кућа, а они би као одоздо из Добоја напали. Ја му на то само рекох да нисам паликућа. Је ли то у вези са том Косовом и са цијелом ситуацијом, ја не знам? Само два дана иза тога, ја улазим у кућу, када отамо гдје је моја септичка јама, на мене се испали рафал. Није ме погодио, али меци се ено виде у зиду куће. Јуче ме позвали у Добој и разоружаше ме. Тако да сам сада цивил.

Сутрадан се Ницо упути код свога ујака Ђорђа Симића у Масловаре. Масловаре су исто мањи засеок у Осојници. Налазе се доста високо на брду и тамо баш није лако доћи, поготову ако се иде пјешнице, како се он упутио. Хтио је да дужим ходањем по брдовитом терену вјежба рањену ногу и да види колико је може оптеретити. Настојао је да не користи штаке, али је схватио, да не иде без њих. Ријеч се поведе и о брату Бори.

Откада је отишао на лијечење, па све до сада, када се вратио, примијетио је да брат Боро пије, још више него раније. Још више се затварао у себе. Како му рекоше, ријетко је ишао у борбу, а и онда је само тражио да пије.

- Ницо, држиш ли ракију у кући?- питао је ујак.

- Настојим да не држимо, али нема користи. Неко му у селу увијек да. Он не зна границу и видио си како то изгледа.

- Требало би му некако помоћи, али како, не знам ни сам. Ја сам имао тако једног и када је оно дошло, што се каже до дна, некако се тргао и престао-изговорио је ујак.

- Ја сам тамо у Крајини разговарао са једним доктором о томе. Било је тога тамо пуно. Он то зове некакав вијетнамски синдром и каже да се то може лијечити, али траје веома дуго. Каже да су такви људи у рату преживјели нешто страшно и да, као зато добили слом живаца. Да му ББог душу прости умро је, иначе би ја Бору одвео њему- изговорио је Ницо, прекрстивши се, када је помислио на др Рашковића.

- Кажеш доживјели су нешто страшно. Па рекао је он мени: „ Е, да си ти видио у Вуковару што сам ја видио и ти би пио “.

Ја га питам, шта си то Боро видио, а он само одма`не руком и каже да му изнесем још ракије, говорећи- Знаш ја, да ти још имаш.

Сутрадан се Ницо нађе у Добоју, у команди, гдје су га позвала и на његово велико изненађење примили веома љубазно. Уз потпуковника, његовог старог познаника, били су капетан, његов стари познаник, њему добро познати мајор, као и потпуно непознати мајор, кога први пут види, те још два цивила. Послије уобичајеног интересовања о рањеној нози, прешло се на прави предмет разговора.

- Ево друже Николићу, ми смо овдје мислили мало војно да се реструктурирамо и при томе нисмо хтјели да вас заобиђемо. Ту је друг мајор и он би нам у томе помогао.

- Шта сте ви тачно радили тамо у Книнској Крајини?- питао је непознати мајор.

- Командовао сам једном мањом интервентном јединицом.

- Који чин си имао када си командовао?- радознало ће мајор.

- Нисам имао чин.

- Како без чина, а командовао јединицом?- питао је даље мајор.

- Баш тако.

- Добро, овдје причају да си у борби добар и ето ми би ти дали чин- наравно почели би од најнижег официрског чина и дали команду над једном четом или можда водом. Била би то исто једна интервентна јединица.

- Господине мајоре, ја вам се најљепше захваљујем, али нисам заинтересован.

Настала је тишина у просторији. Нико се није надао оваквом току разговора.

- Николићу зашто?- први је упитао капетан.

- Као прво, видите да тренутно имам штаке. Друго, не мислим да напуштам Озрен до даљњег. Ко хоће од мојих бораца да иде, нека иде. Ја вам за њих гарантујем да су то добри, увјежбани борци. Само ја остајем овдје и то је моја коначна одлука.

Све је ово било тако јасно изговорено да од присутних ниједан није посумњао да он мисли другачије. Поново је настала шутња.

- Можемо ли знати разлог зашто не мислиш да напушташ Озрен?- питао је капетан.

- Наравно да можете. Јесте ли видјели карту Џејмс-Овеновог плана? Видјели сте и гдје се налази Озрен.

- Па ко је рекао да ћемо ми тај план морати прихватити? То је само приједлог- коментарисао је капетан.

- Баш зато што је само приједлог. Када сам тамо са својим борцима може и остат` као приједлог, а када отуда одем, онда је то свршена ствар. Осим тога, ово је трећи план у низу и у оба претходна плана Озрен је дат муслиманима, а да нико ни прстом мрдноу није.

- Каква два друга плана Николићу?- јавио се потпуковник.

- Претходна два плана на преговорима? Видио сам карте. Ако ме питате одакле то знам- нећу вам рећи, али знам.

Ницо се присјети једног сусрета са својим бившим борцем из Крајине, којег је срео прије свога рањавања и који му исприча да дјевојке које су обучавали одбранише своје село и околину од велике групе диверзаната и да су се бориле, као лавице, све док се диверзанти нису уз велике губитке повукли- па рече:

- Ко ће бранити моју родну груду боље него ја сам? Ви сте господине капетане из, или од Грахова. Је ли тако? Ако Грахово почне падати, а ви овдје, трчаћете тамо да се борите, а ја ако сам у Грахову и Озрен почне падати, трчаћу овамо. Срешћемо се у Бањалуци. Зато је најбоље, да свако брани своје, а ја сам се стварно доста наинтервенисао и још једном понављам, ја никоме од мојих бораца нећу сметати да иде. То је чиста добровољност.

Поново је настала шутња у просторији. Да ли су и они у себи мислили да он ипак има право, па су себи шутњом дали мало одушка? Ипак, за ријеч се јави један од цивила.

- Господине Николићу, што то не бисте прихватили, ево и ми би вас за то добро наградили овдје испред цивилних власти? Остале су овдје двије добро разрађене муслиманске ауто-радионице и изаберите једну. Биће то добар извор прихода.

Након изговореног Ницо се присјети свога разговора са покојним др Рашковићем о демократији и светињи приватног власништва, па помисли у себи- доктор се сигурно неће љутити ако се послужим његовим ријечима.

- Е, моји јунаци! Ви дијелите царевину, а рат још није завршен. Једном ће се рат морати завршити и све што је нечије било, опет ће бити његово. Ако се заклињемо у демократију, а заклињемо се, онда, мора бити тако.

- Ма шта овај булазни?- изговорио је мајор, обраћајући се свима.

Ницо се опет присјети докторових ријечи и загледајући се у петокраке на њиховим капама- рече.

- Не булазним је господине мајоре, не булазним. Знак на мојој капи гарантује да ће, кад се рат заврши, сваком бити враћено његово. Знак на вашој капи то не гарантује, бар није гарантовао након оног задњег рата- изговорио је Ницо својим саговорницима, који нису могли сакрити знак неизмјерног чуђења на својим лицима.

Ницо је након ових својих ријечи сматрао да нема више шта да разговара са тим људима. Зна да је опет навукао мржњу на себе, али помисли у себи- не може се из своје коже. Устао је и након прописног војничког поздрава изашао.

Послије је од својих веза сазнао да су његов тадашњи наступ сви, осим потпуковника Ожеговића коментарисали као трабуњање једног шашавог и закључак је био, да се са таквим не може разговарати.

Негдје крајем маја Ницо се нађе у Тадића кући у Осојници, када му предаше подсјетницу на којој је писало- Централни савјет Срба за Њемачку- Марић Ђорђо координатор.

- Марићу, драго мије да се опет видимо. Видим да си одржао ријеч коју си обећао. Баш нам је ово што донесосте стигло на вријеме. Као што сам рекао, обраће се све у прољеће и тако је било. Видим да сте већ све и подијелили.

- Ми нисмо хтјели да дијелимо без тебе, али тебе не би, а нама полако истиче вријеме. Морамо назад.

- Ја сам био у Требави неколико дана. Нема везе што сте сами народу подијелили. На концу конца, подијелили сте ономе коме сте и донијели, а колико видим доста сте тога донијели. Хвала вам свима који сте учествовали. Чујем да сте у Војводини купили храну.

- Само Ницо да знаш, ми смо се ограничили да помогнемо само ова четири околна села, јер су се људи само из ових села између себе опорезовали и мислим да је тако право. Само када смо сабрали има ту деветсто шездесет кућа, плус избјеглице.

- Одлично Марићу, сада смо пар мјесеци мирни, бар са основним намирницама. Само ако догодине будете нешто доносили, ја бих сада већ молио да мислите на сјемена. Ми ћемо почети да поново сијемо по брдима, као што су и наши стари радили.

- Ницо, ја сам дошао и ради нечег другог. Не знам одакле би почео. То што ми се десило просто не могу да вјерујем да ми се десило. Ја сам синоћ наврат, нанос морао да бјежим из Добоја.

- Шта се десило?- заинтересовано ће Ницо.

- Не знам одакле да почнем. Има двије ствари. Јуче, дође полиција по мене кући и приведу ме. Питаше ме зашто ја када овдје долазим, доносим муслиманима новац, који им њихови чланови фамилија по мени шаљу. Ја не знам шта да им одговорим, него кажем да ми тамо у Њемачкој између себе не ратујемо и ако смо престали да се волимо. Ако дијете пошаље новац за оца и мајку, ја не могу рећи да не могу понијети. Кажем им да сам, ето, доктору Реци донио од његових и да их исти тај доктор Рецо лијечи. Они ми кажу, да је ето, др Рецо изузетак. Некако сам се ипак одбранио говорећи да ја новац и писма доносим у отвореним ковертама и да ипак сав новац завршава на добојској пијаци. Једини који је имао разумијевања за ово био је сам начелник полиције.

- Има ту полицајаца избјеглица, који су можда изгубили све, и тај нема разумијевања за било какве аргументе. Доноси ти и даље, али буди опрезнији- одговорио је Ницо.

-Није то све- наставио је своје излагање Ђорђо.

- Јуче сам се ја налазио у хотелу Босна и кажем да нудим пиће свима који су се затекли у сали. Једна група бораца, а било је међу њима и официра не хтједоше да узму пиће, говорећи ми да они не узимају пиће од онога који помаже илегалну војску. Ја устанем, што`но кажу као попишан, и одем кући. Само што сам дошао кући, кад жена којој сам дао свој стан на располагање дотрча као без душе и речено одоздо иде војна полиција од врата до врата и траже Ђорђа Марића. Каже да је један говорио- Маму ли му, неће он нама побјећи. Ја одмах из стана и одем

степеницама навише. Они дошли на моја врата и нису жени вјеровали да нисам унутра, него су ушли и претражили стан. Као што рекох, одмах побјегах овамо. Ја ту, ама баш ништа не разумијем. Каква паравојска?- изговорио је Марић са видним чуђењем.

- Мој Ђорђо тешко је то објаснити. Прво да ти још једном одговорим на ово што кажеш да доносиш новац. Новац ти доноси и даље. Лако је бити и остати човјек у миру. Сада би требало у оваквим временима бити човјек. Нема ништа људскије, ако неком можеш помоћи на такав начин- изговорио је Ницо, јер се сјетио шта му је некада доктор Рашковић говорио.

- Значи Ницо ти исто тако мислиш?- питао је Марић тражећи одобрење за свој поступак.

- Мислим, а што се тиче овог другог дијела твоје приче, ја сам та илегална војска и мени се не смије помоћ доносити.

- Добро, ја нисам теби ни донио. Дали смо твојој мајци онолико колико је добило и свако домаћинство. На концу конца, вођен је и списак.

- Није то Ђорђо у питању. Знају они да ја за себе ништа нисам узео. Ради се о нечем другом. Укратко, ради се о томе како да бранимо ове куће овдје? Видио си карту Џејмс-Овеновог плана и видио си гдје се налазе наше куће.

- Видио сам.

- Укратко, да не причам пуно, ја сам за то да свако прво брани своје огњиште, јер ће га најбоље хтјети и моћи бранити. Значи да Озренци бране свој Озрен, Дрварчани Дрвар и не знам шта још, а кад неком затреба ту смо сви да један другом прискочимо у помоћ. Ови из Добоја се са тим не слажу и хоће да направе сада наравно у мањем, као што је било оно прије. Словенац иде у Македонију, Хрват у Србију, а ови из Босне Бог те питао гдје. Знаш и сам како је то завршило. Тако, сада хоће да ми, рецимо, идемо у Дрвар или Јајце, а они да дођу овдје. Ја се томе успротивио и не попуштам. Ето, зато сам ја паравојник.

- Добро, ако је само то, онда си Ницо у праву. Па то је логично.

- Е, Марићу у том грму и лежи зец. У војсци нема логике.

- Знаш Ницо, мене је сада страх да одем у Добој.

- Немој ни ићи. Буди ту код куће док не будеш требао кретати назад. Када будеш пошао кажи ми и ја ћу ти дати оружану пратњу, ако треба све до Дрине. Прошетај се мало по нашим брдима. Видио си како су лијепа. Могу ти ја правити друштво ако хоћеш.

Ђорђо и Ницо су сутрадан стварно направили заједнички излет према Брезицима.

Послије је Ђорђо причао људима да је имао осјећај да је Ницо био заљубљен у озренска брда. Подједнако се радовао брду, долини, усамљеном дрвету, као и поједином цвијету. Чак му је говорио и имена појединих трава и описивао њихова својства. Знао је за шта која трава служи у народној медицини.

На крају излета Ницо саопшти Марићу да ће га лични испратити, не само до Добоја, него чак и до Београда. Иако је употребљавао штаке наједном му је постало јасно да се он више не може кретати и да мора поново да иде лијечити ногу. Још на самом излету нога је изненада јако натекла и није се више уопште на њу могао наслонити. Постало му је јасно да не смије више с тим да се игра.

Међутим, поновни пут у болницу није био баш тако једноставан. Сутра ујутро, Ницо крену са Марићем и његовим комбијем преко коридора ка Београду. Пут је био без проблема, али Марић је примијетио да је сваки пута када би долазио, односно враћао се, морао ићи другим путем, а што је била последица новог помијерање борбених линија на коридору. Често су то били новопросјечени путеви, насути прво грубим каменом, а преко тога ситнијим шљунком. Прођоше кроз

Модричу и дођоше до мјеста које се зове Чардак. Ту их стопира један борац, који их замољава да га повезу до његове јединице, која се налази негдје код Брчког.

Дође на једну раскрсницу. Импровизирана путоказна табла показује да је пут за Београд десно. Други правац је био право и ту је друга табла показивала-Градачац. Стадоше на раскрсници. Логично би било да иду право, али пошто табла показује десно одлуче, ипак, да иду куда показује путоказна табла, јер борац кога су возили исто им није био од помоћи. Крену надесно. Ускоро наиђоше на путу, на насуту гомилу пијеска, али око ње се могло комотно обићи. Рачунали су да је ту некада била нека контрола и да би се возила успорила, насут је пијесак. Нису прошли ни неколико стотина метара када се са десне стране зачу пуцњава. Меци су почели да погађају комби. Ницо, који се налазио на задњем сједишту, да би што боље могао да испружи рањену ногу, први се снађе и изда команду, доле- искачи. Ницо и Ђорђо истовремено искочише са лијеве стране возила и откотрљаше се у жарак. Борац, који је сједио са десне стране, исто искочи на своју страну и чуше га како јаукну и рече- Јој рани ме.

Наста пакао од учестале паљбе са обје стране пута.

- Ми смо упали између двије ватре Ђорђо. Сада је питање које су наши. Ови овдје, гдје смо ми, или они са десне стране пута. Нека нам драги Бог сада буде на помоћи- изговорио је Ницо.

Колико су могли примијетити из канала, пуцало се из ровова, који су били обострано по неколико метара удаљени од пута којим су се возили. Непрекидна пуцњава се настављала. Ђорђо и Ницо нису могли да дигну главу из канала, јер су меци фијукали изнад њих. Примијетише да је канал неколико метара испред њих нешто дубљи, па се пузећи довукоше до тамо. Био је то за Ницу велики проблем, због болесне ноге. Почело је и да се смркава. Међутим, дилема на којој су страни се убрзо ријешила. Зачу се гдје неко гласно виче са њихове стране- Погибе Бранко.

Паљба је престала. Већ се и смркло. Одлучише да отпужу до ровова. Јавише се да долазе. Спустили су се у ров.

Сада поново насташе проблеми, због тога што немају никаквих докумената. Зову неког команданта Ранка Бабића, који када дође, на њих загалами и окриви их за погибију борца. Никаква убјеђивања нису помагала. Капетан Бабић је ван себе од љутње, јер му је изгледа тај борац Бранко био посебно драг.

- Водите их у команду код Билбије. Нека он одлучује шта ће са њима.

Ницо и Ђорђо се ускоро нађоше у једној кући, удаљеној неколико стотина метара.

Командант Билбија је такође био неповјерљив. Није помагало никакво убјеђивање. Одлука команданта је да морају, како знају, доћи до докумената.

Комби са приколицом је још био на цести. У међувремену се и смркло.

Ницо са својом ногом није ни од какве помоћи, те се Ђорђо сам упути према комбију. Смијали су му се када су видјели како је узео двије цјепанице, које је негдје нашао и ставио испред себе да га штите.

Ђорђо приђе комбију и пажљиво отвори предња врата да би из предњег претинца извукао пасош и све друге папире. Када је отворио врата, упали се свјетло у комбију. Поново се отвори ватра са десне стране пута. Документа је ипак извадио. Отвара и задња лијева врата да би извадио Ницину торбу и штаке, али не иде. Брава, као да је закована. Сада му добро дође једна од цјепљи које је понио. Разби стакло од врата и извуче штаке и торбу, те отпуза до канала и рова. Пуцњава није престајала.

Ситуација се из основа мијења када Ђорђо показа потврде о испорученој помоћи и када Ницо показа писмо од генерала Девића да му се укаже сва помоћ ако је потребна. Командант Билбија се сада показа великодушним. Ђорђи изда потврду

да му је уништено возило, а ради Нице командант обезбиједи превоз, све до Београда. Нажалост о борцу, који је из возила искочио не десну страну, никада се више ништа није чуло.

Тако се Ницо поново нађе на Војномедицинској академији.

Ђорђо је исто имао среће, јер на мађарској граници до које се аутобусом пребацио, случајно угледа возило дортмундске регистрације. Приђе возачу и замоли га да га повезе. На своју велику срећу видје да га возача познаје од раније из српског клуба. Познаник га доведе све до куће.

Нашавши се у болници, Ници рекоше да је у задњи моменат дошао, јер је овога пута кожа на стопалу била, не само поцрвјењела и отекла, него је почео да осјећа неко чудно куцање. Повећала се и температура. Услиједило је строго мировање уз имобилизацију ноге и терапију антибиотцима. Релативно брзо се опорављао. Ипак, прошло је више од један и по мјесец, када се поново могао вратити на Озрен. Штаке је морао носити даље, јер како му рекоше, кост је на једном мјесту недовољно срасла и то треба још да се поштеђује.

*

Локално, на Озрену се није ништа посебно дешавало, али је зато на међународном плану било пуно тога новог. Џејмс-Овенов план прво није прихваћен, па је прихваћен са резервом, а да би коначно био одбачен од скупштине Српске Републике и на народном референдуму.

Поново га је почела мучити нога. Почео се присиљавати да хода без штака, а то је довело до тога да је нога натекла, постала болна и зацрвјењела се. Једва се спустио од куће до команде, када дозна да му његова веза из касарне јавља да постоје знаци да би могло доћи до напада непријатеља преко ријеке Босне, негдје на потезу од Пакленице до Добоја. Ницо је ту ноћ преноћио у команди, и када се спремио да крене према Добују да поразговара о овим обавјештењима, констатова да га нога баш никако не слуша. Осјећао је да има температуру.

Ницо поручи да дође Краљ и рече му да он оде у Добој и саопшти новост. Морао је лећи у кревет.

Навече је дошао Краљ и испричао му да у команди у Добоју, нису хтјели ни да га салушају честито. Рече, да су тражили да каже ко му је те податке дао. Ја им тако нешто нисам ни могао дати, јер нисам ни сам знао, а када сам споменуо твоје име само су одмахнули руком- био је Краљев извјештај, напомињући да је имао осјећај да је био, последњи човјек на свијету којем би они вјеровали. Један му је чак рекао да он као цивил не би требало да се петља у војне ствари.

Ницу је наједном болесна нога толико заокупила да ни сам више није томе обавјештењу поклањао толику важност. Једино што је урадио, појачао је страже и извиђања на потезу Рјечице и Пакленице, гдје су одговорност имали његови борци.

Није дуго чекао. Поново се нашао на Војној академији. Поново му је предложена операција, јер је једна од бројних кошчица у нози показивала знакове упале и требало ју је odstrанити. Поново је почео да прима антибиотике као припрему за оперативни захват.

Са саборцима се чује телефоном и тако сазнаје да је напад, на који је упозорен стварно и изведен, и то на самим Шаварлијама. Успјели су форсирати ријеку Босну са лијеве обале, направити мостобран на десној страни ријеке и освојити неке дијелове жељезничке пруге, али јаким контранападом су потиснути назад према ријечи Босни, гдје су доживјели приличне губитке.

Овај напад на село Шаварлије био је повод да се у Добоју почне размишљати о потискивању непријатеља из тог рејона, односно из села Мравића. У Осојницу долазе официри из команде у Добоју, да би се договорили о начину

извођења удара. Напад је предвиђен за четвртак деветнаести август и то на ријеци Босни, а главни правац би био испод бивших млинова у селу Шаварлијама, гдје су још били остаци брана, тако да су узводно бране заустављале воду и ријека је на мјесту предвиђеног напада била плитка.

Деветнаестог августа била је предвиђена и Ницина операција. Дан уочи операције Ницо се доста мучио да заспи. Сјети се, да му је сестра послијеподне донијела двије мале таблетице, за које је рекла да су за спавање. Узео је једну и убрзо заспао. Почео је да сања. У сну види себе као малог дјечака, како чува краву. Крава има и теле. На његово велико чуђење препозна у том телету бика Шибоњу. Шибоња је некако мали и умиљат. Нема ни рогова. Некако га је мило гледао и чешао се својом главом о њега. Наједном се са тим малим умиљатим Шибоњом Ницо нађе у некаквом тору са пуно малих пилића. Пилићи су покушавали изаћи из тора да се прикључе мајци квочки, која се налазила изван тора и квочањем их позивала да јој се придруже. Пилићи су покушавали да нађу неки отвор у тору, али никако нису могли. Ницо видје један мали отвор у тору и иако је отвор био мали успио је некако да се провуче да би показао пилићима куда да иду. Неки пилићи кренуше за њим. Међутим, то наједном разбјесни Шибоњу, који одједном, од малог телета постаде онај велики страшни Шибоња са великим роговима. Покушао је пилиће да набије на своје рогове. Пошто су пилићи били мали није успијевао, па је почео ногама да их гази. Пилићи су почели да пиште и јуре према једином отвору, али пошто их је било пуно, нису сви успијевали да се провуку и пуно их је завршило под Шибоњиним ногама. Са преосталим пилићима квочка се убрзо удаљила гласно и жалосно квочајући. Ницо је покушавао да преброји згажене пилиће у тору, али му то никако није успијевало. Сваки пута, када је дошао до броја тридесет, Шибоња би се помјерио и заклонио остале мртве пилиће. То непрекидно пребројавање га је више него изморило. Пробудио се дословно изморен, као да није ни спавао. Знао је да овај сан није узалуд сањао и да ће се нешто ружно сигурно десити, али није имао времена да дуго размишља, јер су дошли по њега и одвели га у операциону салу. Убрзо је утонуо у нови сан, али овога пута од инјекције анестезиолога.

Како је Ницин сан изгледао на јави, у правој стварности. На шта га је то бик Шибоња упозоравао по ноћи?

План је био да се мјесто напада подржи артиљеријом, која ће бити постављена у Шаварлијама на положаје изнад кречане. Из команде су то представили као лаку операцију, тако да је један официр рекао- око подне пијемо кафу у Тешњу.

Озренским борцима је била придодата и јединица капетана Бабића, истог оног који је са Ницом и Ђорђом Марићем имао сусрет на њиховом нежељеном путу за Градачац. Кажу да је тај капетан Бабић пуно дјеловао на своју руку и причало се да исто није био у добрим односима са својом командом. У својој јединици је имао и доста муслимана и Хрвата, који су се борили на српској страни.

Извиђања су показала да је лијева обала Босне минирана. Драган Цвијановић, који је прије тога извршио извиђање преузео је на себе да то разминира осамнаестог августа навече. Са још једним другарем је то и учинио, јер како је рекао, биле су то mine на кабл, усмјереног дејства ручне израде, и то за њих двојицу није представљао никакав проблем. Разминиравајући терен дођоше и до првог рова. Привукоше се потпуно рову и угледаше у њему сједе тројица и пуше. На своје изненађење Драган препозна неког Хопића, који је у миру био полицајац. Чуо је чак и разговор. Тако Хопић говори своме саборцу:

- Алмире пићка ти матерна, `ајде стражар`ти, на тебе је реда.

- Јебли те ћетници, они су ко зећеви, не смију они овамо...

Драган и Хопић се сретеше и сутра у борби, а да зато нису ни знали.

(Тако се Драган и Хопић случајно састају послје рата у Јелаху, гдје му Драган исприча за овај сусрет. На Хопићево питање, гдје је био сутрадан, код главног напада, Драган му исприча, на који ров је бацио бомбу. Испоставило се, да је у том рову био Хопић који је, када је видио да бомба иде према њему, побјегао. Ипак је био рањен, али не од бомбе, него од метка.

- Па то је био мој саборац, који је пуцао за тобом- видјели смо да је некога ранио- рекао му је Драган. Некад љути непријатељи послје овог разговора отишли су на пиће.)

Напад од стране пакленичког батаљона био је више него добро разрађен и припремљен.

У самој шпици напада налазили су се Пецо, Драган и Солдатовић Слободан звани Жућо, родом из Доње Пакленице- плећати, високо израсли, плавокоси момак. Друго крило су држали борци капетана Бабића.

Било је пет сати и тридесет минута изјутра, када се њих тројица састадоше да се посљедњи пута договоре који ће који правац кретања узети и како ће се узајамно помагати.

Мало је било и шале.

- Жућо! Ти знаш да си ми остао дужан. Шта ако сада погинемо ти или ја, како ћемо са дугом? Видиш колики си голем. Тебе ће погодит` прије него неког другог. Шта ћеш рећи Светом Петру када те буде питао, што ниси вратио дуг?- шеретски је питао Драган

- Шта ћу му рећи. Исто што и теби. Хтио сам, али нисам могао. Већи дио си добио. Остатак ћеш добити када буде било- изговорио је Жућо догланцавајући свој аутомат.

- Шта си му то остао дужан?- радознало ће Пецо.

- Ма ништа, ситница. Вратио сам му колико сам могао. Остатак не могу наћи. Остао сам му дужан још два пива. Три је добио. Знаш да сада не можеш добит` пиво ни за лијек. Знаш ти Кујицу, воли подјебават`- одмахнуо је Жућо руком.

- Шта је, изгубио си опкладу или нешто друго?- радознало ће Пецо.

- Ма ништа. Шта ћу ти причат`? Видиш га како се прави важан- изговорио је Жућо и још једном одмахнуо руком.

- Шта је стварно било?- обрати се Пецо сада Драгану.

- Знаш, када смо оно водили борбе на Поцјелову. Након борбе сједим ја овако као сада са Жућом и видим да му се аутомат од превише пуцања искривио. Прегријао се. Види се то простим оком. Кажем му ја то. Он ће мени- ма де како се овако дебела цијев може искривити. Ја јест, он није и паде опклада у пет пива.

Одемо гађат` на сто метара и њему цијев носи у страну педесет метара- изговорио је шеретски Драган.

- Ма шта педесет метара, немој претјериват`. Носила је, `ајде рецимо између пет до шесет метара- изговорио је Жућо, доста мрзовољно, јер се изгледа још није помирио са изгубљеном опкладом.

Напад са десне стране Босне је почео рано изјутра у шест сати. Непријатељ изгледа није очекивао никакав напад тако да су борци са десне стране обале Босне прешли на супротну, газећи без икаквог проблема и заузели почетне положаје без иједног испаљеног метка. Да би читаоц схватио ток предстојеће битке мораћу мало детаљније описати терен на том мјесту.

Ријека Босна, која протиче од југа према сјеверу има на томе мјесту доста ниске обале и прећи то мјесто није био никакав проблем, поготову што није било пуцњаве са лијеве обале на коју се прелазило. Раздаљина између ријеке Босне и главног пута Сарајево-Брод, на лијевој страни ријеке је око пет стотина метара. Између пута и ријеке налазили су се ријетки ровови, који су били ближе путу него ријеци. Главнина непријатељских ровова, а и снага, налазила се са лијеве стране пута, а не између пута и ријеке. Треба напоменути да је између главног пута и саме ријеке био још један мањи, скоро паралелни макадамски пут, који је служио за извлачење пољопривредних производа.

Почео је артиљеријски напад, који је требао бити усмјерен углавном на положаје који су се налазили са лијеве стране главног пута. Почињањем артиљеријског напада, српски борци без проблема заузимају ријетке ровове са десне стране пута. Међутим авај, гранате умјесто да падају са лијеве стране пута, почеше да падају са десне стране између ријеке и главног пута, а највише између ријеке и уског сеоског пута. Ту се налазило највише српских бораца. Зачули су се јауци. Жућо, Пецо и Драган, који су били у првим редовима на извјесном одстојању састаше се у једном заузетом рову, у средини бојишта. Настало је кратко вијећање о томе шта да се ради. Артиљеријска паљба је била све јача и јача. Пошто се непријатељ са лијеве стране пута није оглашавао, ријешеше да се напад привремено прекине и да се извлаче рањеници, јер је погинулих и рањених било толико да се напријед није могло ни ићи јер није било људи. Узалудно је било покушавати да се јави да артиљеријски напад престане. Они који су били најближе на десној страни ријеке увидјеше о чему се ради, и они најхрабрији ућоше у густу артиљеријску ватру, те почеше да извлаче рањене. Драган је већ био извукао једног рањеника и пренио га на другу страну ријеке. Пошао је по другог рањеника и прије него што је загазио у ријеку експлодира граната и рани га у лијеву потколјеницу. Ипак, успио је рањеника некако довести на другу обалу ријеке, када је и сам пао, тако да су други почели извлачити њега. Жућо и Пецо су викали повлачи се, повлачи се вукући по једног рањеника. Оба се више него изненадише када видјеше коју тактику имају санитарлије, које су се ту убрзо нашле. Препознаше међу њима сестру Лидију и студента медицине Миладина Благојевића. Њихова тактика је била да извуку што више рањеника, улазећи у најгушћу артиљеријску ватру и довлачећи их до ријеке да би их тамо предавали, а сами се поново враћали по нове, не марећи што се тако излажу већој погибији.

- Гдје су чамци, гдје су чамци?- викао је неко.

Доби одговор, од некога.

- Погођени су још на камиону гранатама. Гранате су наине падале и по десној обали ријеке Босне. Тражимо конопце да разапнемо преко воде- био је даљи одговор.

Ускоро је био разапет један дугачки конопац, преко цијеле ријеке, тако да је извлачење било мало олакшано.

Сви рањеници су извучени. Напад је прекинут бар што се тиче пјешадије, међутим артиљерија је тукла и даље исте положаје.

- Је ли неко већ јавио горе да с тим једном престану?- питао је Жућо Пецу, који се налазио у том моменту поред њега на десној страни ријеке. Жућо је лежао на трави и одмарао се. Наине, док су други извлачили по једног рањеника, Жућо је онако висок и јак успијевао да узме по једног рањеника под сваки пазух и пренесе преко ријеке и преда даље.

- Колико ја знам, ја сам послао најмање три човјека да јаве. Кажу да су пољски телефони у квару- изговорио је Пецо.

Жућо погледа лијево од себе и видје сестру Лидију како указује прву помоћ једном од тек донесених рањеника. Жућо јој се насмија и махнуше једно друго руком.

- Жућо, човјек ми малоприје рече да је сестра Лидија муслиманка из Маглаја. Јеси ли ти то знао?- питао га је Пеца.

- Не, нисам знао- одговорио је Жућо, да би се још једном окренуо сестри и насмијао јој се.

Артиљерија је у међувремену престала. Отишли су и први борци да извуку мртве.

- Жућо, Драгане, није ли и вама мало чудно да муслимани на нас не испалише ни један једини матак, а нема ни напада наших одоздо из правца Добоја?- изговорио је Пеца.

Драган и Жућо ништа не одговорише. Једино Жућо устаде и поче да броји мртве борце који су били поредани један поред другог у дворишту школе.

- Тридесет и осам изговорио је Жућо- окренуо се и пошао не знајући ни сам куда. Ишао је и ни на што се није обзирао, нити, када би му неко нешто рекао, нити када би га ко шта питао. Ишао је погурен и полагао, тако да је изгледало као да је наједном постао неколико година старији.

Сутрадан се Пецо нађе са Краљем, Драганом и Жућом у Осојници када рекоше да је дошао официр из Добоја, који хоће да објасни јучерашњу ситуацију.

Нико од бораца није коментарисао јучерашње догађаје, али су сви имали једну мисао у себи, а коју чак нису смјели на глас да изговоре. Ипак, нађоше се појединци који отворено почеше да изговарају да ово није било случајно, него баш намјера, зато што се нису покоравали команди. Неки су почели да говоре- нису они узалуд у задње вријеме слали овамо Црвене беретке да нас провоцирају.

Официр из команде почео је да објашњава да је све била велика забуна и грешка, јер су артиљерци замјенили на карти сеоски пут са главним путем, тако да су гранате падале тамо гдје нису требале.

- `Ајде ти мој пријатељу одакле си и дошао, док се ја нисам забунио. Поручи оним Црвеним береткама, да се више ни случајно нису појавили овамо, јер ће им ово судити- изговорио је Пецо подижући аутомат.

- Момци, мислите ли и ви овако као овај овдје?- изговорио је официр обраћајући се осталима.

- Чуо си шта ти је човјек рекао- био је кратак Жућин одговор.

Официр устаде и пође према вратима. Међутим, поново се јави Жућо.

- Капетане овдје се свашта прича. Кажу да је ово био обрачун команде са капетаном Бабићем. Ако сте се обрачунали са њим Богами сте и са нама. Иди ти одакле си и дошао док се неко још није предомислио- изговорио је оштро Жућо.

Капетан стварно журним корацима изађе кроз врата.

- Људи ми нисмо били код Драгана у болници. Је ли неко чуо како му је? Остадо` му дужан она два пива. Морам негдје макар једно наћи и однијети му- изговорио је Жућо.

- Идемо у болницу- истовремено су изговорила оба његова саговорника.

Година 1994.

Нова 1994. година је увелико започела, када Ницо након успјешне операције и рехабилитације, долази поново на Озрен. На западним падинама Озрена није се ништа посебно дешавало. Ако би долазило до пуцњаве са лијеве стране ријеке Босне, одговарало се, али неких великих борби није било. Односи са командом у

Добоју су били више него затегнути. Села, која су дала људе за Пакленички батаљон, а којим је командовао Ницо, су од стране Добоја била бојкотована, тако да је нестајало и хране. Почело се вијећати шта да се ради. Ницине сестре Душанка, Мира и Божица, заједно са зетовима, су неуморно по Србији прикупљале и доносиле храну, али то никако није било довољно- требало је пуно уста нахранити. Ријешеше да направе једну већу акцију преко Црвеног крста. Тако једног дана, у рано прољеће, Краљ који је био задужен за цивилне послове испред батаљона крену са својим Пакленчанином Ђорђом Петковићем према Србији.

- Краљу, ево ти ова адреса. Покушај да ти овај човјек осигура превоз. Он ће ти дати и хране, ако буде у могућности. Пуно га поздрави.

Била је то адреса пуковника Васиљевића, који је већ дуго био прекомандован у Новосадски корпус.

-Ако не будеш могао довољно прикупити хране и обезбиједити превоз, ево ти новац и плати.

Био је то новац од његове официрске плате и награде, коју му је банка исплатила.

Након неких мјесец дана, довози се четрдесет тона хране и што је најважније пуно разних сјемена. Народ је почео поново да обрађује брдску земљу као што су и њихови дједови обрађивали.

На политичком плану у Босни се пуно тога догађало, али се ништа није мијењало. Ко зна по који су пута започињани мировни политички разговори у разним европским градовима и сви су редом пропадали. Половином године је објављен још један мировни план са видљивим мапама, који је исто од свих страна одбачен као и сви претходни. Негдје у августу Србија уводи Републици Српској санкције због одбијања истих мапа. На Озрену се ратовало цијеле године, али биле су то мање офанзивне акције на озренске положаје, које су релативно лако одбијане. Ницо је слао своје људе према Лукавцу, Возућој и Завидовићима. Једна група је ишла и на Брчко, када је из правца Хрватске било покушано да се Брчко поново освоји. Рата у Босни је било и даље превише, али овога пута су се обрачунавали, односно, борили за територије муслимани и Хрвати. Срби се у то нису упуштали, осим што би дозвољавали несметан пролаз избјеглицама. Почело је да се ратује и у Цазинској Крајини, гдје су заратиле присталице Алије Изетбеговића и Фикрета Абдића. Негдје крајем године УМПРОФОР, међународне снаге, које су дошле у Босну, стављају се отворено на муслиманско-хрватску страну и почињу бомбардовање српских положаја.

Ницо на Озрену учествујући у борбама троши муницију, али му је нико не надокнађује. Покушај да је добије у Добоју је безуспјешан, и зато крајем године одлази за Београд да покуша да добије муницију. Муницију је преко генерала Девића лако добио, али превести ју преко Дрине није било лако, јер су на снази још увијек биле санкције од саме Србије. Одлази код пуковника Васиљевића не би ли му он некако помогао.

- Ницо немогуће. Ту су мени везане руке. Само један начин постоји да се то пребаци. Хвала Богу Аркана знаш. Питаћемо њега. Ако ико може тако нешто направити, онда је то он.

Пуковник је убрзо уговорио састанак.

- Где је мој звездаш?- било је Арканово, када се састао са Ницом.

Ницо објасни Аркану шта му треба.

- Колико ти тога имаш?

- Два шлепера.

- У бре, два шлепера. Да рече једно камионче онда и некако. Знаш буразеру то ће бити стварно тешко. Само, нема шта се не може у овај свет. Ти знаш да мене

бије глас да на сваком послу `оћу да зарадим. Овога пута нећу, нећу зато, јер ми Васке рече да ти се борци зову- Делије. Делијама не наплаћујем. Само бато опет ћеш морати платити. Кажем ти, мени не- кева ми.

- Колико би то дошло?- питао је Ницо.

- Откуд знам. Морам видјети када је мој човек, од ових што контролишу границу. Само он не може све сам. Има их доста којима мораш дати да ћуте. Сада су ту и амерички контролори. Дозволили им, па контролишу. Ја имам једног Амера. Није јефтин, да знаш. Само за коцку би дао све. Цена му зависи од тога да ли је у задње време губио или добијао на коцки. Ако је губио ићи ће лакше- требају му паре.

Аркан је ипак успио да среди да се само Американцу плати, а он стварно није био јефтин. Ницо је са својим шлеперима прешао границу и остао скоро без икаквих залиха готовине коју је имао.

Муниција је дошла до добојског моста, али не и до Нице на Озрен. О томе касније.

Ницу је међутим мучила једна друга ствар, а то је био брат Боро. Није престајао да пије, а што је најгоре, почело је да му се привиђа да га неко прогони. Навече је почео да поставља нагазне мине око куће. Када га је питао чега се плаши није хтио да одговара. Ницо се уплашио да се не догоди нека несрећа са минама и стога се питао шта би могао учинити. Разговарао је и са два доктора психијатра, једним у Добоју, као и са једним на Војномедицинској академији. Оба су се сложила да је то навјероватније тз. вијетнамски синдром, а алкохолизам се само надовезао на то. Оба су спомињала да би из брата требало извући то што је доживио у рату, а као последице тога би требало спровести дуготрајну психотерапију. Оба доктора му рекоше да сада у ратним условима таква терапија не долази у обзир. Добојски доктор је нашао за Ницу мало више времена и савјетовао га да покуша из брата извући шта је он то у рату непријатно доживио, па ће му онда као сигурно бити лакше. Како рече, то се мора извући из некакве подсвијести и када то изађе на површину, односно када исприча, зна да настане олакшање. Поново је покушао да разговара са братом на ту тему, али није помагало. Када га је конкретно питао шта је у Вуковару било, само би одмахнуо руком, а једном је и заплакао. Једино што је успио да дозна било је да је разговарао са једним борцем, који је све вријеме био са Бором у његовој чети. Он му је исто рекао да је са Бором било скоро све у реду до тамо посљедњег дана борби. Када је Ницо питао борца шта му то значи - скоро све било у реду, добио је одговор да Боро није могао да види крв. Каже да се борио као и сви други, али када види крв Боро се дословно онесвијести. Тако је једном са њим био у рову, када једном борцу граната откину руку. Боро гледа у ону откинуту руку и крв како лије и умјесто да другу помогне, јер је био најближи, он само заколута очима и скљока се.

Тек сада Ници постаде јасно зашто је Боро у оној његовој првој борби у Славонији, када је погинуо борац Самарче, био онако блијед и отишао да се умије и напије воде.

Када су сестре долазиле у посјету, такође су покушавале да приволе Бору на причу, али није помогло. Разговарајући тако једном са ујаком Ђорђом паде му на ум да покуша помоћи брату тиме да из њега све извуче о томе шта му се могло десити у Вуковару. Зато са ујаком направи мали план.

Ницо је замолио све околне комшије да Бори нипошто више не дају алкохол, ако би им тражио. Тако се једном Боро врати кући, након што је обишао све комшије. Нико му није ништа дао, и видјело се да је био више него нервозан. Поново је почео да све претражује по кући и да виче на Ницу, зашто је сакрио

ракију. Гледајући брата како се мучи Ницо дође да му да да пије, али у кући стварно ништа није имао.

- Боро, видим да ти је лоше и да мораш нешто попити. Идемо до ујака Ђорђе, код њега би се могло нешто наћи.

- Јеси ли сигуран? Задњи пута ми није дао, каже да нема.

- Има сигурно. Купио је, видио сам.

Ницо се ускоро нашао са братом код ујака. Био је то задњи дан јула мјесеца. Врућина је била несносна. Сјели су испред куће у дебелу хладовину, испод грожђа.

- Шта је ујаче, нећеш нас ничим почастити? Ми ти дошли пред кућу, а ти пред нас само хладну воду. Дај изнеси мало мученице-изговорио је Ницо намигујући.

- Немам ја мученице. Знаш како је у ово доба доћи до било какве ракије. Нико не пече. Осим тога, знаш да Боро не смије пити. Он нема мјере- категорично ће ујак.

- Добро, ево и ја и Боро ти обећајемо само по једну чашицу и онда спреми. Боро, је ли се слажеш?

- Слажем се- изговорио је Боро, као дијете које обећа да ће бити добро, ако ће му се дати бонбона.

- Добро, ево само по једна чашица и ни капи више. Не дај боже и ја и жена смо већ у годинама и да се боже ме прости нешто деси мора у кући увијек бити за укопнике.

- Ево само по једна чашица и ни кап више- изговорио је ујак, сипајући у донесене чашице ракију, али не до врха. Боцу са ракијом је вратио у кућу.

Наздравише један другом. Ницо и ујак испише нешто из својих чашица, док је Боро своју одмах испио до дна. Слиједило је ново наздрављање. Боро је показао да је његова чашица празна. Ницо и ујак поново испише из својих чашица и поново остављајући нешто ракије на дну. Боро није могао више издржати, него зграби остатак из Ницине чашице и испи. Видјевши то, ујак узео свој остатак и поче држати чашицу у руци. Ницо се направио као да ништа није видио.

Разговор се наставио о разним темама. Боро у разговору није учествовао, иако су обојица настојали да и он нешто каже. Боро је непрестано гледао у празне чашице испред себе. Ујна је, не питајући их, прострла стољњак и почела да износи вечеру.

- Боро сине, де узми нешто, стави у уста, мораш нешто јести- изговорила је ујна, гледајући Бору како само тупо гледа у оно што је она спремила.

- Не могу ујна, немам апетита, ето, осим тога рекао сам ти већ раније да ја свињетину више не једем- изговорио је Боро и одгурнуо нарезану пеку испред себе. Ово са неједењем свињетине су исто запазили код Боре, али нико никада није на то обраћао пажњу, јер у ратним условима свињетине и није било баш често на трпези, па се нису ни распитивали зашто он то наједном не једе свињетину.

-Ето, када би испред попио једну чашицу да ми отвори апетит, можда би могао нешто кру`а и ставити у уста, овако не могу- наставио је Боро.

- Де ти шта си зацицијашио, дај људима да попију, не долазе нам сваки дан- изговорила је ујна мужу.

- Попили су, доста им је, немам ни ја- изговорио је ујак сасвим озбиљно.

Настала је озбиљна ситуација, јер се ујна вратила у кућу да изнесе ракију. Ницо је устао и ушао за ујином у кућу да јој објасни зашто не треба да износи ракију. Настала је и мања препирка између ујака и Боре, јер је Боро пребацио ујаку да је шкрт. Расправа се заврши тако да ујак зовну Ницу.

- Ницо, де донеси ту флашу ракије. Ево Боро ми је обећао нешто причати, али каже да неће без ракије.

- Шта ти је обећао?- питао је Ницо.

- Донеси па ћеш чути.

Ницо донесе флашу са ракијом и рече- како ти кажеш ујаче.

- Боро де ми кажи шта си ти оно доживио у Вуковару када си ми оно рекао- пио би и ти да си видио што сам ја видио.

- Све ћу ти причати само немој то- изговорио је Боро.

- Мене Боро баш занима то- изговорио је ујак повлачећи флашу ракије према себи.

Ницо је сјео поново на своје мјесто као незаинтересован. Боро видјевши да ујак ништа у чашу не сипа, мало се замисли и пруживши чашу рече.

- Добро де наспи па ћу почети- изговорио је Боро.

Боро пожудно погледа у чашицу ракије, која се све више и више пунила. Види да ју је ујак наточио, али му је не пружа, него је држи код себа и видје се да чека да Боро почне причу. Боро на час затвори очи, дубоко уздахну и поче да говори.

- Знаш, оно када смо ослобађали Вуковар, баш задњи дан. До тада сам био стално са једним добрим другаром, баш ту из Вуковара. Каже он мени, `ајдемо сада код мога брата, он живи на крају града. Иначе је стално причао да му брат има сина који има двије године и да има бјелкаст прамен косе на глави исто као и он што има. Дођемо ми тако пред кућу и он почне да дозива брата. Све је било отворено. Погледамо кроз разбијене прозоре куће и видимо да унутра нема никога.

Боро видје да ујак више не држи чашицу у руци, зграби је и наискап испи.

Дај наточи још једну изговорио је Боро, као да се припрема да каже оно најважније. Чашица му је била убрзо наточена. Боро поново испи, па настави.

- Идемо ми тако иза куће и разгледамо, када се зачуше свиње које су биле пуштене из свињца. Погледамо, када у тору видимо двије свиње и поред њих из блата извирују људске кости. Из једне ципеле вири оглодана кост. На једном мјесту се видио и прамен свијетле косе. Мој се пријатељ ухвати за главу и завика, па то је Петрина коса. Наиме, то је његова снаја. Још се мало загледао па рече- ово је дио братова капута, а и ципеле су његове. Гледамо тако и стојимо. Нити он мени, а нити ја њему шта говорим, укочили се и гледамо. Оне свиње кад су нас угледале почеше да циче као да су полудјеле, ваљда су биле жедне. Наједном, он као да се пренуо, па поче да виче- Гдје је Миле, гдје је Миле? Тако се зове братић. Он обиђе све око куће вичући, а ја, како ми је некако постало лоше уђем у кућу да узмем мало воде да попијем да ми буде лакше. Боро пружи испражњену чашу да му се још наспе и након што је испио настави.

- Уђем ја у кућу и онако из чесме наспем воде на руку и попијем. Мало сам се и умио. Би ми мало лакше. Само у кући се осјећа некакав чудан, јак и одуран мирис. Не могу вам то описат` како је мирисало, али је било тако јак и непријатно да сам мислио да ћу се срушит`. Почнем ја разгледат` по кући да видим шта то мирише, али нема нигдје ништа. Видим има и шпорет и ја онако као успут отворим рерну. Кад из рерне наједном онај мирис још више удари. То је толико заударало да сам мислио да ћу се онесвијест`. Већ ми се почело вртити у глави. Погледам шта је. Прво се тешко могло разабрати, али када сам мало боље погледао видим испечено дијете, скоро се угљенисало. Ја само знам да ми се још више завртило у глави и послије чујем, како ме људи буде пољевајући ме водом. Кажу да дуго нијесам долазио себи, јер када сам падао кажу ударио сам главом о столицу- све у једном даху изговорио је Боро, и како га нико ништа није питао настави.

- Зато, ако нисам п`јан ја гледам у црно угљенисане дјететове прсте, а дијете из рерне гледа у мене са очима које то више нису биле. Чим попијем некако престане, а и онај мирис се некуда изгуби. Најгора ми је ноћ, не могу спавати, јер

ме дијете стално гледа, а оне свиње не престају да циче- изговорио је Боро пружајући руку са чашом да му се још доспе.

Ујак досу још једну чашицу и остатак из флаше гурну пред Бору. Нико ништа није говорио.

Пред кућом се појави курир, који Ници рече да га чекају доле у команди. Ницо се опрости са ујаком и ујном, замоливши ујака да касније отпрати Бору до куће, јер је скоро сву боцу био попио.

Састанак у команди је трајао до касно, тако да Ницо оста да спава у команди. Само што је заспао пробуди га дежурни.

- Ницо, Ницо. Погинуо је Боро.

- Шта, како?

- Рекоше постављао око куће мине и једна експлодирала.

Г о д и н а 1 9 9 5.

Дошла је и 1995. година. Нова година за Ницу није баш најбоље почела. Децембра мјесеца прошле године његова веза из касарне, заставник, је унапријеђен у виши чин и премјештан у Требиње. Пред саму Нову годину његова добојска веза из странке му исто поручује, да је напредовао у структурама власти у Републици Српској, те одлази на Пале. Једино што му је нагласио приликом поласка на Пале да је- с обзиром на његову неповољну ситуацију у добојској команди једном човјеку из странке дао у аманет да припази на њега. Није му рекао ко је тај човјек.

Првог јануара исте године било је потписано још једно примирје које је требало да траје све до првог маја. Примирје је колико толико одржавано. Свима је то одговарало- Србима, јер нису морали ратовати, а муслиманима и Хрватима да се добро наоружају. Осим тога, под притиском запада муслимани и Хрвати су натјерани да ступе у некакву федерацију. Преко лука Плоче и Сплит сада се већ јавно довозило оружје и улазили су исламски муцахедини. Стварно, одмах послје истека примирја, услиједиле су офанзиве на разним фронтovima. Најјачи напад поново здружених муслимана и Хрвата био је око Сарајева, у намјери да се оно потпуно освоји. Сви напади, како на источном, тако и на западном фронту, били су безуспјешни. Већ су били сви уморни од рата. Сви су били за мир, али и сви су настојали да што више извуку.

Шта се дешава на западним обронцима Озрена? Сњијег копни и осим што се морају држати линије, мора се мислити и на стомак. Хране је поново нестало. Нема ни сјемена. Овога пута по скупљање хране у Србију пошли су Драган и Краљ. Ни у Србији није било хране за претек, али и овога пута је доста помогао пуковник Васиљевић. Пуковник је нашао оригиналан начин како да се добије храна на „добровољној“, основи. Погледао је по Војводини има ли директора неких већих фирми из Босне, и када је такве налазио слао им је неког капетана Миљановића, који је био наводно исто негдје са Озрена. Овај им је једноставно говорио- ако мисле да их не мобилише и пошаље у Босну, морају дати помоћ у храни. То исто је радио и са директорима Србијанцима, ако су имали синове способне за војну службу. Они су исто постајали- издашни, јер им синови нису били мобилисани у војску. Хране и сјемена је стигло довољно. Овај пут иза брда Руја, Ђукина Крста, као и у другим селима настале су економије засијане разним усјевима.

Сестре и зетови из Србије такође нису престајали долазити и доносити помоћ. Тако, када су задњи пута дошли и још једном чули како се Ници непрекидно пријети, покушаше да га убије да оде са њима. Говорили су му- Ницо

што то теби све треба, за кога то све радиш, нико ти за то никада неће рећи хвала-убиће те. `Ајде са нама у Србију.

Ницо помисли у себи, имају они право и крене са њима. Дошавши до Преслице, а то је једно пет до шест километара од његове куће, предомисли се и изађе из аута.

Крајем априла поново му се јавља Ђорђо Марић, који по не знам колико пута доноси помоћ из дијаспоре.

- Ницо, као што смо се договорили, сада све доносим овдје директно и дајем народу. Једино сам у добојску болницу предао неке пакете конаца за шивање рана, катетера и рентген филмова. То шаље одавдје један наш доктор. Лијекове што је послао ево издвојио сам и донио овамо. Само Ницо да знаш и ја имам проблема да скупљам од наших људи. Ови из Добоја, како нису сагласни да се то овдје доноси, пренијели су тамо да то ти и ја овдје продајемо за паре. Једва сам се тамо пред људима оправдао да то није тако, него је обрнуто. Шта би било сада најпотребније, па да поново покренем акцију.

- Обућа. Све се подерало, људи су скоро боси.

- То смо се договорили прошли пута и сада сам нешто донио што сам купио у Србији. Само се не може ни тамо бог зна шта купити, ваљда због санкција. Ово што сам донио слабог је квалитета, види се.

- Треба нам новац за гориво. Имамо пуно земље за обрадити. Нађе се и трактора, али нема горива. Има га, али кроз шверц је страшно скупо. Окопавамо наруке. Треба превест` болесног и рањеног, а нема горива- изговорио је забринуто Ницо.

- Знаш шта Ницо, `ајде ти напиши једно писмо, а ја ћу то тамо умножити и послати људима. Опорезоваћемо се и доносити. Не смије то бити нека велика сума, али нека буде редовна. Знам да неће дати сви, али има их који хоће. Има нас свакаких Ницо. Тако неки оду у банку и уплате рецимо петсто или хиљаду марака. Након два сата оду поново у банку и све повуку, а овамо последије машу са оном признаницом која им је остала. Други опет што су остали без посла издвоје и дају.

- Колика сума мислиш да би могла бити?

- Педесет марака мјесечно мислим да је реално и они који `оће дати, даће.

- Ако стварно мислиш тако ја ћу сјести и написати писмо- ништа лакше.

- Видим да имаш машину. Сједи и пиши.

Ницо је одмах сјео за писаћу машину и почео да пише.

ПОМОЗ БОГ И СРЕТАН УСКРС¹²

Већ је давна 1992 година иза нас, како је и овим нашим просторима, нашем завичају, као и свим Србима западно од Дрине, наметнут неправедан рат.

Нови муслимански и хрватски фашизам најалост уз подршку Свјетских центара моћи, кидиса вјековима Српску земљу а у циљу стварања нових држава под туђинском доминацијом.

Нисмо се мирили са гушењем Српске слободе, присиљени смо да се бранимо и заштитимо. Да бранимо Српску земљу и остваримо права која имају сви народи Европе. Завичај је ове ратне године, ове Цвјетне пред ускршње недеље са расцвјеталим воћкама, пролисталим шумама и подсјећа на године „Мира“.

Радосна је вијест да баш у ово вријеме свом завичају додуше привремено долази велик број наших земљака и да нам поред свечаних сусрета и свежине уручују драгоцјена средства, помоћ у лијековима, опреми и другим средствима, те лако

¹² Досљедан препис оригинал писма, осим што је оригинал куцан латиницом.

испуњавају свој „Отаџбински“ задатак. Учинили смо све да ове просторе максимално бранимо и одбранимо. Отклонили смо слабости организације и демонстрирали војничку упорност и решеност уређењем на свим линијама одбране, извршили неминовне промјене понашања.

Све је ово гаранција успјешне одбране и коначне побједе. Тврдо вјерујемо да ћете убудуће у потпуности разумијевати стање и околности и на свој начин дати пуни допринос нашим заједничким циљевима у побједу.

Све штосте у ове три године учинили за ово становништво и одбрану, улегло нам се у срцу и памтимо те Вам пуно захваљујемо.

Непријатељска офанзива, као никада до сада пламти на широком простору са циљем да угаси „Српско“ биће на овим просторима. На нама је да сломимо офанзиву и поразимо непријатеља.

Од вас очекујемо широкогрудност и велики допринос у нашој побједи а поразу непријатеља.

Знамо да су вам снаге зла, које немисле добро „СРПСКОМ“ народу, нанијеле велику неправду и преваре кроз овај досадашњи рат а све у циљу да угасе идеју о стварању јединствене „СРПСКЕ ДРЖАВЕ“, а да обнове Југославију у старим Авнојским границама на истим темељима.

Циљ ове организације је да угасе здрав извор помоћи Српском народу од Вас који радите на западу и тиме би нас приморали да прихватимо њихову идеју о стварању Југославије. То чине српски издајници савез комуниста- покрет за Југославију, који је овдје толико јак као и у Србији.

Уз вашу помоћ отварају нам се могућности да непријатеља што прије поразимо.

Ода вас очекујемо да се организујете и збијете како Ви тако и ми у домовини.

Када би сваки од Вас који радите у иностранству издвојио по 50. – ДМ мјесечно били би у могућности да набавимо деривате и друга средства, која су нам потребна за што успјешнију одбрану а нисмо сада у стању да то купимо.

Да би одбранили огњишта на овом дијелу Озрена онима који су овдје као и онима који су на привременом раду у другим земљама, надамо се да ћете нашу сарадњу радо прихватити и помоћи својим удјелом у одбрани „ОЗРЕНА“.

Народ батаљона Пакленица ВАМ жели угодне Ускршње празнике и да их пријатно проведете у туђини.

НЕКА ВАС ДРАГИ БОГ САЧУВА

23. АПРИЛ 1995. ГОД. Н И Ц О

- Добро Ницо дај удари штамбиљ и потпиши се.

- Чекај, не може то овако ићи, овдје је доста граматичких грешака, ја то знам. Ја знам поправит` ауто, ало ово је ипак нешто друго. Сада ће то бити исправљено, па ћу ја поново написати. Де пошаљи Бранка Цвијановића овамо-викнуо је Ницо кроз отворена врата борцу, који је пролазио у том моменту.

- Имамо ми овдје једног госта, мислим да је одозго из Тумара, наставник је српског. Он тренутно скупља податке да би нешто написао за наш лист. Зове се „Озренски видици“ . Он ће то сад, сад учинити. Ево погледај како лист изгледа-изговорио је Ницо, гурајући пред Ђорђу часопис црвеноплавих корица, мањег формата.

- Нема Бранка овдје. Кажу да ће доћи тек вечерас- чуо се глас кроз отворена врата.

- Ниџо, колико се ја разумијем у писменост то је за мене писмо сасвим у реду. Само се потпиши- изговорио је Ђорђо додајући Ниџи хемијску оловку.

- Ниџо, шта је ово? Ти потпис почео ћирилицом, а завршио латиницом- констатовоао је Ђорђо.

- Види, јест Богоми. Тако је то када сам цијели живот писао латиницу. Шта могу бар сам се трудио. Дај ударићу штамбиљ преко потписа, па неће толико упадати у очи. Видиш, не знам шта ми би. Горе у наслову сам исто требао ставити- Христос васкрсе. То тек сада видим.

- Ниџо, добро је то све. Важан је садржај. Кажи, хоћеш сада узет` новац који ћу ти дати?

- Нећу Ђорђо из принципа. Мени лично не треба, али ћу ти га узети тако што ти кажем, иди у Добој и купи од шверцера нафте и дај овдје неком трактористи.

- Ја сам донио двије канте по двадесет пет литара. Мени не треба. Ово што имам у резервоару може ме пет пута вратити.

- Одлично, истовари овдје, биће то на најбољи начин искориштено.

*

Притисци и провокације из Добоја нису престајали. Ниџо, као и пуно других бораца који су имали било коју функцију у батаљону почели су да добивају службене позиве да се јаве у команду на саслушање. Наравно, то му није падало ни на крај памети да учини, али била је то стална брига негдје дубоко у њему. Тако, нашавши се једном случајно са Краљем, Драганом и Пецом у Васићима, почеше наглас размишљати шта да раде, јер су сва четворица имала позиве. Краљ само рече да он ни за живу главу неће ићи, јер су му у међувремену поставили још једну засједу.

- Гдје су поставили и ко? -питао је Ниџо.

- Горе код Неде Васиљевића куће. Ко је наредио зна се, а ко је чекао у засједи није ни важно. Ја сам их добро заобишао. Важно је да ме човјек упозорио, односно упозорио моју кћер, а она, као без душе дотрчала па ми рекла. Него Ниџо, ти јеси наш командант, али `ајде да ми то некако озаконимо- био је Краљев приједлог.

- Како мислиш да озаконимо?- питао је Ниџо.

- Лијепо, сазваћемо народни збор. Објаснићемо народу још једном о чему се ради и тражити да те народ потврди или одбаци. Знамо шта народ овдје мисли о теби и ја би то учинио на твом мјесту, тако да би имао бар морални легитимитет.

- Ниџо, ја би то на твом мјесту урадио- проговорио је Пеца.

- И ја сам тог мишљења- изговара Драган.

- Ја ћу одмах исписати плакате, послати курире да то подијеле, а највише ће се чути усмено. Слажете ли се да то буде још прије првог маја?- питао је Краљ.

Сви се сложише са тим.

Прије него што су се разишли Пецо рече полугласно.

- Ма, отићићу ја тамо да видим шта хоће. Ако хоће да ме саслушају нека саслушају, да видим шта ће ми рећи.

- Нешто и ја мислим да одем да видим, шта то они хоће?- изговорио је и Драган.

Плакате за збор су биле излијепљене по селима на видљивим мјестима. Казивања од уста до уста су такође учинила своје. Лијеп дан учинио је исто своје, тако да је народ из свих околних села дошао у Васиће, а то је мањи засеок у Пакленици.

Доња Пакленица је село које се налази на западним падинама планине Озрен, а на десној обали ријеке Босне. Налази се око девет километара сјеверно од Маглаја и око 15 километара јужно од Добоја.

Простире се на десној страни Пакленичке ријеке, а која је дијели од села Рјечице. Са истока и сјевероистока границу јој чине брда Руј и Ђукин Крст. Иза тих брда према истоку, а дијелом и према извору саме ријеке почиње Горња Пакленица. Према сјеверу граничи са селом Осојницом. Западна граница је ријека Босна односно село Косова.

Народа се стварно скупило изнад свих очекивања. Команда у Добоју као официјелна власт која је то у тим ратним приликама стварно и била, нашла се у неугодној ситуацији да се нешто дешава мимо њене воље и сагласности. Одлучено је да се збор по сваку цијену спријечи, а његови организатори приведу. За ту сврху одређено је око стотину војних полицајаца под командом једног капетана као и одред бораца који су били под именом- Црвене беретке. Полицајци и беретке се распоређују на прилазима зборишту у намјери да пристигли народ и Ницине борце спријече да се уопште појаве на зборном мјесту. Иако су Ницини борци били инструкисани да се ни у ком случају не дају испровоцирати десио се ипак инцидент, јер је његов борац Живковић Никола бацио бомбу, када је видио како неки безбједњак Лазивић спречавао групу која је ишла испред њега да прођу до зборишта. Бомба је била бачена доста далеко од зборишта, тако да то нико није чуо, а није некога ни повриједила, јер је то била само јасна опомена.

Настале су и комичне ситуације. Писцу ових редова, један од ондашњих бораца прича:

- Иду ми матер и тетка и `оће да прођу. Гдје ћу ја рећи да не може.

Други видје свога рођака са којим је растао и да сада дигне пушку на њега и да му каже, стој, како ми рече- било му је блесаво. Умјесто сцена да један на другог потежу оружје наста љубљење и грљење свих са свима. Командант полиције видјевши ситуацију такође се поздрави и изљуби са Ницом. Једини који се са ситуацијом не мири је поменути безбједњак који на Ницу насрће и физички и по причању очевидаца, извлачи дебљи крај.

Безбједњак љут и не мирећи се са ситуацијом, трчи према своје возилу, успут издајући наређена својим борцима, који су се налазили око возила. Поново ступа на сцену Никола и ставља безбједњаку под грло аутомат. Укратко, збор је одржан са неколико патетичних говора, а Ницо је потврђен, односно поново изабран као командант. Душко Јове Шарчевића и Станко Димитрић, оба из Пакленице и Краљ су потврђени да настављају да заступају све цивилне послове као и до сада.

Хладнокрвност Николина када је зауставио безбједњака учини Ницу радозналим и зато му приђе и захвали се. Заподјенули су разговор.

- Борче, не могу се сјетити да сам те код нас до сада виђао.

- Скоро сам и дошао. Био сам на Црном Врху код Теслића на заштити Хрвата. Иначе сам родом ту у Доњој Пакленици.

Неупућеном читаоцу мора се овдје нешто објаснити. Када су почела непријатељства у Босни и то између муслимана и Хрвата у предјелу града Жепча и околине, а гдје живе претежно Хрвати- војнички настаде наједном неповољна ситуација за Хрвате, јер су са сјевера и југа били блокирани муслиманским јединицама. На истоку озренски, а на западу теслићки Срби. Нашавши се у безизлазној ситуацији, Хрвати се обраћају Србима за помоћ. Срби то и чине, штите их све до стварања муслиманско-хрватске федерације.

- Никола, би ли био у мојој пратњи?- упитао га је Ницо.

Никола знајући да Ницо у своју пратњу узима само најбоље борце, осјети се почашћен и без размишљања одговори- би.

Ницо и Никола од тада постају нераздвојни.

У Добоју, у команди се нису мирили са одлукама збора и поново шаљу позиве за саслушање. Био је други мај када се Пецо одлучи да оде на то саслушање. Са саслушања се вратио другог дана. Сви су били радознали шта се десило.

Па како је било, шта су те питали, шта су рекли? - пљуштала су питања по Пеци.

- Па ево, да почнем из почетка. Прво су ме почастили кавом и пићем. Онда су ме понудили ручком. Ја сам само попио кафу, јер ње нема баш сваки дан.

Онда су ми рекли, како ја, као добар српски борац могу да се дружим са једним отпадником од српства, као што је Николић. Као он подрива темеље Републике Српске. Ја их слушам и питам шта то они од мене очекују. Кажу, ми смо овдје све написали, а ти само потпиши. Читам ја и не могу да вјерујем шта пише. Као Николић је четник и кабадахија који туче војску. Јаше на бијелом коњу. Силује жене. Продаје муслиманима и Хрватима муницију.

Ја им кажем да ја то нећу потписати и да они добро знају зашто Николић њима отказује послушност. Када ништа није помогло кажу ми да Ницу наговорим да оде одавдје. Као мени ће онда дати команду, јер они знају да ћу ја као добар српски борац слушати наређења. Ја им кажем да ја и сада слушам наређења, али када је Озрен у питању, е ту слушам само Ницина наређења. Кажем им, да ако би Ницо и отишао, не би се ништа промијенило, бар што се мене тиче. То им још и добро нагласим.

Био је ту и неки непознат ми мајор, устао је и почео да виче да ће они лако и мене да оптуже за исте ствари, као и Ницу.

Добро, кажем им ја, ја вам то потписати нећу, али ћу отићи код Николића и рећи му да сте му поручили да оде. Један ми је пријетио судом. Ја му кажем, ако је суд имало праведан ја ћу се појавити на њему без икакве бојазни. Они ми кажу да ће суђење бити фер. Тако, ја кренем овамо. Када сам изашао сустигне ме потпуковник Ожеговић и рече ми да се ти Ницо ни у ком случају не смијеш појавити у Добоју. Каже да је за тебе написана карактеристика, управо онаква какву сам ја читао у ономе што сам требао потписати и да је то послато у Бањалуку у корпусну команду. Мени каже, ако ћу ићи на суд, слободно могу, јер он ће се већ побринути, да одавдје не оде баш посве неправедна оптужница- завршио је Пеца своје излагање.

Настало је кратко вијећање о томе шта да се ради. Пеца рече да је чврсто одлучио да иде на суд и да види како и зашто то они њега оптужују. Ницо и Краљ одлучише да остану. Ипак петог маја након међусобних савјетовања на путу за Бањалуку се нађоше: Пејић Мирко из Рјечице, Сарић Стојан из Горње Пакленице, те Билић Неђо из Доње Пакленице. Сви рекоше да иду и да се не боје ничега, јер је правда на њиховој страни. Пејићев коментар је био:

“Идем баш да видим како ће то они мени као правнику све то напаковати“.

Драган се исто појавио са братом Божом- адвокатом. Након два дана почело је суђење.

Ницо је остао на Озрену и није знао о чему би више бринуо, да ли шта ће му бити са пријатељима, или о оном што се почело дешавати на ратиштима. Првог маја почеле су борбе за Западну Славонију. Трећег и четвртог маја извјештавано је о великом броју избјеглица, а петог маја је јављено да је Западна Славонија пала. Знао је какве су тамо прилике и да тако брзо дође до пада толиког простора није му се уклапало ни у какву здраву логику. Помислио је у себи- Да су се само вилама и

лопатама бранили, могли су се дуже одржати. Нешто ту није у реду. Нема ту здраве памети- помисли у себи и зато одлучи да оде на извор информација и распита се шта се то стварно збива. Остави команду командиру батаљонског интервентног вода, Лујић Раденку, а сам крене код генерала Девића.

У Бањалуци почиње суђење, наравно прво саслушањима. Сви оптужени су растављени један од других и саслушавање је појединачно. Задржаћемо се само на саслушању Драгана Цвијановића и како је било код њега. Остала су вјероватно морала имати исти ток. Саслушање је почео прво један иследник, затим други, па трећи и тако преко двадесет дана. Оптужба је увијек иста- подривање друштвеног поретка Републике Српске, четништво, као и још којечега- углавном издаја, како рече Драган, не волећи баш да прича о свим детаљима писцу ових редова.

Једног дана дође Драгану војни тужилац да га лично саслуша. Драган већ уморан од саслушања изговори једну реченицу која војног тужиоца заинтересовати се и стаде прекопута Драгана. Драганова реченица је отприлике гласила.

- Историја се изгледа понавља. Мога покојног оца она прошла власт исто суди као народног непријатеља и за издају, а мени сада ова, иако се зове- српска- рекао је Драган војном тужиоцу.

- Како то мислиш да је оптужба иста онда и сада.

- Потпуно иста. Исте ријечи иста образложења. Све исто. Осуђују га на смрт само ето судбина је хтјела да је ипак преживио.

Задња реченица је била изговорена када је тужилац већ био поново кренуо да изађе из просторије. Заинтересован за ове Драганове ријечи, врати се и поновно сједе преко пута Драгана, па му рече.

- Моме оцу се слично десило. Ја понекад нешто пишем, па ме занимају поједине судбине. Де испричај како је осуђен на смрт, а ипак остао жив, али све отпочетка- стварно се заинтересовао тужилац.

Драган није могао да вјерује како од једног строгог и намргођеног човјека, наједном, преко пута њега сједи сасвим ново лице и радознало гледа у њега. Помисли у себи, нема шта изгубити па му рече.

- Све испочетка, има тога пуно, јер ми је отац био прво четник, па онда партизан, али су му ипак судили.

- Цвијановићу, то постаје све интересантније. Са мојим дједом је било исто тако. Причај, али све испочетка.

Драган погледа још једном добро свога саговорника и видјевши заинтересованост отпоче.

- Па ето 1942. године тамо код нас битка са усташама на Липачком пољу. То је одмах прво село са источне стране Добоја. Наши се морају повлачити, јер су усташе надвладале и мој отац Раде зграби једног рањеника, неког младића. Пошто је био јак и млад изнесе га скроз у Брезике, а то је једно село удаљено десетак до дванаест километара од Липца. Све га је морао узбрдо носити. Младић није био тешко рањен и остао је жив. Е сада, послије рата моме оцу суде што неће у сељачку радну задругу.

- Чекај, шта је било између, прескочио си читав рат? Како, био четник, па онда партизан?- заинтересовао се тужилац.

- Има тога пуно. Није то толико важно.

- Само испричај. Макар у главним цртама.

- Па ето, ништа није било посебно интересантно до пред сам крај рата. Партизани га мобилишу заједно са још девет стотина озренских младића у шесту босанску бригаду под командом Милоша Зекића и пошаљу на ратиште прво овдје на Оцак, а послије је ишао у Словенију, па стигао све горе до Аустрије, није било

баш ништа посебног, осим ето, да се од њих девет стотина вратило само деведесет, јер су морали такорекућ голоруки да јуришају на усташке и њемачке ровове - изговорио је Драган.

- Је ли видио стријељања, за која Хрвати стално кукају да су их тамо побили.

- Каже, да јест. Нису они гледали јесу ли то били усташе или четници. Ишло је то све по реду, како ко наиђе. То што се тиче самих Хрвата има нешто интересантно. Једног дана су каже заокружили једну усташку јединицу која се повлачила и успјели их пуно заробити. Сада, ту је оно што је интересантно. Када су их довели пред једну провалију и да их стријељају, опкладише се двојица партизана. Један рече да ће се међу усташама наћи неко ко ће побити сам своје људе, а други кажу да неће. Опклада паде. Усташе стоје пред цијевима када овај један рече. `Ајде, који ће од вас узет` митраљез и пуцати, биће поштеђен. Један пита, хоће ли бити застално поштеђен. Он му рече да ће два дана сигурно бити поштеђен, а за даље ће се видјети. Каже, да се један одмах јавио. Ови са упереним аутоматима доведоше га до митраљеза. Каже да их поби све док си трепнуо оком. Само се прије тога прекрстио.

- Шта је било послје са њим?- интересовао се тужилац.

- Отац каже да не зна.

Драган се сада добро загледа у тужиоца и помисли- Није враг баш тако црн како га се види.

- Добро, зашто ти оца осудише на смрт, а ипак је остао жив?

- Оно послје рата морало се ући у сељачку радну задругу. Мој отац је то одбио и они њега у Сарајево на суд. Постоје двије тачке оптужбе, једна, да је као народни непријатељ био четник, а друга, да се противи друштвеном поретку што неће у сељачку радну задругу. Укратко, осуде га на смрт. Чекао је стријељање. У то вријеме у Сарајеву се нашла нека комисија, која је била испред Уједињених нација и која је, између осталог, контролисала каква су суђења. Чланови те комисије узму и погледају предмет мога оца, те уочише да је осуђен на смрт, а да није имао адвоката. Нареди да се одржи поново суђење, али сада, са адвокатом. Одреди моме оцу службеног адвоката. Каже, дошао његов адвокат и у њега уопште не гледа. Први пута се виде на самом суђењу. Тужилац говори своје. Тражи поново смртну казну. Судија даје сада ријеч адвокату, а адвокат онако незаинтересовано диже главу са списка и таман када је хтио да каже да се слаже са пресудом народног суда, боље се загледа у мога оца, а и отац у њега. Био је то исти онај младић који је био рањен у Липцу и кога је мој отац носио све до Брезика. Сада се адвокат уозбиљи и рече да то не може да иде тако, јер је он оптужницу за свог брањеника добио прије пар минута и да он мора да проучи предмет. Уз то реч да он има и једног свједока одбране.

- Е, ово постаје интересантно- изговорио је официр трљајући длановима један о други.

Драган је наставио.

- Суђење се одложи. Сада адвокат у наставку суђења затражи од суда било какав доказ који би показао да је ратни злочинац, како пише у оптужници. Ови нису имали ништа. Стога им он рече да има свједока одбране. Само, прије тога, адвокат се побринуо да на суђењу буде неко из Уједињених нација. Тако адвокат би саслушан као свједок одбране и исприча шта се њему десило у Липцу. Само што то прикаже тако да се све десило годину дана касније. Тако је мој отац имао свједока да је четрдесет треће био партизан и да они морају доказати да је касније био четник. Укратко, отац на суђењу бива ослобођен- завршио је своју причу Драган.

- Интересантна прича, мораћу је забиљежити, сигурно ћу некада нешто из тога моћи искористити. Видиш Цвијановићу ја сам своје родословље успио да истражим све тамо од 1658. године и забиљежио све значајне догађаје, које сам могао наћи о мојим прецима.

- Ја не могу ићи баш тако далеко. Знам од 1875. - изговорио је Драган.

- Има ли шта интересантно о прецима?- питао је тужилац.

- Богами има, било је мртвих глава- изговорио је Драган.

- Ако је нешто интересантно испричаћеш ми, видимо се послијеподне. Сада морам ићи писати оптужбу за вашу групу- изговорио је тужилац намигујући Драгану.

Ницо стиже у Београд негдје предвече. Прије спавања отишао је да се прошета. Дошавши у Кнез Михаилову улицу не затече ону уобичајену, лагано опуштену атмосферу. Штанд на коме су се продавали сувенири и музичке касете из Книнске Крајине, а који је био преко пута кафане Руски цар, није више био ту. На улицама је било доста војника са ознакама војске Крајине, али међу њима није видио никога познатог. Ипак, ступио је у разговор са неколицином, да покуша да добије податке из прве руке, али није имао среће. Сједе за један слободан сто код Руског Цара. Тада чу како двојица бораца, који сједе са његове лијеве стране, управо коментаришу догађаје, који су се десили у Западној Славонији. Ослови их и замоли, да му објасне шта се тамо збило. Ниједан није био расположен да му о томе говори, али када напомену да се и он тамо борио и да добро познаје терен, један од бораца му само кратко рече:

„Издаја, мој пријатељу, издаја и ништа више. Ови који су знали да ће доћи до напада само су се повукли, а ови који нису, остали су и изгинули. Ето, то ти је све- чиста издаја“ - поновио је борац.

Сутрадан се Ницо нашао код генерала Девића и одмах прешао на ствар. Односно, из прве му је рекао зашто је дошао код њега. Исприча му шта је јуче чуо од бораца из Крајине.

- Ницо ја не знам тачно, али знам, да се оно што кажу, нешто иза брда ваља. Нешто се спрема. То нешто што ће бити је и пад Западне Славоније, као увод у оно главно. Ја бих нешто могао дознати, али више овако незванично, него по службеној линији, јер немам ту функцију. Пуковник Малинић са својим картама сигурно пуно тога зна- био је генералов одговор.

Пуковника није било и Ницо се поново послијеподне нађе код генерала. Генерал је био упоран да му пуковник ода нешто од тога што се спрема, али и пуковник је био упоран да му не каже.

- Дево, ја пуно тога знам, али не знам све и питање је баш хоће ли тако бити како је све зацртано. Опрости молим те, али не могу ти ништа рећи, а поготову пред твојим пријатељем. Све је стварно, у правом смислу речи, војна и државна тајна.

Генерал је био и даље упоран. Покушао је чак и шалом, причом о цару Тројану и козјим ушима. На концу, пуковник се смекшао и рекао да ће му рећи, али не пред Ницом, него само њему самоме. Као, њему је савјест мирнија ако- само њему каже.

- Уосталом Дева, ти си пријатељ са новим шефом генералштаба. Што не питаш њега?

- Питаћу ја њега, не бој се, само он ти нема појма о картама као ни ја. Зато питам тебе.

Ницо је сачекао у генераловој канцеларији. Генерал се ускоро и вратио. Видјевши на Ници упитни поглед, само му рече:

- Ниџо, има тога пуно новог. Сутра, послеподне, ионако имам састанак са шефом генералштаба, па ћу знати пуно више. Ово што знам не бих ти хтео говорити пре него што провјерим. `Ајде, видимо се прекосутра. Сутра дођи код мојих на ручак.

- Добро, ако имам толико времена искористио бих да одем и посјетим пуковника Васиљевића.

- Ево, одмах ћемо га назвати- изговорио је генерал, прихвативши се слушалице.

- Васке, знаш ли кога имам у канцеларији?

- Откуд би знао. Морам ли погађати?- чуло се гласно из слушалице.

- Не мораш, не мораш. Ниџо нам је овде, каже да би хтео да те види. Када може доћи код тебе, ја би му дао возило?

- Ја сам сутра код мојих у селу. Он зна где је то, па нека дође кад год може. Добро дошао.

Ниџо се стварно нађе сутрадан код пуковниковог оца на почасном мјесту и за истим столом гдје је прије четири године сједио. И овога пута једно прасе морало је платити главом у његову част.

Ниџо се поново састаје са генералом.

- Ниџо, на рачун старог пријатељства све ћу ти рећи, али молим те, ово је ипак строга државна тајна. Знаш, ако ми обећаш да ћеш ћутати, онда ће то бити тако.

Прво седи, јер оно што ћу ти испричати погодићете тако да ће ти требати столица као и мени што је требала.

Генерал је почео са причом. Ниџо га је слушао и почео да трља чело не вјерујући у оно што чује. Само би повремено рекао, зар и то, и након потврде- и то, поново би се хватао за чело. Прешли су на велику карту, која је била објешена на зиду. Генерал је своја објашњења показивао практично и на карти. Ниџо је примијетио како му се по челу осипа зној, пришао столу, насуо себи чашу воде и наискап попио. Поново је пришао карти и рекао.

- Значи, ако главни напад крене одавдје- показивао је Ниџо на карти- онда се одвија онако како си ми испричао.

- Тако је, али прије тога пашће ово овде на истоку и то ће бити знак за њихов напад са запада- показивао је генерал на један градић у сјевероисточној Босни, као и на два мања града у западној Босни.

- Па то и не држимо ми. То је заштићено?- упитно ће Ниџо, показујући по источном дијелу карте.

- Држаћете.

- Ко све од наших у Српској зна за овај план?- питао је Ниџо.

- Знају три, четири главна генерала.

- Од политичара?

- Карацић само нешто наслућује. Рекао сам ти како ће га искључити. Остали немају појма. Уосталом, тако је било у Западној Славонији, они који су знали повукли су се, а они који нису гинули су- изговорио је задње генерал, јер је видио како Ниџо тешко устаје са столице и као да је наједном остарио још тридесет година. Ниџо се поздрави са генералом и изађе.

Садржај овог разговора биће испричан касније.

Војни тужилац се не појави исто послеподне, него сутрадан ујутро. Драган је очекивао да ће овога пута доћи до правог службеног разговора, али умјесто тога би наставак јучерашњег разговора.

- Па, како оно би са твојим претком из 1875. године?- радознало ће тужилац.

Драгану ипак би потребно мало времена да се сабере, јер мада је ово питање могао очекивати као што му је јуче речено, још се мало проврпољи и поче да прича.

- Па ето те године мој прадјед Марко хтио је да се жени и оженио се. Ми смо онда живјели у Горњој Пакленици, а то је гдје и сада живимо само пар километара уз брдо преме истоку. Тако, он пошао по младу, када ту на мјесту које се зове Околишта, задесио се бег са својим људима. Разапео шатор. Био је у лову. Бег видио младу, свидјела му се и затражио своје право прве брачне ноћи. Узме му младу уз обећање да ће остати само једну ноћ. Прошло је и седам ноћи њему младе нема. Мој прадјед ти се једну ноћ пришуља до шатора, уби бега и његова два пратиоца. Покупи младу и побјегне у село гдје смо сада, у Осојници, у засеок Вукелје. Ено, доскора се у Горњој Пакленици налазило оних ибрика и цезви што су се нашли у бегову шатору- завршио је своју причу Драган о своме претку.

- Интересантно, интересантно. Знаш да ти је предак чекао још три године са женидбом, бег то не би смио учинити. Аустрија је ушла у Босну 1878. год. Која је то беговска фамилија била?

Након Драгановог слијегања раменом, тужилац се поново јави.

- Кажеш, Пакленица Горња. Погледаћу у литератури која би то фамилија могла бити, можда нађем- изговорио је тужилац.

- Господине капетане, ја бих имао једну молбу.

- Молим Цвијановићу.

- Ја сам у соби са самим криминалцима, убицама жена и не знам шта још ту нема. Били могао добити неку другу собу.

- Може Цвијановићу. Уосталом, ускоро идете одавдје. Аха, скоро заборавих да ти кажем. Оно када си ми јуче причао о оцу. Мој је дјед исто био у четницима и послје мобилисан у партизане. Одмах послје рата по Романији морао је да гања своје бивше саборце. Заробе они тако његове бивше колеге и на некаквом као суђењу, осуде их на смрт. Мој дјед је требао да их стријаља. Он то одби. Зато они њега по кратком поступку стријељају заједно са бившим саборцима.

- Господине капетане, може једно питање- скромно ће Драган.

- Може Цвијановићу.

- Мени нешто није јасно. Нас наши непријатељи зову четницима. То им не може нико забранити. Мени није јасно, зашто нас наша команда назива четницима, када ево имамо исте ознаке на глави?

- Добро питање Цвијановићу. Када сам читао оптужницу из Добоја исто сам се запитао, шта то значи. Зато сам и дошао да разговарам и да видим те четнике.

Драган сада први пута помисли да би се са овим суђењем могло и добро завршити.

Ницо се вратио кући на Озрен. Никома ништа није говорио. Прво је обећао да ником ништа не говори, а с друге стране, не би му нико вјеровао да то и каже. Једино је дочуо да се од стране Возуће припрема муслиманска офанзива. Било је то негдје око двадесетог маја. Послао је поруку у Добој да има такве информације, али нико није реаговао. Нешто би покушао и сам, али њему су недостајала она два шлепера муниције. Додуше његова веза, заставник у касарни, када је видио о чему се ради, прије него што је отишао у прекоманду успио је да спаси нешто мало наоружања и то му је послао, под изговором да то иде другој јединици. Само све је то било мало. Требало је и људи, а његов батаљон толику ширину фронта не би ни трећином попунио. Негдје крајем маја почеле су да пристижу прве избјеглице из села југоисточно од Возуће.

Суђење у Бањалуци је завршено. Нема никакве пресуде. Једино се Драгану поново јавио капетан тужилац, не да му нешто каже о пресуди, него да му нешто друго саопшти.

- Цвијановићу, три дана сам превртао по библиотеци и на концу сам нашао.

- Твој прадед је убио Бега Узеирбеговића, али не оног ближњег из Маглаја, него из Уловца код Брчког. Они су имали Горњу Пакленицу као кметовину. Име бега нисам могао сазнати. Твој предак је побјегао у други беглук, код маглајских Узеирбеговића.

Сву петорицу затвореника потрпаше у марицу. Марица је кренула. Нису знали куда их возе, али се могло осјетити да је пут, пун кривина. У марици су постојала ипак два мала отвора, кроз које се могло једва нешто видјети. Сви су гледали кроз отворе, али видик је био мали. Ипак, гледајући дуже Драган рече да мисли да их возе према Јајцу, јер се њему учинило нешто познато. Због својих послова често се знао возити према Јајцу.

Доведоше их у некакве зидине са повећом зградом и затворише у собе, које нису имале решетке на прозорима.

Одатле су их водили поново на саслушање и то директно код команданта.

Прво је ишао Пецо у пратњи, како се послуже испоставило, официра безбједности.

Официр га уведе, прво у своју канцеларију да би проучио списе, прије него што га уведе код команданта.

- Зашто је вама суђено? Ја то баш не видим из пропратних аката- питао је официр.

- Господине поручниче, како не пише? Само ја би вас прво молио да ми кажете гдје смо ми дошли. Хтио би да знам гдје смо.

- У Јајцу. Ово је бивши католички самостан. Стварно, за шта су они вас судили? Овдје се стално спомиње Озрен. Идемо ми код пуковника Шешлака. Он је исто некуд одатле, па нека испитује он, ја овдје све видим, само не видим пресуду.

Пецо уђе код команданта и није се дуго задржао.

Нашавши се у соби сви постају радознали, шта је било.

- Како да вам кажем, у оним папирима што су добили, нема никакве пресуде. Каже мени тај пуковник Шешлак да види да се ја борим само за свој Озрен. Ја му кажем да се најприје борим за своје, а ако треба борићу се и за туђе, само ако ће се тај борити и за моје. Каже он мени да је и он са Озрена. Ја му на то ко из топа. Да сте ви са Озрена, ви би били на Озрену и борили се.

- У- оте се Пејићу из уста, да би наставио.

- Шешлаци су са Озрена, негдје горе уз Спречу. Можда Какмуж или Петрово Село. Знам да је у добојској болници био један уролог др Шешлак. Шта ти је рекао кад си му то одвалио?

- Није ништа, али је поцрвенио као рак. Само има нешто друго. Када сам излазио са оним безбједњаком, он ми рече- твој Озрен ће пасти, Јајце ће, исто пасти. Изговори он то као, добар дан.

Након што су сви саслушани рекоше им да ће од сутра бити распоређивани у разне јединице.

Пецо замоли стражара, рекавши му да види да има доста мјеста, а њих петорица се гурају у једној собици, да их распореди да се не гурају.

Стражар им отвори сусједну ћелију и пусти унутра Пецу и Драгана, не затворивши врата.

Драган и Пецо се пробудише сутрадан ујутро доста рано, са изласком сунца. Добро су спавали, јер ипак, сада бар знају шта их чека. Добро се разданило када се из сусједне собе у двогласу зачу пјесма кроз широм отворена врата.

*Озрен горо, нешто би ти рек'о,
Озрен горо, сад си ми далеко.
Ој, озрен горо, сад си ми далеко.*

Слиједила је и друга пјесма.

*Лијепих села, лијепе околине,
кад погледаш са Озрен планине.
Ој, кад погледаш са Озрен планине.*

*Озрен горо лијепа планино,
лола те је у срце завио.
Ој, лола те је у срце завио.*

Настаде кратка шутња, а да би се ускоро чуло гласно говорење и смијех из сусједне ћелије. Ускоро се чула и нова пјесма.

*Ми Озренци к'о ора `коштуњак,
Зуб ће сломит ко нас проба робит`.
Ој, зуб ће сломит` ко нас проба робит`.*

Била је задња пјесма која се чула из сусједне ћелије.

- Шта мислиш који пјевају?- питао је Пеца.

- Нисам сигуран. Ја мислим Мирко и Стојан.

- Мени се чини да су Мирко и Неђо. Јеси ли ти чуо ове пјесме до сада? Ја нисам- питао је Пеца.

- Нисам ни ја, можда су их сада спјевали.

Добро се било разданило када прозваше - Пејић, Сарих, Билић. Спремите ствари, идемо. На питање куда иду, само им рекоше- није далеко.

Сутрадан дођоше по Драгана. Исто на питање куда иде, не рекоше ништа.

- Можда ћеш носити штафету. Данас је двадесет и пети мај- нашали се Пецо са њим.

Сутрадан одведоше Пецу код команданта Шешлака.

- Генерал Тадић¹³ ми је рекао да си добар борац. Остаћеш овдје и бићеш командант позадине- каже му командант.

- Шта ћу у позадини ако сам добар борац?- био је Пецин одговор.

Ускоро се опет сва петорица Озренаца нађоше у Турбету, мањем мјесту под самом Влашић планином. Сви су били распоређени у различите јединице. Драган је чак постао санитетлија.

Субота је, очи духова, једанаести јуни.

Пецо и Драган се сусрећу у граду. Сјели су испред једне кафане и наједном, као по команди питаше један другог шта овдје раде. Не зна се који је први рекао да одавдје треба ићи и оба се сложише да треба ићи што брже. Пронађу своја три Озренца и предложи им да крену. Друга тројица су размишљала и одлучила да ипак остану.

Како назад? Превоза нема никаквог. Ипак, сада су бјегунци и морају бити опрезни. Ходајући по граду, угледаше путоказ- Доњи Вакуф 37 км. То је једини пут који је за њих отворен. Десет сати је навече. Погледају се и пут под ноге. Ујутру су

¹³ Презиме измијењено.

били у Доњем Вакуфу. Погледају, стоји аутобус и на њему пише Јајце. Дошли су само до пола пута, јер се аутобус покварио. Ипак, имали су среће, јер их један шлепер довози до Јајца. По Јајцу нису смјели јавно да се крећу, али од мјештана дознају да се може наћи комби-ауто и ако буде довољно путника човјек ће их одвести. Имали су среће. Ујутро у десет сати били су у Бањалуци. Сјели су на воз и након двадесет четири сата путовања, нађоше се у Осојници. Ницо, када је чуо да су дошли и сазнао да двије ноћи нису спавали, само рече, да их пусте да спавају, а да ће он доћи на задушни уторак по њих, да иду скупа у Рјечицу.

Рјечица је једно мање село на западним падинама планине Озрен, на десној обали ријеке Босне, око седам километара сјеверно од Маглаја и седамнаест километара јужно од Добоја. Сеоска слава је увијек уторак, четрнаестог јуна, трећи дан духова. Као и сваке године и ове су сељани направили крст и поболи га на мјесту звана Мераја, а која се налази у средини доњег дијела села, између мање ријеке и цесте. Иако је са лијеве обале ријеке Босне увијек дјеловао снајпер, народ се окупио, јер је то мјесто било релативно заштићено кућама и помоћним зградама. Дрвеће је било исто густо. Само неколико десетина метара према сјеверу или према југу, није се смјело кретати. Након одржане молитве, народ се овога пута, као и раније почео да весели.

Била је несносна врућина, тако да ни свирачи, а ни играчи, нису били расположени да се прже на сунцу. Чекало се да прекрене сунце и мало захлади. Сви су потражили дебелу хладовину, које је около било у изобиљу. Пошто је давнашњи обичај да су сви који дођу на збор на неки начин и гости цијелог села, позивали су се пријатељи или добри познаници кући на ручак. Сада се видјело да су борци били гости цијелог села, јер се убрзо, упркос оскудици, нађе за борце и да поједу и попију. Ракија учини своје и убрзо се разлијеже пјесма.

*Русијицо немој боловати
НАПО ђет' се под прозор посрати.
Ој, НАПО ђет' се под прозор посрати.*

Само што су момци завршили са пјесмом и подигли чашице да још једном наздраве, зачу се из друге хладовине пјесма.

*Са Озрена гледам околину,
што је лијепо видјети милину.
Ој, што је лијепо видјети милину.*

Друга група наставља:

*НАПО- пакту, пун ли си лудака,
дугих длака, страшни' вукодлака.
Ој, дугих длака страшни' вукодлака.*

*Лијепе шуме, лијепи шљивици
лијепи ли су озренски видици.
Ој, лијепи ли су озренски ви*

*НАПО- пакту, окорело говно,
чим се дирнеш, засмрдиш поново.
Ој, чим се дирнеш, засмрдиш поново.*

Момци, који су сједили испред куће, само се погледаше и започеше другу пјесму, али из репертоара других момака и као да рекоше- Да видимо ко има више на складишту.

*Ој, Озрену моје божур цвијеће,
бранићу те до осмртне свијеће.
Ој, бранићу те до осмртне свијеће.*

Друга двојица пјевача се нису дала збунити па неставише.

*НАПО- пакту, јебот' отац луда
ак' удариш, висићеш за муда.
Ој, ак' удариш, висићеш за муда.*

*Озрен горо чега имаш више,
Ил` милине, ил` српске старине.
Ој, ил` милине, ил` српске старине.*

Сви видјеше да је такмичење у пјевању почело, јер је настала тишина на цијелом зборишту.

*Мој је пијет` о јуче кукурјек`о
НАПО пакту јебем ти поријекло.
Почни пуцат главу ћу ти кљуцат.
Ој, почни пуцат главу ћу ти кљууцат.*

*Ој, Озрену не бој се робије,
тебе бране Ницине Делије.
Ој, тебе бране Ницине Делије.*

Међутим, наједном нешто ново. Само што је пјевање завршено, из треће хладовине зачу се складан дјевојачки двоглас.

*Ја делији своје срце дала,
нек' си ћиро, каже моја нана.
Ој, нек' си ћиро, каже моја нана.*

Лијепи дјевојачки гласови учинише као по договору да се момци више не јављају.

*Ој, делијо што си поранио,
до сада си ноћу долазио,
Ој, до сада си ноћу долазио.*

Дјевојке настављају са пјесмом.

*Брани мене моја мила лоло,
пушку носи, пушком се поноси.
Ој, пушку носи, пушком се поноси.*

Иако је још било вруће, на мераји се зачуше свирке виолине и шаргије, те се ускоро ухвати коло од момака и дјевојака. Пјесма престаде.

Вративши се у Пакленицу, Ницо тек сада на миру поразговара са Пецом и Драганом. Драган и Пецо на брзину испричаше своје доживљаје у задњих мјесец дана. Више су били радознали да чују из прве руке шта се овдје дешавало.

Ницо није имао ништа посебно да им каже него само рече- видите и сами. Добој се непрекидно засипа артиљеријом, има већ неколико дана. Пала су прва села око Возуће. Ја сам поручивао команди да то заједнички бранимо. Нису ми уопште одговорили. Ено, Добој је пун избјеглица. Као што знате око Сарајева се воде борбе, бити или не бити. Овдје, преко пута нас, крај ријеке Босне је превише мирно, а што ме посебно забрињава. Наредио сам да се покрај Босне копају траншеје. Ту имам проблема, у сваком селу се нађе неколико паметњаковића који то одбијају. Ја да дам примјер, заједно са старјешинама копам сваку ноћ. Тако ћемо и ноћас. Изаберите себи по дионицу.

- Ја сам јуче чуо да противљење копању траншеа потиче из Добоја. Чујем да из сваког села има понеко ко говори да то нема користи, а један је чак наглас рекао како ће ово све пасти. Изгледа ми, да су убацили своје људе међу нас или неке наше врбовали- изговорио је Пеца.

- Управо је тако. Имају своје људе. Цијеле фамилије. Изгледа да су чак придобили и оног мог несрећника из Рјечице, што сам га довео још из Словеније. Само, то је сада све споредно. Ми морамо бити спремни. Када виде да имамо траншеје, тешко ће се одлучити на форсирање ријеке. По моме мишљењу они ће одозго, преко Возуће. Бојим се да ће се онда фронт раширити и биће пресудно ко ће имати више људства- ми или они.

Траншеје поред Босне су ископане. Страже су се поштриле. Контрола стражарских мјеста била је свакодневна. Једног дана, дискутовали су како би се могло доћи до људства ако команда из Добоја у одлучном моменту, или како је Ницо говорио- у дану Д- повуче своје јединице и остане мало људства за одбрану. Шта да се ради? На то је Краљ предложио да не би било лоше да се позову Требављани мало у госте и да им се покаже прво економнија, а онда и војни положаји. Отворено би им требало изложити стање и видјети шта и како би они могли помоћи. Речено, учињено. Краљ је преузео на себе сву организацију, тако да је делегација дошла. По први пута Ницо је дозволио да га снима филмска камера. До тада је увијек говорио- ја нећу да се сликам. Ово је грађански рат и ко зна зашто то некада може бити употребијено. Обучен у лагану тренерку, Ницо је заједно са Краљем с поносом показивао њихову расцвјеталу економију. Укратко, сложили су се да Требава и Озрен не могу једно без другог и да ће се помагати од сада као што су се помагали до сада. Све је завршило познатом Ницином узречицом, а коју је преузео од попа Саве- Ако Бог да, а даће.

На другим ратиштима борбе су биле више него озбиљне. Обје стране бориле су се за сваки педаљ земље. Крајем јуна пропаде офанзива на Српско Сарајево. Предлаже се нови прекид ватре, што предсједник Карацић одбија, уз образложење да то служи само за попуњавање наоружања непријатеља. Почетком мјесеца јула борбе мањег интензитета се воде на Двору на Уни, али зато пуним интензитетом између самих муслимана у Цазинској Крајини. Мађутим, изненада, половином јула у српске руке пада Сребреница са околином.

Било је извјештаја да се тамо воде борбе, али нико није очекивао тако лак пад тог дијела територије.

Вијест о паду Сребренице затече Ницу у Пакленици, у Васићима.

Пецо дође код Нице у Васиће и видје га како је пред кућом, по столу, раширио карту и по карти правио кругове.

- Ницо, јеси ли видио како паде Сребреница, к'о зрела крушка? Имамо ли то чиме прославити?- изговорио је Пецо.

Ницо му није ништа одговорио, него је на својој карти направио још два круга.

- Ницо шта то радиш?- Шта си се тако уозбиљио? – питао је Пецо, гледајући Ницу како је направио дупли круг на карти у предјелу Сребренице.

- Када је пало ово, пашће и ово све друго- показивао је Ницо своје кругове.

- Де Ницо, шта фантазираш? - Знаш ли ти шта говориш?

- Знам!

То је било све што је рекао и даље се од њега није могла ишчупати ни ријеч.

Пецо, видјевши да се кући приближавају Краљ и Драган, изађе им мало у сусрет. Сједи на једну кладу. Обојица су гласно поздрављала. Ницо није одговарао на поздрав, него је и даље замишљено гледао у своју карту.

- Шта му је? - питао је Краљ.

- Ницо изгледа пролуп'о. Црта неке кругове по карти и Боже ме прости-сере. Не знам коју би другу ријеч узео.

Драган и Краљ се упитно погледаше. Тако озбиљног Пецу нису видјели, а ни Ницо се није никада тако понашао. Није одговорио на поздрав. Обојица знадоше да стварно нешто није уреду. Настала је шутња. Њих тројица су се упитно гледала, а Ницо је на концу сјео на клупу иза стола и гледао у небо, и даље не примјећујући двојицу пријатеља.

- Ницо, де понови њима двојици то што си рекао мени!- скоро заповједнички је изговорио Пецо.

Ницо чу шта му пријатељ говори, мало се као прену и помисли у себи- сада када је почело зашто и не бих рекао. Знам да у почетку неће вјеровати, као што ни ја нисам вјеровао- помислио је у себи.

- `Ајде дођите овамо за карту.

Краљ и Драган сједоше за сто и стварно по карти видјеше исцртане кругове.

- Добро, да не би испало да фантазирам како ти рече Пецо, почећу испочетка.

Знате оно када сте ви отишли у Бањалуку. Знате да је тада сад, сад пала и Западна Славонија. Мени то све некако није било јасно и ја пут под ноге. Ником нисам говорио да ћу ићи. Одем за Београд да се распитам. Било је тешко, али сам све сазнао. Славонија тада није пала, него је дата, ево овако као на длану- показао је Ницо полузатворени длан окренут на горе.

- Како дата?- упитао је Пецо.

- Лијепо, дата. Оно мало борби што се десило било је само да се замажу очи. Команданти који су били упућени, само су се повукли. Само то је био први потез. Други потез је да падне ово- показао је Ницо на Сребреницу и да би затим наставио.

- Видите да је и Сребреница пала скоро без икаквих борби. Највјероватније да се десило као у Славонији. Муслимански команданти, који су знали за то, вјероватно су отишли на вријеме. Ја свом извору информација нисам вјеровао све док се ово са Сребреницом није десило.

- Добро Ницо, вјеровао би ти ја, само што си овдје уз Турбе, Јајце, Дрвар и Грахово, заокружио и читаву Републику Српску Крајину?- изговорио је Пеца.

- Пецо, пошто купио, по то и продајем- изговорио је Ницо.

Настаде шутња. Ницо видје да мора даље објашњавати, па настави.

- При хрватским трупима у Босни налази се на десетине и десетине америчких и енглеских официра, као бојаги неки` савјетника. Само ти савјетници су донијели и пуно најмодернијег електронског наоружања и то ће се употријебити.

- Ма дај, Мартић и Караџић никада на то неће пристати- изговорио је Краљ.

- Е, у томе грму лежи зец. На идућим преговорима неће бити ни Караџић ни Мартић. Мартић поготово. Кажу, да ће бити активиран некакав међународни суд у Холандији, који наводно одавно постоји. Тај суд ће направити оптужнице за обојицу, ако нису већ и направили, тако да се неће моћи у иностранству нигдје појавити. Били би наводно ухапшени. Преговори ће бити пресељени у Америку и на њима ће за Србе одлучивати само предсједник Милошевић. Кажу, док се не постигне договор нема доласка овамо.

Настала је једна дугачка шутња. Нико му није вјеровао или нису хтјели да вјерују, а опет знају и Ницу. До сада је увијек стајао иза онога што говори. Код свих се увуче неки црв сумње. Да прекине неугодну шутњу јави се Драган и упита- А, шта је са Посавином?

- Остаје нама- био је кратак одговор.

- Шта је са Озреном? - било је Пецино питање.

- Ништа се није промијенило. Имаћемо га онолико колико га одбранимо. Прећутно су прихваћене оне карте што сам и ја заокруживао. Само, каже човјек да би се и Возућа могла одржат` када би се било упорно. Све ово што сам испричао дође му као нека база. Детаљи ће се још, како каже човјек, жвакат`- и то тамо у Америци- изговорио је Ницо све у једном даху, осјећајући наједном олакшање што се ријешило тешког камена шутње.

Сва четворица су ћутала. Сунце је добро кренуло ка заласку, тако да врућина више није била тако несносна. Наједном се из сусједног шумарка зачу кос са својом лијепом пјесмом. Убрзо је слиједио одговор једног коса из другог шумарка. Био је то тотални контраст са садашњим расположењем ове четворице људи.

- Ницо ја ћу ти ово повјеровати само ако се деси сљедећа прогноза. Ово двоје се десило кажеш. Шта треба да буде треће по том твојем?

- Пецо није по моме. Треће би било да се напада Гламоч и Дрвар. Ту ће исто бити борби, али тек онако. Можда ће прво Јајце и Бугојно. Углавном се иде са југозапада. Све би то већ било урађено, само што се у међувремену појавио Бабо¹⁴. На њега нико није рачунао, па сада `оће прво да се отарасе њега. Видиш како су на њега навалили- Бар тако је мени генерал објашњавао.

- Који генерал?- инсистирао је Пецо.

Ницо, по први пута несвјесно одаде нешто од својих веза у Београду и само изговори- Није важно.

- Генерал Девић, знам ја. Причао нам је пуковник Васиљевић како си им помогао у Словенији- јавио се Краљ.

Пријатељи се удаљише од Нице. Ницо се нечег присјети и викну.

- Пецо, нешто сам се сјетио, де дођи да ти кажем. Бићу кратак.

Пецо се врати неколико корака.

- Слушај, `ајде сазови један састанак са свим командирима. Морамо појачат` дисциплину. Ја би сада имао сталну контролу стражи поред Босне. Осим тога да те званично поставимо за мог замјеника. Ако се мени шта деси ти преузимаш команду и знаш шта ти је радити.

Ситуација на ратишту се драматично мијења. Крајем седмог мјесеца почео је општи напад на Републику Српску, прво из правца Ливна. Грахово и Гламоч падају 27. јула. Исти дан се у Републици Српској проглашава опште ратно стање. Почетком августа већ се воде борбе за Книн.

¹⁴ Фикрет Абдић. Лидер Аут. Пок. Зап. Босна- противник рата. Послије рата осуђен од хрватског суда. Још је на робији.

Све се одвијало онако како је Ницо говорио, да његови пријатељи нису имали више никаквих илузија о томе шта ће се дешавати сљедећих дана. Негдје половином августа, преко радија Франц Интернационал јављају да се муслиманске трупе гомилају на прилазу Возући. Домаћи радио се није могао слушати, јер су НАТО трупе, које сада отворено нападају положаје војске Републике Српске, срушиле све репетиторе, како војне, тако и цивилне. Почињу да падају села око Возуће. Поново у Добој долазе избјеглице из тог подручја.

Изненада, јављају из команде у Добоју да би дошла једна група официра код Нице да утврде шта би све требало да се донесе, као помоћ. Ницо је управо био у друштву са Пецом, када дођоше два њима непозната официра, како рекоше да виде у грубом шта им треба и каквог сада све наоружања имају. Уједно најавише да би за њима из Бањалуке дошао и генерал Тадић и да су они само претходница.

Пецо и Ницо се само погледаше. Помоћ је стварно потребна, а највише у људству. Међутим Ницо видје како му Пецо даје знак одмахивањем главе.

- Сви знамо да овдје борбе само што нису почеле. Треба нам људи. Обећајте да нећете повлачити све јединице које су ту, и ми ћемо се некако снаћи- изговорио је Ницо. Официри су ћутали. Један се ипак јави.

- Само ви нам ништа не рекосте какво све имате наоружање и шта вам треба.

Ницо поново видје Пецу како одрично клима главом.

- Знате шта господо, да се ми не заваравамо, ми знамо зашто сте ви овдје дошли. Колико и каквог наоружања ми имамо, нећете од нас извући. Добро, нисте ви криви, послали су вас. Само, погледајте ову љепоту- показивао је Ницо руком око себе сунцем обасјане пропланке- само да знате, ми ово овдје нећемо никада напустити.

Официри ниште не рекоше на ове Ницине ријечи. Само су оборили главе. Видјело се на лицима да им је негодно.

Била је већ половина августа. Ницо отиђе кући у Осојницу да узме чисти веш, када му мајка рече да је малоприје био ујак Ђорђо и поручио му да одмах дође код њега.

Ницо се упути ка ујаку. Сјели су поново напоље у дебелу хладовину винове лозе.

- Миленко!- прешао је ујак одмах на ствар.

- Јутрос ми је био човјек из Добоја, из странке је. Рекао је да се што прије мичеш одавдје. Каже да најдаље до петнаестог септембра мораш бити ликвидирани. Баш је тако рекао- ликвидирани и не знам зашто баш до петнаестог септембра- посебно је нагласио ујак.

- Де ујаче, што се сикираш толико. Знам ја одавно да они мени не мисле добро, а сада су ријешили да иду до краја.

- Миленко, не сикирам се ја. Ти треба да се сикираш, о твојој се глави ради, а не о мојој. Видиш да смо почели да убијамо сами себе, Боже ме прости као четрдесет и пете. Каже човјек да су већ одређене двије групе људи који ће те убити, првом приликом.

- `Ајде ујаче, не бој се. Наго кажи, како те служи здравље.

- Миленко, не бојим се ја. Издаће те неко од твојих у кога имаш можда највише повјерења. Видиш како покојног Цвијетина Тодића¹⁵ издаде његов јатак. Јест да је погибијом ушао у историју, али зајеби ти то.

- Па ето ујаче видиш, ако и ја погинем можда ћу ући у историју- насмијано ће му Ницо.

¹⁵ Командант Озрена 1942 – 1945. год. Рођен у Стријежевици. Потпуковник. Убијен 1947. год.

- Слушај Миленко, са тиме се није шалити. Молим те `ајде, када те моли твој ујко, склони се одавдје. Овај се човјек стварно није шалио. Каже да је пуно рескирао што је дошао до мене, да ми то каже.

Два, три дана након овог догађаја Пецо је са Гојом обилазио страже по ископаним траншеама. Долазе у Рјечицу. Ноћ је. Налазе се код Савина дућана. Била је ту повећа група бораца. Види да му командир чете, Перо Томић, покушава појединим знаковима нешто дати дознања, али на тај начин да то други не виде. При томе је показивао у правцу брдашца звани Коловоз, а гдје је била и команда у једној викендици. Схватио је да му командир жели нешто рећи насамом и зато му рече да би он пошао горе у команду да телефонира. Тако се нашао насамом са Пером. На своје велико изненађење сазнаје да му Перине комшије спремају засједу или како рече- да га још ноћас ликвидирају. Када ноћас среде њега, сутра је на реду Ницо, јер знају да је у Васићима. Пошто зна да су атентатори већ отишли да заузму бусију, савјетовао му је да одмах из ових стопа иде кроз Лукиће до Петковића и одатле да се спусти у Васиће. Препоручио му је и да се Ницо склони из Васића. Што се тиче телефона, кабл је прекинут баш ради тога да се не може никоме јавити када се све деси. Он је већ открио гдје је кабл прекинут и да није проблем да он то брзо поправи. Што се тиче линије, нема потребе да је обилази, јер је он данас поподне касно све обишао. Пецо се захвалио Пери и послушао његов савјет.

Након три дана поново је на Пецу дошао ред да обилази страже. На истом мјесту, као и прије три ноћи, приђе му један други човјек и рече- Ја сам Здравко звани Ћика- чувај се ноћас, реци Ници да се и он чува.

Пецо љут што се мора чувати и од властитих људи обиђе страже, али се врати другим путем. Долази у Васиће и уморан легне да спава. Није дуго спавао, кад зачу како га дрмусају и говоре му да устане. Рекоше му да је дошао генерал Тадић, и пошто нема Нице мора неко да га дочека.

Генерал је стварно дошао као што је обећано. Налазио се само у друштву шофера, јер му је, због цијеле ове ситуације поручено да дође сам, без икакве пратње. Толико је неповјерење настало према команди. Пецо построји неколико војника што се нашло у том моменту на том мјесту и по свим војничким правилима предаде рапорт. Генерал прими рапорт потпуно службено. Осим што је Пецу мало дубље и дуже погледао у очи није дао никаква знака да се познају од раније. Осим са Пецом руковао се и са сваким од бораца посебно. Даде знак своме шоферу, који оде до кампањоле и извади три флаше неког алкохолног пића, пружајући једну Пеци, а друге двије предаде оближњим борцима говорећи.

- Де, нека се борци мало окусе, нека се зна када генерал долази.

Услиједио је разговор. Пеца није био баш разговорљив, јер је био мрзовољан због прекинутог сна као и генераловог потпуно службеног става. Борци, добивши ракију повлаче се мало подаље под хладовину и почињу да се чаше.

- Јој што је јака, као гром. Богами генералска- изговорио је један борац.

На Генералово питање гдје је Ницо, одговорено је да је у Горњој Пакленици и да га сваки час очекују. Зашто га не позовете?- ваљда има моторолу.

Звали смо га господине генерале, али му је моторола сигурно опет испражњена. Овим вашим из Добоја, не пада ни на крај памети да нам дају исправне- био је Пецо мало ироничан.

Разговор генерала и Пеце се одвијао по истом сценарију као што се прије неколико дана одвијао са двојицом послатих официра. Пецо је генералу објашњавао да они своје куће неће ни по коју цијену напустити. Тражио је да му отворено каже хоће ли се на Озрену поновити Источна Славонија. Генерал га је одсутно слушао и почео да му, не баш убједљиво објашњава како Републику Српску треба гледати као цјелину и не одговоривши му на његово конкретно

постављено питање. Пецо видје да то никуда не води. На концу, замоли генерала да им бар пошаље црвене беретке, говорећи му.

- То су углавном наши људи, а у Добоју се само премећу са гуза на гуз. Ви се повлачите. Сретан вам пут.

Генерал је и на овај аргумент покушао да изврдава и почео је надуго и нашироко да прича, уопште се скоро не дотичући теме.

Пеци поче да се окреће у глави од неке муке, која га наједном спопаде. Сјети се оне народне, да риба увијек почиње да смрди од главе.

- Генерале, не требамо ми од тебе ништа. Само ти нама врати оно што си од нас узео- наједном ће Пецо повишеним и оштрим гласом гледајући генерала нетрмице у очи.

- Шта, не разумијем, шта сам ја то од вас узео?- изговорио је генерал више него затечен обртом разговора. Погледао је около.

Ову изненадну Пецину тврдњу спасише борци, јер се у том моменту зачу пјесма.

*Озрен горо љепша си од раја,
волићу те све до мога краја.
Ој, волићу те све до мога краја.*

Ова пауза добро дође генералу да се мало прибере и гледајући около рече.

- Ја стварно не разумијем шта овај борац говори.

- Разумијеш ти генерале, разумијеш. Врати нам она два шлепера наоружања што си зауставио у Добоју на мосту. Све си продао Хрватима у Жепчу. Знамо и колико си њемачких марака добио- изговорио је Пецо ни не трепнувши.

Оптужба је била тешка и тако са лакоћом и сигурношћу изговорена да је дјеловала више него истинита. Генерал се поново нађе у дефанзиви, али неугодну ситуацију испуњава нова пјесма.

*Озрен горо како си ми лијена,
остаћеш ми у срцу довијека.
Ој, остаћеш ми у срцу довијека.*

- Војниче, знаш ли ти шта говориш? За ово можеш одговарат`- изговорио је, не баш сигурно генерал.

- Одговараћеш ти мени генерале ако сада устанем и свежем те овдје за борић. Два пута си узео паре за Маглај. За први пута знамо колико си, не знамо колико си за други пута. Требале би се и Шеварлије испитат`, зашто нам изгинуше онолики људи. Уосталом, има Ницо све записано- изговорио је Пецо са таквом сигурношћу да није било никакве сумње да би учинио то што је изговорио.

- Пецо, дај смири се- изговорио је неко поред њега.

Генерал је исто осјетио да је његова мисија завршена, те устаде да крене.

- Генерале, ако нећеш помоћи нама, помози бар овом народу да се на вријеме евакуише одавдје. Лакше ћемо се борити сами- још једном се јавио Пецо.

Генарал се заустави и окрену да нешто каже Пеци, али се предомисли и само одмахну руком. Ово искористи Пецо и још једном се огласи говорећи.

- Генерале, да се разумијемо. Вама свака част што сте до сада све учинили за Српску, а поготову доле на коридору. Не могу, а да се не дивим какаве сте добре одлуке тамо доносили. Сви смо их слушали. Сјећате се, лично сте ме похвалили када сам једну вашу наредбу извео како ваља и до краја. Хвала вам и што сте се за мене заузели на суду. Само, овдје нама на Озрену, ако не можете или нећете

помоћи, а то је за мене исто, молим вас да нам не одмажете. Некако ћемо се ми и сами снаћи.

Генерал је ове ријечи добро чуо, видјело се. Мало је застао, али се није окретао.

У том часу неко повика- ево Нице, долази са Краљем.

Стварно се видјело како Ницо и Краљ полагано упоредо иду низ пут.

Чекајући да дођу, генерал саслуша још двије пјесме бораца.

*Озрен горо пуна си ми рана,
пуна рана, од пуно душмана.
Ој, пуна рана од пуно душмана.*

*Сви да знају, свима ћемо рећи,
с' Озрен горе нећемо побјећи
Ој, с' Озрен горе нећемо утећи.*

Ницо прописно војнички поздрави генерала са- господине ђенерале.

- Николићу, ја нисам ђенерал, него генерал, а осим тога чекам овдје скоро два сата.

- Српски генерали су ђенерали, а то што чекате овдје дуго ја сам најмање крив. Да сам имао бољу моторолу не би ви ништа чекали. Осим тога ђенерале, ми овдје чекамо већ четири године да се међу нама појавите- одговорио је Ницо не збунивши се.

- А, који је овај?- изговорио је генерал, показујући на Краља.

- То је Ђорђо Ковачевић звани Краљ, наш цивилни- господине ђенерале.

- А, то вам је тај. Пуно га у Добоју спомињу. Кажу да је са свим мастима премазан. Види, па он је мањи него што сам ја. Ја мислио то је неки грмаљ- изговорио је генерал пружајући Краљу руку.

- Е, господине ђенерале. Што мања флаша, то јачи отров у њој- изговорио је Ницо шеретски.

- Говоре у Добоју, да ти нико на реп не може стати- било је питање упућено Краљу.

- Е, господине ђенерале, да они `оће само стати на реп онда и некако. Најрадије би они мени стали на главу- био је Краљев одговор.

- А, што имаш надимак Краљ?- радознало ће генерал.

- Моји Ковачевићи се никада нису одrekli нашег краља господине ђенерале- изговорио је Краљ тако, да се није знало, да ли је то озбиљно говори или се шали тако да генерал одустаде од даљих питања.

Ницо се са генералом у отвореној кампањоли упутио у обилазак линија.

Са Краљем и Пецом, Ницо се састаје тек сутрадан.

- Пецо, чујем да си ђенералу изговорио неке ствари?

- Ма Ницо, досадило ми је ово, све у рукавицама. Сада бар знамо на чему смо. Скресао сам му како се оно каже- све у брк.

- Пецо, како би ти тумачио ово. Јуче, када смо оно обилазили линије, ђенералу се смрачи када је видио како смо покопали траншеје поред Босне. Видјело се, није могао да сакрије. Послије се правио као да их не види. Ни у једном моменту их не спомену. Међутим, има нешто друго. Он обилази наше положаје отворено. Не крије се, а ови отуда не пуцају. Ја све у заклон, а он мени – Николићу, `ајде шта се бојиш. Како би то вас два тумачила?

- Исто као и ти Ницо- добио је истовремени одговор од обојице.

На дијеловима положаја, гдје су се налазили борци пакленичког батаљона, ствари су почеле такође да се мијењају. Прво су примијећене непријатељске активности из села Равна. Село Равна се налази изнад села Мошевац, а Мошевац се налази одмах преко пута Рјечице, на лијевој обали ријеке Босне. Тамо је примијећено да се ноћу креће пуно моторних возила, која су се из Равне спуштала у Мошевац. Почело је и са учесталијим отварањем минобацачке ватре из тог подручја. Гранате су падале нешто чешће и у подручју Васића у Пакленици, гдје је сада била команда. Да ли случајно?

Дошао је и двадесет и седми август. Умјесто да иду манастиру Светог Николе у Петрово Село и да тамо дочекају сутрашњи празник Велике Госпе, Ницо и Никола се нађоше на обиласку траншеја поред ријеке Босне и контроли стража. Иако је била ноћ и скоро се ништа није могло видјети са лијеве стране Босне, наједном се зачу митраљеска ватра и меци почеше да падају око њих. Зачу се и појединачна паљба. Како ватра није престајала, Ницо и Никола изађоше из заклона и упутише се даље. Требало је да претрче бар још триста метара, док не дођу до природног заклона.

- Никола, `ајде буди ти мени са десне стране, да те мало заклоним. Ако погоди нек погоди прије мене.

- Чекај Ницо, ја сам твоја пратња и ја требам штитит` тебе као команданта, а не ти мене.

- Нека, нека, само ти дођи на ову страну. Иза мене има сјеме, а иза тебе нема још ништа. Ако ћемо по некој правди и ако погоди требало би прво мене- изговорио је Ницо и чврсто држао свога саборца тако да га је заклањао.

Николу је овај Ницин гест толико гануо, да му је сада постало јасно да неки људи могу да се жртвују за некога, или нешто. Помисли у себи- Ево и је би за њега могао жртвовати живот.

Напади из правца Маглаја су постајали све учесталији, тако да је команда у Добоју одлучила да дијелове својих јединица повуче са положаја у селу Јабланици, а то је прво село сјеверно од Маглаја. Ницо, након савјетовања са својим људима, одлучи да се одатле морају и они повући, јер сами нису имали довољно људи да држе те положаје, поготову што стратешки нису били повољни, јер су се налазили у равници. Одлучено је да се повуку на положаје- Чаушевића Вис, Висока Главица и даље према Боровој глави. Били су то они исти положаји, које му је предложио пуковник Малинић. Одлучише да се премјести и команда, као и главна кухиња из Пакленице.

Двадесет и деветог августа Ницо се, заједно са Николом, нашао у Горњој Пакленоци, гдје се договарао о даљим потезима. Послијепдне су кренули, спустивши се у Доњу Пакленицу. Намјеравали су да преспавају у Савићима, у Рјечици. Успут, у Доњој Пакленици сусретоше неког домаћина који је чувао краву. Угледавши их, домаћин се обрадова што види Ницу и са поносом му рече да је његов син код њега у јединици.

- Не среће се командант сваког дана. Идемо мало код мене кући. Вечераћемо и мало попити- инсистирао је домаћин.

Ницо се прво мало нећкао, али како није било касно пристаде и спустише се до домаћинове куће.

Домаћинов комшија видјевши Ницу отворено се обрадова и прикључи се литрењачом. Ракија је учинила своје- отворила апетит. Комшија довикну жени.

- Жено, де заврни главу оном граорану.

Ускоро се не столу нађе и испечени пијетао. Домаћин је однекуд извадио посљедњу пеку, а домаћица испече питу са сиром и тиквом тако да изненада испаде права гозба.

Домаћин и комшија су били више него загријани препеченицом, када им се придружи и комшијина жена, која им рече:

- Богами не може то тако. Пописте ми сву ракију, а не одужисте се. Де запјевајте по једну.

Комшије изгледа није требало дуго молити. Пјесма се разлијеже.

*Мала моја моје плаво небо.
Мала моја нешто би те треб'о.
Ој, мала моја ја би тебе треб'о.*

*Дај ми мала твоју ливадицу
да усадим моју стојиницу
Ој, да усадим моју стојиницу.*

- Ма де, усадићеш је, нико ти не брани. Мислила сам на оне најновије што си спјевао- обрати се комшијина жена своме мужу.

- А, те 'оћеш – чекај да видим да нисам заборавио- изговорио је комшија, да би убрзо започео нову пјесму.

*ЊАПО- пакте јебем ли ти нану
шаке соли дајеш муслиману,
да је сипа у насталу рану.
Ој, да је сипа у насталу рану.*

*Русијице не буди по страни,
Остали смо против ЊАПА сами
Ој, не можемо против ЊАПА сами.*

*Ој, Јелцину сав виски попио.
Боље да се ниси ни родио.
Ој, боље да се ниси ни родио.*

Ницо и Никола погледавши на сат устадоше и уз најљепшу захвалу домаћинима опростише се и уз напомену да је већ касно- кренуше. Испратише их још двије пјесме, које до тада нису чули.

*Изет бегу- рећемо ти право,
српски Озрен био и остао.
Ој, наш је Озрен био и остао.*

*Радоване кажи нама право,
'оћел' Озрен остати нам здраво
Ој, 'оћел' Озрен остати нам здраво.*

Пошли су даље према Савићима, али овога пута преко једне ливаде, а да би изашли поново на исти пут којим су већ ишли, само на нижем мјесту. Када је требало да изађу на пут Никола и Ницо стадоше као укопани. Падао је први мрачак, али се ипак јасно видјело како лежи мања група наоружаних људи њима окренута леђима. Добро маскирани, држали су пут на оку, којим је њих двојица већ требало да прођу. Ни Никола ни Ницо не рекоше ништа, него се прикрадоше иза леђа људи, који су очито држали засједу. Ницо није скинуо своје оружје, него, приближивши се иза, једноставно рече- помози бог јунаци. Сва тројица се окренуше и са изразом

неизмјерног чуђења на лицима препознаше кога имају предсобом. Видјевши Николино спремно оружје, оставише своје оружје поред себе.

- Момци, откуд ви сада овдје?- питао је мирно Ницо.

Један одговори- Ето, мало смо дуже ходали, па смо мало стали да се одморимо. Страх на лицима није им се могао сакрити. Измијењали су још неколико куртоазних ријечи и свако је отишао на своју страну.

-Ницо, знаш ли ти ко су ови људи?- са снебивањем је питао Никола, да би наставио- то су они Рјечичани, који су одређени да те ликвидирају.

- Знам Никола.

- Добро, ја знам да ти не би никога убио, само што их ниси бар разоружао?

- Никола, у овом времену, нити ћемо се између себе убијати, нити разоружавати. Да сам их разоружао морали би сами теглит` оружје, а то ми се не да. Осим тога, сутра у Добоју добили би они друго. Само није враг тако црн како га приказују. Видио си оног средњег. Зове се Здравко са надимком Ћика. Већ два пута је поручивао да се чувам. Задњи пута је поручио по Пеци, а прије тога је поручио преко Жуће. Ко зна зашто се сада нашао заједно са њима овдје?

Тридест и првог августа, овај случај дође до Пециних ушију. Дан прије тога Пеци дође човјек из Добоја, за којег је знао да је функционер у странци и који га упозори да се Николић, ако већ неће да оде, никуда не креће без најмање осам до десет људи, којима ће бити увијек окружен. Наиме, ужи круг бораца, које је Ницо довео са собом још из Крајине је углавном, када је ситуација постала преозбиљна, отишло да се бори у родна мјеста. Ницо се томе, наравно, није противио.

- Слушај Ницо. Ја сам одредио осам људи који ће бити стално уз тебе. Пратиће те у стопу. Сутра, пријеподне, људи ће доћи. Не мичи се више без њих.

- Пецо, јели ти рекао до када морам бити уклоњен?

- Јесте! Каже, петнести септембар не смијеш преживјети. Баш је тако рекао!

- Баш тако!

-Управо тако! Још је употријебио и ријеч- ликвидирати!

- Нисам те хтио оптерећивати и говорити. Био је он и код мога ујака Ђорђе Симића у Мословарама. Њему је исто говорио о петнаестом септембру. Мени сада почињу да се слажу коцкице. Ево нама овде на Озрену понављања Западне Славоније. Рачунај око тога датума офанзиву или одозго од Возуће, Бановића и Лукавца, или најкраћим путем овдје преко ријеке Босне. Једно и друго за нас може имати и предности и недостатке.

- Како то мислиш?

- Ако би ишли овдје преко Босне да је форсирају треба им пуно технике. Треба ту довући пуно тога од чамаца до понтонски чамаца за прављење понтонског моста. За сада по нашим извиђањима не говори ништа за тако нешто. Изгледа их НАТО са тако нечим није частио. Без технике знају да немају шансе. Само ако би и кренули са понтонцима не би имали никакве шансе са нашим лансерима. Потопили би их док би трепн`о оком.

Ако би ишли одозго преко брда морају ићи од чуке до чуке, а ту смо ми у предности. По мени Возућа је ту кључ свега. Ако Возућа падне све им је отворено одозго до Брезика. Не знам да ли ми уопште имамо неког борца на примјер овдје у обје Буковице, а то су једина села, осим овдје наших, која се налазе на путу када повучеш праву линију од Возуће према Добоју- изговорио је Ницо повлачећи руком по карти коју је у међувремену био раширио.

Ствари су се драматизовале. Сутрадан тј. првог септембра рано ујутро, Ницо није дочекао своје пратиоце, јер га је неко дошао молити, да да камион да се превезе неко брашно, које се налази на положајима у Јабланици, да не пропадне. Осим тога, било је и нешто муниције, па би и то све могао да покупи. Пошто није

било никога другог да зна возити камион, Ницо сједа у свој камион и са Николом се упути у Јабланицу.

Брашно и муниција су били утоварени и требало је да се крене, када се појави један непознати официр, крену према Ници и вичући рече- Ко је дозволио да се ово брашно вози? То је крађа- при томе се ухвати за футролу пиштоља у намјери да га извуче. Никола је официра већ неколико тренутака имао на оку, јер је непосредно прије тога био примјетио како се довезао са кампањолом и почео да се нешто распитује код бораца. Борци су му показали у правцу њега и Нице.

Никола препријечи официру пут и стави му уперен аутомат под браду. При томе није изговорио ни ријечи. Поглед који је упутио официру говорио је сам за себе. Видјевши спреман прст на обарачу и осјетивши непријатни додир тврдог челика на врату, официр стаде као укопан, не могавши сакрити велико чуђење на лицу, спусти у футролу већ напола извађени пиштољ.

Ницо се окрену према официру и сасвим мирним гласом му рече да су неки људи дошли да га замоле да за њих превезе брашно, додајући.

- Ако ви господине капетане имате свој камион, ја ћу радо све претоварити па ви возите сами.

Видјевши официрову руку на футроли пиштоља и израз на његову лицу, изгледа да му је прозрео намјеру, али умјесто да реагује импулсивно, приђе официру и загрли га.

„Нема рата, док не удари, брат на брата“ - изговорио је Ницо, још тапшући официра по рамену, јер се исти покуњене главе почео удаљавати од Нице. Видјело се да није имао одговор на овај изненадни Ницин гест.

- Ницо, па ово са брашном је био само изговор, он је тражио повод да те убије. То се видјело- снебивао се Никола.

- Знаш- одговорио је кратко Ницо, не узбуђујући се.

Брашно и муниција су успут предани „правом“ власнику. Ницо се са Николом упути према Горњој Пакленици. Овога пута возио је неке даске на камиону. Возећи се узбрдо прођоше покрај једне ливаде. На ливади Ницо угледа троје говеда, која су мирно пасла. Није могао да вјерује својим очима. Једно од њих је био бик Шибоња. Шибоња је пасао мирно као и остала говеда и прије него што ће Ницо наићи покрај ливаде само је накратко незаинтересовано погледао у Ницу. - Каква сличност, помисли у себи Ницо.

- Боже, ово није могуће- изговорио је Ницо наглас, успоравајући камион да би се још боље загледао у бика.

- Ницо, шта си рекао?- питао је Никола.

- Ништа, ништа. Једно од оно троје говеда учини ми се познато- изговорио је Ницо.

- Ницо, гдје ти видиш троје говеда, ја видим само двије краве?- рекао је Никола, гледајући у правцу ливаде.

Ницо успори још више, па се још једном добро загледа у ливаду. Стварно, овога пута видје само двије краве како мирно пасу. Замисли се. Значи, ово му је упозорење, јер му се сада Шибоња јавио и на јави. Мора бити опрезан, помислио је у себи.

Међутим, није имао пуно времена да размишља о упозорењу. Неколико тренутака касније пролазили су поред горњопакленичке школе, када одједном, на њиховом путу, видје испријечен камион, који је имао очиту намјеру да им спријечи пролаз. Заустави камион и угаси мотор. Ницо и Никола се само погледаше и слеглоше раменима. Кабина од камиона је била празна. Нигдје се ништа није видјело ни чуло осим неке сабласне тишине. Међутим, та тишина не потраја дуго. Наједном, пред њих иза попрјеченог камиона искочи неколико бораца са

упереним оружјем. Сви су више него гласно викали и понављали- излази из камиона - бацај оружје.

Ницо и Никола изађоше из камиона и не бацише оружје, него затражише да им објасне о чему се ради. У тој општој галами Ницо некако разабра, да му пребацују, да је отуђио оружје и брашно. Након пуно измијењених оштрих ријечи ипак се договоре да на миру поразговарају. Упуте се у малу стражарску кућицу, која је била ту, покрај пута. Ту је Ницо објаснио, да је он замољен да превезе оружје и брашно. Он је то учинио и у међувремену све предао ономе коме и припада. То је објашњено и борцима који су остали изван стражарске кућице.

Међутим, они тим одговором нису били задовољни. Један је почео да виче да их треба разоружати и одвести неком Јовићу. У тој галами двојица хватају Николу и притиснуше га уз једну шљиву.

Други се устремљују на Ницу да би му отели оружје и када су то успјели покушавају да га задрже, јер се отимао. Успио се отети и почео је да трчи према своме камиону. Паде наредба- пуцај. Ницо осјети како се у њега на пуно мјеста нешто топло забада.

Наједном видје страшног бика Шибоњу, како стоји испред њега и не покушава га набити на рокове, него испалује метке из тих рогова. Али шта је то? Није то само један, његов стари, добро му познати Шибоња, него су сада четири Шибоње. Сва четворица су избацивала вреле метке из својих рогова и погађала га. Само, нешто му није било јасно, како он то сада наједном све види одозго, а не из себе самог. Ипак, постаје све јасније. Он све види одозго, јер је изашао из свога тијела. Сада гледа да се по њему више не пуца, него Никола лежи на њему и плачно виче из свег гласа- Ницо, Ницо.

Наједном се свјесно тргну, да се као и обично пробуди из ружног сна, али сада, када је то учинио, постаде свјестан, да то ипак није сан и да они страшни бикови нису Шибоње, него су то, његови борци- Озренци, који су немилосрдно у њега били испаливали рафале из аутомата, иако је он већ непомично лежао.

Његови Озренци, борци, које је он толико неизмјерно волио и за које би све дао. Види, како двојица прилазе Николи и грубо га одижу од њега, а да би друга двојица пришла и почели да га претражују. Један му је извадио нотес из ташне, а други магнетофон из џепа.

Заболи га ова грубост према Николи. Ипак, не зна зашто, али наједном му паде напамет, и изговори ону христову- „Боже, опрости им, не знају шта чине“.

Ријеша да иде доле у своје тијело и да помогне Николи.

+++

Наједном осјети да га за оба рамена нешто придржава и да не може да се спусти до свога тијела. Погледа десно, погледа лијево и видје два дјечачића или дјевојчице, није могао разабрати шта су. Загледа се у њих добро и учини му се да их познаје. Само одакле? Имају једнако свијетлу коврчаву косу и као да су близанци. Ипак, сјети се и гдје их је видио. Својевремено, када му је Петар објашњавао о иконама показао му је у једној књизи како су стари мајстори сликали анђеле на фреско сликама. Уживајући у Петровом живописном описивању тумачења слика он их је у својој машти тада управо овако и замишљао уживо. Све је онако како их је тада замишљао осим једне ситнице. Види како гледају у њега и говоре му - Не може, не може. Чудило га је како то говоре, а не отварају уста.

Ницо се мало прибра па упита: “Јесте ли ви можда Анђели“?

- Јесмо-одговорили су обоје у исти глас, али опет не отварајући уста, као ни када су први пута проговорили .

- Ја морам отићи поново у моје тијело и помоћи Николи.

- Не треба- одговорио је један, док је други додао- Николи се неће ништа десити.

- Како ништа, па ено хоће да га свежу.

- Ништа се њему неће десити. Не бој се. Он ће се послвије ожени и имати дјецу.

- Добро, онда морам ићи доле да помогнем своме Озрену.

- Не може ни то. Мораш са нама у небо- одмах- одговорио је један од анђела.

- Добро, а гдје су моји анђели чувари?

- Ми смо твоји анђели чувари.

- Па како ми се онда ово десило?

- Тако ти је било суђено и ми ту ништа нисмо могли.

- Добро, може ли се ту ипак шта промијенити?

- Не може ништа!

- Добро, де ми објасните како ви то говорите? Ја не видим да ви отварате уста, а ја вас све разумијем и чујем.

- Па то радиш и ти исто, само што то још ниси примијетио.

- Значи, на овоме свијету довољно је само нешто помислити и онај други све разумије и чује?

- Тако је- одговорише оба анђела углас.

- Значи, ја сам сада што се каже- моја душа?

- Не што се каже него- ти си сада твоја душа- чуо је Ницо дупли одговор.

- Добро, ја морам видјети шта ће бити са Озреном. Знам, да као душа имам право да лутам још четрдесет дана. Хоћу да настојим упозоравати борце, као што је бик Шибоња упозоравао мене.

- Тако је, то за четрдесет дана важи, али не за све. Неки морају одмах у небо- ти си међу таквима.

- Зашто би за мене важило другачије? Ја хоћу својих четрдесет дана да проведем овдје као и други.- био је упоран Ницо.

- Ми имамо задатак да те одмах одведемо у небо

- Зашто за мене не важи четрдесет дана?

- То ће ти бити објашњено горе, али укратко- уз твоје понашање у првом животу узима се у обзир, да када си изашао из свога тијела начинио си одмах три добре ствари, а доста су и двије.

- Шта сам учинио?

- Хтио си прво помоћи Николи, а не себи. То је једна. Друго, хтио си помоћи Озрену и треће, најважније- опростио си онима што ти нечасно насрнуше на тијело. Такви иду одмах горе.

- Значи, то је тако, а Озрен? Ништа ми о њему нисте рекли.

- Твој дио Озрена ће остати очуван.

- Како, ко ће га очувати? `Оће да повуку људе.

- Људи ће отићи и опет се вратити. Доћи ће да га бране и они за које се никад не би надао да би дошли. Не бој се, сачуваће га.

- Ко ће доћи? Па не могу ја тек тако отићи одавдје да не знам. На концу, четрдесет дана су моји. То је остало свим људима од Исуса Христа и ја хоћу да их имам, као што их је он имао и као што други имају. Не славио ваљда Спасовдан тек онако – све је ово, више него одлучно било изговорено, не дајући ни мало сумње да ће бити одлучан у истјеривању свога права.

Анђели се на кратко погледаше и климнуше један другом главом, те затим један проговори.

-Десиће се сљедеће. Твој Озрен ће почети да пада. Један човјек, одавдје са Брезика ће назвати вашу врховну команду и тамо ће од веома битног и утицајног човјека тражити помоћ. Тај човјек ће се одазвати молби и послати помоћ, иако ће имати великих проблема са другима из команде који су противни да се та помоћ пошаље.

Анђели и даље видјеше неповјерење код Нице.

- Ко то може бити из Брезика да би био у стању да организује помоћ? Ја знам тројицу људи из Брезика: неког Милана Симића, затим Стојана и Благоја, њима двојици не знам ни презимена. Једини који би од њих био у стању нешто да можда уреди је Милан. Он је једини на извору информација колико је знам.

- Тако је, управо он – изговори анђео.

Сада проговори други анђео.

- Добро. Ако баш хоћеш да знаш тај главни човјек из врха ће вам послати Семберце, а доћи ће и још неки други, не бој се доћи ће. На линију одбране, уз младе, изаћи ће и старији људи, не можемо ти баш све рећи.

- Је ли све онако како сам и ја цртао по карти? Хоће ли остати манастир Светог Николе?

- Неће баш кроз како си ти зацртао, али остаће манастир, твоја кућа, као и кућа твоје тетке у Рјечици.

Ницо гледајући у недужна анђеоска лица наједном сам себе прекори што је могао и помислити да им не вјерује.

- Добро, ако је тако, онда можемо кренути- сложио се Ницо, стварно потпуно вјерујући анђелима, јер наједном је почео да све мање жали за оним животом, а након што су га анђели увјерили да ће се ипак доста тога остварити, за чим је он као војник тежио. Осим тога наједном је постао мало и радознао, куда он то сада иде.

- Онда крећемо, али полагаано, ти још мораш да научиш како се лети- изговорио је један од анђела.

- Можемо ли ми полако и овако у круг, да још једном видим мој Озрен?- питао је Ницо.

- Може, како ти хоћеш. Још нешто да знаш, од данас па за годину дана, имаш право још једном да дођеш и да видиш како је овдје на земљи. Имаш право да посјетиш једно једино мјесто и онда се заувјек мораш вратити у небо.

Ницо је почео са својим анђелима да кружи полагаано дижући се. Дошавши до Брезика чу наједном јасан двоглас. Погледа наниже, видје два момка како пјевају једној групи младића и дјевојака.

- Могу ли чути бар једну пјесму?- питао је Ницо.

Анђели само климнуше главом. Ницо се приближи и чу.

*Озрен горо, ко ће те робити?
Тај се неће никад` ни родити!
Ој, тај се неће никад` ни родити!*

Порука пјесме га некако потпуно смири. Мирно је саслушао и дјевојачки одговор.

*Жарко сунце обасјај ми цвијетак,
Озрен гору најдражи иметак,
Ој, Озрен гору најдражи иметак,*

Ницо погледа још једном око себе и стварно видје да свуда око њега сија сунце. Загледа се мало боље, па видје да дјевојке не споменуше узалуд- цвијеће. Било га је около стварно пуно. Видио је Озрен као на длану. Са своја два анђела у све већим круговима дизао се према небу, док Озрен није почео да изгледа као један велики букет цвијећа, а да би се што се више и више удаљавао, претворио у само један, једини, мали, шарени цвијетак. Тај цвијетак је било посљедње што му је остало у сјећању.

Вријеме на небу је пролазило. Горе на небу Ницо је започињао сасвим нови живот, некеко неупоредив са земаљским животом, јер није имао ама баш никаквих брига. Почео је и да заборавља земаљски живот. Истицала је и година дана када је, ако би хтио, могао још једном и задњи пута, да посјети свијет у којем је већ једном живио. Размишљао је гдје да оде. Сјети се да је управо сутра Велика Госпојина. Ријеша да оде до манастира Светог Николе. Ово је био посљедњи пут да га прате његови анђели. Дошао је изнад манастира и погледао је. Видио је да је као и увијек све пуно народа. Манастир је био неоштећен. Видио је и пуно познатих. Погледа мало боље у једну групу младића који су сједили под мањим дрветом које није имало баш најдебљу хладовину. Било је у тој групи и неколико његових Делија. Посебно се обрадовао када је видио Николу у друштву једне љепушкасте буцмасте црнке.

-Александра, де ми додај ту флашу пива- рекао је Никола дјевојци до себе, показујући на флаше које су се хладиле поред дјевојке у једној канти пуној воде.

Значи, то му је та, можда будућа- помисли Ницо у себи. Како би им се радо јавио, а не може. Анђели разумјеше његову жељу те се упутише једном једином усамљеном облаку на небу и поставише га тако, да се наједном направи дебела хладовина. Делије се мало озарише говорећи- О фала ти боже, да сунце зађе за облак, ево пирну и вјетрић. Један предложи, говорећи- `Ајде да се запјева. Хоћемо ли кратке ојкаче, питао је један. Ма не брате, дај ону о Ници- Небо звијезду крије¹⁶.

Ускоро уз пратњу виолине и шаргије чуо се складан двоглас.

*Ноћас небо своју звијезду крије,
плачу Ницо за тобом Делије.
Својом сузом земљу натопили,
да би Ницо тебе повратили.*

*Још се моле своје драгом Богу,
Свети Саво да им дадне слогу.
Да би Ницо тебе осветили
и истину Богу подијелили.*

*Гдје си Ницо што нам не долазиш,
тебе нема да нам Озрен спасиш.
Издали те твоји сарадници,
па нам Ницо лежиш у гробници.*

*Нису хтјели теби вјерни бити
и праведну борбу спроводити,
па су Ницо тебе погубили,
црну љагу на себе бацили.*

Када ову пјесму послушате,

¹⁶ Аутор пјесме- Небо звијезду крије- је непознат, те стога не наводим његово име.

*знајте добро да Делије пате.
Упалите ви по свијеће двије,
једну Ници, другу за Делије.*

Ницо саслуша пјесму до краја. Задовољан би са свиме што је видио и чуо. Још једном добро разгледа Озрен и полагаано, правећи све веће кругове, поче са анђелима да се диже у небо. Ипак на једном мјсту мало застаде, јер чу познате гласове. Биле су то исте оне дјевојке, које су га прије годину дана испратиле у небо. Мало је застао и слушао.

*Озрен гора лијена си планина,
на тебе је погледат' милина.
Ој, на тебе је погледат' милина.*